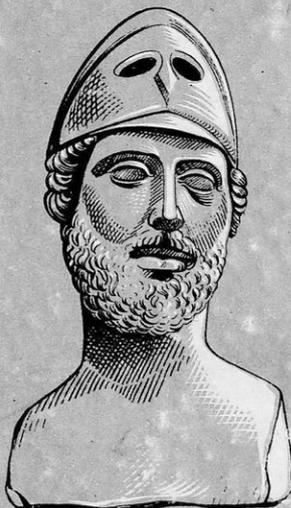

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

2
16

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

18094

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ

Α.Ε. ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ

1 2 3 4 5 6 7
Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΔΕΜΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΔΕΕΑΝΔΡΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΑΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1959

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

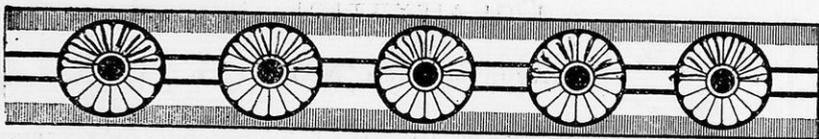
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

① ΑΙ ΧΩΡΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Ὁ ἀρχαιότερος πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ὁ πολιτισμὸς τῶν Αἰγαιῶν. Τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν ἀνέπτυξεν εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου με κέντρον τὴν Κρήτην λαὸς μεσογειακὸς ξένος πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Πολὺ ὕστερότερα παρουσιάσθη εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα με κέντρον τὰς Μυκήνας ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἐκαλλιέργησαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας πρῶτοι Ἕλληνες, οἱ Ἀχαιοί.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Αἰγαιοὶ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὸν ἀρχαιότερον πολιτισμὸν. Καὶ αὐτοὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν παλαιότερου καὶ πολὺ προηγμένου λαοῦ τῆς νοτιοανατολικῆς Μεσογείου, τῶν Αἰγυπτίων. Πλὴν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέπτυξαν πολὺ ἐνωρὶς ἰδικούς τῶν πολιτισμοὺς καὶ λαοὶ ἀσιατικοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Χετταῖοι καὶ οἱ Πέρσαι. Οἱ Ἀσιατικοὶ αὐτοὶ λαοὶ μαζί με τοὺς Αἰγυπτίους ὀνομάζονται Ἀνατολικοὶ λαοί. Μὲ τοὺς λαοὺς τούτους ἦλθον εἰς σχέσεις ἀργότερον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ των. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἱστορίαν των.

ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος.

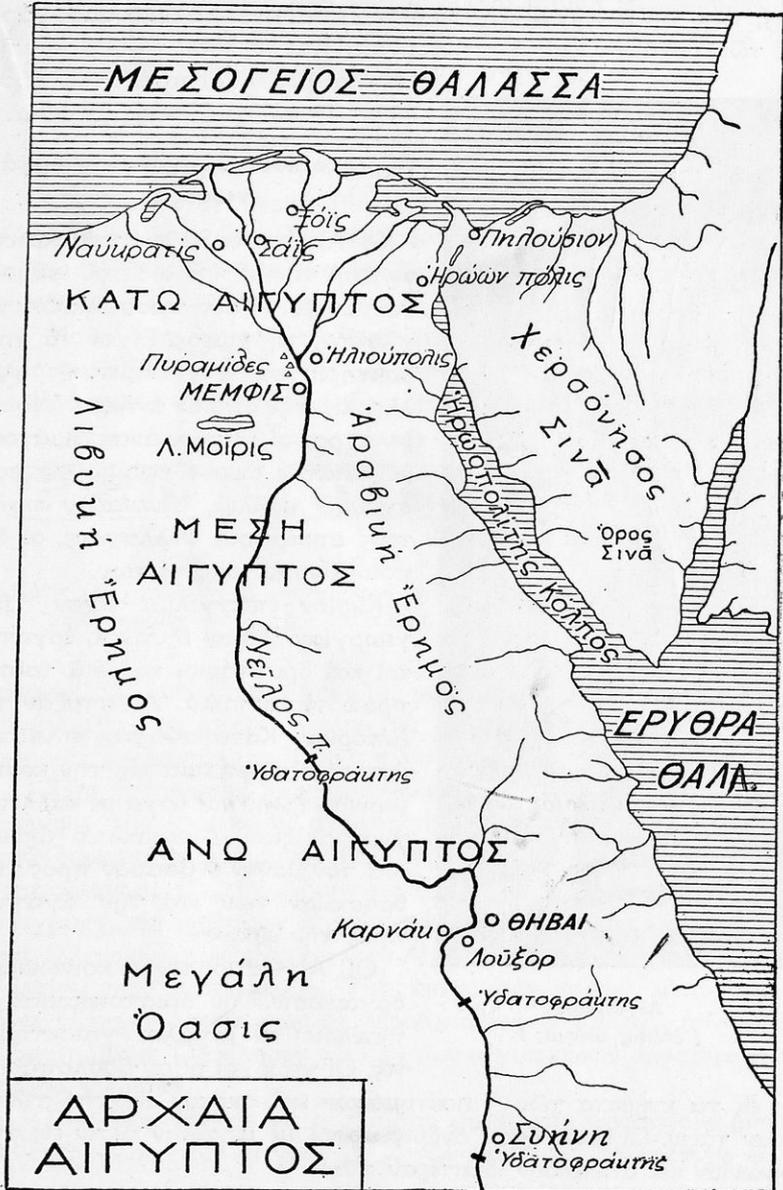
Ἡ Αἴγυπτος παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, διότι εἶναι χώρα μὲ πολὺ παλαιὰν ἱστορίαν καὶ σπουδαιότατον καὶ ἀρχαιότατον πολιτισμὸν. Γνωρίζομεν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ μὲ τὰς ἐπιδρομὰς των εἶχον φθάσει μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἡ Αἴγυπτος μᾶς εἶναι γνωστὴ.

Ἡ Αἴγυπτος κατέχει τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι μεγάλη στενόμακρος πεδιάς εἰς τὸ μέσον ἐρήμων. Ἡ χώρα θὰ ἦτο ἔρημος, ἂν ἔλειπεν ὁ ποταμὸς Νεῖλος, ὁ ὁποῖος τὴν διαρρέει ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον ἕως τὸ ἄλλο.

Ὁ Νεῖλος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τοῦ κόσμου. Ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικὴν καὶ χύνεται εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Κάθε χρόνον, ἀπὸ τὸν Ἰούλιον μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου, πλημμυρίζει καὶ τότε σκεπάζει μὲ τὰ νερά του ὅλην τὴν χώραν.

Αἱ πλημμυραὶ τοῦ Νεῖλου εἶναι πολὺν ὠφέλιμοι. Ἡ ἰλύς, τὴν ὁποίαν ἀφήνουν τὰ νερά, ὅταν ἀποσύρωνται, καθιστᾷ τὸ ἔδαφος γονιμώτατον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὴν Αἴγυπτον *δῶρον τοῦ Νεῖλου*. « *Εἶναι φανερόν, λέγει, εἰς πάντα νοήμονα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν Αἴγυπτον καὶ χωρὶς νὰ ἔχη ἀκούσει τίποτε προηγουμένως, ὅτι ἡ χώρα αὐτὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ταξιδεύουν μὲ τὰ πλοῖά των οἱ Ἕλληνες, εἶναι γῆ ἐπίκτητος τῶν Αἰγυπτίων καὶ δῶρον τοῦ ποταμοῦ...* ».

Οἱ κάτοικοι ἐφρόντισαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους νὰ χρησιμοποίησουν κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ. Διὰ νὰ διοχετεύεται τὸ ὕδωρ εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν ἔκτασιν, κατεσκεύασαν ὕδραυλικά ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν. Πελώρια δεξαμεναὶ ἐχρησίμευον διὰ τεχνητὰς πλημμύρας κατὰ τὰ ἔτη τῆς ξηρασίας. Ἐπίσης κατεσκεύασαν ὕδατοφράκτας καὶ διώρυχας εἰς πλεῖστα μέρη διὰ τὴν κανονικὴν διανομὴν τῶν ὑδάτων. Ἐκαλλιέργουν δύο φορὰς τὸ ἔτος δημητριακὰ καὶ λαχανικὰ. Πολλὰ ὀπωροφόρα δένδρα εὐδοκιμοῦν εἰς τὴν χώραν. Ἐκεῖ ἐφύετο καὶ τὸ πολυτιμώτατον φυτὸν, ὁ π ά π υ -

ρος, από την κατεργασία του οποίου παρήγετο ο δμώνυμος χάρτης των αρχαίων. Και η κτηνοτροφία ήτο έξ' ἴσου ανεπτυγμένη. Ἀγέλαι βοῶν και προβάτων ἔβασκον εἰς τὰ ἀπέραντα λιβάδια.

Αἰγύπτιος
(ξύλινος ἀνδριάς)

κοι εἰς τὰ κτήματα τῶν γαιοκτημόνων καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἄνδρες σοφοὶ μετὰ μεγάλην θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἀπετέλουν ἰδιαιτέραν τάξιν.

Οἱ κάτοικοι. Κοινωνικὴ ὀργάνωσις.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἤλθον πιθανώτατα ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Τοὺς προσεῖλκυσε ὁ πλοῦτος τῆς χώρας. Εἶχον τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς σημιτικῆς φυλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον. Ἦσαν μελαχροinoί, μετρίου ἀναστήματος, μετὰ πλατεῖς ὤμους καὶ μαῦρα καὶ σγουρὰ μαλλιά. Ὁμοιάζον πρὸς τοὺς σημερινούς Φελλάχους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀπόγονοὶ των.

Κύριον ἐπάγγελμα εἶχον τὴν γεωργίαν. Ἦσαν ἐξυπνοὶ, ἐργατικοὶ καὶ δραστήριοι καὶ διὰ τοῦτο προώδευσαν πολὺ. Ἀνεπτύξαν τὸ ἐμπόριον. Κατεσκεύασαν πλεῖστα ἀντικείμενα χρήσιμα εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ ἔργα μετὰ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν. Διεκρίνοντο ἀκόμη διὰ τὸν βαθὺν σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν των καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν εἰρήνην.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Τὴν ἀριστοκρατίαν ἀπετέλουν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες. Οἱ γεωργοὶ ἦσαν δουλοπάροιοι

Ἄνωτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς θεὸς με ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὁ βασιλεὺς ἐκυβέρνηα τὸ κράτος ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ὠνομάζετο Φ α ρ α ῶ .

Ἱστορικαὶ πηγαί. Τὰ ἱερογλυφικά.

Ὁ Ἡρόδοτος περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦσαν παλαιότερον αἱ μόναι πηγαὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὁμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνος Γάλλοι σοφοὶ κατῴρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν γραφὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων. Ἡ γραφὴ αὕτη εἶναι παράδοξος, διότι ὡς γράμματα ἐχρησιμοποίει

Ἱερογλυφικά

Εἰκόνας ἐγχάρακτοι ἢ ἀνάγλυφοι ἀποτελοῦν τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν. Ἐδῶ σημαίνουν: Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ς, Β ε ρ ε ν ῖ κ η, Κ λ ε ο π ἄ τ ρ α.

εἰκόνας. Οἱ Αἰγύπτιοι δηλαδὴ παρίστανον με εἰκόνας τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἤθελον νὰ φανερώσουν. Τὰ γραπτὰ αὐτὰ μνημεῖα ὠνομάσθησαν ἱε ρ ο γ λ υ φ ι κ ἄ .

Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερογλυφικῶν κατέστησε δυνατὴν ἡ ἀνακάλυψις τῆς περιφήμου στήλης τῆς Ροζέττης (παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁμωνύμου βραχίονος τοῦ Νείλου) κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Αἴγυπτον (1798). Ἐπὶ τῆς στήλης ὑπάρχει ἐπιγραφὴ εἰς γλῶσσαν αἰγυπτιακὴν (ἱερογλυφικὴν καὶ δημοτικὴν) καὶ ἑλληνικὴν συνταχθεῖσα ὑπὸ Αἰγυπτίων ἱερέων πρὸς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Τὴν ἐπιγραφὴν αὕτην κατῴρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ κατόπιν μακρᾶς προσπάθειας ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Champollion. Ὁλόκληρον τὸ ἀρχαῖον αἰγυπτιακὸν ἀλφάβητον ἐγένετο πλεόν γνωστόν.

Πλεῖσται ἐπιγραφαὶ εὑρέθησαν εἰς ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν καθὼς καὶ τὰ πλούσια ἐκ τῶν

ἀνασκαφῶν εὐρήματα διεφώτισαν πολὺ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου.

Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου.

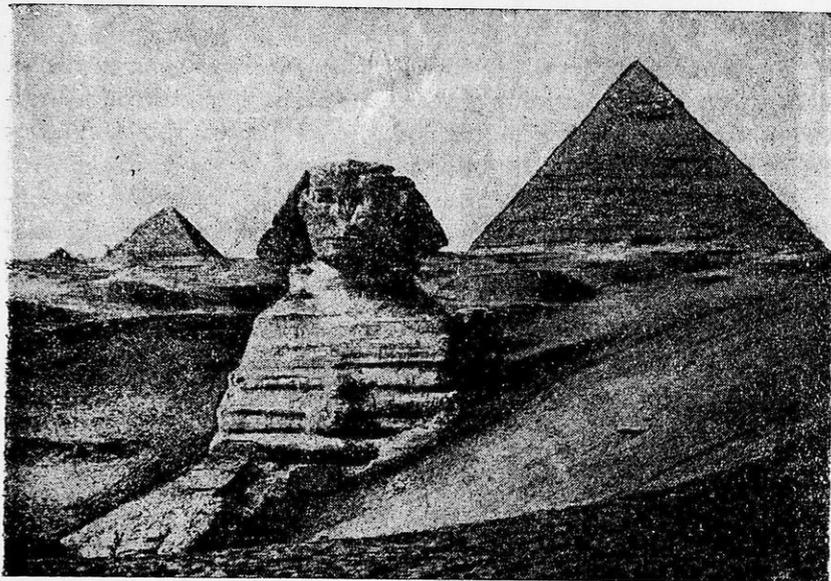
Ἡ Αἴγυπτος κατ' ἀρχὰς ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια. Μὲ τὸν καιρὸν τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη συνηνώθησαν εἰς δύο βασιλεία, τὸ βασίλειον τῆς κάτω Αἰγύπτου καὶ τὸ βασίλειον τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Τέλος τὰ δύο αὐτὰ βασίλεια συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη τὸ ἀρχαιότερον κράτος τοῦ κόσμου. Τὴν ἔνωσην ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος ἐπέτυχον οἱ βασιλεῖς τῆς Μέμφιδος, ἡ ὁποία ἔκειτο βορειοδυτικῶς τοῦ σημερινοῦ Καΐρου. Τὸ παλαιότερον αὐτὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ὠνομάσθη ἀρχαῖον κράτος τῆς Μέμφιδος.

Πρώτη πρωτεύουσα τῶν Αἰγυπτίων ἦτο ἡ Μέμφις. Εἰς αὐτὴν εἶχον τὴν ἔδραν των οἱ παλαιότεροι βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἱκανοὶ καὶ δραστήριοι ἡγεμόνες. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των ἐβασίλευσεν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ χώρα ἐφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἐφρόντισαν διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἠύξησαν τὸν πλοῦτον τοῦ κράτους. Οἱ ἴδιοι ἦσαν δυνατοὶ καὶ πλούσιοι, ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ σωζόμενοι πλησίον τῆς Μέμφιδος βασιλικοὶ τάφοι τῆς ἐποχῆς των, αἱ περίφημοι πυραμίδες.

Ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους καὶ σπουδαιότερους Φαραῶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦτο ὁ Χέοψ. Οὗτος ἔκτισε τὴν μεγαλυτέραν ἐξ ὅλων τῶν πυραμίδων. Ὁ Ἡρόδοτος τὴν περιγράφει λεπτομερῶς, διὰ νὰ δείξη, ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου γιγαντιαίου, ἀληθινοῦ θαύματος. « Διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πυραμίδος αὐτῆς, λέγει, ἡ ὁποία εἶναι τετράγωνος, ἐχρειάσθησαν 20 ἔτη. Αἱ πλευραὶ ἔχουν μῆκος 8 πλεθρῶν καὶ ἴσον ὕψος, εἶναι δὲ κατασκευασμέναι ἀπὸ πελεκητὸν λίθον τελείως ἀρμολογημένον. Ἐχουν σημειωθῆ με ἀιγυπτιακὰ γράμματα εἰς τὴν πυραμίδα τὰ δαπανηθέντα ποσὰ διὰ τὴν ἐργασίαν. Ὅπως καλῶς ἐνθυμοῦμαι, σύμφωνα με τὴν ἐξήγησιν τοῦ διερχομένου, ἐδαπανήθησαν 1600 τάλαντα μόνον διὰ τὴν διατροφήν τῶν ἐργατῶν ».

Περὶ τὸ 2100 π.Χ. ὁ ἀρχων τῶν Θηβῶν εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον ἐγένετο ἀνεξάρτητος καὶ κατάρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὴν ἄνω καὶ κάτω

Αίγυπτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου ἔγιναν αἱ Θῆβαι καὶ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη, ὠνομάσθη μέσον κράτος τῶν Θηβῶν. Οἱ βασιλεῖς τῶν Θηβῶν εἶχον δύναμιν καὶ πλοῦτον, διεξήγαγον νικηφόρους πολέμους καὶ ἔκτισαν μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα.

Αἱ πυραμίδες καὶ ἡ μεγάλη Σφιγξ

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐχρηιάσθησαν δεκάδες ἔτων καὶ εἰργάσθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων. Τὸ ὕψος τῆς μεγάλης πυραμίδος εἶναι 150 μ. καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Σφιγγὸς 5 μ.

Ἄλλὰ περὶ τὸ 1800 π.Χ. οἱ Ὑκσῶς, λαὸς νομαδικός, ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ὑπέταξαν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς αὐτὴν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας. Οἱ ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ὑκσῶς ἡγεμόνες τῶν Θηβῶν κατάρθωσαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ γίνουσι ἀνεξάρτητοι καὶ νὰ ἐκδιώξουσιν τοὺς κατακτητὰς (1530 π.Χ.).

Αί Θῆβαι ἔγιναν πάλιν πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Τοιοῦτο-τρόπως ἰδρύθη τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν. Ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου εἶναι ἡ λαμπροτέρα. Κατ' αὐτὴν ἡ δύναμις τῶν Φαραῶ μετὰ τὰς μεγάλας κατακτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν ἦτο μείσθη. Ἐνδοξότερος ἐξ ὄλων εἶναι ὁ Ρ α μ σ ῆ ς Β' (1292 - 1225 π.Χ.), τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σέσωστριν. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Μετὰ τὸν Ραμσῆν Β' ἡ δύναμις τῆς Αἰγύπτου καταπίπτει. Οἱ ἱερεῖς ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ μετέβαλον τοὺς βασιλεῖς εἰς ὄργανα τῆς τάξεώς των. Τέλος ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Ἄμμωνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον.

Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἐποχὴ παρακμῆς. Ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξοσθένισαν τὴν χώραν καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν της. Ἡ Αἴγυπτος ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀσσυρίους (670 π.Χ.). Μετ' ὀλίγον ὁ Ψαμμήτιχος, ἡγεμὼν τῆς Σάιδος εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἐξεδίωξε τοὺς Ἀσσυρίους. Ἡ Σάις ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, ὁ Ἄμασις, ἔδειξε μεγάλην εὐνοίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐκτίσθη εἰς τὴν Αἴγυπτον πόλις ἑλληνικὴ, ἡ Ναύκρατις. Ἡ δύναμις ὅμως τῶν Φαραῶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν ἦτο μεγάλη. Δι' αὐτὸ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν κατα-
525 π. Χ. κτητικὴν ὁρμὴν τῶν Περσῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Καμβύσης ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὁποία παρέμεινεν ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ Θρησκεία.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον πολλοὺς θεοὺς. Ἐλάτρευσαν διάφορα ζῶα, ἰδίως τὸν ταῦρον. Ἐλάτρευσαν ἀκόμη τὸν ποταμὸν Νεῖλον. Πρὸ πάντων ὅμως ἔθεοποίησαν τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Ἀνώτατος θεὸς των ἦτο ὁ ἥλιος, ὁ Ρ ᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὀβελίσκοι. Μεγάλοι θεοὶ ἐπίσης ἦσαν ὁ Φθᾶ (Ἡφαιστος), ὁ ὁποῖος ἐλάτρευετο ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Μέμφιν, καὶ ὁ Ἄμμων (Ζεὺς), ὁ θεὸς τῶν Θηβῶν, μετὰ περίφημον μαντεῖον εἰς θελκτικὴν ὄασιν τῆς λιβυκῆς ἐρήμου. Μεταξὺ τῶν ἄλλων θεῶν ἐλάτρευοντο πολὺ ὁ Ὁ-

σιρις και η σύζυγός του Ίσις, οι όποιοι έσυμβόλιζον τον θάνατον και την αναγέννησιν τής φύσεως.

Οί Αιγύπτιοι ελάτρευον και τους νεκρούς των και εφρόντιζον να διατηροῦνται άφθαρτα τὰ νεκρά σώματα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ νεκροὶ έταριχεύοντο και εφυλάσσοντο ὡς μούμιαι εἰς άσφαλεῖς τάφους. Πολλοὶ τοιαῦται μούμιαι άνευρέθησαν μέχρι σήμερα κατὰ τὰς άνασκαφὰς άρχαίων αιγυπτιακῶν τάφων.

Διὰ τὴν ψυχὴν, τὴν ὁποίαν εθεώρουν ὁμοίωμα τοῦ ανθρώπου, οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον, ὅτι εξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, ἐφόσον τὸ σῶμα δὲν καταστρέφεται. Ὁ νεκρὸς ἔπρεπε νὰ μείνῃ άφθαρτος, διὰ νὰ ζήσῃ και ἡ ψυχὴ, ἡ ὁποία περιπλανᾶται εἰς ἄλλα σώματα ζῶων ἢ ανθρώπων και κατόπιν ἐπιστρέφει εἰς τὸ παλαιὸν σῶμα. Ὁ αιγυπτιακὸς λαὸς δηλαδὴ πρῶτος ἐπίστευσεν εἰς τὴν λεγομένην μετεμψύχωσιν.

Οἱ Αἰγύπτιοι μαζί με τους νεκρούς ἔθαπτον και τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ζωὴν των, διότι ἐπίστευον, ὅτι ἡ ψυχὴ διατηρεῖ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ ανθρώπου. Εἰς τὴν πίστιν αὐτὴν ὀφείλεται ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖον εὔρισκομεν εἰς τοὺς αιγυπτιακοὺς τάφους. Ὁ τελευταῖος ἀνακαλυφθεὶς τάφος τοῦ βασιλέως Τοὔταχαμών (1350 π.Χ.) προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν ὄλων διὰ τὴν λαμπρότητα και τὴν πολυτέλειάν του.

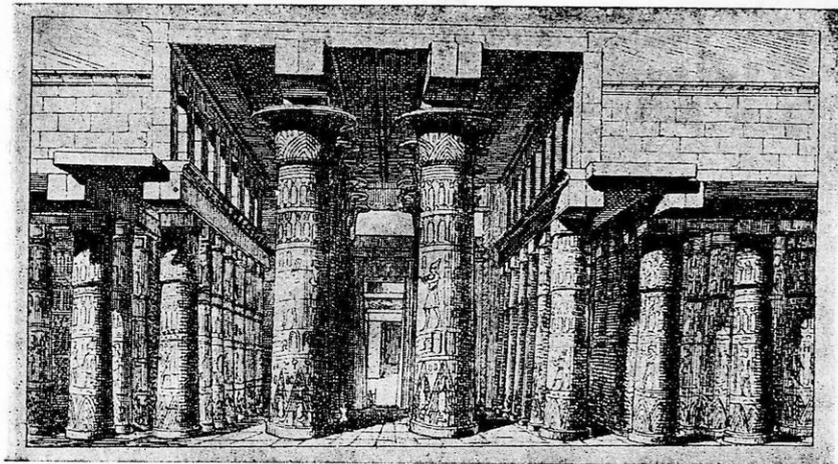
Βιοτεχνία και ἐπιστῆμαι.

Ἡ άρχαία Αἴγυπτος εἶχε σπουδαίους τεχνίτας, οἱ ὁποῖοι εἰς πολλὰς πρακτικὰς τέχνας ἔγιναν διδάσκαλοι τῶν ἄλλων λαῶν. Εἰς τὴν ὑφαντικὴν, τὴν βαφικὴν, τὴν μεταλλουργίαν και τὴν ὑαλουργίαν ἡ πρόοδός των ὑπῆρξε μεγάλη.

Ἄλλὰ και εἰς τὰς ἐπιστῆμας, τὴν ἰατρικὴν, τὴν ἀστρονομίαν και τὰ μαθηματικά, ἡ ἐπίδοσίς των εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ. Εἶχον εἰδικούς ἰατροὺς τῶν διαφόρων ἀσθενειῶν (ὀδοντιάτρος, ὀφθαλμολόγους κλπ.). Ἀνεκάλυψαν τὴν γραφὴν, τὸ ἡλιακὸν ἔτος τῶν 365 ἡμερῶν, τὸν τρόπον διὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους. Τέλος πρῶτοι οἱ Αἰγύπτιοι κατεσκεύασαν χάρτην ἐκ παπύρου, με τὸν ὁποῖον διηκόλυναν τὴν διάδοσιν τῆς γραφῆς εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαούς.*

Αἱ καλαὶ τέχναι. Μνημεῖα.

Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ἐσώθησαν πολλὰ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς. Οἱ τάφοι, οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα εἶναι κτίρια τεράστια. Εὐρέθησαν καὶ ἀγάλματα κολοσσιαῖα. Ἐξ ὧν αὐτῶν φαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ πρὸς τὰς ὀγκώδεις διαστάσεις.

Ἐπίστυλος αἶθουσα τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνὰκ (ἀναπαράστασις)

Ἡ αἶθουσα ἔχει 134 κίονας, τῶν ὁποίων τὰ κιονόκρανα ὁμοιάζουν μὲ ἀνθη πατύρου.

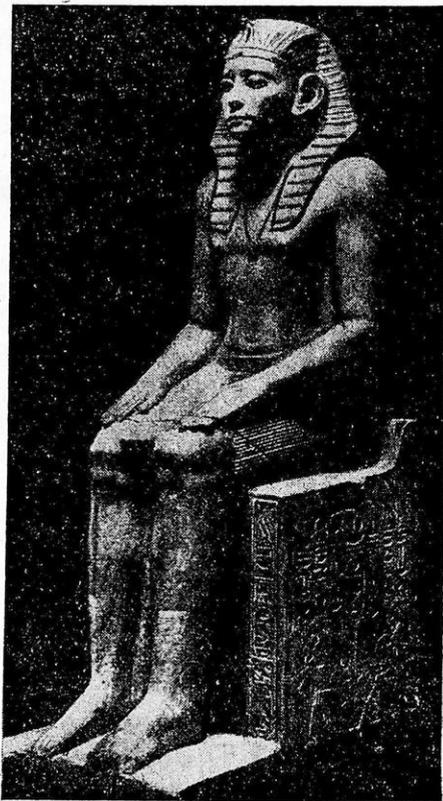
Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρχαίου κράτους ἀνήκουν οἱ κολοσσιαῖοι λίθινοι τάφοι, αἱ πυραμίδες. Τὰ πελώρια αὐτὰ λίθινα μνημεῖα ὑψώνονται ὡς ὄρη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ρίπτουν ἐπὶ τῆς ἄμμου τὴν κωνικὴν των σκιάν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πυραμίδων ὑπῆρχε σειρὰ διαδρόμων καὶ δωματίων διὰ τοὺς τάφους τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς πυραμίδας ὑπάρχει ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς αἰγυπτιακῆς γλυπτικῆς. Αἰγύπτιοι τεχνῖται ἐσκάλισαν ἓνα πελώριον βράχον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκαν

σχήμα καθήμενου λέοντος με κεφαλὴν γυναικός. Τὸ κολοσσιαῖον αὐτὸ ἔργον εἶναι ἡ Μεγάλῃ Σφίγγι.

Εἰς τὸ κράτος τῶν Θηβῶν ἀνήκουν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἑρείπια τῶν ναῶν τοῦ Λοῦξορ καὶ τοῦ Καρνάκ. Ὁ ναὸς τοῦ Ἄμμωνος εἰς τὸ Καρνάκ τῶν Θηβῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν αἰθουσῶν. Ἡ πρώτη ὑπόστυλος αἰθουσα περιλαμβάνει δάσος κίωνων. Εἶναι ἡ μεγαλυτέρα εἰς τὸν κόσμον αἰθουσα με κίονας. Τὰ χρώματα, ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἄργυρος ἔδιδον εἰς τὴν αἰθουσαν αὐτὴν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων ἔργων, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασαν οἱ Φαραῶ, ἦτο καὶ ἓν τεράστιον οἰκοδόμημα νοτίως τῆς Μέμφιδος. Οἱ Ἕλληνες τὸ ὠνόμασαν λαβύρινθον. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο θεωρεῖ ὁ Ἡρόδοτος ἀνώτερον καὶ ἀπὸ τὰς πυραμίδας. Ἴδου τί λέγει περὶ αὐτοῦ : « Ἦσαν μὲν καὶ αἱ πυραμίδες λόγον καὶ πολλῶν ἐλληνικῶν ἔργων καὶ μεγάλων ἀντάξιαι, ὁ δὲ δὴ λαβύρινθος καὶ τὰς πυραμίδας ὑπερβάλλει. Τούτου γὰρ δώδεκα μὲν εἰσιν ἀλλαι κατάστεγοι ἀντίπλοιοι ἀλλήλαις, ἕξ μὲν πρὸς βορρᾶν, ἕξ δὲ πρὸς νότον τετραμμένοι συνεχεῖς· τεῖχος δὲ ἕξωθεν αὐτὰς περιεῖργει. Οἰκήματα δὲ ἔν-εστι διπλᾶ τὰ μὲν ὑπόγεια, τὰ δὲ μετέωρα ἐπ' ἐκείνοις τρισχίλια ἀριθμὸν ».

Ἄμνεμχετ Γ'

(ἀνδρὶας ἐξ ἀσβεστολίθου)

Ἀπὸ τοῦς σπουδαιοτέρους Φαραῶ τοῦ μέσου κράτους τῶν Θηβῶν.

Ἐπιγραφαί, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ τοιχογραφίαι στολίζουν τὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Τὰ ἀγάλματα εἶναι γεμᾶτα ἔκφρασιν καὶ ἀπεικονίζουν τὰς πραγματικὰς μορφὰς τῶν προσώπων. Τὰ ἀνάγλυφα καὶ αἱ τοιχογραφίαι παριστάνουν τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, αἱ δὲ ἐπιγραφαί ἐξιστοροῦν τὰ κατορθώματα τῶν Φαραώ.

Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἠσχολήθησαν καὶ μὲ τὴν μικροτεχνίαν. Κατεσκεύασαν ἰδίως σφραγίδας καὶ δακτυλιολίθους θαυμασίας τέχνης. Εἰς τὰ μικροτεχνήματα αὐτὰ ἔδιδον συνήθως τὸ σχῆμα σκαρβαίου (κανθάρου), τὸν ὁποῖον ἐλάτρευσαν εἰς τὴν Αἰγυπτὸν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔντομον.

Ὅλα τὰ σφωζόμενα ἔργα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων μεγάλα καὶ μικρὰ προσενοῦν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν καὶ παρέχουν εἰς ἡμᾶς ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς πολλὰ ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν Αἰγυπτὸν. Περιφῆμοι Ἕλληνες σοφοί, ὅπως ὁ Θαλῆς, ὁ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πλάτων, ἐπεσκέφθησαν τὴν χώραν τῶν Αἰγυπτίων, διὰ νὰ συμπληρώσουν τὰς γνώσεις των καὶ διὰ νὰ γνωρίσουν τὸν πολυθρύλητον αἰγυπτιακὸν πολιτισμόν.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας.

Ἡ χώρα, ἣ ὁποία ἐκτείνεται μεταξὺ δύο μεγάλων ποταμῶν τῆς Ἀσίας, τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, λέγεται Μεσοποταμία. Εἰς αὐτὴν ἀνεπτύχθη σπουδαῖος πολιτισμός, ὅπως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου. Αἱ πλήμμυραι τῶν δύο ποταμῶν ἔκαμνον τὸ ἔδαφος εὐφορώτατον. Ἐδῶ ἡ καλλιέργεια τοῦ σίτου ἀπέδιδεν ἑκατονταπλάσια.

Ἡ εὐφορος πεδιάς, ἣ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης πλησιάζουν περισσότερο, καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἐκβολῶν των λέγεται κάτω Μεσοποταμία. Τὸ νότιον τμήμα τῆς Μεσοποταμίας κατώκησαν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν οἱ Σουμέριοι, λαὸς γεωργικός, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνῆκεν οὔτε εἰς

τούς ἰνδοευρωπαίους οὔτε εἰς τοὺς σημίτας. Οἱ Σουμέριοι εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου ἴδρυσαν ἀξιολογωτάτας πόλεις, τὴν Οὐρ, τὴν Λάρσαν, τὴν Οὐρούκ, τὴν Λαγκάσην.

4000 π.Χ. Τὰ εὐρήματα ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ἀπεκάλυψαν πολὺ προηγμένον πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος φθάνει πέραν τοῦ 4000 π.Χ. Αἱ πόλεις τῶν Σουμερίων δὲν εἶχον ἐνιαίαν διοίκησιν, ἀλλ' ἀπετέλουν μικρὰ ἱερατικὰ κράτη, εἰς τὰ ὅποια ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ ναοῦ ἦτο καὶ ἡγεμὼν τῆς περὶ τὸν ναὸν πόλεως. Ὅμοια κράτη ἀπετέλεσαν καὶ αἱ βόρειαι πόλεις τῆς κάτω Μεσοποταμίας, ἡ Ἀγάδη, ἡ Κίς, τὰ Σίππαρα. Ἐδῶ κατῴκουν οἱ Ἀκκαδῖοι, σημιτικῆς καταγωγῆς. Ἐκτὸς τῶν Ἀκκαδίων καὶ ἄλλα φῦλα σημιτικὰ ἐπέδραμον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπως οἱ Ἀμορίται καὶ οἱ Χαναναῖοι.

Μερικοὶ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῶν πόλεων τῆς κάτω Μεσοποταμίας προσεπάθησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἀρχὴν των καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πρὸς δημιουργίαν ἐνιαίου κράτους. Ὁ Σαργών, ἡγεμὼν τῆς Ἀγάδης, περὶ τὸ 2630 π.Χ. ὑποτάσσει ὀλόκληρον τὴν κάτω Μεσοποταμίαν, προσέτι δὲ καὶ τὰς χώρας δυτικῶς τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Εἶναι ὁ πρῶτος ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος ἴδρυσεν μέγα ἐνιαῖον κράτος. Βραδύτερον ἐπικρατοῦν ἡγεμόνες σουμερικῶν πόλεων. Αἱ ἀπόπειραι αὐταὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν Σουμερίων καὶ τῶν Ἀκκαδίων πρὸς δημιουργίαν μεγάλου ἐνιαίου κράτους παροδικῶς μόνον ἐπέτυχον.

Ἡ διαρκὴς πολιτικὴ ἐνότης τῆς Βαβυλωνίας κατωρθώθη διὰ τῆς πόλεως Βαβυλῶνος, ἡ ὅποια αὐξηθεῖσα εἰς δύναμιν **2000 π.Χ.** ἤνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της περὶ τὸ 2000 π.Χ. τοὺς Ἀκκαδῖους καὶ τοὺς Σουμερίους. Τοιοῦτοτρόπως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν του τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ πολιτισμὸς τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Μεσοποταμίας, ὅπως θὰ τὸν γνωρίσωμεν κατωτέρω, ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Σουμερίων.

Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος.

Οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο καὶ Χαλδαῖοι, ἦσαν λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς. Τὸ κράτος των, ὅπως εἶδομεν, ἐξετείνεται.

είς όλόκληρον τὴν νότιον Μεσοποταμίαν, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Βαβυλωνία ἢ Χαλδαία.

Μέγας βασιλεὺς τοῦ κράτους αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Χαμουραμπί, ὁ ὁποῖος ἦτο Ἀμορίτης (1958-1917 π.Χ.). Οὗτος ἠνωσεν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐγένεν ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ἡ φροντίς του ἐστράφη κυρίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Χαμουραμπί εἶναι ἡ νομοθεσία του, ἡ ὁποία εὐρέτη χαραγμένη εἰς λιθίνην στήλην. Οἱ νόμοι τοὺς ὁποίους ἔθεσε, φανερόν ἐάνωτέραν περὶ δικαιοσύνης ἀντίληψιν διὰ τὴν ἐποχὴν του. Διὰ τοῦτο ὁ Χαμουραμπί θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέροις νομοθέτας τοῦ κόσμου, ὅπως ὁ Μωϋσῆς. Αἱ διατάξεις τῆς νομοθεσίας του ἦσαν πολὺ αὐστηραί. Ἴδου μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς :

Ἄν υἱὸς ἐκτύπησε τὸν πατέρα, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

Ἄν κανεὶς ἐξώρνεε τὸν ὀφθαλμὸν ἐλευθέρου ἀνθρώπου, νὰ ἐξορέξουν τὸν ἰδικόν του.

Ἄν ἰατρός τις ἐνοσήλευσεν ἀνθρώπον ἐλεύθερον, πάσχοντα ἀπὸ βαρείαν πληγὴν, μὲ χαλκοῦν ἐργαλεῖον καὶ ἐπέφερε τὸν θάνατόν του, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

Ἄν ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης, διαταχθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς τὸν στρατόν, δὲν μετέβη, καὶ ἂν ἀκόμη ἔστειλεν ὡς ἀντικαταστάτην του μισθοφόρον, ὁ ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης θεωρεῖται ἔνοχος θανάτου. Ὁ ἀντικαταστάτης θὰ λάβῃ τὴν οἰκίαν του.

Ἄν κανεὶς ὡς μάρτυς κατηγορίας εἰς δίκην περὶ ζωῆς δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ ὅσα κατέθεσε, πρέπει νὰ θανατωθῇ.

Ἄν κανεὶς ληστευθῇ καὶ ὁ ληστής δὲν συλληφθῇ, ἡ πόλις καὶ ὁ ἄρχων τῆς περιοχῆς, ὅπου διεπράχθη ἡ ληστεία, ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλλουν πλήρη ἀποζημίωσιν εἰς τὸν ληστευθέντα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαμουραμπί ἤρχισεν ἡ παρακμὴ. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς δυναστείας του οἱ Χετταῖοι, φοβερὸς ἐχθρὸς τῶν Βαβυλωνίων, ἐπέδραμον ἐκ **1731 π.Χ.** σμῶν κατ' αὐτῶν. Οἱ ἐπιδρομεῖς κατέλυσαν τὴν δυναστείαν τοῦ Χαμουραμπί καὶ ἠρήμωσαν τὴν χώραν. Ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθον οἱ Βαβυλώνιοι, ἔ-

νεκα τῆς ἐπιδρομῆς, ἐπωφελήθησαν οἱ Κοσσαῖοι, λαὸς ὀρεινός, κατοικῶν ἀνατολικῶς τοῦ Τίγρητος. Οὗτοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, κατέλαβον τὴν Βαβυλῶνα καὶ κατέλυσαν τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος. Οἱ κατακτηταὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν περὶ τὰ 600 ἔτη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἐδέχθησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἀφωμοιώθησαν πρὸς αὐτούς.

Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος.

Οἱ Ἀσσύριοι ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν, ἣ ὁποία ἀπὸ αὐτοὺς ὠνομάσθη Ἀσσυρία. Ἡ χώρα εἶναι ὀρεινὴ καὶ εἰς αὐτὴν ζοῦν σήμερον οἱ Κοῦρδοι. Ἐνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας οἱ κάτοικοι ἠσχολοῦντο περισσότερο μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ μετὰ τὸ κνηγίον καὶ ἐφημίζοντο ὡς καλοὶ πολεμισταί. Εἶχον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν ἰδίαν γραφὴν καὶ τὸν ἴδιον πολιτισμὸν μετὰ τοὺς Βαβυλωνίους.

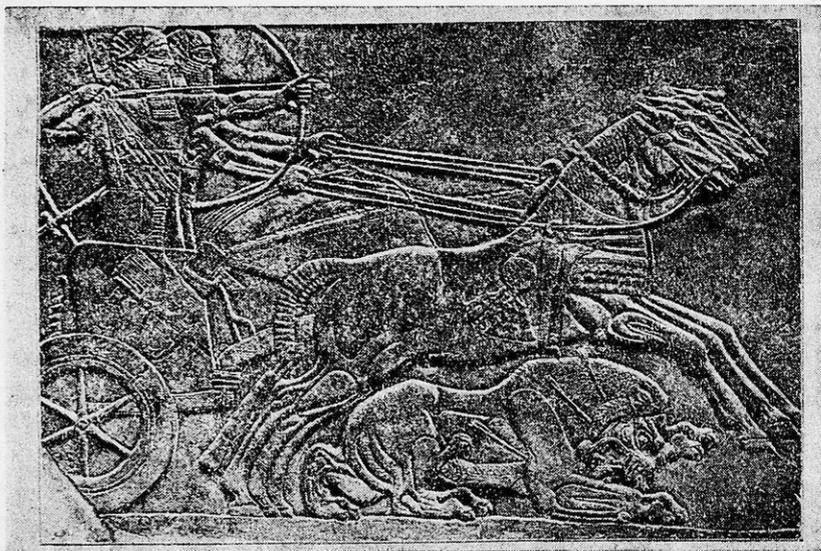
Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀσσύριοι ἔγιναν ὑπήκοοι τῶν Βαβυλωνίων. Ἀργότερα ἡ δύναμις των ηὔξηθη καὶ τότε ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Πρῶτος μέγας κατακτητὴς βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων ὑπῆρξεν ὁ Τεγλαφλασάρ Α' περὶ τὸ 1100 π.Χ. Οὗτος ἐνίκησεν εἰς τὸν ἄνω Εὐφράτην τοὺς ἐχθροὺς του καὶ τοὺς κατεδίωξε μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Κατόπιν ἐνίκησε τοὺς Βαβυλωνίους, κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα καὶ ὑπέταξε τὴν χώραν των. Πρὸς δυσμὰς ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Φοινίκης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέβαλε τὴν κυριαρχίαν του. Τὸ μέγα ἀσσυριακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν, ἔφθανεν ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν μέχρι τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα ἀκμὴ τῆς ἀσσυριακῆς αὐτοκρατορίας συμπίπτει μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσορμπανιμπάλ (668 - 626 π.Χ.). Τὸν βασιλέα αὐτὸν οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σαρδανάπαλλον καὶ ἔπλασαν πολλοὺς μύθους διὰ τὴν τρυφηλὴν ζωὴν του. Ὁ Ἀσσορμπανιμπάλ ὑπῆρξε μέγας πολεμιστὴς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ὑπέταξε τὴν Αἰγύπτου καὶ διεξήγαγε πολλοὺς νικηφόρους πολέμους. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἡ ἀσσυριακὴ αὐτοκρατορία ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν

ἕκτασιν. Ὄταν συνεπλήρωσε τὸ πολεμικὸν τοῦ ἔργου, ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους Νινευεὺς μετὰ λαμπροὺς ναοὺς καὶ ἀνάκτορα. Τὴν ἀγάπην τοῦ πρὸς τὰ γράμματα ἔδειξε μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς περιφήμου βιβλιοθήκης τῶν ἀνακτόρων, ἣ ὁποία ἀπετέλεσθη ἀπὸ χιλιάδας πλίνθων μετὰ σφηνοειδῆ γράμματα.

Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος.

Μετὰ τὸν Ἀσσυρμπασιμίττ τὸ ἀσσυριακὸν κράτος παρήκμασε. Τοῦτο ἐπώφελλήθησαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ ἀνέκτησαν τὴν

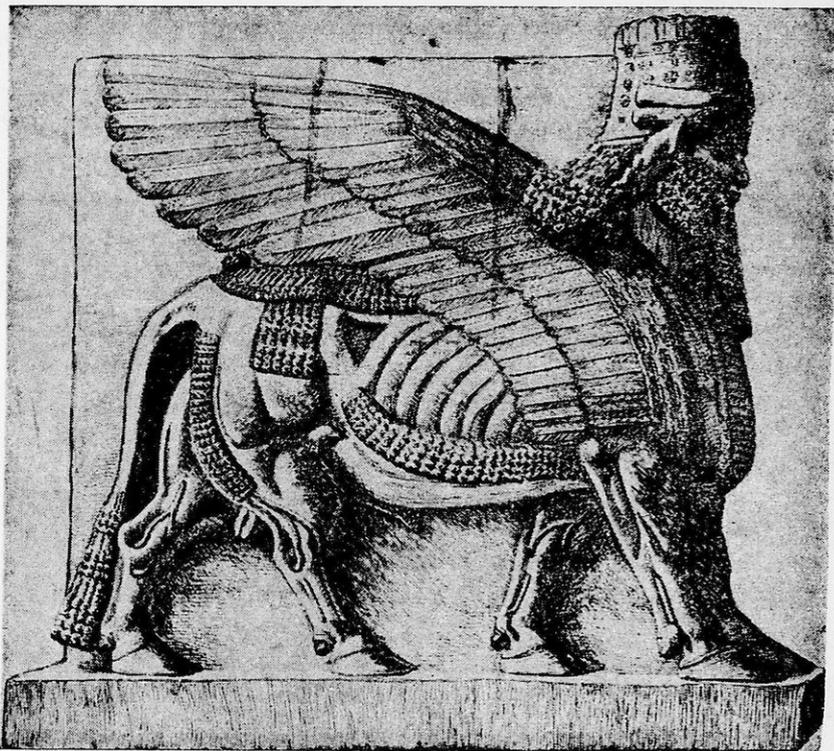

Κυνήγιον λεόντων (ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον)

ἀνεξαρτησίαν τῶν. Ἰδρυσαν τότε τὸ λεγόμενον νέον βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων Κυαξάρης, μετὰ τὸν ὁποῖον ἦσαν σύμμαχοι οἱ Βαβυλώνιοι, κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων καὶ κατέστρεψε τὴν Νινευεὺς (612 π.Χ.).

Περίφημος βασιλεὺς τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Ναβουχοδονόσωρ (604-561 π.Χ.). Οὗτος ἐνίκησε

τὸν Φαραῶ Νεκῶ πλησίον τοῦ Εὐφράτου, ὑπέταξε τὴν Τύρον μετὰ πολυετῆ πολιορκίαν, ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν ἑβδομηκονταετῆ βαβυλωνίων αἰχμαλωσίαν. Ἔστόλισε τὴν Βαβυλῶνα μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ ἄλλα σπουδαῖα μνημεῖα καὶ τὴν ὠχύρωσε μὲ τείχη.

Πτερωτὸς ταῦρος

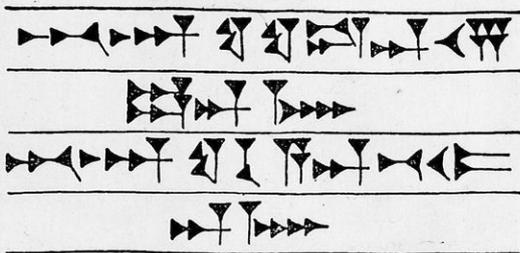
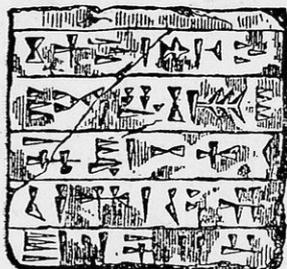
Κολοσσιαῖον ἄγαλμα μὲ μορφήν Ἀσσυρίου βασιλέως, ὁ ὁποῖος φορεῖ τιάραν καὶ ἔχει γενειάδα. Οἱ πτερωτοὶ ταῦροι ἐτοποθετοῦντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων ὡς φρουροί.

Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρήκμασε καὶ τὸ 539 π.Χ. κατελύθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Κῦρον.

Ἱστορικά πηγαί. Σφηνοειδῆς γραφή.

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἦσαν λαοὶ συγγενεῖς καὶ ἤλθον πιθανῶς ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν. Διὰ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς αἱ παλαιότεραι γνώσεις μας περιωρίζοντο εἰς ὅσα γράφουν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Κατὰ τὰ μέσα ὅμως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εὐρωπαῖοι σοφοὶ κατῶρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν περιέργον καὶ πολὺ δύσκολον γραφὴν των. Ἡ γραφὴ αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιότερα εφεύρεσις τῶν Σουμερίων. Οἱ Σουμέριοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.

Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐχάρασσαν τὰ γράμματά των μὲ ὄξυ ἐργαλεῖον ἐπάνω εἰς χλωρὰς πλίνθους. Αἱ πλίνθοι

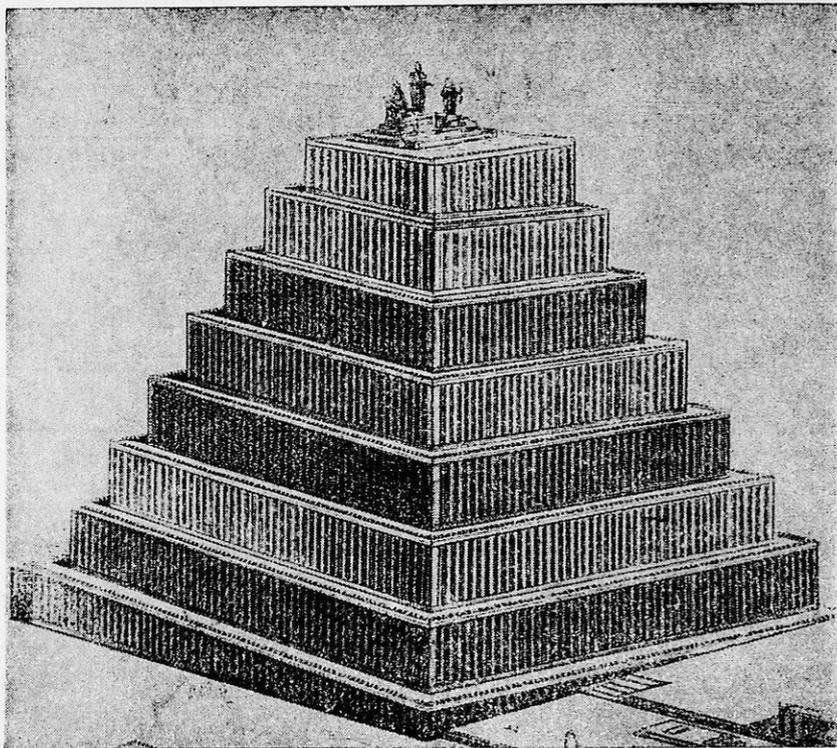
Σφηνοειδῆς γραφὴ

κατόπιν ἐψήνοντο καὶ τὰ γράμματα ἔμενον ἀνεξάλειπτα. Ἐπειδὴ τὰ γράμματα αὐτὰ ὁμοιάζουν μὲ σφῆνας, ἡ γραφὴ τοῦ εἶδους αὐτοῦ ὠνομάσθη σ φ η ν ο ε ι δ ῆ ς. Βιβλιοθήκαι ὀλόκληροι εὐρέθησαν ἀπὸ πλίνθους μὲ σφηνοειδῆ γράμματα. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς παραδόξου αὐτῆς γραφῆς καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ μᾶς ἀπεκάλυψαν τὴν ζωὴν καὶ τὸν σπουδαῖον πολιτισμὸν τῶν δύο αὐτῶν λαῶν.

Θρησκεία.

Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἦτο κυρίως ἀστρολατρία. Ἀνώτατος θεὸς των ἦτο ὁ Β ἦ λ ο ς (ἥλιος), ὁ

κύριος τοῦ κόσμου, ἡ δὲ Μύλιττα, γυναικεία θεότης (Ἄφροδιτη), τὸ σύμβολον τῆς γονιμότητος. Πρὸς τιμὴν τοῦ Βήλου κατεσκεύασαν μεγάλους ναοὺς καὶ ὑψηλοὺς πύργους. Ναὸς τοῦ θεοῦ τούτου ἦτο τὸ περίφημον οἰκοδόμημα τῆς Π. Διαθήκης, ὁ πύργος

Ἄσσυριακὸς ναὸς

Πύργος με πολλὰ πατώματα. Εἰς τὴν κορυφὴν ἑτοποθετοῦντο τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν.

τῆς Βαβέλ. Ἐθνικὸς θεὸς τῶν Ἀσσυρίων, κυρίως δὲ θεὸς τοῦ πολέμου, ἦτο ὁ Ἄσσοῦρ.

Οἱ ἱερεῖς τῶν Βαβυλωνίων (Χαλδαίων) ὠνομάζοντο Μάγοι καὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ἀστρολογίαν. Παρετήρουν δηλαδὴ

τήν ἐμφάνισιν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων, διότι ἐπίστευον, ὅτι δι' αὐτῶν ἠδύναντο νὰ προΐδουν τὸ μέλλον. Ἐνῶ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀστρολογία, εὔρον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας.

Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων.

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι εἶχον ἀνεπτυγμένην διοικητικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Ἀνώτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἔθεωρεῖτο ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ στρατὸς ἀπετέλει τὸ στήριγμα τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Ἡ δύναμις τῶν βασιλέων ἦτο ἀνάλογος μὲ τὴν ἀξίαν των καὶ μὲ τὴν ἰκανότητά των νὰ ἐπιβληθοῦν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, τῶν ἱερέων καὶ τῶν εὐγενῶν. Οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἠσχολοῦντο καὶ μὲ τὴν μαντικὴν, εἶχον μεγίστην δύναμιν. Οἱ βασιλεῖς διέτρεξαν κινδύνους, ὡσὰκις ζῆντετάχθησαν εἰς τὸ ἱερατεῖον. Οἱ εὐγενεῖς κατεῖχον ἐπίσης σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν πολιτείαν. Αὐτοὶ ἐλάμβανον τὰ ἀξιώματα καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνήκον τὰ μεγάλα κτήματα. Εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν ἀνήκεν ὁ λαός, ὁ ὁποῖος εἰργάζετο διὰ τὸν βασιλέα, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Οἱ Βαβυλώνιοι προώδευσαν πολὺ εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας ἐκαλλιέργησαν τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικά. Ἡ καταμέτρησις τῶν ἀπεράντων γαιῶν, τὸ ἐμπόριον, ἡ παρατήρησις τῶν ἀστέρων τοὺς ἠνάγκασαν εἰς τοῦτο. Ἐγνώριζον τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν καὶ σύμφωνα μὲ τὰς γνώσεις των αὐτὰς ἐκανόνιζον τὸ ἡμερολόγιον. Αὐτοὶ ὥρισαν ὡς μίαν τῶν διαιρέσεων τοῦ χρόνου τὴν ἑβδομάδα. Εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ἐπίσης ὀφείλεται ἡ διαίρεσις τῆς ὥρας εἰς 60' καὶ τοῦ λεπτοῦ εἰς 60''.

Οἱ Ἀσσύριοι ἠσχολήθησαν περισσότερο μὲ τοὺς πολέμους. Ἡ σκληρότης των ἦτο μεγάλη. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς οἱ βασιλεῖς των ἀναφέρουν μὲ ὑπερηφάνειαν τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἔκαυσαν, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους ἐφόνευσαν. Εἰς τὰ ἀνάγλυφά των παριστοῦν σκηνὰς πολεμικὰς. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν πολεμικὰ ἄρματα καὶ πολεμικὰς μηχανάς.

Ἡ ἀπασχόλησις τῶν Ἀσσυρίων εἰς τοὺς πολέμους δὲν ἠμπόδισεν

αυτοὺς νὰ διακριθοῦν καὶ ὡς τεχνίται. Περίφημοι ἦσαν οἱ κεντητοὶ τάπητές των μὲ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ φανταστικὰ τέρατα.

Ὁ καλλιτεχνικὸς πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων φανερώνεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν. Οἱ Χαλδαῖοι κατεσκεύαζον τὰ κτίριά των μὲ πλίνθους, διότι ἡ χώρα των εἶναι ἀμμώδης. Οἱ Ἀσσύριοι τοὺς ἐμιμήθησαν.

Μνημεῖα τῆς τέχνης των εἶναι ναοί, ἀνάκτορα καὶ τείχη. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα ἦσαν κτίρια κολοσσιαῖα μὲ παχεῖς τοίχους. Ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των λείπει ὁ κίων λόγῳ τοῦ μαλακοῦ ὑλικοῦ τῶν πλίνθων. Ἄλλ' οἱ Ἀσσύριοι εἰσήγαγον μίαν σπουδαίαν καινοτομίαν. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν θόλους καὶ ἀψίδας.

Εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀνέπτυξαν πρωτοτυπίαν καὶ διεκρίθησαν εἰς τὴν παράστασιν τῶν θηρίων καὶ ἰδίως τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ὠραιότερου ἐξ αὐτῶν, τοῦ λέοντος. Οἱ βασιλεῖς ἐστόλισαν τὰ ἀνάκτορά των μὲ πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἀναγλύφους παραστάσεις.

Ἡ Βαβυλών.

Κέντρον τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ Βαβυλών, τὴν ὁποίαν διέρρευε καὶ ἐχώριζεν εἰς δύο μέρη ὁ Εὐφράτης. Κειμένη εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία φέρει ἀπὸ τὴν Μεσόγειον εἰς τὰς Ἰνδίας, ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς της ἡ πολυανθρωποτέρα πόλις τοῦ κόσμου καὶ εἶχε στολισθῆ μὲ ὠραῖα κτίρια καὶ ἐπιβλητικούς ναοὺς. Ὀνομαστοὶ ἔγιναν οἱ κρεμαστοὶ κήποι τῆς Βαβυλώνας. Εἶχον κατασκευασθῆ ἐπὶ ἐπιπέδων, τὰ ὁποῖα ὑψώνοντο τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐβαστάζοντο διὰ θόλων.

Διὰ τῶν πλωτῶν ποταμῶν, τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, ἤρχοντο εἰς τὴν Βαβυλώνα ἀπὸ τὸν Περσικὸν κόλπον τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν. Ἐξ ἄλλου μὲ караβάνια μετεφέροντο ἐκεῖ τὰ φοινικικά, συριακὰ καὶ αἰγυπτιακὰ βιομηχανικὰ εἶδη. Ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἀσίας μετεκομίζοντο μέταλλα καὶ πολύτιμοι λίθοι.

Ὀνομαστὰ ὑπῆρξαν καὶ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς Βαβυλώνας. Ἀπὸ αὐτὰ ἐθανμάζοντο ἰδίως τὰ λινᾶ καὶ ἐριοῦχα ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἔστελλον εἰς τὰ παράλια τῆς Φοινίκης καὶ τὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς Φοίνικας. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ Βα-

βυλῶν κατέστη παγκόσμιος ἀγορὰ καὶ συνεκέντρωσε μέγαν πλοῦτον.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐπεσκέφθη τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν περιγράφει εἰς τὴν ἱστορίαν του. Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι ἐπηλήθευσαν τὴν περιγραφὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ὁ Ἕλλην ἱστορικός: «*Ἡ Βαβυλῶν, λέγει, κεῖται εἰς μεγάλην πεδιάδα καὶ σχηματίζει τετραγώνον. Ἐκάστη πλευρὰ τοῦ τετραγώνου εἶναι 120 στάδια καὶ ἐπομένως ἡ περίμετρος τῆς πόλεως εἶναι 480 στάδια. Καμμία ἄλλη πόλις ἐξ ὧσων γνωρίζομεν δὲν εἶχε τοιαύτην ὀχύρωσιν καὶ διακόσμησιν. Περιβάλλεται ἀπὸ τάφρον βαθεῖαν, πλατεῖαν καὶ πλήρη ὕδατος. Ἐθὺς μετ' αὐτὴν ὑψοῦται τεῖχος πλάτους 50 καὶ ὕψους 200 πήχεων... Ἐπάνω εἰς τὸ τεῖχος ἔχουν κτισθῆ πύργοι ἀπέναντι ἀλλήλων. Τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν πύργων ἦτο τόσον, ὥστε νὰ δύναται νὰ κυκλοφορῇ ἄρμα τέθριππον. Εἰς τὸ τεῖχος κατεσκευάσθησαν 100 πύλαι ὄλαι χάλκιναι, μὲ παραστάδας καὶ ὑπέρθυρα ἐπίσης ἀπὸ χαλκόν. Τὸ τεῖχος ἔχει δύο βραχίονας, οἱ ὁποῖοι φθάνουν ἕως τὸν ποταμόν.*»

Τὰ ὠραιότερα οἰκοδομήματα τῆς Βαβυλῶνος ἦσαν τὰ πολυτελεῆ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων εἰς τὸ ἐν τμήμα τῆς πόλεως καὶ ὁ ναὸς τοῦ Βήλου ἀπὸ ὀκτώ ἐπαλλήλους πύργους εἰς τὸ ἄλλο. Γενικῶς ὀλόκληρος ἡ πόλις μὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίρια καὶ τὰ τεῖχη, τὴν τεραστίαν ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ τὸν πλοῦτόν της ἔκαμνε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ξένους. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς διηγήσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἱστορικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδουν εἰς μυθικὰ πρόσωπα τὰ ἔργα καὶ τὴν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως.

3 / Οἱ Ἑβραῖοι

Χώρα καὶ κάτοικοι.

Οἱ Ἑβραῖοι εἶναι σημιταὶ ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν. Κατ' ἀρχὰς ἔζων νομαδικὸν βίον, ἀλλὰ περὶ τὸ 2000 π.Χ. ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν γεωργοί. Ἡ Ἁγία **2000 π.Χ.** Γραφὴ ὀνομάζει τὴν Παλαιστίνην *Γ ἦ ν Χ α ν α ἄ ν ἢ Γ ἦ ν τ ῆ ς Ἑ π α γ γ ε λ ί α ς.*

Ἡ Παλαιστίνη εἶναι μικρὰ χώρα. Κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀνα-

τολικῆς Μεσογείου θαλάσσης μεταξύ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Φυσικῶς χωρίζεται εἰς τρία μέρη, τὴν παραλιακὴν πεδιάδα, τὸ ὀροπέδιον τῆς Χαναάν πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ Ἰορδάνου καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου. Εἶναι χώρα ὀρεινὴ μὲ πολλὰς κοιλάδας. Λόγω τῶν ἑδαφικῶν διαφορῶν παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν κλίματος. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι συνέχεια τοῦ Ἀντιλιβάνου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πηγάζει ὁ Ἰορδάνης ποταμός. Ὁ Ἰορδάνης διασχίζει τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομαζομένην κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου καὶ φθάνει εἰς τὴν λίμνην τῆς Γενησαρέτ. Ἀπὸ ἐκεῖ προχωρεῖ ὀρητικὸς καὶ χύνεται εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, ἡ ὁποία εἶναι λίμνη 394 μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὰ ὕδατά της ἔχουν ἄφθονον ἄλας καὶ πίσσαν. Ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μαθάνομεν ὅτι εἰς τὴν παραλίαν τῆς εὐρίσκοντο αἱ πόλεις Σόδομα καὶ Γόμορρα, τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς κατέκαυσε διὰ τὰς πολλὰς ἀμαρτίας τῶν κατοίκων.

Οἱ Ἑβραῖοι, ἂν καὶ ἦσαν λαὸς μικρὸς, κατέλαβον σπουδαίαν θέσιν μεταξύ τῶν ἐθνῶν, διότι αὐτοὶ πρῶτοι ἔφθασαν εἰς τὴν ιδέαν τοῦ μονοθεϊσμοῦ. Ἡ ἐπίδρασις τῆς μονοθεϊστικῆς θρησκείας τῶν εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξε μεγάλη. Ὁ ἑβραϊκὸς λαὸς ἦτο μυστικοπαθὴς καὶ εὐφάνταστος. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζη. Τὰ γραφικὰ τοπία, αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες καὶ τὰ βαθύσκια ὄρη ἤσκουν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν Ἑβραίων. Ὁ ἰδιόρρυθμος πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἀνέπτυξαν, ὡς κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς θρησκείας.

Ἱστορία τῶν Ἑβραίων.

Πηγὴ τῆς ἑβραϊκῆς ἱστορίας εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία διαφόρων ἐποχῶν μὲ ποικίλον περιεχόμενον. Ἐξ αὐτῶν ἄλλα εἶναι ἱστορικά, ἄλλα περιέχουν ψαλμοὺς, δηλαδὴ ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου, καὶ ἄλλα περιλαμβάνουν τὴν νομοθεσίαν τῶν Ἑβραίων.

Τὰ βιβλία αὐτὰ ἔχουν μεγάλην ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν. Ἀπὸ αὐτὰ μαθάνομεν, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν

Μεσοποταμίαν, όπου ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλάς. Ὁ
2000 π.Χ. ἀρχηγὸς ἐκάστης φυλῆς ἐλέγετο πατριάρχης.

Πρῶτος καὶ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πατριάρχας ὑπῆρξεν ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἔφυγε μὲ τὴν φυλὴν του ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν γῆν Χαναάν. Τὰς φυσικὰς καλλονὰς, τὴν πλουσίαν βλάστησιν καὶ γονιμότητα τῆς χώρας περιγράφει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὡς πραγματικὸν παράδεισον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβραάμ οἱ Ἑβραῖοι ἐπανήρχισαν τὴν παλαιὰν νομαδικὴν ζωὴν, ἕως ὅτου κατέληξαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐγκατεστάθησαν. Οἱ Φαραῶ κατ' ἀρχὰς ἐδεῖχθησαν εὐμενεῖς πρὸς αὐτοὺς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον διαμονὴν των, ἡ ὁποία διήρκεσε περὶ τὰ 500 ἔτη, ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἐγιναν λαὸς ἰσχυρὸς. Τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς Φαραῶ, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ πιέζουν καὶ νὰ καταδιώκουν αὐτοὺς σκληρῶς. Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν περίοδον τοῦ ἔθνικοῦ των βίου παρουσιάσθη μεταξὺ των ἐξαιρετικὸς ἀνὴρ, ὁ Μωϋσῆς. Μὲ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δραστηριότητά του ἔσωσε τοὺς Ἑβραῖους ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καταδυναστευσιν τῶν Φαραῶ. Ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τοὺς ᾠδήγησε πρὸς βορρᾶν διὰ μέσου τῆς ἀραβικῆς ἐρήμου. Ἀφοῦ ἐπὶ 40 ἔτη περιεπλανήθησαν καὶ ἐδοκίμασαν πολλὰς ταλαιπωρίας, ἔφθασαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Χαναάν ἀνατολικῶς

1400 π.Χ. τοῦ Ἰορδάνου. Ἀλλ' ὁ Μωϋσῆς ἀπέθανε πρὶν πατήσῃ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὁποίαν μόνον μακρόθεν εἶδεν ἀπὸ τὴν κορυφὴν ὄρους ἀπέναντι τῆς Ἰεριχοῦς.

Ὁ Μωϋσῆς ὑπῆρξε καὶ μέγας νομοθέτης. Ἔθεσε νόμους συμφώνως μὲ τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ κατὰ τὴν πορείαν πρὸς τὴν Παλαιστίνην. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἐρρυθμίζουν τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τῶν Ἑβραίων. Ἴδου μερικὰ ἀπὸ τὰς περιφήμους διατάξεις τοῦ Μωϋσέως :

Ὅποιος καταράσθῃ τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του ἢ ὁποῖος τοὺς κτυπήσῃ, θὰ τιμωρῆται μὲ θάνατον.

Χήραν καὶ ὄρφανὸν νὰ μὴ στενοχωρήσῃς.

Νὰ μὴ γίνῃς αἰτία νὰ τιμωρηθῇ ἀθῶος.

Νὰ μὴ καταπατήσῃς τὸ δίκαιον τοῦ πτωχοῦ.

Ὅποιος κάμη ζημίαν εἰς ξένον χωράφι ἢ εἰς ξένον ἀμπέλι, θὰ τὴν

πληρώση με τὸν καλύτερον καρπὸν ἀπὸ τὸ χωράφι του ἢ ἀπὸ τὸ ἀμπέλι του.

Οἱ Ἑβραῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋσέως διέβησαν τὸν Ἰορδάνην παρὰ τὴν Ἱεριχώ με ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ καὶ κατέλαβον εὐκόλως τὴν Παλαιστίνην. Μέγαν κίνδυνον διέτρεξαν ἀπὸ τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Φιλισταίων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν νότιον παραλίαν. Μετὰ μακροὺς πολέμους ἐνίκησαν τοὺς Φιλισταίους καὶ συνέτριψαν τὴν δυνάμιν των. Τοῦτο ἐπέτυχεν ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων, **1010 π.Χ.** ὁ **Δ α υ ῖ δ**. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ σύνορα τοῦ κράτους καὶ ἔκτισε τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν κατέστησε πρωτεύουσαν. Ὁ Δαυὶδ ἦτο καὶ ἕξοχος ποιητῆς, ὅπως δεικνύουν οἱ ἐμπνευσμένοι ψαλμοὶ του.

Ὁ Σολομῶν, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δαυὶδ, ὀνομαστὸς διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην του, ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς του. Ἐκτὸς ἄλλων σημαντικῶν ἔργων κατεσκεύασε καὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ναὸς οὗτος πολλάκις ἐλεηλατήθη καὶ εἰς τὸ τέλος κατεστράφη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τίτου (70 μ.Χ.).

Μετὰ τὸν Σολομῶντα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν Ἑβραίων. Οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν Κῦρον, οἱ Μακεδόνες κατόπιν κατέκτησαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν χώραν.

41 ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ

Χώρα καὶ κάτοικοι.

Φοινίκην ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες τὴν στενὴν λαυρίδα γῆς, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μεταξὺ τῆς παραλίας τῆς Συρίας καὶ τῆς δασώδους ὄροσειρᾶς τοῦ Λιβάνου. Ἡ χώρα εἶναι πλουσία εἰς λιμένας καὶ ἀσφαλεῖς ὄρμους. Σπουδαιότεραι πόλεις τῆς Φοινίκης ἦσαν ἡ Ἄρ α δ ο ς , ἡ Β ὑ β λ ο ς , ἡ Β υ ρ η τ ὄ ς , ἡ Σ ι δ ὶ ο ν καὶ ἡ Τ ὑ ρ ο ς .

Οἱ Φοινικες εἶχον πολλὰς σχέσεις με τοὺς Ἕλληνας. Οἱ μῦθοι, οἱ ὅποιοι σφάζονται, μαρτυροῦν, ὅτι πλεῖστα στοιχεῖα πολιτισμοῦ

εισηγάγον εις τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ὁ σπουδαιότερος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Κάδμου. Ὁ πρῶτος Ἑλλην ἱστορικός Ἡρόδοτος λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: « *Οἱ Φοίνικες, οἱ σὺν Κάδμῳ ἀφικόμενοι, ἄλλα τε πολλὰ οἰκίσαντες ταύτην τὴν χώραν εισηγάγον μαθήματα εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ γράμματα οὐκ ὄντα πρὶν Ἑλληνισιν* ». Διὰ τοῦτο τὸ ἀλφάβητον ὠνομάσθη **φ ο ι ν ι κ ι κ ὀ ν**.

Οἱ Φοίνικες ἦσαν σημίται. Ἡ φύσις τῆς χώρας τοὺς ἔκαμε νὰ στραφοῦν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τὸ ὄρος Λίβανος ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἄφθονον καὶ ἀρίστην ξυλείαν διὰ τὴν κατασκευὴν πλοίων. Μὲ αὐτὰ ἐπεχείρουν μακρινὰ καὶ ἐπικίνδυνα ταξίδια χάριν τοῦ κέρδους. Ἡ εὐφυΐα, ἡ πονηρία, ἡ τόλμη καὶ ἡ δραστηριότης των κατέστησαν αὐτοὺς περιφήμους ναυτικούς καὶ ἐμπόρους. Ἄλλ' ὡς ἔμποροι ταξιδεύουν μόνον διὰ τὸ κέρδος καὶ ἀποκρύπτουν ἐπιμελῶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰς θαλασσίας ὁδοὺς καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀνακαλύπτουν.

Οἱ Φοίνικες ἐλάτρευαν τὰ οὐράνια σώματα. Κυριώτεροι θεοὶ των ἦσαν ὁ Βάαλ (ἥλιος), θεὸς τοῦ φωτός, καὶ ἡ Ἀστάρτη (σελήνη) θεὰ τῆς γονιμότητος, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐαυτίζον μὲ τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ λατρεία τῶν Φοινίκων ἦτο βάρβαρος, διότι ἐξιλέωνον τοὺς θεοὺς μὲ τὴν θυσίαν τῶν τέκνων των.

Οἱ Φοίνικες οὐδέποτε ἀπετέλεσαν ἐνιαῖον κράτος. Αἱ πόλεις των ἔμειναν αὐτόνομοι καὶ ἐκυβερνῶντο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ βασιλεῖς καὶ ἀργότερα ἀπὸ πλουσίους ἐμπόρους. Ἡ Σιδῶν καὶ ἡ Τύρος προώδευσαν περισσότερο τῶν ἄλλων καὶ κατέλαβον ἐξέχουσιν θέσιν μεταξὺ αὐτῶν.

Κατ' ἀρχὰς ἀνεπτύχθη ἡ Σιδῶν (1100 π.Χ.), ἡ ὁποία ἔγινε σπουδαία ἐμπορικὴ ἀγορὰ καὶ ἀπέκτησε μέγαν πλοῦτον. Τὰ πλοῖα τῆς ἐταξίδευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, περιέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη μετέφερον εἰς τὴν Σιδῶνα πολύτιμα ἐμπορεύματα.

Πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴν Σιδῶνα ἀνεδείχθη ἀργότερα ἡ Τύρος. Οἱ Τύριοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ὅπου ἴδρυσαν πολυαριθμούς ἀποικίας. Διὰ τῶν πλοίων των διεξῆγον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἔγιναν πλουσιώτατοι. Ἡ Τύρος ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν κατὰ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα.

Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων.

Πρῶτοι ναυτικοὶ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ὑπῆρξαν οἱ Κρήτες. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐδιδάχθησαν τὴν ναυτικὴν τέχνην οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἕλληνες. Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ κατὰ θάλασσαν κυριαρχία περιῆλθεν εἰς τοὺς Φοίνικας, οἱ ὅποιοι ἀνεδείχθησαν ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Οἱ Φοίνικες περὶ τὸ 1100 π.Χ. κατέλαβον τὴν Κύπρον, τὴν νῆσον τοῦ χαλκοῦ, ὅπου ἴδρυσαν ἀποικίας. Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους ἔγιναν κύριοι τῆς Ρόδου καὶ ἦλθον εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τότε διῆλθον τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὸν Βόσπορον καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς Τύρου οἱ Φοίνικες ἐστράφησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον. Ἦλθον εἰς τὴν Σικελίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰς Βαlearίδας νήσους καὶ ἔφθασαν μέχρι τῶν Ἑρακλείων στηλῶν (Γιβραλτάρ). Παντοῦ ἴδρυσαν ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ ἀποικίας. Πλησίον τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ ἐκτίσαν τὰ Γάδεира. Τὰς περισσοτέρας ἀποικίας ἐγκατέστησαν εἰς τὰ παράλια τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἐδῶ, πλησίον τῆς σημερινῆς Τύνιδος, ἐκτίσθη ἡ σπουδαιότερα ἐξ ὅλων τῶν ἀποικιῶν τῆς Φοινίκης, ἡ Καρχηδῶν (800 π.Χ.).

Τολμηροὶ θαλασσοπόροι οἱ Φοίνικες ἐπέρασαν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἀπὸ Φοίνικας ναυτικοὺς ἔγινε καὶ ὁ περίπλους τῆς Ἀφρικῆς κατὰ παραγωγελίαν τοῦ Φαραῶ Νεκῶ.

Ἐμπόριον - Βιομηχανία - Τέχνη.

Οἱ Φοίνικες δὲν ὑπῆρξαν μόνον ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔμποροι ἀνεδείχθησαν ἀσύγκριτοι. Ἀπὸ τὸν Εὐξείνου πόντον μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ ἐγέμισαν ὅλα τὰ παράλια καὶ πολλὰς νήσους μὲ ἐμπορικοὺς σταθμοὺς. Οἱ ἐμπορικοὶ σταθμοὶ ἦσαν θέσεις ὠχυρωμέναι πλησίον τῆς ἀκτῆς φυσικοῦ λιμένος. Εἰς αὐτοὺς ἐξεφόρτωνον τὰ ἐμπορεύματα των, τὰ ὅποια ἀντήλλασον μὲ τὰ προϊόντα τῶν ἰθαγενῶν.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ ξηρὰν εἶχον ὀργανώσει καρβάνια, μὲ τὰ ὁποῖα συνεκέντρωνον εἰς τὴν χώραν των ὀλόκληρον τὸ ἐμπόριον τῆς Βαβυλώνος καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας.

Οἱ Φοῖνικες ἐδημιούργησαν καὶ βιομηχανίαν σημαντικὴν. Κατεσκεύασαν διάφορα εἶδη χρήσιμα εἰς τὴν ζωὴν, οἰκιακὰ σκευῆ, πήλινα ἀγγεῖα, μικρὰ ἀγάλματα καὶ λεπτὰ ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἐζητοῦντο πολὺ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μεγάλη ζήτησις ἐπέβαλε τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς, ἴδρυσαν πολυάριθμα ἐργαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα εἰργάζοντο πολλοὶ καὶ ἔμπειροί τεχνῖται. Τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ ἦσαν πραγματικὰ ἐργοστάσια καὶ παρήγον ἄφθονα καὶ εὐθηνὰ βιομηχανικὰ εἶδη.

Οἱ Φοῖνικες διεκρίθησαν ἰδίως εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων, τῆς ὑάλου καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς πορφύρας. Πορφύρα ὠνομάζετο τὸ κόκκινον χρῶμα καθὼς καὶ τὸ κογχύλιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξήγετο. Αἱ ἄκται τῆς Φοινίκης ἦσαν γεμάται ἀπὸ τοιαῦτα κογχύλια. Μὲ τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας ἔβαφον τὰ πολυτελέστερα ὑφάσματα.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν δὲν ἀνέπτυξαν ἰδικὸν των σχέδιον, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν γειτονικῶν λαῶν. Εἶχον ὅμως σπουδαίους καλλιτέχνας. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑβραίων Σολομῶν μὲ Φοῖνικας τεχνίτας κατεσκεύασε τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ.

5. ΟΙ ΧΕΤΤΑΙΟΙ

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὀμιλεῖ περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Χετταίων. Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας δίδει, ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ νεώτερα σπουδαῖα εὐρήματα καὶ ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν ἰδίων τῶν Χετταίων. Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν, ὅτι οἱ Χετταῖοι ἦσαν ἀρχαῖος ἀνατολικὸς λαὸς μὲ ἀξιόλογον καὶ ἰδιόρρυθμον πολιτισμὸν. Ὁ λαὸς οὗτος ἔζησεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ οἱ ἀρχαιότεροι βασιλεῖς του φθάνουν ἕως τὸ 2000 π.Χ. Οἱ Χετταῖοι δὲ εἶναι οὔτε **2000 π.Χ.** Ἰνδοευρωπαῖοι οὔτε σημίται, ἀλλ' ἀνήκουν εἰς τοὺς καλουμένους Μικρασιατάς, ὅπως οἱ Λυδοί, Κἄρες, Λυκάονες, Καππάδοκες κλπ.

Πρωτεύουσα τοῦ κράτους των ἦτο ἡ Χαττοῦσα, ἡ ὁποία ἔκειτο εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Μπογάτζιοῖ ἀνατολικῶς τοῦ Ἐλβος ποταμοῦ. Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἀπέκτησε δύναμιν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καί, ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸ 1731 π.Χ. ἔκαμε μεγάλην ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ὁλόκληρος ἡ Μικρὰ Ἀσία περὶ τὸ 1500 π.Χ. εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Χετταίων. Πρὸς δυσμὰς ἐπεκράτουν κατὰ θάλασσαν οἱ Κρήτες καὶ ἠκμαζεν ὁ Κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς. Ἡ Χαττοῦσα ἦτο ὠχυρωμένη με ἰσχυρὰ τείχη, στρατιωτικαὶ δὲ ὁδοὶ ἤνωνον αὐτὴν με τὰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν συνόρων πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς.

Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἔφθασεν εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν κατὰ τὸν 14ον π.Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Χετταῖοι ἤλθον εἰς σχέσεις με τοὺς Ἀχαιοὺς. Εὐρέθη σχέδιον ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Χετταίων ἔστειλεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μυκηνῶν πρὸς διακανονισμὸν διαφόρων πολιτικῶν ζητημάτων.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 13ου π.Χ. αἰῶνος οἱ Χετταῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστοῦν εἰς τὴν πίεσιν μεσογειακῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκ τῶν παραλίων ἐκινήθησαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸ τῆς ὁρμῆς των ὑπέκυψαν οἱ Χετταῖοι καὶ τὸ κράτος των κατελύθη περὶ τὰ 1200 π.Χ.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

Τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν. Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν.

Ἀνατολικῶς τῆς Μεσοποταμίας καὶ παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος ὑψώνεται τὸ ὄρος Ζάγρος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὰ δυτικὰ ὄρια τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Ἰράν. Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο καταλαμβάνει τεραστίαν ἔκτασιν. Φθάνει πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοῦ, πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς λίμνης Ἀράλης καὶ πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ὅλη ἡ χώρα τοῦ Ἰράν λέγεται Ἀριανή.

Τὸ κέντρον τοῦ Ἰράν εἶναι ἀκατοίκητος ἔρημος, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης. Τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς ἐρήμου μέρος ἔχει γόνιμον ἔδαφος με πλουσίαν βλάστησιν καὶ ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν Ἰράν. Τὸ βόρειον τμήμα τοῦ δυτικοῦ Ἰράν κατέχει ἡ Μη-

δία και τὸ νότιον ἢ Περσία. Ἡ Μηδία εἶναι χώρα πλήρης ἀγρίων ὀρέων μὲ πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Ἡ Περσία, ὄρεινὴ καὶ αὐτὴ, ἔχει μεγάλας πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ποτίζονται ἀπὸ πολλοὺς ποταμοὺς καὶ εἶναι εὐφορώταται.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν ἰνδοευρωπαϊῶν, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ὁμοφυλίαν κατήλθον πρὸς νότον ἀπὸ τὰς ρωσικὰς στέππας. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔν τμημα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν οἱ Μήδοι καὶ οἱ Πέρσαι, ἐγκατεστάθη εἰς τὸ δυτικὸν Ἰράν καὶ ἔν ἄλλο εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας. Οἱ Μήδοι, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἀποτελοῦν ἓνα κλάδον τῆς μεγάλης ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας λαῶν, τοὺς λεγομένους Ἀριοὺς.

Τὸ Μηδικὸν κράτος.

Οἱ Μήδοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν διηρημένοι εἰς μικρὰς ἡγεμονίας καὶ ἐπλήρωνον φόρον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων ὡς ὑποτελεῖς. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος ἠνώθησαν καὶ ἐσχημάτισαν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὰ Ἐκβάτανα. Εἰς ἐκ τῶν ἡγεμόνων ἀνεγνωρίσθη τότε ὡς βασιλεὺς. Ὀλίγον βραδύτερον ἠνάγκασαν καὶ τοὺς ὁμοφύλους τῶν Πέρσας νὰ ὑποταχθοῦν εἰς αὐτοὺς.

Ὅταν ἐγίνε βασιλεὺς τῶν Μήδων ὁ Κυαξάρης, συνενόηθη μὲ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ οἱ δύο λαοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Κατόπιν πολιορκίας ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἀσσυρίων Νινευί (612 π.Χ.). Ἡ Μηδία ἀπέκτησε τότε μεγάλην δύναμιν. Ἡ Ἀσσυρία καθὼς καὶ ὅλαι αἱ χῶραι πρὸς βορρᾶν, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἄλλοτε οἱ Ἀσσύριοι, περιήλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Μήδων. Πρὸς δυσμὰς τὸ μηδικὸν κράτος ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἄλυος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸ βασιλεῖον τῶν Λυδῶν.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυαξάρου Ἀστυάγης (584 - 550 π.Χ.) ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Μήδων. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἀνεφάνη μεταξὺ τῶν Περσῶν σπουδαῖος ἀνὴρ, ὁ Κύρος. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του οἱ Πέρσαι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Μήδων, κατέλυσαν τὴν ἐξουσίαν τῶν καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα. Ἀπὸ τότε Μήδοι καὶ Πέρσαι συνεχωνεύθησαν, τὸ δὲ κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐζησαν ἠνωμένοι, ὠνομάσθη ἀδιαφόρως μηδικός.

κόν ἢ περσικόν κράτος. Παλαιότερα πρωτεύουσα τοῦ νέου κράτους ἦσαν αἱ Πασαργάδες, κατόπιν ἡ Περσέπολις καὶ τέλος τὰ Σοῦσα.

Ο Κῦρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους.

Ὁ Κῦρος (556-528 π.Χ.), ἀφοῦ ὑπέταξε τοὺς Μήδους, ἐστράφη κατὰ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Λυδῶν. Βασιλεὺς τῆς Λυδίας ἦτο ὁ περὶφημος διὰ τὸν πλοῦτόν του Κροῖσος. Οὗτος εἶχεν ἐνώσει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς ἐκεῖ ἑλληνικὰς πόλεις.

Οἱ στρατοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων Κύρου καὶ Κροίσου συνηντήθησαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ἐκεῖ συνήφθη αἱματηρὰ μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἠττήθη ὁ Κροῖσος καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του τὰς Σάρδεις. Ὁ Κῦρος ἐκυρίευσεν τὰς Σάρδεις **546 π.Χ.** καὶ συνέλαβεν τὸν Κροῖσον αἰχμάλωτον. Τὸ πλούσιον βασιλεῖον τῶν Λυδῶν καθὼς καὶ ὅλη ἡ Μικρὰ Ἀσία μὲ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν.

Ὁ Κῦρος ἐστράφη κατόπιν ἐναντίον τῶν Βαβυλωνίων καὶ κατέλαβεν τὴν Βαβυλώνα ἀμαχητί. Τότε αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τοῦ βαβυλωνιακοῦ κράτους μέχρι τῆς Αἰγύπτου παρεδόθησαν **538 π.Χ.** εἰς αὐτόν. Εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι τὸν ἐχαιρέτησαν ὡς ἐλευθερωτὴν, ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Κῦρος ἀνέβαλε τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐβάδισε πρὸς ἀνατολὰς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησεν ἐναντίον λαῶν τῆς Σκυθίας, ἐφονεύθη (528 π.Χ.).

Ὁ νεκρὸς τοῦ Κύρου ἐτέθη εἰς τάφον, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὰς Πασαργάδας. Ὁ τάφος σφύζεται μέχρι σήμερον. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει ἐπιγραφή μὲ σφηνοειδῆ γράμματα, ἡ ὁποία λέγει: « *Ὡ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κῦρός εἰμι ὁ Καμβύσου, ὁ τὴν ἀρχὴν Πέρσαις καταστήσάμενος καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεύσας. Μὴ οὖν φθονήσης μοι τοῦ μνήματος* ».

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ αἱ παραδόσεις διὰ τὴν ζωὴν καὶ

τὸ ἔργον τοῦ Κύρου μαρτυροῦν, ὅτι ὑπῆρξε μέγας στρατηγός, ἕξοχος πολιτικός καὶ φιλόανθρωπος πρὸς τοὺς ἠττημένους ἐχθρούς του. Ὁ Ἀθηναῖος ἱστορικός Ξενοφῶν ἔγραψεν δλόκληρον σύγγραμμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀρετὰς του.

Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κύρον.

Τὸ κατακτητικὸν ἔργον τοῦ Κύρου συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς του Καμβύσης (528 - 521 π.Χ.). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ὑπέταξε τὴν

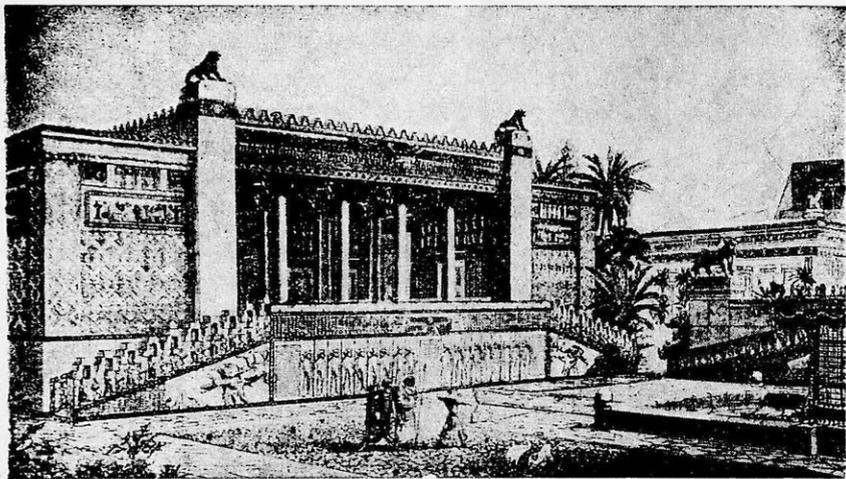
Ὁ τάφος τοῦ Κύρου εἰς τὰς Πασαργάδας

Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἑπανάστασις ἐξερράγη εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ Καμβύσης ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν χώραν του, καθ' ὁδὸν ὁμῶς ἀπέθανεν αἰφνιδίως. Μετὰ τὸν Καμβύσην ὀνομαστὸς βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὑπῆρξεν ὁ Δαρεῖος Α' ὁ Ὑστάσπου (521 - 485 π.Χ.), ὅπως τὸν ἀναφέρουσι οἱ παλαιοί. Εἰς αὐτὸν τὸ περσικὸν κράτος ὀφείλει τὴν διοικητικὴν του ὀργάνω-

σιν, τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὀρίων του, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δυνάμιν του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος του Ξέρξης Α΄.

Τὸν Ξέρξην διεδέχθη ὁ Ἀρταξέρξης Α΄ καὶ αὐτὸν ὁ Δαρεῖος Β΄. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς του Ἀρταξέρξης Β΄. Τὸν Ἀρταξέρξην Β΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἀρταξέρ-

Περσικὸν ἀνάκτορον (ἀναπαράστασις)

Μία πρόσοψις ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων. Οἱ ὕψηλοι καὶ λεπτοὶ κίονες δίδουν εἰς τὸ οἰκοδόμημα κομψότητα καὶ ἐλαφρότητα.

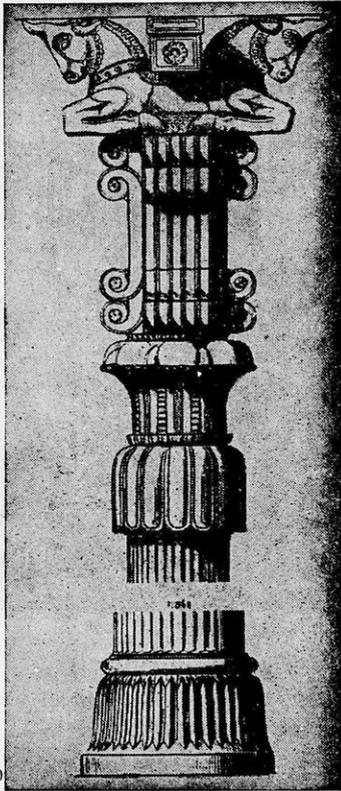
ξης Γ΄, ὁ ὁποῖος κατῶρθωσε νὰ καταστείλῃ πολλὰς ἐπαναστάσεις εἰς τὸ βασιλεῖόν του.

Ἄλλ' ἡ μοιραία ὥρα διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας ἐπλησίαζεν. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρταξέρξου Γ΄ Δαρεῖος Γ΄ ὁ Κοδομανὸς (336 - 330 π.Χ.) ὑπῆρξεν ὁ τε **330 π.Χ.** λευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ περσικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν.

Οἱ Πέρσαι ὡς ἰνδοευρωπαῖοι εἶχον τὰ χαρίσματα τῶν λαῶν τῆς μεγάλης αὐτῆς ὁμοεθνίας. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ὀξείαν ἀντίληψιν, τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα καὶ τὴν ἀγάπην των πρὸς τὸ ὠραῖον. Ἄπὸ τοὺς διαφόρους λαούς, τοὺς ὁποίους κατέκτησαν, παρέλαβον ὅ,τι ἦτο χρήσιμον εἰς αὐτούς.

Εἰς τὴν θρησκείαν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνατολικούς λαούς. Πιστεύουν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς αἰώνιον πόλεμον μεταξύ των. Ὁ θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ Ἄχουρα Μάσδα, εἶναι ὁ πλάστης τοῦ κόσμου καὶ ἔχει ὡς βοηθοὺς τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους. Ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ, ὁ Ἄριμάν, ἀκολουθεῖται ἀπὸ πλῆθος πονηρῶν πνευμάτων καὶ προσπαθεῖ νὰ καταστρέψῃ τὸν κόσμον. Νικητὴς ἀπὸ τὴν πάλιν αὐτὴν θὰ ἐξέλθῃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς τοῦ φωτός.

Περσικὸς κίων

(ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων)

Ἔχει ὕψος 20 μ. Τὸ κιονόκρανον εἶναι δύο μέτρων ὕψους καὶ κοσμεῖται μὲ δύο ταύρους ἠνωμένους.

Αἱ προσευχαὶ ἐγίνοντο εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων. Ἴδρυτὴς τῆς θρησκείας εἶναι ὁ Ζαρατούστρας (Ζωροάστρης, 7ος π.Χ. αἰών), ἡ δὲ διδα-

σκαλία του περιέχεται εις τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Περσῶν, τὴν Ζ ἐ ν δ - Ἄ β έ σ τ α ν .

Οἱ Πέρσαι ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς γαιοκτήμονας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαροίκους γεωργοὺς. Ἡ πρώτη τάξις ἦτο προνομιοῦχος καὶ κατελάμβανεν ὅλας τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ἐξ ἄλλου μεγάλην δύναμιν εἶχον οἱ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο μ ά γ ο ι . Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης καὶ εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν προσκυνοῦν οἱ ὑπήκοοί του.

Ὅσα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα διεσώθησαν μᾶς ἐκπλήσσουν μὲ τὴν μεγαλοπρέπειάν των. Θαυμάσια αἴθουσαι τελετῶν καὶ ὑποδοχῶν, ἀνάγλυφοι παραστάσεις, πλήθος κομψῶν κιόνων, πλουσία διακόσμησις μαρτυροῦν τὸν πλοῦτον, τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Περσῶν βασιλέων.

II. ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Ἐγνωρίσαμεν εἰς τὰ προηγούμενα τοὺς σπουδαιότερους λαοὺς τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου. Εἶδομεν τὴν προέλευσιν, τὴν πρόοδον καὶ τὴν παρακμὴν των. Πρῶτοι αὐτοὶ ἀνέπτυξαν κοινωνίαν μὲ σαφῶς διακρινομένας τάξεις. Πρῶτοι ἐδημιούργησαν κράτη μεγάλα καὶ ἰσχυρά. Εἰς τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν προώδυσαν σημαντικῶς. Πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης ὀφείλονται εἰς αὐτούς. Ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιζητήσουν καὶ νὰ δημιουργήσουν ἕνα ἀνώτερον καὶ μόνιμον πολιτισμόν.

Τοῦτο συνέβη, διότι τὰ κράτη αὐτὰ πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς παρέμειναν στάσιμα. Διετήρησαν μέχρι τέλους τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα καὶ τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπόλυτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν ὑπηκόων του. Οἱ γαιοκτήμονες εὐγενεῖς ἐπίεζον τὸν λαὸν καὶ ὁ κληρὸς ἠμπόδιζε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξίν του.

Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν εἶχον ἀποκτήσει συνείδησιν τῆς ἀξίας των καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Τὸ φρόνημά των παρέμεινε πολὺ χαμηλόν. Αἱ πρόοδοί των εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ γενικῶς εἰς τὸν πολιτισμὸν δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν προσ-

πάθειαν νά καλυτερεύσουν τήν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νά ἱκανοποιήσουν τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ἰδικῆς των ζωῆς. Ἦτο ἐπομένως φυσικὸν ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς νά ἐκλείψῃ μαζί μὲ τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐδημιούργησε.

Διάφοροι τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἦσαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἐλεύθερος πολιτικὸς των βίος καὶ αἱ πλούσιαι φυσικαὶ ἀρεταὶ των ἐνέπνευσαν εἰς αὐτοὺς ὑψηλὸν καὶ γενναῖον φρόνημα. Ὅ,τι κυρίως τοὺς ἀπησχόλει ἦτο ἡ διατήρησις τῆς ἐλευθερίας των καὶ ἡ βελτίωσις τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Ἐνεκα τούτου ὁ πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξαν, δὲν ἀνήκει εἰς μίαν μόνον ἐποχὴν οὔτε ἐνδιαφέρει ὠρισμένον ἔθνος, ἀλλ' εἶναι αἰώνιος καὶ πανανθρώπινος.

Ἡ συναίσθησις αὐτῆς τῆς ὑπεροχῆς ἀπέναντι τῶν ἄλλων συγχρόνων λαῶν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας θάρρος καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην αὐτοπεποίθησιν. Διὰ τοῦτο ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος εὐρέθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ἀνάγκην νά διεξαγάγουν ἀγῶνα φοβερὸν καὶ ἄνισον ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔκαμαν ἀληθινὰ θαύματα. Κατέφεραν ἐναντίον των συντριπτικὸν κτύπημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε κατόπιιν κατώρθωσαν νά συνέλθουν.

Τὴν μεγαλειώδη αὐτὴν καὶ τιτανικὴν πάλην Ἑλλήνων καὶ Περσῶν θὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα μαθήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΜΗΔΙΚΟΙ Ἡ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τὰ αἷτια τῆς συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν.

Ἄφ' ὅτου τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Κύρου καὶ τῶν διαδόχων του ἐξηπλώθη μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ βλέψεις τῶν Περσῶν βασιλέων ἐστράφησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Εἶχον τὴν γνώμην ὅτι, διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλὲς τὸ ἀπέραντον κράτος των, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία περιέβρεχε τὰ δυτικὰ παράλια τῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Μεσόγειον ἐκυριάρχουν οἱ Ἕλληνες. Ὁ μικρὸς ἀλλὰ δραστήριος αὐτὸς λαὸς εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς μεγάλης αὐτῆς θαλασσίας λεκάνης καὶ τὰ πλοῖά του τὴν διέσχίζον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἦτο ἀνάγκη ἐπομένως νὰ ἐξαφανισθῇ ἢ νὰ συγχωνευθῇ μὲ τοὺς διαφόρους ἄλλους λαούς, οἱ ὅποιοι ἀπήρτιζον τὴν ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ Πέρσαι ἐκινητοποίησαν ὅλας τὰς ὑλικὰς των δυνάμεις, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἀντιμετώπισαν μὲ ἀνεπαρκῆ πολεμικὴν προπαρασκευήν, ἀλλὰ μὲ ψυχὴν καὶ φρόνημα ἀκατάβλητον.

Μὲ τοὺς Μηδικοὺς ἢ Περσικοὺς πολέμους, ὅπως λέγεται εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίζει ἡ λαμπροτέρα περίοδος τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας.

Οί μεγάλοι πρόγονοί μας με την αποφασιστικότητα και τον απaráμιλλον ήρωισμόν των έσωσαν τότε την Ελλάδα και όλην την Εύρώπην από την ύποδούλωσιν εις τους Άσιάτας. Διά τοϋτο ή εποχή αύτή θεωρείται σπουδαιότατος σταθμός διά την έλευθερίαν και τον πολιτισμόν όλοκλήρου τής ανθρωπότητος. Τα μεγάλα γεγονότα, τα όποια συνέβησαν κατ' αύτήν, άποτελοϋν σημαντικώτατον μέρος τής παγκοσμίου ιστορίας.

Οί Πέρσαι κατά τó τέλος τοϋ βου π. Χ. αιώνος.

Ό Δαρεΐος.

Τó περσικόν κράτος ήτο άπέραντον, όταν ανήλθεν εις τον θρόνον ό Δαρεΐος Α΄. Από τα σύνορα τών Ίνδιών έφθανε μέ-

Δαρεΐος Α΄

(από περσικόν ανάγλυφον)

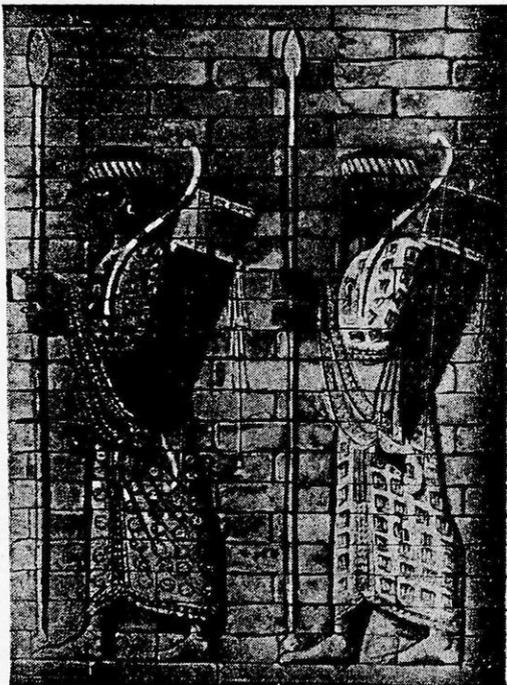
χρι τοϋ Αίγαίου πελάγους, τής Μεσογειού θαλάσσης και τής Λιβυκής έρήμου. Ό Δαρεΐος υπήρξεν ό οργανωτής τοϋ άχανούς κράτους του. Διήρσεσεν αύτό εις είκοσι διοικητικές περιφερείας, αί όποΐαι έλέγοντο σατραπείαι. Εις έκάστην σατραπείαν διώρισε διοικητήν, τον σατράπην, εις τον όποΐον έδωσε μεγάλα δικαιώματα. Εφήρμοσε δηλαδή τó σύστημα διοικήσεως, τó όποΐον σήμεραν λέγομεν άποκεντρικόν. Ό σατράπης ήτο ύποχρεωμένος νά συναθροΐζη και νά άποστέλλη εις τα Σοϋσα τους φόρους, τους όποΐους έπλήρωνον οί πολΐται διά τον βασιλέα. Άλλο σοβαρόν καθήκον τοϋ σατράπου ήτο νά έχη πάντοτε έτοιμον στρατόν εις τήν διάθεσιν τοϋ αυθέντου.

Φοινικικά, αἰγυπτιακὰ καὶ πλοῖα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπετέλουν τὸν ἰσχυρὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πέρσου μονάρχου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου ἡ διοίκησις τοῦ κράτους ἦτο θαυμαστή. Οὗτος εἶχε καθιερώσει τὸ σύστημα τῶν ἐπιθεωρητῶν, οἱ ὁποῖοι περιώδευον εἰς τὰς σατραπείας καὶ κατόπιν ἔδιδον ἀναφορὰν εἰς τὸν βασιλέα περὶ τῆς διοικήσεως τῶν σατραπῶν. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ αὐτοὶ ἦσαν καὶ ἐλέγοντο «ὄφθαλμοὶ τοῦ βασιλέως». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας εἶχε πάντοτε πλήρη καὶ πραγματικὴν εἰκὼνὰ τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους του.

Ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῆς χώρας πρῶτος ἐφρόντισεν ὁ Δαρεῖος, οἱ δὲ διάδοχοί του τὸν ἐμιμήθησαν. Διὰ στρατιωτικούς καὶ διοικητικούς σκοποὺς κατεσκεύασεν ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν πρωτεύουσαν Σοῦσα μὲ τὰς σατραπείας. Κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν καὶ εἰς ὠρισμένας ἀποστάσεις ὑπῆρχον καταλύματα, οἱ λεγόμενοι σταθμοί. Εἰς αὐτοὺς ἕμενον πάντοτε ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, εἶδος ταχυδρόμων, οἱ ὁποῖοι μετέδιδον τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως.

Διὰ τὴν διευκόλυνση τὸ ἐμπόριον, ἔκοψε χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ νομίσματα. Μεγάλην κυκλοφορίαν εἶχον καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων

Πέρσαι πολεμισταὶ

(Παράστασις ἐπὶ βεργικωμένων πλίνθων εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων)

τὰ χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἔφερον τὴν προτομὴν τοῦ Δαρείου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο **δαρεικοί**.

Ὁ Δαρεῖος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος βασιλεὺς τῆς Περσίας μετὰ τὸν Κῦρον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Περσία ἦτο ἡ μεγαλύτερα καὶ ἰσχυροτέρα δύναμις. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν τὸν Δαρεῖον «**μέγαν βασιλέα**», ἐξηκολούθησαν δὲ νὰ ὀνομάζουσι τοιοιτοτρόπως ὅλους τοὺς μετ' αὐτὸν Πέρσας βασιλεῖς.

Γ Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας.

Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις, καθὼς εἶδομεν, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας ὑπὸ τοῦ Κύρου ἐγιναν καὶ αὐταὶ ὑπήκοοι τῶν Περσῶν. Ἦκμαζον τότε εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα. Αἱ ἐπισημότεραι μετὰ αὐτῶν ἦσαν ἡ **Φώκαια**, ἡ **Ἐφεσος**, ἡ **Μίλητος** καὶ ἡ **Σμύρνη**.

Οἱ Ἕλληνες τῶν ἰωνικῶν πόλεων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κροΐσου εἶχον αὐτονομίαν, διότι ὁ Κροΐσος ἐξετίμα αὐτοὺς διὰ τὸν πολιτισμὸν των. Ὄταν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ πόλεις των ἀπετέλεσαν μετὰ τῆς Λυδίας μίαν σατραπείαν μὲ πρωτεύουσαν τὰς Σάρδεις καὶ εἶχον τὰς ἰδίας ὑποχρεώσεις μὲ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ περσικοῦ κράτους. Τοιοιτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτονομίαν των, τὴν ὁποίαν εἶχε σεβασθῆ ὁ Κροΐσος, καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς περσικοὺς νόμους.

Ὁ Δαρεῖος διώρισεν εἰς τὰς ἰωνικὰς πόλεις ἐμπίστους τοῦ Ἑλλήνας ὡς διοικητὰς μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο **τύραννοι**. Οὗτοι διὰ νὰ διατηροῦν τὰς θέσεις των, ἐφρόντιζον νὰ ἐκτελοῦν πιστῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντά του. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ ἐζήτουν εὐκαιρίαν νὰ τὸν ἀποτινάξουσι.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν.

Ὁ Δαρεῖος δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ ἀπεράντου κράτους του, ἀλλ' ἐπεχείρησε νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ μὲ νέας κατακτήσεις. Κατὰ τὸ ἔτος 514 π.Χ. ἐξεστρά-

τευσεν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων πέραν τοῦ Δου-
νάβως εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν
συνήθροισεν 700000 πεζῶν καὶ ἰππέων καὶ 600 πλοῖα. Τῆς τερα-
στίας αὐτῆς δυνάμεως τὴν διοίκησιν ἀνέλαβε προσωπικῶς ὁ Δα-
ρεῖος. Ὁ Σάμιος ἀχιτέκτων Μανδροκλῆς κατεσκεύασε κατ' ἐντολὴν
του γέφυραν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μέγας βασι-
λεὺς ἐπέρασεν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ στό-
λος του, ἀποτελούμενος κατ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ ἰωνικὰ 514 π. Χ.
καὶ νησιωτικὰ σκάφη, ἐπλευσεν εἰς τὸν Δούναβιν,
διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ ἐκεῖ ἄλλην γέφυραν. Ἐπὶ τοῦ στόλου ἐπέβαινον
οἱ τύραννοι τῶν ἰωνικῶν πόλεων. Μὲ αὐτοὺς συνεστράτευσεν
ἀναγκαστικῶς καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς θρακικῆς χερσονήσου Ἀθηναῖος
Μιλτιάδης.

Ὁ Δαρεῖος διῆλθε διὰ τῆς Θράκης, καθυπέταξε τὰς θρακικὰς
φυλάς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Δούναβιν. Ἐκεῖ εὗρεν ἐτοιμὴν τὴν γέ-
φυραν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Σκυθίαν. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις,
τὰς ὁποίας διεξήγαγε, διέτρεξε μέγαν κίνδυνον καὶ ἠνάγκασθη
νὰ ὑποχωρήσῃ. Οἱ Ἕλληνες, οἱ φυλάσσοντες τὴν γέφυραν εἰς τὸν
Δούναβιν, ἐπληροφορήθησαν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τοῦ Δα-
ρείου ἀπὸ Σκύθας, οἱ ὅποιοι εἶχον φθάσει μέχρι τοῦ ποταμοῦ. Οἱ
Σκύθαι μάλιστα συνεβούλευσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ διαλύσουν τὴν γέ-
φυραν καὶ νὰ φύγουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔλεγον, θὰ ἐπετύχα-
νον τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ Δαρείου καὶ τὴν ἰδικὴν των ἀπελευ-
θέρωσιν. Τὴν πρότασιν αὐτὴν ὑπεστήριξεν ὁ Μιλτιάδης, ἀλλ' ἀντέ-
δρασεν ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος καὶ ἡ γέφυρα διετηρήθη.

Ὁ Δαρεῖος καταδιωκόμενος ἀπὸ τοὺς Σκύθας διέβη τὴν γέφυ-
ραν καὶ διὰ τῆς Θράκης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν Θρά-
κην ἀφῆκε τὸν στράτηγόν του Μεγάβαζον, διὰ νὰ συμπληρώσῃ
τὴν κατάκτησίν της. Ὀλόκληρος ἡ Θράκη, αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς
Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, καθὼς καὶ ἡ Μακεδονία ἔγιναν
φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας. Μ

Ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις.

Ὁ Ἰστιαῖος ἐκέρδισε τὴν εὐνοίαν τοῦ Δαρείου διὰ τὴν ἀφο-
σίωσιν, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του

εις τὴν Σκυθίαν. Ἐπειδὴ ὁμως κατόπιν ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνος ἔνεκα τῆς μεγάλης δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν, ὁ Δαρεῖος ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὸν ἐκράτησεν ἐκεῖ, διὰ νὰ τὸν ἔχη δῆθεν σύμβουλόν του. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἰσθιαίου ἐκυβέρνησα τὴν Μίλητον ὡς ἐπίτροπος ὁ γαμβρὸς του Ἀρισταγόρας.

Ὁ Ἀρισταγόρας παρέσυρε τὸν Δαρεῖον εἰς ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Νάξου, ἣ ὁποία ἀπέτυχε. Κατόπιν τούτου περιῆλθεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἐσκέφθη νὰ ἐξεγείρη τοὺς Ἴωνας εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς τὰς σκέψεις του αὐτὰς τὸν ἐνίσχυσε καὶ ὁ πενθερὸς του Ἰσθιαῖος μὲ μυστικὴν ἐντολήν. Ἐπεισε λοιπὸν τὰς ἰωνικὰς πόλεις νὰ ἐπαναστατήσουν. Κατὰ συμβουλήν του ἐξεδίωξαν τοὺς τυράννους καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσι στρατόν.

Συγχρόνως ἐσκέφθη ὁ Ἀρισταγόρας νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Κατ' ἀρχὰς ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐξέθεσεν εἰς τὸν βασιλέα Κλεομένην τὴν κατάστασιν τῶν ἰωνικῶν πόλεων καὶ τὸν ἐξώρκισε νὰ τὰς συνδράμῃ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τὸν περσικὸν ζυγόν. « *Ἰώνων παῖδας, εἶπε, δούλους εἶναι ἀντ' ἐλευθέρων ὄνειδος καὶ ἄλλος μέγιστον μὲν ἡμῖν αὐτοῖς, ἔτι δὲ τῶν λοιπῶν ὑμῖν, οἳ προῖστασθε τῆς Ἑλλάδος. Νῦν οὖν πρὸς θεῶν τῶν ἐλληνικῶν ῥύσασθε Ἴωνας ἐκ δουλοσύνης, ἀνδρας ὁμαίμονας* ». Ἀπηρίθμησε κατόπιν τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας θὰ εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν των εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἠπειρον. Ἄλλ' οἱ διστακτικοὶ Σπαρτιᾶται ἠρνήθησαν τὴν ζητούμενην συνδρομήν. Τότε ὁ Ἀρισταγόρας ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Αὐτοὶ ὡς ὁμόφυλοι τῶν Ἰώνων καὶ ὡς φίλοι καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας ἔστειλαν πρὸς βοήθειάν των 20 πλοῖα μὲ ὀλίγον στρατόν. Εἰς αὐτὰ προσέθεσαν ἄλλα 5 οἱ Ἐρετριεῖς τῆς Εὐβοίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἦλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἠνώθησαν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Ὅλοι μαζὶ ἐβάδισαν κατὰ τῶν Σάρδεων, τῆς πρωτεύουσος τῆς σατραπείας, καὶ τὰς ἐκυρίευσαν εὐκόλως. Ἡ ἀκρόπολις ὁμως ἀντέστη. Ἐνῶ οἱ ἐπαναστάται ἐπολιόρκουν τὴν ἀκρόπολιν, αἰφνιδίᾳ πυρκαϊὰ κατέκαυσε τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν. Κατὰ τὴν ἀποχώρησίν των ἐνίκηθησαν πλησίον τῆς Ἐφέσου ἀπὸ τοὺς Πέρ-

σας. Τότε οί Ἀθηναῖοι καί οί Ἐρετριεῖς ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἴωνας, οἱ ὅποιοι ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μόνοι.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐπεκταθῆ εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἔλαβον δραστήρια μέτρα. Ἰσχυρὸς περσικὸς στόλος συνήντησε τὸν ἰωνικὸν παρὰ τὴν νῆσον Λάδην πλησίον τῆς Μιλήτου καὶ τὸν κατέστρεψε. Μετ' 494 π. Χ. ὀλίγον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Μίλητον, τὴν ὁποίαν ἔκαυσαν. Ἡ λύπη τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Μιλήτου ὑπῆρξε μεγάλη. Ὅταν ἀργότερα ἐπαίχθη εἰς τὸ θέατρον τὸ δράμα τοῦ ποιητοῦ Φρυνίχου «Μιλῆτου ἄλωσις», ἡ συγκίνησις των ὑπῆρξε τόση, ὥστε «εἰς δάκρυα ἔπεσε τὸ θέατρον», κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, «καὶ ἐξημίωσαν Φρύνιχον ὡς ἀναμνήσαντα οἰκεῖα κατὰ χιλίαις δραγμαῖς καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χρῆσθαι τούτῳ τῷ δράματι». Μετὰ τὴν Μίλητον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐτιμώρησαν σκληρῶς.

Τοιοῦτον θλιβερὸν τέλος εἶχεν ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις. Κατέστρεψε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι ἤκμαζον ἔως τότε, καὶ ἐγένεν ἡ ἀφορμὴ τῶν περσικῶν πολέμων.

Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων.

Γνωρίζομεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον σαφῆ συνείδησιν, ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα λαὸν καὶ μάλιστα ἀνώτερον ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους ἀδιακρίτως ὠνόμαζον βαρβάρους. Ἐν τούτοις δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν, ἀλλὰ παρέμειναν διηρημένοι εἰς μικρὰ καὶ ἀνεξάρτητα κρατίδια. Κάθε πόλις ἀπετέλει καὶ ἓν κράτος.

Παρ' ὅλην ὁμως τὴν διαίρεσιν ἰσχυροὶ ἠθικοὶ καὶ κοινωνικοὶ δεσμοὶ ἐκράτουν τοὺς Ἕλληνας ἠνωμένους μεταξύ των. Τοιοῦτοι δεσμοὶ ἦσαν ἡ ἰδία γλώσσα, ἡ ἰδία θρησκεία, τὰ ἴδια ἠθικὰ καὶ ἔθιμα καὶ οἱ Πανελλήνιοι ἄγῶνες.

Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἑλληνικὰ κράτη δύο ἦσαν τὰ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα, τὸ κράτος τῆς Σπάρτης καὶ τὸ κράτος τῶν

Ἀθηνῶν μὲ διαφορετικὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν.

Τὸ κράτος τῆς Σπάρτης ἦτο στρατιωτικὸν μὲ πολίτευμα ὀλιγαρχικόν. Ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας καὶ δὲν ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν καὶ τὴν ἄνετον ζωὴν τῶν πολιτῶν του. Ἡ Σπάρτη μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς αὐτῆς ἔγινεν ἡ μεγαλυτέρα στρατιωτικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ πελοποννησιακὴ συμμαχία, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης κατὰ τὸν βον π. Χ. αἰῶνα, ἦτο ἡ μόνη ὀργανωμένη σοβαρὰ δύναμις, ὅταν παρουσιάσθη ὁ περσικὸς κίνδυνος.

Τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν διέφερεν ἀπὸ τὸ κράτος τῆς Σπάρτης. Χωρὶς νὰ παραμελῇ τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, ἐφρόντιζε διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν πολιτῶν του καὶ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν χωρὶς περιορισμούς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεπτύχθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τὸ πολίτευμα τοῦτο μὲ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Κλεισθένους (507 π. Χ.) ἔλαβε τὴν πλήρη καὶ τελειωτικὴν μορφήν του καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς φιλοπατρίας του.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πάλης μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πρωτηγωνίστησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται. Μὲ αὐτοὺς συνετάχθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ τοιοῦτοτρόπως κατῴρθωσαν νὰ νικήσουν τοὺς βαρβάρους.

2. Ο ΑΜΥΝΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἀτυχὴς ἐστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Δαρεῖος ὀργίσθη πολὺ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδιαιτέρως τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἴωνας. Τόση μάλιστα, ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἦτο ἡ ὀργή του, ὥστε διέταξεν ἕνα δοῦλον νὰ λέγῃ εἰς αὐτὸν τρεῖς φορὰς κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου: « Δέσποτα, μέμνησο τῶν Ἀθηναίων ». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκπτωτος τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Ἴππίας, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὴν αὐλήν του καὶ ἐφρόντιζε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀ-

θήνας, διήγειρε συνεχῶς τὸ πάθος τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων παρουσίαζεν εἰς τὸν Δαρεῖον ὡς εὐκολον ἐπιχείρησιν τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἣ ὅποια θὰ τὸν ἀπήλλασσεν ἀπὸ κάθε μελλοντικῆν ἀνησυχίαν.

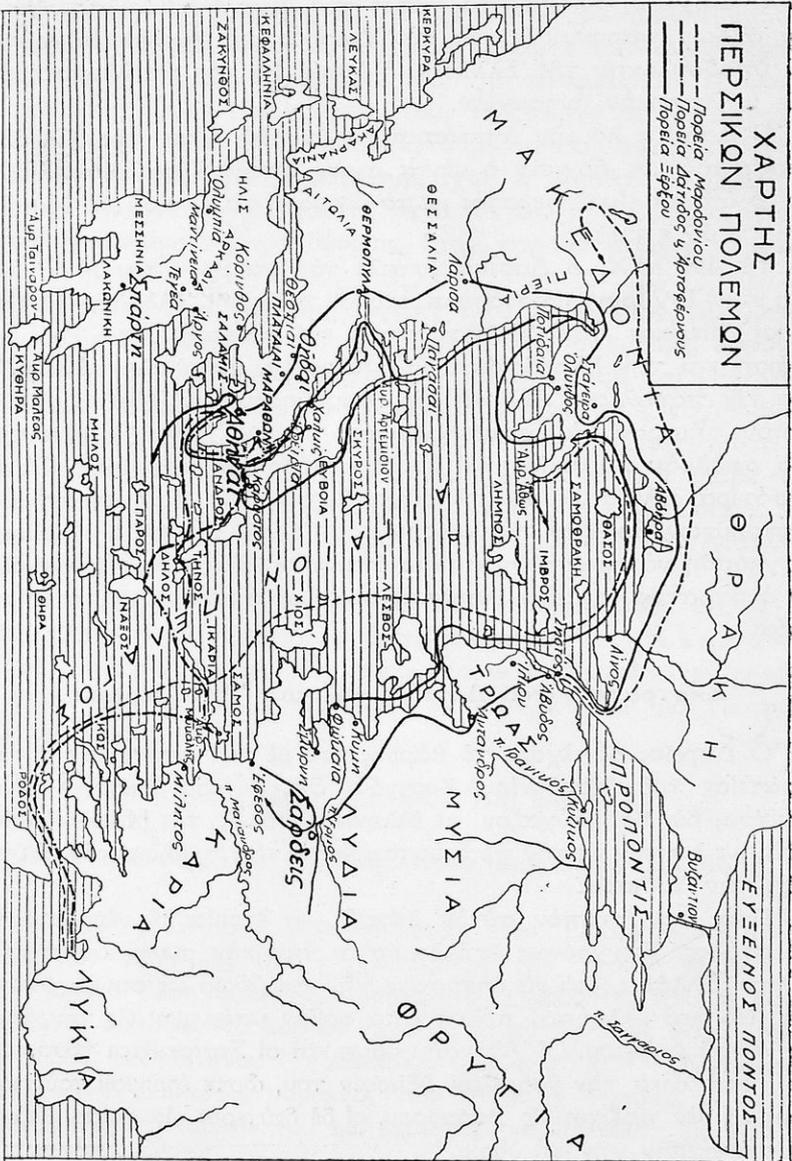
Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ μέγας ἀγὼν μεταξύ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, ὁ ὅποιος εἶναι γνωστὸς μετὰ τὸ ὄνομα Περσικοὶ ἢ Μηδικοὶ πόλεμοι.

Τὸ 492 π.Χ. ὁ Δαρεῖος ἔστειλε τὸν γαμβρὸν του Μαρδόνιον μετὰ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ὑπέταξε τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ στόλος του ἐπλεε πλησίον τῆς παραλίας. Ἄλλ' εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Ἄθω (ὅπου σήμερον τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους) κατελήφθη ἀπὸ σφοδρὰν τρικυμίαν καὶ ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν. Τὰ περισσότερα πλοῖα μετὰ τὰ πληρώματά των συνετρίβησαν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων βράχων τῆς χερσονήσου. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μαρδόνιος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω ἄπρακτος, διότι ἐκτὸς τοῦ στόλου καὶ ὁ στρατὸς του εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐκστρατεία τοῦ Δατίδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνηος.

Ὁ Δαρεῖος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου. Κατενόει, ὅτι, ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν Ἑλλὰς ἐλευθέρη, δὲν θὰ ἠσύχαζον αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπέμεινε λοιπὸν εἰς τὴν πραγματοποιήσασιν τῶν σχεδίων του νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ νέος στρατὸς καὶ στόλος. Συγχρόνως ἔστειλε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλοὶ ἑλληνικαὶ πόλεις ἀπὸ φόβου ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Δαρεῖου. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιαῖται τόσον ὀργίσθησαν ἀπὸ τὴν θρασεῖαν ἀξίωσίν του, ὥστε ἔρριψαν τοὺς πρέσβεις οἱ μὲν πρῶτοι εἰς βάρανθρον, οἱ δὲ δεῦτεροι εἰς φρέαρ, διὰ νὰ λάβουν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ μέγας βασιλεὺς συνήθροισεν ἰσχυρὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ἐπεβίβασεν εἰς 600 πλοῖα τὴν ἄνοιξιν τοῦ 490 π. Χ. Ἀρχηγούς τῆς ἔκστρατειάς διώρισε τὸν Δ ἄ τ ι ν καὶ τὸν Ἀ ρ τ α φ ἔ ρ ν η ν. Αὐτοὶ ἠκολούθησαν διαφορετικὴν ὁδὸν ἀπὸ τὸν Μαρδόνιον. Ἐπλευσαν διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Εἶχον μαζί των τὸν γέροντα Ἴππιαν ὡς σύμβουλον καὶ σύμμαχον, διότι ἔστηρίζοντο πολὺ εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν ὄπαδῶν του.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Κάρυστον μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καὶ κατόπιν διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Ἐρέτριαν. Οἱ Ἐρετριεῖς ἀντέστησαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ὑπέκυψαν. Οἱ Πέρσαι ἔκαυσαν τοὺς ναοὺς καὶ συνέλαβον τοὺς κατοίκους τῆς Ἐρετρίας, τοὺς ὁποίους ἔστειλαν ὡς δούλους εἰς τὸν Δαρεῖον. Ὑστερον ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ἀττικὴν. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἴππιου ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, ὅπου ὁ ἔκπτωτος τύραννος εἶχε πολλοὺς ὄπαδοὺς. Οἱ χωρικοὶ τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὄρεινῶν μερῶν τῆς Ἀττικῆς, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο ἀπὸ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς των δ ι ἄ κ ρ ι ο ι, ἔθεωροῦντο φίλοι τῶν Πεισιστρατιδῶν.

Μ α ρ α θ ῶ ν .

α) Αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην .

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠτοιμάσθησαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Πέρσας, μόλις ἔμαθον τὴν ἀπόβασιν των εἰς τὸν Μαραθῶνα. Δι' αὐτὸ ἔστειλαν ἀμέσως τὸν ταχυδρόμον Φειδιππίδην εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ Φειδιππίδης ἔφθασεν ἐκεῖ ἐντὸς 48 ὥρῶν καὶ παρουσιάσθη εἰς τοὺς ἐφόρους. Ὠμίλησεν εἰς αὐτοὺς μὲ πνεῦμα πανελληνιον. Ἐτόνισεν ἰδιαίτερος τὴν σημασίαν τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. « Ὡ Λακεδαιμόνιοι, εἶπεν, Ἀθηναῖοι ὑμῶν δέονται σφίσι βοηθῆσαι καὶ μὴ περιδεῖν πόλιν ἀρχαιοτάτην ἐν τοῖς Ἑλλησι δουλοσύνην περιπεσοῦσαν πρὸς ἀνδρῶν βαρβάρων· καὶ γὰρ νῦν Ἐρέτριά τε ἠνδραπόδισται καὶ πόλει λογίμῳ ἢ Ἑλλάς γέγονεν ἀσθενεστέρα ».

Οἱ Σπαρτιαῖται ἐφάνησαν μὲν πρόθυμοι νὰ στείλουν βοήθειαν, ἀλλ' ἀπήντησαν, ὅτι διὰ λόγους θρησκευτικoὺς δὲν ἠδύναντο νὰ

ἐκστρατεύσουν, πρὶν γίνῃ πανσέληνος. Ἦτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐν-
νέα ἡμερῶν. Μόνον οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν αὐθορμήτως ὄλην τὴν
δύναμιν τῶν ἐκ 1000 ὀπλιτῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων.

Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς ἐν ὄλῳ 10000 παρετάχθησαν εἰς τὸν
Μαραθῶνα ἀπέναντι τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δέκα στρα-
τηγῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ Μιλτιάδης. Εἰς πολεμικὸν
συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐγένε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Φειδιππί-
δου ἐκ τῆς Σπάρτης, αἱ γνώμαι τῶν στρατηγῶν ἐδιχάσθησαν. Ὁ

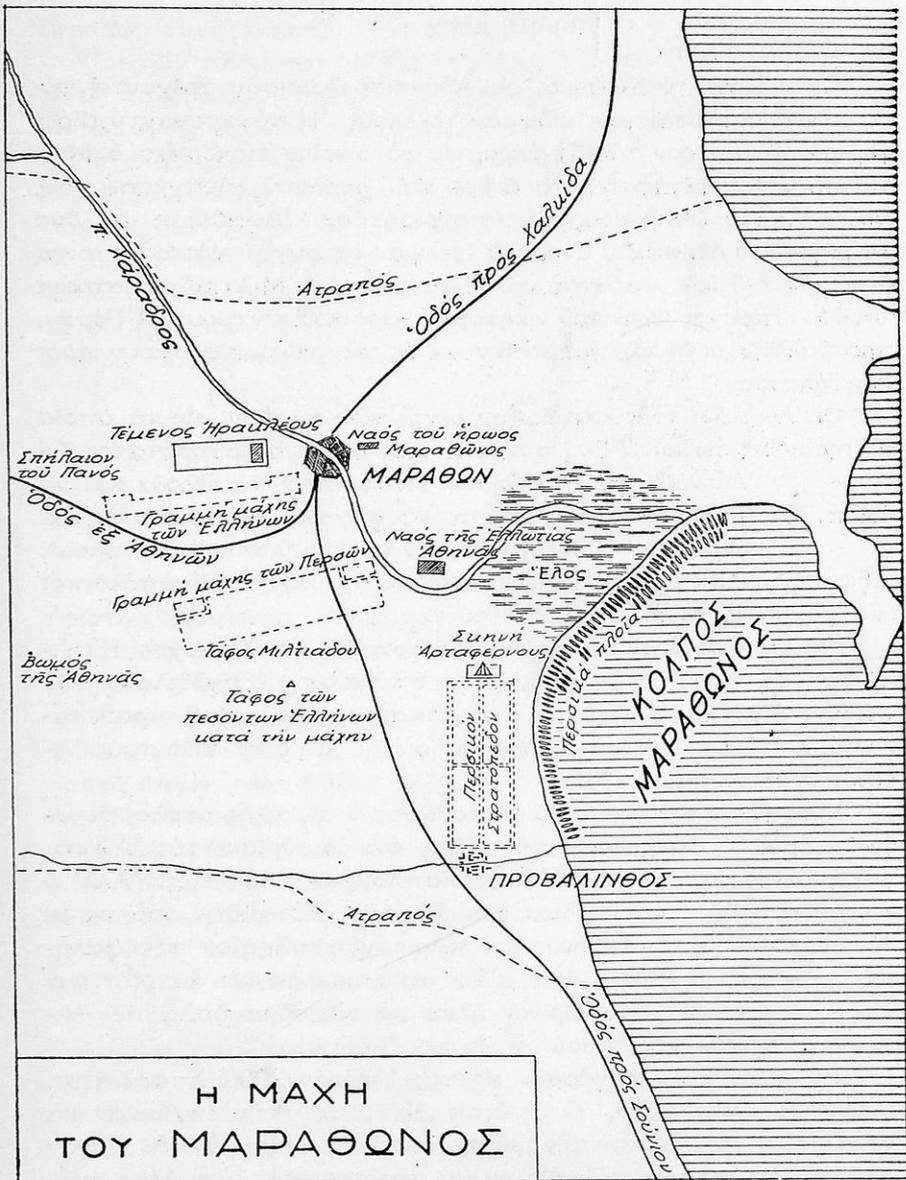

Ἕλλην ὀπλίτης

Μιλτιάδης προέτεινε νὰ ἐπιτεθοῦν
ἀμέσως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ με-
τὴν γνώμην του συνεφώνησαν ἄλ-
λοι τέσσαρες. Οἱ ὑπόλοιποι πέντε
ἔλεγον, ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμεῖνουν
τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁ κίνδυνος ἐκ
τῆς ἀναβολῆς ἦτο μέγιστος, διότι
ἤρχισαν νὰ κινοῦνται ὑπόπτως οἱ
ὄπαδοὶ τοῦ Ἴππίου. Τὴν κατάστα-
σιν ἔσωσεν ὁ πολέμαρχος Κα-
λίμαχος, ὁ ὁποῖος ἐτάχθη με-
τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ
ἀπόφασις πλέον ἐλήφθη. Ἡ ἐπί-
θεσις ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ ταχύτε-
ρον.

Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀρι-
στείδου, ἐνὸς ἐκ τῶν δέκα
στρατηγῶν, ὅλοι ἀνεγνώρισαν ὡς
ἀρχιστράτηγον τὸν Μιλτιάδην.
Ὁ Μιλτιάδης ἐφήρμοσε τὸ ἐξῆς

στρατηγικὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τότε ἠκολούθησαν μεγάλοι
στρατηγοὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τι-
μῆς ἐνεκα παρέταξε τοὺς Πλαταιεῖς. Διὰ νὰ ἐξισώσῃ τὸ μῆκος τῆς
παρατάξεως του πρὸς τὸ ἐχθρικὸν μέτωπον, εἰς μὲν τὸ κέντρον ἐτο-
ποθέτησεν ὀλίγους ἀνδρας, ἀντιθέτως δὲ ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας.
Κατόπιεν διέταξε τὸν στρατὸν νὰ ἐπιτεθῇ.

(β) Ἡ μάχη.

Ὅταν ἐδόθη τὸ σύνθημα, οἱ Ἀθηναῖοι ὤρμησαν τρέχοντες τόσον, ὥστε οἱ Πέρσαι τοὺς ἐνόμισαν τρελλούς. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερὰ. Τὸ κέντρον τῶν Περσῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγνώριζεν ὁ Μιλτιάδης, ὅτι παρετάσσετο τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ, ἠνάγκασε τοὺς ἀπέναντί του Ἀθηναίους νὰ ὑποχωρήσουν. Ἀντιθέτως αἱ δύο πτέρυγες τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ἀντίστοιχα ἄκρα τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Μετὰ τοῦτο ὁ Μιλτιάδης ἔστρεψε τὰς δύο πτέρυγας κατὰ τοῦ νικηφόρου περσικοῦ κέντρου. Οἱ Πέρσαι προσβαλλόμενοι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ ἐκ τῶν νώτων φεύγουν πρὸς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν πλοίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐζήτησαν νὰ σωθοῦν. Ἐκεῖ συνήφθη νέος ἀγὼν αἱματηρότατος. Οἱ Ἀθηναῖοι προσεπάθησαν νὰ καύσουν τὰ πλοῖα καὶ νὰ **490 π. Χ.** ἐμποδίσουν τοὺς Πέρσας νὰ φύγουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ἐπέτυχον μόνον νὰ κυριεύσουν ἑπτὰ πλοῖα. Ἐξ χιλιάδες Πέρσαι ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Οἱ ὑπόλοιποι ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγον.

Κατὰ τὴν φοβερὰν ταύτην πάλην ἐφονεύθη ὁ πολέμαρχος Κ α λ λ ί μ α χ ο ς καὶ ὁ στρατηγὸς Σ τ η σ ί λ α ο ς. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου Κ υ ν έ γ ε ι ρ ο ς ἔπεσεν ἥρωικῶς, ἐνῶ προσεπάθει νὰ ἐμποδίσῃ περσικὸν πλοῖον νὰ φύγῃ. Ἐν ὄλῳ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐφονεύθησαν 192.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Μαραθῶνος ὁ περσικὸς στόλος διηυθύνθη πρὸς τὸ Φάληρον μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ εὔρισκε τὰς Ἀθήνας χωρὶς ὑπερασπιστὰς καὶ θὰ τὰς κατελάμβανεν εὐκόλως. Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐνόησε τὸ σχέδιον τῶν Περσῶν. Ἔσπευσε ἀμέσως μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρετάχθη πλησίον τῆς φαληρικῆς ἀκτῆς. Οἱ Πέρσαι ὅταν εἶδον ἀπὸ μακρὰν νὰ ἀστράπτουν ὑπὸ τὸν λαμπρὸν φθινοπωρινὸν ἥλιον τὰ νικηφόρα ὄπλα τῶν Ἀθηναίων, ἔφυγον ἐντροπιασμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας 2000 Σπαρτιᾶται. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἄργά. Ἐν τούτοις ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ πεδῖον τῆς μάχης εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ὅταν εἶδον τοὺς σωροὺς τῶν λαφύρων καὶ τὰς τρομερὰς ἀπωλείας τῶν

Περσῶν, συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸ μέγα κατόρθωμα.

Ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων τὸ δέκατον προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεοὺς. Ἐξαιρετικῶς ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ εὐφρὲς σχέδιόν του ἔγινεν αἴτιος τῆς νίκης. Μοναδικὴν ἐπίσης τιμὴν ἀπένειμαν καὶ εἰς τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους. Ἐπειδὴ ἐθεώρησαν ὑπέροχον τὴν ἀνδρείαν των, ἔθαψαν αὐτοὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Εἰς κοινὸν τάφον ἔθεσαν τοὺς νεκροὺς Ἀθηναίους, εἰς ἄλλον τοὺς Πλαταιεῖς καὶ εἰς τρίτον τοὺς φονευθέντας δούλους. Πλησίον τῶν τάφων ἀνήγειραν τρόπαιον ἀπὸ λευκὸν λίθον. Ἐπ' αὐτοῦ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς αἰώνιον ἔπαινον τῆς ἀρετῆς των ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης ὁ Κεῖος :

*Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσοφόρων Μῆδων ἐστόρεσαν δύναμιν.*

Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος. Ὁ Μιλτιάδης.

Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐν πρώτοις ἐνέπνευσε θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι τῶν Περσῶν. Δικαίως λοιπὸν ὁ Ἡρόδοτος ἐπαινεῖ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀνδρείαν των: « *Πρῶτοι, λέγει, οἱ Ἀθηναῖοι δρόμω ἐς πολεμίους ἐχρήσαντο, πρῶτοι δὲ ἠνέσχοντο ἐσθῆτά τε Μηδικὴν ὀρῶντες καὶ ἄνδρας τοὺς ταύτην ἐνδεδυκότας· τέως δὲ ἦν τοῖς Ἕλλησι καὶ τὸ ὄνομα τῶν Μῆδων φόβος ἀκοῦσαι* ». Ἐξ ἄλλου ἡ συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Μαραθῶνος, ὠδήγησεν αὐτοὺς πολλάκις εἰς νέους θριάμβους. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀπέδωκαν μεγάλας τιμὰς εἰς τὸν πρωτεργάτην τῆς νίκης Μιλτιάδην.

Οὗτος ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανῆ ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν. Ἦτο ἀνεψιὸς ἄλλου Μιλτιάδου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ Πεισιστράτου ἱδρυσεν ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θεοῦ του ἔγινεν αὐτὸς κύριος τῆς χερσονήσου, ἀπεχώρησε δὲ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἴώνων.

Ὁ Μιλτιάδης ἐγνώριζε τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν, τὴν ὀργάνωσίν των, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας των ἀπὸ τὴν ἐπο-

χήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ θρακικὴ χερσόνησος εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας. Παρηκολούθησε μάλιστα ἀναγκαστικῶς, ὅπως εἶδομεν, τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ὅτε καὶ ἔγινεν ὑποπτος εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ εἶχε συμβουλευσεὶ τὴν διάλυσιν τῆς γεφύρας τοῦ Ἰστρου. Διὰ τὴν πειρὰν του αὐτὴν καὶ τὴν στρατηγικὴν του ἀξίαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐξέλεξαν ἓνα ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν.

Μιλτιάδης

Ἄλλ' ἡ ἐξαιρετικὴ τιμὴ καὶ ὑπόληψις, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος ὁ Μιλτιάδης, ἐμεγάλωσαν τὸν ἐγωισμὸν καὶ τὴν φιλοδοξίαν του. Τὸ τέλος του ἵππηρξε θλιβερόν. Παρέσυρε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀτυχῆ ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τῆς νήσου Πάρου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἔπληγώθη βαρέως. Οἱ ἐχθροὶ του τὸν κατηγόρησαν τότε, ὅτι ἐξηπάτησε τοὺς συμπολίτας του καὶ ἐξημίωσε τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ἐζήτησαν νὰ καταδικασθῆ εἰς θάνατον. Ἡ ἐκκλησίαι τοῦ δήμου ἐπέβαλεν εἰς τὸν Μιλτιάδην ὡς ποινὴν πρόστιμον

πεντήκοντα ταλάντων. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην του ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς. Τὸ πρόστιμον ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱὸς του Κίμων.

Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Δύο νέοι καὶ ἑσχοὶ ἄνδρες κυριαρχοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἦσαν ἀντίπαλοι. Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν δημοκρατικῶν.

Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἐκ φύσεως συντηρητικὸς καὶ ἀπεστρέφετο τοὺς νεωτερισμοὺς εἰς τὴν πολιτείαν. Δὲν εἶχε τὴν εὐρείαν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀλλὰ διεκρίνετο διὰ τὸν ἤρεμον, εὐθὺν καὶ δίκαιον χαρακτήρα του. Ἦτο προσέτι ἀφιλοχρήματος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Ὑπηρετήσε πάντοτε τὴν πατρίδα του ὄχι ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι αὐτὸ τοῦ ἐπέβαλλε τὸ καθῆκον. Οὐδέποτε ἐξεμεταλλεύθη τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνῆλθε, διὰ νὰ πλουτήσῃ. Διὰ τοῦτο ἔμεινε μέχρι τέλους τόσο πτωχός, ὥστε ἐφρόντισε μετὰ τὸν θάνατόν του ἢ πολιτεία διὰ τὰς θυγατέρας του. Παροιμιώδης ἦτο ἡ δικαιοσύνη του, διὰ τὴν ὁποῖαν ἐπωνομάσθη **δίκαιος**. Ὄταν εἰς τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν ἠκούσθη ὁ στίχος τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου «*οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει*», ὅλοι οἱ θεαταὶ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν Ἀριστείδην. Πράγματι ὁ Ἀριστείδης δὲν ἤθελε μόνον νὰ φαίνεται δίκαιος, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι. Ὁ Ἀριστείδης διεξήγαγε σφοδρούς ἀλλ' εὐπρεπεῖς πολιτικούς ἀγῶνας πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του, τὸν Θεμιστοκλέα, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τέλος κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ.

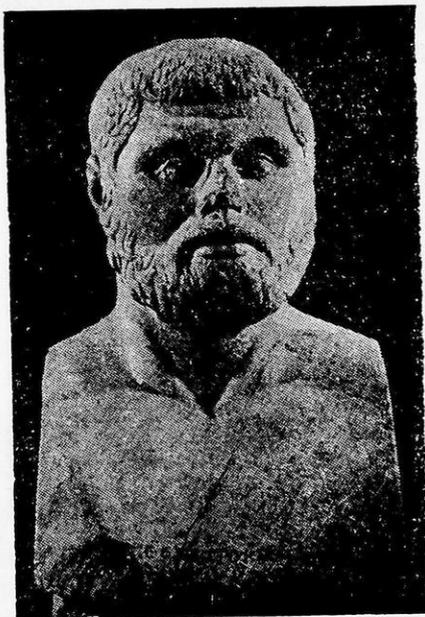
Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰς ἐκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο πολὺ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Ἐπεδίωκε μὲ κάθε μέσον τὴν ἐξουσίαν, διὰ νὰ ἐφαρμόζῃ τὰ σχέδιά του, τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπον εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Θεμιστοκλῆς διεκρίνετο διὰ τὸν προβλεπτικὸν νοῦν του, τὸν ὁποῖον συνῴδευεν ἔκτακτος δραστηριότης. Ὁ μέγας Ἀθηναῖος ἱστορικὸς **Θουκυδίδης** δίδει τὴν ἐξῆς σκιαγραφίαν τοῦ Θεμιστοκλέους: «*Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἄξιος θαυμασμοῦ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον, διότι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀπεδείχθη κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ἡ μεγάλη ἀξία τῆς μεγαλοφυΐας*. Ἦτο ἱκανὸς νὰ σχηματίξῃ κατόπιν μικρᾶς μόνον σκέψεως κρίσιν ὀρθοτάτην διὰ τὰ ἐκάστοτε παρουσιαζόμενα ζητήματα

Ἀριστείδης

καὶ νὰ κάμνη ἀρίστας προγνώσεις διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Μὲ ἓνα λόγον ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν μεγάλην εὐφυΐαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπροόκτισεν ἡ φύσις, χωρὶς πολλὴν μελέτην ἠδύνατο περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ εὐρίσκη ἐκ τοῦ προχείρου τὰ ὀρθὰ καὶ τὰ πρέποντα ».

Μόνον ὁ Θεμιστοκλῆς ἐθεώρει τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὡς

Θεμιστοκλῆς

ἀρχὴν νέων ἀγώνων πρὸς τοὺς βαρβάρους. Οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἐπίστευον, ὅτι οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν ἥττάν των δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐπανέλθουν. Διὰ τοῦτο ὁ προβλεπτικώτατος πολιτικὸς ἐζήτηε ἐνίσχυσιν πρωτίστως τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως. Μόνον μὲ ἰσχυρὸν στόλον, ἔλεγεν ὁ Θεμιστοκλῆς, θὰ ἠδύνατο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποκρούσουν τὸν μέγαν περσικὸν κίνδυνον.

Εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ συνήνητησε σφοδρὰν ἀντίδρασιν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐφοβοῦντο, ὅτι μὲ τὴν στρατολογίαν τῶν θητών, τῶν ἀνθρώπων δηλ. τῆς τελευταίας κοινωνικῆς τάξεως, οἱ ὅποιοι θὰ ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ στόλου, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ

θὰ ἀπέκτων μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν εἰς βάρος τῆς ἰδικῆς των.

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατῴρθωσε νὰ ἐξορίσῃ τὸν Ἀριστείδην καὶ τότε ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ναυτικὸν τοῦ πρόγραμμα. Ὁχύρωσε τὸν φυσικὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς. Μὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου κατεσκεύασε 200 τριήρεις καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔκαμε τὰς Ἀθήνας τὴν ἰσχυροτέραν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγαλοφυοῦς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς δραστηριότητός του ἐφάνησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Νέαι προετοιμασίαι τῶν Περσῶν. Θάνατος τοῦ Δαρείου.

Ἡ πρόβλεψις τοῦ Θεμιστοκλέους ὅτι ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῶν βαρβάρων δὲν ἐτελείωσεν, ἀπεδείχθη ὀρθή. Ὁ Δαρείος ἐταράχθη μὲν ἀπὸ τὴν ἦτταν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἐξηκολούθησεν ὅμως νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὸ ἀρχικόν του σχέδιον περὶ ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάσῃ μεγαλύτερον στρατὸν καὶ στόλον καὶ νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς προσωπικῶς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν προπαρασκευῶν ἀπέθανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ξέρξης (485 π. Χ.).

Ὁ θάνατος τοῦ Δαρείου ὑπῆρξεν εὐτυχὲς γεγονός διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ νέος βασιλεὺς ὄχι μόνον δὲν εἶχε τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρετὰς καθὼς καὶ τὴν πείραν τοῦ πατρὸς του, ἀλλ' ἦτο προσέτι ἀλαζών, ἀνόητος καὶ δειλός.

Ὁ Ξέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ξέρξης κατ' ἀρχὰς δὲν ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἐγκρίνῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδια τοῦ πατρὸς του. Ἐν τούτοις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ἐκστρατείας κατάρθωσαν νὰ τὸν παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των. Κατόπιν τούτου διέταξε γενικὴν καθ' ὅλον τὸ κράτος στρατολογίαν καὶ ἐτοιμασίαν πολεμικῶν καὶ φορηγῶν πλοίων μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια.

Μετὰ τέσσαρα ἔτη, εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προστεθοῦν ἄλλα τρία τῶν προπαρασκευῶν τοῦ Δαρείου, συνεκεντρώθη τεραστίαι δύναμις, μοναδικὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 1,700,000 πεζοῦς, 80,000 ἵππεις, 1,207 πολεμικά πλοῖα καὶ 3,000 φορηγά. Διαφορετικοὶ λαοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς λαοὺς μὲ τὰς ποικίλας ἐνδυμασίας καὶ τὰ διαφορετικὰ ὄπλα περιγράφει ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος.

Ὁ Ξέρξης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς μεγάλης στρατιᾶς καὶ ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον τὴν ἀνοιξιν τοῦ 480 π.Χ. Εἰς τὸ σπ- **480 π. Χ.** νώτερον μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου, μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ, εἶχον κατασκευασθῆ κατὰ διαταγὴν του δύο γέφυραι ἀπὸ

μικρά πλοία, ἀλλὰ σφοδρὰ τρικυμία τὰς κατέστρεψε. Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔμαθε τοῦτο, ὠργίσθη πολὺ καὶ εἰς τὴν παραφορὰν τοῦ διέταξε νὰ φονεύσουν τοὺς μηχανικοὺς, οἱ ὅποιοι κατεσκεύασαν τὰς γεφύρας, καὶ νὰ μαστιγώσουν τὴν θάλασσαν.

Ἐν τῷ μεταξύ νέαι ἀσφαλέστεραι γέφυραι εἶχον ἐτοιμασθῆ, ὅταν ἔφθασεν ὁ Ξέρξης. Ἐπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας ἐχρειάσθη ὁ στρατός του, διὰ νὰ διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατόπιν ἐβάδισε διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας χωρὶς νὰ συναντήσῃ καμίαν ἀντίστασιν. Ἡ τεραστία στρατιὰ ἐσκορπίζε τὸν τρόπον καὶ τὴν ἀπόγνωσιν καὶ ὅλοι οἰλοοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπέρασεν, ἐπροσκύνησαν τὸν παντοδύναμον βασιλέα.

✦ Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἴσθμόν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Ξέρξου, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσουν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν. Τὸ μαντεῖον ἀπήντησεν, ὅτι μόνον τὰ ξύλινα τεῖχη θὰ σώσουν τοὺς Ἀθηναίους.

Διάφοροι ἐρμηνεῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸν χρησμόν. Τέλος ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ξύλινα τεῖχη ἦσαν τὰ πλοῖα. Ἀπεφάσισαν τότε ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσοι ἠδύναντο νὰ φέρουν ὅπλα, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν πανελλήνιον συνέδριον εἰς τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου μὲ σκοπὸν νὰ ὀργανώσουν κοινὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅλοι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους, οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν νὰ καταπαύσουν τὰς φιλονικίας καὶ ὅλοι ἠνωμένοι νὰ πολεμήσουν τοὺς βαρβάρους.

Ὁ κοινὸς κίνδυνος ἐξύπνησεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸ αἶσθημα τῆς κοινῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ ἐνιαίου συμφέροντος τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἔθνος παρουσιάσθη διὰ πρώτην φορὰν ἠνωμένον εἰς μίαν δύναμιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἔνωσις αὐτῆ, οἱ Ἀθηναῖοι ἐθυσίασαν τὰ πρωτεῖά των. Ἐδέχθησαν νὰ γίνουν οἱ Σπαρτιᾶται ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγῶνος ὄχι μόνον κατὰ

ξηράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν, μολονότι αὐτοὶ διέθετον τὸν ἰσχυρότερον στόλον.

Ὅταν ἔμαθον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅτι οἱ Πέρσαι κατέρχονται ἐκ τῆς Μακεδονίας πρὸς νότον, ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὴν μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης στενοπορίαν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασίν των. Πράγματι 10000 μαχηταὶ ἔφθασαν ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καὶ κατέλαβον ἐπικαίρους θέσεις. Ἄλλ' ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α', ὁ ὁποῖος ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τὸν Ξέρξην, διεμήνυσε μυστικῶς εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων, ὅτι εἶναι τόσον τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν, ὥστε εὐκόλως θὰ τοὺς πλευροκοπήσῃ ἐκ τῶν Πιερίων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν τοποθεσίαν. Ὁ στρατὸς ἐπεβίβασθη ἐκ νέου ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἴσθμόν.

Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἴσθμόν ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ προβάλουν ἀντίστασιν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν δευτέραν ἀμυντικὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει ἡ φύσει ὄχυρὰ θέσις τῶν Θερμοπυλῶν. Συγχρόνως ἔδωκαν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὸ βορειότερον ἄκρωτήριον τῆς Εὐβοίας, τὸ Ἀρτεμίσιον, διὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον.

Θερμοπύλαι.

α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μὲ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7000 Ἕλληνας κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν περσικὴν προέλασιν συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ πανελληνίου συνεδρίου.

Ἐξ ἄλλου στόλος ἀπὸ 300 πολεμικὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 150 ἦσαν ἀθηναϊκά, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου περιέμενε τὸν περσικὸν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμαθεν, ὅτι ὀλίγοι Ἕλληνες ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα κατέχουν τὸ

στενόν, διὰ νὰ ἐμπροδίσουν τὴν κάθοδόν του πρὸς νότον. Τὸ στενὸν αὐτὸ ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μία δίοδος μεταξύ τοῦ ὄρους Καλλιδρόμου καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Εἰς τὰ δύο ἄκρα ἡ δίοδος ἦτο τόσον στενή, ὥστε μία μόνον ἄμαξα ἠδύνατο νὰ διέλθῃ. Ὁ ἐν τῷ μεταξύ χῶρος ἦτο πλατύτερος. Πλησίον τοῦ στενοῦ ὑπῆρχον θερμαὶ πηγαί. Ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Ἀπὸ τὴν δυσκολοδιάβατον αὐτὴν τοποθεσίαν διὰ τόσον μέγα πλήθος ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ περάσῃ ὁ Ξέρξης. Ἦτο ἡ μόνη γνωστὴ καὶ εὐθεῖα ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡ συγκοινωνία τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ στενοῦ Ἑλλήνων. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον στενόν, διότι μετεβλήθη τὸ σχῆμα τῆς παραλίας ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ.

Ὁ Ξέρξης ἐνόμισεν, ὅτι οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐφύλασσαν τὴν τοποθεσίαν, θὰ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, μόλις θὰ ἔβλεπον τὴν μυρμηκίαν τοῦ στρατοῦ του. Ἠπατήθη ὁμως εἰς τὰς προβλέψεις του. Δι' αὐτὸ ἔστειλεν ἕνα κατάσκοπον ἰππέα νὰ ἴδῃ, πόσοι ἦσαν καὶ τί ἔκαμνον. Ὁ ἰππεὺς εἶδε πράγματα παράδοξα δι' αὐτόν. Ὅλιγοι Σπαρτιᾶται ἐφρούρουν τὸ στενόν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐγυμνάζοντο καὶ ἄλλοι ἐκτενίζοντο. Ἐπέστρεψε καὶ τὸ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ξέρξη.

Ὁ Ξέρξης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ὅσα ἤκουσε. Ἐκάλεσε τότε τὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημάρaton, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἠκολούθει τώρα τὸν περσικὸν στρατὸν ὡς σύμβουλος τοῦ βασιλέως. Ὄταν ὁ Δημάρatos παρουσιάσθῃ ἐνώπιον του, ὁ Ξέρξης ἐζήτησε νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ ὅσα συνέβαινον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Δημάρatos, ὅπως διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, τοῦ ἀπήντησε: *«Βασιλεῦ, οἱ Ἕλληνες εἶναι λαὸς πτωχὸς ἀλλὰ προικισμένος με μεγάλας ἀρετάς. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἔχουν ἔλθει νὰ πολεμήσουν ἐναντίον μας διὰ τὸ στενόν καὶ δι' αὐτὸ ἐτοιμάζονται. Διότι ἔχουν τὴν ἐξῆς συνήθειαν. Ὄταν πρόκειται νὰ κινδυνεύουν, τότε στολίζουν τὰς κεφαλὰς των. Νὰ γνωρίζῃς ἐπιπροσθέτως ὅτι, ἂν ὑποτάξῃς αὐτούς, καθὼς καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν εἰς τὴν Σπάρτην, κανὲν ἄλλο ἔθνος δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ σοῦ ἀντισταθῇ. Τώρα βαδίζεις ἐναντίον ἐνδοξοτάτης πόλεως καὶ ἐναντίον ἀνδρῶν γενναιοτάτων. Νὰ μὲ θεωρῆς φεύστην, ἂν δὲν γίνων αὐτά, τὰ ὁποῖα λέγω.»*

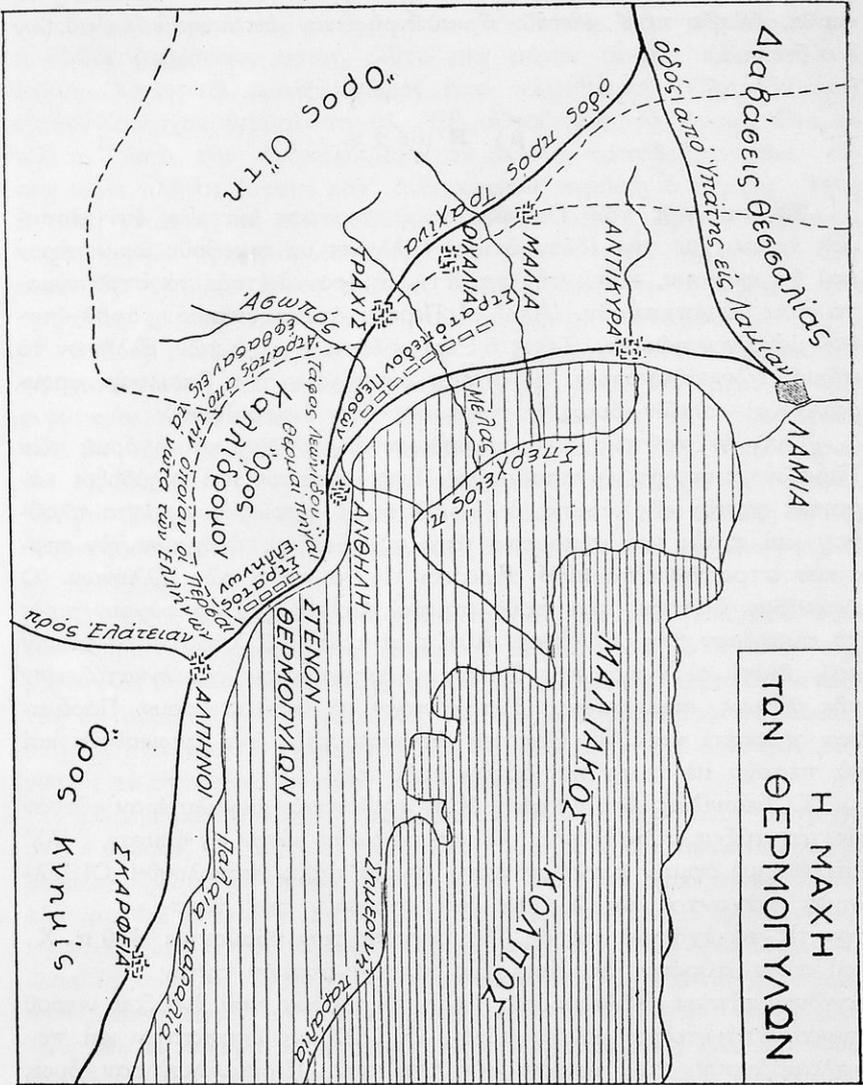
Λέγεται ακόμη ὅτι, ὅταν ὁ Ξέρξης παρήγειεν εἰς τὸν Λεωνίδα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄσκοπον ἀγῶνα καὶ νὰ παραδώσῃ τὰ ὄπλα, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησιν « μ ο λ ὠ ν λ α β έ ».

(β) Ἡ μάχη.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἀφοῦ περιέμενε ματαίως ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ιδέαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφθοῦν ὠριμώτερον καὶ θὰ φύγουν, κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν διέταξε τὰ στρατεύματά του νὰ ἐπιτεθοῦν. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἀπεκρούσθησαν, ἀφοῦ ἔπαθον μεγάλην φθοράν. Τέλος ὁ Ξέρξης ἔστειλε κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Καὶ αὐτῶν ὅμως ἡ τύχη δὲν ἦτο διαφορετικὴ.

Ὅ,τι ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσε τὸ πλῆθος καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν Περσῶν ἐπέτυχεν ἢ προδοσίᾳ. Ἐνας ἀνόητος καὶ φιλόδοξος κάτοικος γειτονικῆς κώμης, ὁ Ἐφιάλτης, ὁ ὁποῖος ὠνειρεύετο πλοῦτον καὶ τιμὰς καὶ ἀξιώματα ἀπὸ τὸν Ξέρξην, ὠδήγησε τὸν περσικὸν στρατὸν ἀπὸ μίαν ἀτραπὸν εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λεωνίδας διέταξε τότε τοὺς συμπολεμιστάς του νὰ φύγουν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς μὲ τοὺς 300 Σπαρτιατάς ἔμεινε ἐκεῖ, διότι οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἀπηγόρευον τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως, τὴν ὁποῖαν διετάχθησαν νὰ ὑπερασπίσουν. Παρέμειναν προσέτι καὶ 700 Θεσπιεῖς ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ πέσουν μὲ τιμὴν καὶ δόξαν μαζί του.

Ὁ Λεωνίδας, διὰ νὰ φέρῃ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτεραν φθοράν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν, δὲν περιορίσθη μόνον εἰς ἄμυναν, ἀλλ' ἐπετέθη μὲ ὁρμὴν ἐναντίον των. Ἄγρία πάλῃ ἐπακολουθεῖ. Οἱ Ἕλληνες μάχονται ὡς λέοντες καὶ σπείρουν τὸν θάνατον εἰς τὰ ἐχθρικά πλήθη. Τὰ δόρατά των θραύονται **480 π. Χ.** καὶ τότε σύρουν τὰ ξίφη. Εἰς τὸν γιγάντειον αὐτὸν ἀγῶνα πίπτει ὁ Λεωνίδας. Περὶ τὸ πτώμα τοῦ ἐνδόξου νεκροῦ συνάπτεται τῶρα φοινικὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπικρατοῦν καὶ παραλαμβάνουν τὸν νεκρὸν βασιλέα των. Περιεκυκλώθησαν ὅμως ἀπὸ παντοῦ καὶ πολεμοῦντες μὲ ὅ,τι μέσον εἶχον, ἀκόμη καὶ μὲ αὐ-

τούς τούς ὀδόντας των, ἔπεσαν μέχρις ἑνὸς μεταξύ σωροῦ ἐχθρικών πτωμάτων.

Ἡ ἥρωική θυσία τῶν ὀλίγων ἀγωνιστῶν τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἔμεινεν αἰώνιον καὶ ἀσύγκριτον παράδειγμα φιλοπατρίας δι' ὅλον τὸν κόσμον. Διὰ τὰς κατόπιν ἐλληνικὰς γενεὰς ἀπετέλεσε πηγὴν ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ πατριωτικῆς ἐμπνεύσεως. Ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων τὸ « μ ο λ ὶ ν λ α β ἔ » τοῦ Λεωνίδου μεταδίδεται εἰς τοὺς Ἑλληνας ὅλων τῶν ἐποχῶν ὡς δίδαγμα καὶ προσταγὴ καὶ χρέος.

Βραδύτερον εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔπεσαν οἱ Σπαρτιάται, ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων ὑψωσε κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἐχαράχθη τὸ πολυθρύλητον ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου :

*᾿Ω ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.*

᾿Ο Ξέρξης καταστρέφει τὰς ᾿Αθήνας.

᾿Ο ἐλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ παρέπλεε τὸ ᾿Αρτεμίσιον, συνεκρούσθη ἐπανειλημμένως πρὸς τὸν περσικὸν καὶ ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν σοβαρὰς ζημίας. ᾿Αλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ καταφέρῃ ἐναντίον αὐτοῦ ἀποφασιστικὸν κτύπημα, διότι τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτὸν καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρικών πλοίων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ἡ εἶδησις, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐγίναν κύριοι τῶν Θερμοπυλῶν, ἐπλευσε διὰ τοῦ Εὐρίπου εἰς τὸν Σαρωνικὸν καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς νήσου Σαλαμίνας καὶ τῆς ᾿Αττικῆς.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν οἱ ᾿Αθηναῖοι ἔδειξαν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖόν των. ᾿Επειδὴ δὲν ἠδύναντο μόνοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν τοῦ Ξέρξου, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ μὲ κατήφειαν καὶ θλίψιν ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Σπαρακτική ἦτο ἡ σκηνὴ τῆς γενικῆς ἐξόδου τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν γερόντων, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς τὰς πλησίον νήσους. Οἱ μάχιμοι ἄνδρες ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα. ᾿Ολίγοι μόνον ᾿Αθηναῖοι γέροντες ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ᾿Ακρόπολιν, τὴν ὁποίαν ὠχύρωσαν

προχείρως με ξύλινον φράγμα. Εἶχον παρερμηνεύσει τὸν χρησμόν τῆς Πυθίας, ὅτι ἡ πόλις θὰ σωθῆ ἀπὸ τὰ ξύλινα τείχη.

Ὁ Ξέρξης μετὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος χωρὶς νὰ συναντήσῃ οὐδεμίαν ἀντίστασιν. Ἐπέρασε τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ ὀλίγοι ὑπερασπισταὶ τῆς ὑπέκυψαν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν κατόπιν ἀντιστάσεως ὀλίγων ἡμερῶν. Οἱ Πέρσαι κατέλαβον τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας. Ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ ἀπεγύμνωσαν τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων. Τέλος ἔθεσαν πῦρ καὶ κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως.

Οἱ Ἀθηναῖοι με συντριβὴν ψυχῆς καὶ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς παρηκολούθουν ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ ἀπὸ τὰς νήσους τὴν καταστροφὴν τῆς ἀγαπητῆς των πατρίδος. Ἐν τούτοις ἐγλύκαινε τὸν πόνον των ἡ ἐλπίς εἰς τὴν ἐπιστροφὴν.

Σ α λ α μ ί ς .

α) Πολεμικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ὁ περσικὸς στόλος, ἀφοῦ παρέπλευσε τὴν Εὐβοίαν καὶ τὸ Σούνιον, ἐστάθμευσεν εἰς τὸ Φάληρον. Τότε οἱ ναύαρχοι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὴν Σαλαμίνα συνῆλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν. Ἄλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διεφώνησαν.

Οἱ Πελοποννήσιοι προέτειναν νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅπου ἦτο ὁ στρατός, καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμείνουν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Προέβαλον τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν ἠγωνίζοντο εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ ἐνικῶντο, διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ ἀποκλεισθοῦν εἰς τὴν νῆσον.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντιθέτως ὑπεστήριξεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Εἰς τὸν μικρὸν χῶρόν του ὁ περσικὸς στόλος δὲν θὰ εἶχε τὴν εὐχέριαν νὰ ἀναπτυχθῆ καὶ τὰ βαρέα καὶ δυσκίνητα σκάφη του δὲν θὰ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ κινηθοῦν.

Εἰς τὴν ἑξαψιν τῆς συζητήσεως, διηγείται ὁ Πλούταρχος, ὁ Εὐρυβιάδης ἐσήκωσε τὴν ράβδον του, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος ἀτάραχος τὸν ἐκράτησεν ἀκίνητον μὲ τὴν ἤρεμον ἀπάντησίν του « *πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ* ». Εἶχε πλέον νυκτώσει καὶ ἡ ἀπόφασις δὲν εἶχεν ἀκόμη ληφθῆ.

Ὁ Ξέρξης, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι συνέφερον εἰς αὐτὸν νὰ κλείσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ καταστρέψῃ ὅλα τὰ πλοῖά των, διέταξε τὸν στόλον τὴν ἰδίαν νύκτα νὰ τοὺς κυκλώσῃ. Τὰ περσικὰ πλοῖα ἀπέκλεισαν τὸ στενὸν καὶ παρετάχθησαν εἰς μάχην. Πρὸς συμπλήρωσιν μάλιστα τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπόσπασμα περσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν *Ψυττάλειαν*, μικρὰν νῆσον μεταξὺ Σαλαμίνας καὶ Πειραιῶς. Εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τοῦ Ξέρξου συνετέλεσε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Διὰ νὰ ἑξαναγκάσῃ τοὺς Ἑλληνας νὰ παραμείνουν καὶ νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενόν, ἔστειλε πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ἐπιστολὴν μὲ τὸν δοῦλόν του Σίκιννον, Ἑλληνα ἐκ τῆς Ἀσίας, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν περσικὴν. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν συνεβούλευε δῆθεν φιλικῶς τὸν Ξέρξην νὰ σπεύσῃ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰς τὴν Σαλαμίνα, διότι οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι σκέπτονται νὰ ἀποπλεύσουν.

Ἦτο πλέον μεσουύκτιον. Ἡ συζήτησις εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων ἐξηκολούθει θορυβώδης, ὅταν αἴφνης ὁ ἐξόριστος Ἀριστείδης ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ἀπὸ τὴν Αἴγιαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμενεν, εἶχε παρακολουθήσει τὰς κινήσεις τῶν Περσῶν καὶ τὸν εἶχε καταλάβει ἀνησυχία. Μὲ μικρὸν πλοῖαριον κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἀμέσως παρουσιάσθη εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅσα εἶδε. Οἱ δύο μεγάλοι πολιτικοὶ ἀντίπαλοι Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς ἐλησμόνησαν τότε τὴν παλαιὰν ἔχθραν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ συνεργασθοῦν, διὰ νὰ σώσουν τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ λαμβάνουν καταλλήλους θέσεις ἀπέναντι τῆς περσικῆς παρατάξεως.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι τῆς Σαλαμίνας ὄρους Αἰγάλεω περιστοιχισμένος ἀπὸ τὰ ἄριστα περσικὰ τάγματα ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου ὁ Ξέρξης, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν ἀγῶνα ἐκ τοῦ πλησίον.

β) Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνος.

Ἡ πρωία τῆς ἐπομένης ἡμέρας, 22ας Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ., εὔρε τοὺς ἐχθρικοὺς στόλους ἀντιμετώπους. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 180 ἀθηναϊκά, ὁ δὲ περσικὸς ἀπὸ 1000.

Πρῶτοι ἐπετέθησαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ Εὐρυβιάδης ἔδωκε τὸ σύνθημα καὶ αἱ σάλπιγγες τὸ ἐπανέλαβον. Ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ παράταξις ἐκινήθη πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐνῶ τὰ πληρώματα ἔψαλλον τὸν πολεμικὸν παιᾶνα :

*ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδα,
ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.*

Δὲν εἶχον προχωρήσει πολὺ τὰ ἑλληνικὰ σκάφη, καὶ τὰ περσικὰ πλοῖα ὑπὸ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν πληρωμάτων ἐκινήθησαν ἐναντίον των. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἤρχισε τότε νὰ ὑποχωρῇ. Οἱ ναῦται ἐκωπηλάτουν μὲ δύναμιν πρὸς τὰ ὀπίσω προσπαθοῦντες νὰ παρασύρουν τοὺς Πέρσας εἰς τὸ στενόν. Ὅταν εἶδον οἱ Ἕλληνες, ὅτι τὸ σχέδιόν των ἐπέτυχε, πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι προσέβαλον τὰ φοινικικὰ πλοῖα καὶ κατόπιν ὅλος ὁ στόλος ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ. Ἡ ναυμαχία ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ περσικοῦ στόλου ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἀλλ' ἔπαθον σύγχυσιν καὶ ταραχὴν. Ὁ χῶρος ἦτο στενὸς καὶ τὰ μεγάλα πλοῖα των ἐδυσκολεύοντο εἰς τὰς κινήσεις. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἐπιπτε τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀντιθέτως ἦσαν μικρὰ καὶ εὐκίνητα, οἱ δὲ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο μὲ μέγαν τέχνην καὶ ἀσύγκριτον ἥρωισμόν.

Πρῶτοι ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Φοίνικας, οἱ ὁποῖοι παρέσυραν καὶ τὸν ὑπόλοιπον περσικὸν στόλον. Εἰς **480 π. Χ.** διάστημα ὀλίγων ὥρῶν τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνος ἐγέμισεν ἀπὸ συντρίμματα καὶ ναυάγια. Οἱ Πέρσαι ἔφυγον πανικόβλητοι. Ἦτο μάλιστα τόση ἡ ἀταξία καὶ ἡ σύγχυσις καὶ ἡ σπουδὴ κατὰ τὴν φυγὴν των, ὥστε ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν

διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων τὸ περσικὸν ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀποβιβάσει τὴν προηγούμενην ἡμέραν εἰς τὴν Ψυττάλειαν. Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ὁ Ἀριστείδης μὲ ὀλίγους Ἀθηναίους ὀπλίτας ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ἐρημόνησον καὶ τὸ ἐξῶντωσε.

Εἶχε νυκτώσει πλέον καὶ τὸ φῶς τῆς πανσελήνου ἔλαμψεν ὡς φωτοστέφανος εἰς τὰ μέτωπα τῶν νικητῶν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ περσικοῦ στόλου εἶχε καταστραφῆ. Ἡ περίλαμπρος νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα, ἡ ὁποία ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸ στρατηγικὸν δαιμόνιον τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶχε κρίνει ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα.

Φυγὴ τοῦ Ξέρξου. Τιμαὶ εἰς τὸν Θεμιστοκλέα.

Ὁ Ξέρξης, παρ' ὄλην τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν ὑπέστη εἰς τὴν Σαλαμίνα, εἶχεν ἀκόμη στόλον πολυπληθέστερον ἀπὸ τὸν ἑλληνικόν. Ἐν τούτοις κατελήφθη ἀπὸ τρόμον καὶ ἀγωνίαν. Ἐφοβεῖτο, μήπως οἱ Ἕλληνες νικήσουν καὶ πάλιν τὸν ὑπόλοιπον στόλον του καὶ τὸν ἀποκλείσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπεφάσισε νὰ φύγη. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ Μαρδόνιος, ὁ ὁποῖος ἠκολούθει τὸν Ξέρξην καὶ τὸν διεβεβαίωσεν, ὅτι ἠδύνατο αὐτὸς νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα μόνον μὲ 300000 ἐκλεκτὸν στρατόν. Ἐδωκε λοιπὸν ὁ Ξέρξης ἐντολὴν εἰς τὸν στόλον του νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ νὰ σώσῃ τὰς γεφύρας, τὰς ὁποίας ὑπῆρχε φόβος νὰ καταστρέψουν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἀφῆκεν εἰς τὸν Μαρδόνιον τὸν στρατὸν τῶν 300000 ἀνδρῶν, ἀνεχώρησε μὲ τὸν ὑπόλοιπον διὰ ξηρᾶς.

Ὁ στρατὸς του κατὰ τὴν πορείαν διὰ μέσου τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἐδοκιμάσθη πολὺ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ τὰς ἀσθενείας. Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, εὔρε τὰς γεφύρας κατεστραμμένας ἀπὸ τρικυμίαν. Ὁ ἄλλοτε ἀγέρωχος καὶ ἄλαζών μονάρχης, τώρα ταπεινωμένος καὶ πανικόβλητος ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῆ εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν ἐπὶ πλοιαρίου. Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του μετεκομίσθησαν εἰς πῆν Ἀσίαν ὑπὸ τοῦ στόλου.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου ἠθέλησαν νὰ ἀπονείμουν βραβεῖα, ἀριστεῖα, ὅπως ἐλέγοντο, εἰς τοὺς πρωτερ-

γάτας τῆς νίκης. Διὰ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἰκανότητος δὲν κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσουν. Καθεὶς ἀπὸ τοὺς στρατηγούς ἔκρινε πρῶτον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἄξιον αὐτοῦ τοῦ βραβεῖου καὶ δεύτερον τὸν Θεμιστοκλέα. Τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι ὅλοι ἀνεγνώριζον τὸν Θεμιστοκλέα ἀνώτερον καὶ ἐπομένως ἄξιον νὰ λάβῃ τὰ πρῶτεϊα.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους ἔγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν προσεκάλεσαν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου τοῦ ἀπέδωκαν ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Λέγεται ὅτι, ὅταν ὀλίγον βραδύτερον προσῆλθεν ὡς θεατῆς εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὅλοι τὸν ἐπευφήμησαν ἐνθουσιωδῶς ὡς σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἡμέρα αὐτῆ, ἔλεγεν ὁ ἴδιος, ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς του.

Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ξέρξου ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 479 π. Χ. ἠτοιμάζετο διὰ νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Πρὶν ὅμως ἀρχίσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπέδιωξε νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερον τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διεβίβασεν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου Α', τὸν ὁποῖον οἱ Πέρσαι εἶχον παραλάβει μαζί των διὰ τῆς βίας, προτάσεις συμφερωτάτας. Ὑπεσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τοὺς ναοὺς των καὶ νὰ αὐξήσῃ τὸ κράτος των εἰς ἕκτασιν.

Οἱ Σπαρτιᾶται, ὅταν ἔμαθον τὰς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ἐφοβήθησαν, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τὰς δεχθῶν. Ἐγνώριζον ἄλλωστε, ὅτι εὐρίσκοντο εἰς πολὺ στενόχωρον θέσιν λόγῳ τῆς τελείας ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς χώρας των. Διὰ τοῦτο ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ ματαιώσουν τὴν συμμαχίαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐνώπιον τῶν πρέσβων τῶν Σπαρτιατῶν ἔδωκαν τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Μαρδονίου κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἀριστείδου: «*Ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἴῃ, ἣ καὶ νῦν ἔρχεται, μήποτε ὁμολογήσειν ἡμᾶς Ξέρξῃ; ἀλλὰ θεοῖς τε συμμάχοις καὶ τοῖς ἥρωσι πεποηθότες, ἂν*

ἐκεῖνος ἐνέπηρσε τοὺς τε οἴκους καὶ τὰ ἀγάλματα, ἐπέξιμεν αὐτὸν ἀμνόμενοι ».

Ἐξ ἄλλου πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σπαρτιατῶν εἶπον τὰ ἐξῆς : «Ὅτε χρυσὸς ἐστὶ γῆς οὐδαμόθι τοσοῦτος, οὔτε χώρα κάλλει καὶ ἀρετῇ ὑπερφέρουσα, ἢ ἡμεῖς δεξάμενοι ἐθέλοισιν ἂν μηδίσαντες καταδουλώσαι τὴν Ἑλλάδα ». Παρεκάλεσαν μόνον τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στείλουν τὸ ταχύτερον πελοποννησιακὸν στρατόν, διὰ νὰ ἐνωθῆ μετὰ τὸν ἰδικὸν των πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀττικῆς. Εἶχον τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἐστρέφετο κατὰ πρῶτον ἡ μανία τοῦ Μαρδονίου μετὰ τὴν ἄρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς προτάσεις του.

Π λ α τ α ι α ί .

α) Συγκέντρωσις τῶν ἀντιπάλων .

Ὁ Μαρδόνιος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων του ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀττικῆς χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἐμπόδιον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν καὶ πάλιν τὴν πόλιν καὶ μετὰ τὰς γυναῖκας, τοὺς γέροντας καὶ τὰ παιδιὰ ἐπέρασαν εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ὁ Μαρδόνιος ἐπεχείρησεν ἐκ νέου νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ ἐπανάλαβε πρὸς αὐτοὺς τὰς γνωστὰς προτάσεις του. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ εἶχον ἐγκαταλειφθῆ διὰ δευτέραν φοράν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀπέρριψαν αὐτὰς μετὰ περιφρόνησιν. Συγχρόνως ἔστειλαν ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Σπάρτην καὶ παρεπνοῦντο διὰ τὴν ἀδιαφορίαν των.

Τὴν φοράν αὐτὴν οἱ Σπαρτιᾶται ἐκινήθησαν δραστηρίως. Στρατὸς ἐκ 40000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Πausανίαν ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Καθ' ὁδὸν ἤλθον εἰς ἐνίσχυσίν του καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Ἀφοῦ διήλθον τὸν Ἴσθμόν, ἠνώθησαν μετὰ 8000 Ἀθηναίους καὶ 600 Πλαταιεῖς ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην. Ὁ ἠνωμένος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνῆρχετο περίπου εἰς 100000 μετὰ ἀρχιστράτηγον τὸν Πausανίαν.

Ὁ Μαρδόνιος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλάβει τὰς Ἀθήνας καὶ συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τοῦ προηγουμένου ἔτους. Ὅταν ὁμως ἔμαθεν, ὅτι σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐναντίον του, ἀπεσύρθη εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἄσω-

ποῦ ποταμοῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Πλαταιάς. Εἰς τὸν στρατόν του προσετέθησαν καὶ οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὅποιοι εἶχον προχωρήσει εἰς τοὺς Πέρσας.

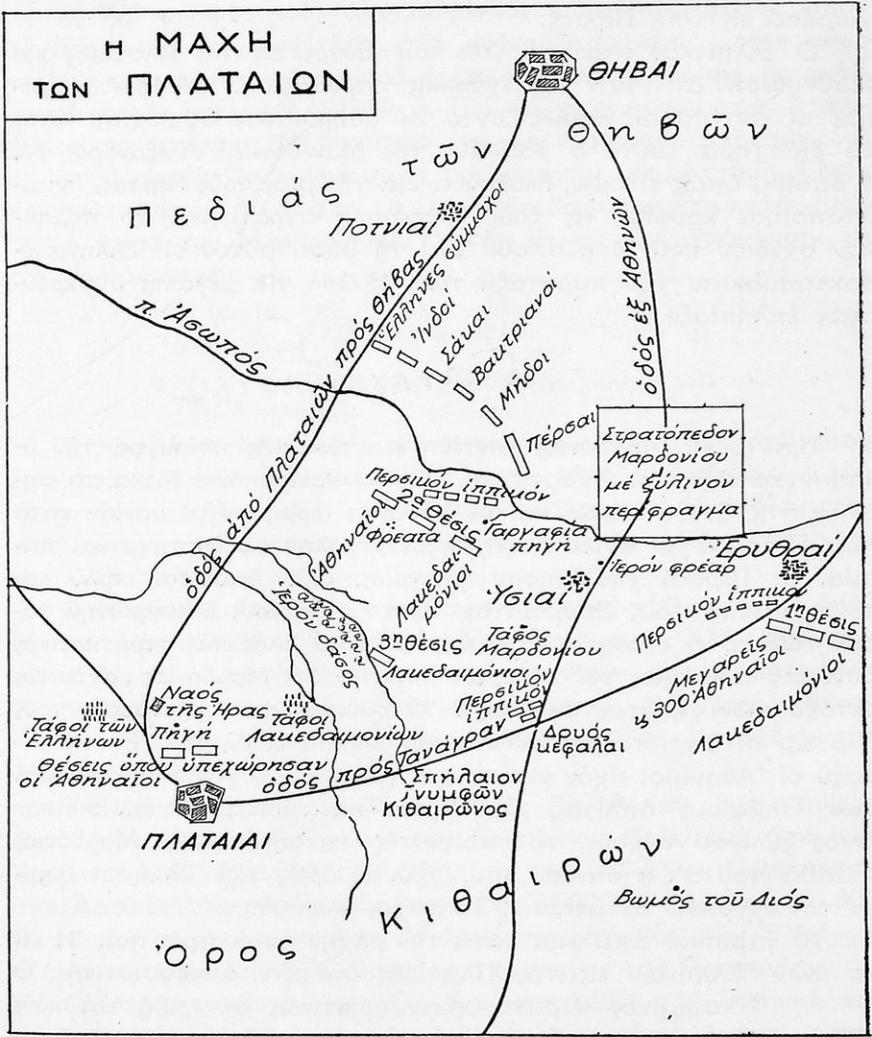
Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Πλαταιάς καὶ ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τῆς ἐχθρικής παρατάξεως. Ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας οἱ ἀντίπαλοι περιωρίζοντο εἰς ἀσημάντους ἀψιμαχίας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α', ὁ ὅποιος, ὅπως εἶδομεν, ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τοὺς Πέρσας, ἐγνωστοποίησε κρυφίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Μαρδονίου. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἐτακτοποίησαν τὴν παράταξίν των. Ἡ ὥρα τῆς μεγάλης συγκρούσεως ἐπλησίαζε. ❧

β) Ἡ μάχη.

Πρῶτος ὁ Μαρδόνιος ἐπετέθη ἐναντίον τῆς πτέρυγος, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Σπαρτιᾶται. Ὁ Πausanias τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀντεπιθέσεως καὶ οἱ Ἕλληνες ὤρμησαν μὲ μανίαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη μὲ μεγάλην σφοδρότητα καὶ πείσμα. Οἱ Πέρσαι ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλ' ἐφάνησαν πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ πρώτην φοράν ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ πολεμήσουν μὲ ὅλας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις των πρὸς τὸν περσικὸν στρατόν. Ὁ Μαρδόνιος μαχόμενος μεταξὺ τῶν πρώτων ἐφονεύθη. Ὁ θάνατός του κατετάραξε τοὺς Πέρσας, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ φεύγουν πανικόβλητοι. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον νικήσει καὶ τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Θηβαίους ὀπλίτας. Οἱ Πέρσαι καταδικασμένοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς ξυλίνου τείχους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόνιος ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου του. Ἀλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν Ἑλλήνων ἔκαμψε τὴν ἐχθρικήν ἀντίστασιν. Τὸ τεῖχος ἐκυριεύθη.

Αἱ περσικαὶ ἀπώλειαι κατὰ τὴν μάχην ἦσαν τεράστιαι. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιάς ὑπῆρξεν ἀποφασιστική. Ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχεν ὀριστικῶς συντριβῆ καὶ κάθε
479 π. X. κίνδυνος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἶχεν ἐκλείψει. Οἱ Θηβαῖοι ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς διὰ τὴν διαγωγὴν των. Ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσουν τοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι συνε-

Η ΜΑΧΗ
ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ

βούλευσαν τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς διέφυγε τὸν θάνατον.

Ἀπὸ τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὅποια οἱ Ἕλληες συνέλεξαν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, κάτεσκεύασαν καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν χρυσοῦν τρίποδα, ὃ ὅποιος ἐστηρίζετο ἐπὶ τρικεφάλου χαλκίνου ὄφεως. Ἐπίσης μέγα μέρος τῶν λαφύρων ἔδωκαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Πausανίαν. Τὸ πλῆθος τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων καὶ σκευῶν ἔκαμε κατάπληξιν εἰς τοὺς πτωχοὺς Ἕλληνας. Ὁ Pausanίας μάλιστα, διὰ τὰ ἐξάρη τὴν μεγάλην ἀντίθεσιν τῆς πολυτελοῦς ζωῆς τῶν Περσῶν πρὸς τὸν ἀπλοῦν βίον τῶν Ἑλλήνων, διέταξε τοὺς συλληφθέντας μαγεῖρους τοῦ Μαρδονίου νὰ ἐτοιμάσουν ἐν ἀπὸ τὰ συνήθη δεῖπνα τοῦ ἀρχηγοῦ των. Συγχρόνως ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὑπηρέτας του νὰ παρασκευάσουν τὸν μέλανα ζωμόν. Ἐπειτα ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔδειξε τὰ δύο δεῖπνα, εἶπε γελῶν : « Δὲν ἦτο τρελλὸς αὐτὸς ὁ Πέρσης, ὃ ὅποιος, ἐνῶ ἔζη τόσον πλούσια, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, διὰ τὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὸν μέλανα ζωμόν ; »

Οἱ σύμμαχοι δὲν παρέλειψαν νὰ τιμήσουν καὶ τοὺς Πλαταιεῖς, εἰς τὰ ἐδάφη τῶν ὁποίων ηὐδόκησεν ὁ θεὸς νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχον ἄλλωστε προσφέρει οἱ ἴδιοι σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνος. Ἡ πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελοῦνται κατὰ πενταετίαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης πανελλήνιοι ἀγῶνες, τὰ Ἑλευθερία.

Ἄλλαι νίκαι τῶν Ἑλλήνων.

α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης.

Τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον εἰς τὰς Πλαταιάς, ὃ ἑλληνικὸς στόλος κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου.

Ὁ ἠνωμένος στόλος τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου ἐναυλόχει

εις τὴν Δῆλον. Ἐκεῖ ἔφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τὴν Σάμον καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν νήσων καὶ τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ξάνθιππος ἐπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο ἠγκυροβολημένος ὁ περσικὸς στόλος. Ἀλλὰ μόλις ἔμαθον οἱ Πέρσαι, ὅτι ἔρχονται ἐναντίον των οἱ Ἕλληνες, ἔσυραν τὰ πλοῖά των εἰς τὴν ξηράν, ὅπου εἶχον συγκεντρώσει καὶ ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδίστασαν. Μὲ ὀλίγον στρατόν, τὸν ὁποῖον ἀπεβίβασαν, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς τετραπλάσιους βαρβάρους καὶ κατέκαυσαν τὸν στόλον των.

β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας.

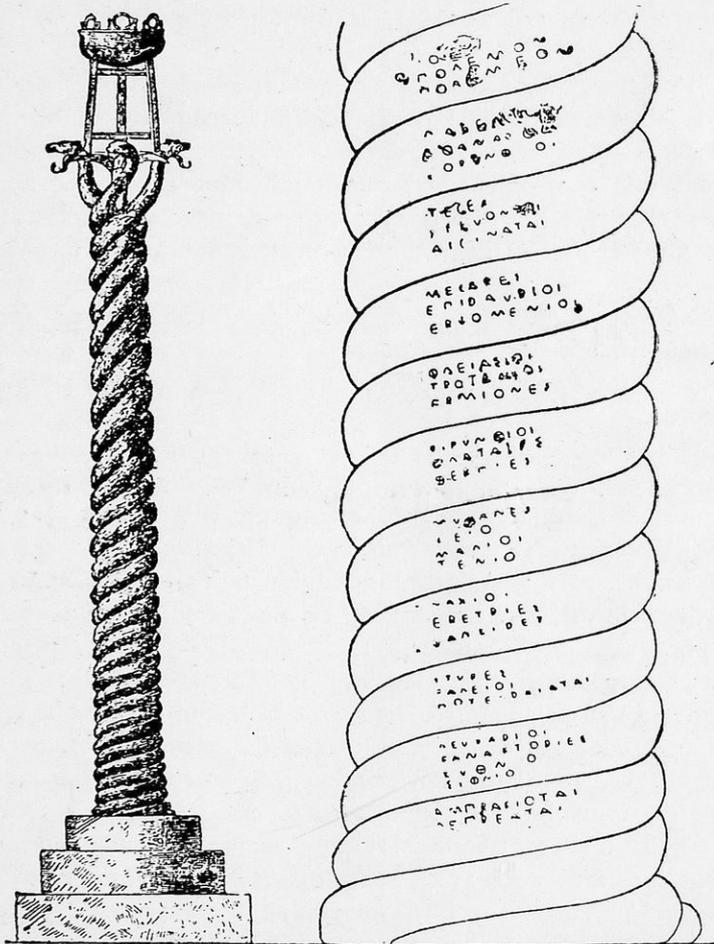
Δὲν ἦσαν μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἐπάλαισαν σκληρῶς κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τὴν ἑξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐξ ἴσου βαρὺν ἀγῶνα εἶχον ἀναλάβει καὶ οἱ Ἕλληνες ἀποικοὶ τῆς Σικελίας ἐναντίον ἄλλου ἐχθροῦ, τῶν Καρχηδονίων, οἱ ὁποῖοι ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς Πέρσας ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν.

Πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου συνηνώθησαν τότε ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων. Εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Ἰμέραν ἐνίκησαν τὸν πολυπληθέστερον στρατόν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐπυρπόλησαν τὸν στόλον των. Λέγεται ὅτι ἐν μόνον πολεμικὸν πλοῖον ἐσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν θαλασσοκράτειραν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφορὰν.

Ἡ νίκη αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Σικελίας συνέπεσε, κατὰ τὴν παράδοσιν, μὲ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σαλαμῖνος.

Τὰ αἷτια τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ μέγας ἀγὼν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐτελείωσε μὲ πλήρη θρίαμβον τῶν προγόνων μας. Ἄν σκεφθῶμεν ἄφ' ἐνὸς τὴν τεραστίαν δύναμιν τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους καὶ ἄφ' ἑτέρου τὰς ὀλίγας δυνάμεις τῆς μικρᾶς, πτωχῆς καὶ διηρημένης

Ὁ χρυσοῦς τρίπους τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σπειρῶν
τῶν ὄψεων ἐπιγραφή

Ἐπὶ τῶν σπειρῶν εἶχον χάραχθῆ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων,
οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην

Ἑλλάδος, θαυμάζομεν διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Πράγματι ἀποροῦμεν, πῶς κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ συντρίψουν τοὺς ἰσχυροτάτους στρατοὺς καὶ στόλους, οἱ ὁποῖοι ἦλθον κατὰ τῆς χώρας των.

Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐφάνησαν κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, ἄπειροι δὲ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Πράγματι ἐνῶς ὁ περσικὸς στρατὸς ἐπολέμησε μὲ ἐξαιρετικὴν ἀνδρείαν, οἱ ἀρχηγοὶ του δὲν εἶχον τὴν ἀπαραίτητον εὐστροφίαν νὰ τὴν ἐκμεταλλεθοῦν. Ὁ Ξέρξης, τοῦ ὁποῖου ἡ θέλησις ἦτο παντοδύναμος, ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς του δειλίας, ἐφάνη ἀνίκανος ἀκόμη καὶ νὰ ἀντιληφθῆ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς συστάσεις καὶ ὑποδείξεις τοῦ Δημαράτου, τὸν ὁποῖον εἶχε μαζί του ὡς σύμβουλον. Ἔστηρίζετο μόνον εἰς τὴν ἀναριθμητὸν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δύναμίν του.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις συνοχῆς τῶν Περσῶν, ἡ ὁποία παρετηρήθη ἰδίως κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν παρὰ τὴν μεγάλην ἀριθμητικὴν διαφορὰν τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν Ἀ ρ τ ἄ β α ζ ο ς ἀπὸ ἀντιπολίτευσιν πρὸς τὸν Μαρδόνιον, μόλις εἶδε τοὺς περὶ αὐτὸν ὑποχωροῦντας, ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς.

Ἄλλος σπουδαῖος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες, εἶναι τὸ ὑψηλὸν φρόνημα, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησε [καὶ ἀνέπτυξεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἐλεύθερος ἔθνικὸς των βίος. Οἱ διάφοροι λαοί, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στρατὸς, ὡς μόνον σύνδεσμον εἶχον τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν παντοδύναμον θέλησιν τοῦ αὐθέντου. Τοὺς Ἕλληνας ἀντιθέτως ἤνωνεν ἡ κοινὴ φυλετικὴ καταγωγὴ καὶ ἐκίνει ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ἀφοσίωσις καὶ στοργὴ πρὸς τὴν ἄγονον γῆν, τὴν ὁποῖαν ἐκληροδότησαν εἰς αὐτοὺς οἱ πατέρες των.

Ἄλλὰ καὶ ἡ σωματικὴ ἀσκησις, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπεβάλλοντο ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαιίστρας, ἐχαλύβδωσε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς των καὶ τοὺς ἔκαμεν ἀπαραμίλλους πολεμιστάς.

Σημαντικὸς ἐπίσης συτελεστής τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρ-

ξεν ἄφ' ἑνὸς ὁ ἀνώτερος ὄπλισμός καὶ γενικῶς ἢ ἀνωτέρα στρατιωτική ὀργανώσις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄφ' ἑτέρου τὸ ναυτικόν. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα παρουσίασαν κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον ἀρχηγούς τοῦ στόλου των ἐξόχους ἄνδρας. Εἰς αὐτοὺς ὠφείλετο κυρίως ἡ συντριβὴ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν. Εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου οἱ ἄνδρες τῶν περσικῶν πλοίων ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἢ μεγαλοφυΐα τοῦ Θεμιστοκλέους. Οὗτος ἀντελήφθη ἐγκαίρως, ποῦ θὰ ἐκρίνετο ὁ ἀγὼν καὶ ἐκεῖ συνεπύκνωσε τὸ ἥμισυ τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως. Ἀντιθέτως οἱ Πέρσαι ὄχι μόνον ἦσαν ξένοι πρὸς τὴν ναυτικὴν τέχνην, ἀλλ' ἔστεροῦντο καὶ ἐνιαίας διοικήσεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς ναυμαχίας. Ἐξ ἄλλου ὁ περσικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ πλοῖα καὶ πληρώματα, τὰ ὁποῖα ἔδιδον οἱ ἄλλοεθνεῖς ὑπήκοοι τοῦ κράτους (Φοίνικες, Ἴωνες κλπ.). Εἶναι φανερὸν ἐπομένως, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἀπαραίτητος διὰ τὴν νίκην ἐνθουσιασμός καὶ ἡ δράσις τῶν πληρωμάτων εἶχεν ὡς κίνητρον τὸν φόβον ἢ τὴν ἐπίδειξιν.

Πρωτίστως ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν διὰ τὴν μεγάλην ἠθικὴν των δύναμιν, ἢ ὁποῖα ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὰς ὑπερόχους ἀρετὰς τῆς ἐθελοθυσίας, τῆς καρτερίας καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ τέλος τῶν ἐνδόξων ἀμυντικῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας καὶ μεγάλης ἐποχῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ο ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ὁ νικηφόρος ἀμυντικὸς ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς αὐτοπεποίθησιν καὶ τοὺς κατέστησεν ὑπερηφάνους. Περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἠσθάνοντο δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν οἱ Ἀθηναῖοι. Πράγματι αὐτοὶ ἐκέρδισαν τὴν πρώτην νίκην εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς αὐτοὺς κυρίως ὠφέλιτο ἡ νίκη τῆς Σαλαμῖνος, αὐτοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς μεγαλυτέρας θυσίας.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐξ ἄλλου ἐπίστευον, ὅτι μὲ τὸν πειθαρχικὸν καὶ γενναῖον στρατὸν τῶν ἔδωκαν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐξησφάλισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐβράδυνε λοιπὸν νὰ δημιουργηθῇ ἀντιζηλία μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπάρτης.

Ἄλλ' ἢ συνεργασία τῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ τὰς νίκας τῶν κατὰ τῶν Περσῶν δὲν διεσπάσθη. Μὲ πλήρη συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς τῶν ἀπεφάσισαν νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμον. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐξηκολούθησεν, ἀλλ' ὑπὸ νέαν τῶρα μορφήν. Ἐγίνεν ἐπιθετικὸς. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἐκδίωξις τῶν Περσῶν ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος διήρκεσε 30 ἔτη καὶ ἐτελείωσε μὲ

τὴν ἀπαλλαγὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν.

Ἰσχυρώσεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Ἀθήνας, εὔρον αὐτὰς κατεστραμμένας. Ἀφοῦ ἐπεδόθησαν εἰς πρόχειρον ἀνοικοδόμησιν τῶν ἔρειπίων, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ περιτειχίσουν τὴν πόλιν. Εἰς τοῦτο συνήντησαν ἀπροσδόκητον ἀντίδρασιν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐφοβοῦντο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν δυνατοὶ κατὰ θάλασσαν, γίνουσι καὶ κατὰ ξηρὰν ἰσχυροί. Ἔστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν ἐντολήν νὰ ματαιώσουν τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν, διότι δῆθεν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὀρμητήρια τῶν Περσῶν εἰς ἐνδεχομένην νέαν ἐπιδρομὴν των.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν τὸν ἀληθεῖ σκοπὸν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ διαλύσῃ τοὺς φόβους των. Ὄταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐφθασεν ἐκεῖ, ἀνέβαλλε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τοὺς ἐφόρους, ἕως ὅτου ἐπληροφωρήθη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι τὰ τεῖχη ὑψώθησαν ἀρκετά. Τότε ἐδήλωσε καθαρὰ εἰς τοὺς Σπαρτιᾶτας, ὅτι ἡ πόλις εἶχε τειχισθῆ καὶ ὅτι διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ζητήσουν τὴν ἀδειάν των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔκρυσαν τὴν ὀργὴν των, ἀλλ' οὐδέποτε συνεχώρησαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα τὴν ἀπάτην.

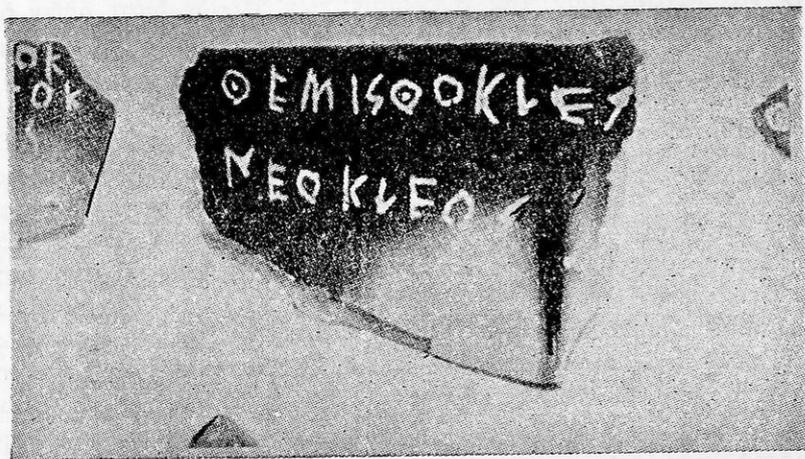
Ὄταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας, συνεπλήρωσε τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς πόλεως. Κατόπιν ὠχύρωσε καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὁποῖον κατέστησεν ἰσχυρότατον πολεμικὸν ναύσταθμον καὶ ἐμπορικὸν λιμένα ἀσφαλέστατον.

Τὸ τέλος τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Πausανίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐπροστάτευσσε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, αἱ ὁποῖαι

ἀμέσως μετὰ τὴν ἤτταν τῶν Περσῶν ἐξεδίωξαν τὰς περσικὰς φρουρὰς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπηλευθέρωσε καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι μετὰ τῶν νήσων εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐπειτα ὁ συμμαχικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, ὅπου κατέλαβε τὴν Σηστόν, κατόπιν δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐκυρίευσε τὸ Βυζάντιον. Ἐκεῖ συνέλαβεν αἰχμαλώτους πολλοὺς Πέρσας εὐγενεῖς καὶ πλουσίους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκατεστάθη ἡ συγκοινωνία μετὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Πausanias μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἀπὸ τὰς τιμὰς καὶ τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὅποια ἔλαβε, καὶ ἀπὸ τὴν νέαν

Ἔστροκον μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ πατρὸς του
(Μία ἀπὸ τὰς ψήφους, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν τὸ 470 π. Χ.
διὰ τὴν ἐξορίαν του)!

δόξαν του ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ἔγινε πολὺ ἐγωιστῆς καὶ ὑπερήφανος. Δὲν ἤθελε νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του. ἤρχισε νὰ ζῆ πολυτελῶς ὡς Πέρσης σατράπης καὶ κατεπίεζε τοὺς συμμάχους. Διὰ τὴν διαγωγὴν του αὐτὴν οἱ

Σπαρτιᾶται τὸν ἀνεκάλεσαν. Ἀργότερα ἀπεδείχθη, ὅτι εὕρισκετο εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ξέρξην, διὰ νὰ γίνῃ ἄρχων τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν βοήθειάν του. Τότε οἱ ἔφοροι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Διὰ νὰ σωθῆ, κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ὅπου ἀπέθανεν ἐκ πείνης, διότι κατὰ διαταγὴν τῶν ἐφόρων ἐκτίσθησαν αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ. Τόση ἦτο ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις ἐναντίον του, ὥστε λέγεται ὅτι ἡ ἰδία ἢ μήτηρ του ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον κατὰ τὸ κτίσιμον τῶν θυρῶν. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος εἶχεν ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν Πausanias.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ μέγας πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ὠφείλετο ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν, ἀπέθανεν ἐπίσης ἀδόξως. Βίαιος κατὰ τὸν χαρακτῆρα, μὲ δυνατόν ἄλλ' ἀνήσυχον νοῦν ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦτο προωρισμένος διὰ τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Διὰ τοῦτο πολὺ ταχέως περιῆλθεν εἰς ὀξείαν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους του. Ἐπὶ πλέον ἡ Σπάρτη ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν καὶ εἰργάζετο διὰ τὴν ἐξόντωσίν του. Ἦτο ἄλλωστε πρόσφατος ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀπάτης του.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν παραμερισμὸν του ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἤργησε νὰ δοθῆ. Τὸ 472 π. Χ. ἐπεκράτησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Αὐτὸς κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τοὺς ἄλλους πολιτικοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεμιστοκλέους κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ (470 π. Χ.).

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἔμεινεν ἡσυχος. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν κατηγορήσαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς δῆθεν συνένοχον τοῦ Πausanίου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Συγχρόνως ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἐπεδίωξαν νὰ τὸν συλλάβουν. Ἡναγκάσθη τότε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαδεχθῆ τὸν Ξέρξην.

Ὁ Ἀρταξέρξης τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ τοῦ ἀπέδωκεν ἔξαιρετικὰς τιμάς. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων δώρων τοῦ παρεχώρησε καὶ τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ συντηρῆται ἀπὸ τὰς προσόδους των. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν Μαγνησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διέμενεν, ἀπέθανεν ἐκ νόσου, ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης, τὸ 459

π. Χ. εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν. Οἱ συγγενεῖς του, εἰς ἐκτέλεσιν παραγγελίας του, μετεκόμισαν τὰ ὄσῳ του κρυφίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθαψαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς.

Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία. Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου.

Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Παυσανίου εἰς τὴν Σπάρτην οἱ σύμμαχοι δὲν ἐδείκνυον προθυμίαν νὰ ὑποταχθῶν ἐκ νέου εἰς Λακεδαιμόνιον ἀρχηγόν. Ἐστράφησαν τότε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα, τῶν ὁποίων εἶχον ἐκτιμήσει τὴν μετριοπάθειαν, καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἡγεμονίαν των.

Οἱ Σπαρτιᾶται, καίτοι προσεβλήθη ἡ φιλοτιμία των, δὲν ἀντέδρασαν, ἀλλ' ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς συμμαχίας. Δὲν ἦσαν ἄλλωστε διατεθειμένοι νὰ διατηροῦν δυνάμεις μακρὰν τῆς Πελοποννήσου πρὸς προστασίαν τῶν ἰωνικῶν πόλεων, οὔτε καὶ νὰ διεξάγουν πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐκτὸς τῶν ὀρίων τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τοὺς Σπαρτιᾶτας ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἐξηκολούθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔδειξαν μεγάλην διπλωματικὴν ἱκανότητα. Εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμαχοὺς ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀργανωθῆ καλῶς ἡ συμμαχία των διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὸν ὁποῖον διώρισαν ναύαρχον τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὁ Ἀριστείδης συνεκέντρωνε τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν συμμάχων. Ὁ δίκαιος οὗτος ἀνὴρ καθώρισε τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ ἢ τῶν πλοίων ἢ τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ δίδῃ ἐκάστη πόλις διὰ τὴν συμμαχίαν, μὲ τόσῃ ἀμεροληψίαν, ὥστε δὲν ἠκούσθη κανὲν ἀπολύτως παράπονον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν ἔτος μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἡ ὁποία εἶχεν ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη συμμαχία τῆς Δῆλου. Εἰς τὴν συμμαχίαν ἔλαβον μέρος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκτὸς

τῶν Ἀθηναίων οἱ νησιῶται καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀντιπρόσωποι αὐτῶν συνήρχοντο κατὰ περιόδους εἰς τὴν Δῆλον καὶ ἀπεφάσιζον μὲ ἰσοψηφίαν 478 π. Χ. διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς συμμαχίας. Εἰς τὴν νῆσον ὑπῆρχε καὶ τὸ κοινὸν ταμεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον κατετίθεντο τὰ συμμαχικὰ χρήματα. Οἱ διαχειρισταὶ τοῦ ταμείου τούτου ὠνομάζοντο ἑλληνοταμίαι καὶ ἦσαν Ἀθηναῖοι. Τὸ ποσὸν τῆς ἐτησίας συμμαχικῆς εἰσφορᾶς ἦτο κατ' ἀρχὰς 460 τάλαντα.

Μετὰ δέκα ἔτη ἀφ' οὔτου ἰδρύθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ὃ Ἀριστείδης, ὃ δίκαιος ὀργανωτὴς αὐτῆς, ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας πτωχότατος (468 π. Χ.). Δὲν εἶχεν ἀφήσει οὔτε τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ταφὴν του. Ἡ πατρίς εὐγνωμονοῦσα ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν του μνημεῖον εἰς τὸ Φάληρον, ἐπροίκισε τὰς δύο θυγατέρας του καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἔπαυσε νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς πτωχοὺς ἀπογόνους του.

Ο Κίμων.

Ὁ Ἀριστείδης εἶχε διακρίνει τὰ προτερήματα τοῦ Κίμωνος, υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου, πολὺ ἔνωρίς. Εἰς τὸν νεαρὸν Ἀθηναῖον μὲ τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα, τὸ ὠραῖον πρόσωπον καὶ τὴν βοστρυχωτὴν κόμην ἔβλεπεν ἕνα ἀπὸ τοὺς δραστηριωτέρους ἐργάτας τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου. Διὰ τοῦτο τὸν περιέβαλε μὲ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην καὶ τὸν ἐβόηθησε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ. Ἡ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξος δρᾶσις τοῦ Κίμωνος μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ζωῆς του ἀπέδειξε, πόσον ὀρθὴ ἦτο ἡ πρόβλεψις τοῦ Ἀριστείδου.

Ὁ Κίμων εἶχε χάσει μικρὸς τὸν πατέρα του. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του ὃ βίος του ἦτο ἄτακτος. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ ποτά. Ἀργότερα ἀπέβαλε τὰς κακὰς συνηθείας καὶ μετεβλήθη εἰς πολίτην χρηστὸν καὶ γενναῖοφρονα. Κατὰ σύστασιν τοῦ Ἀριστείδου ἀφωσιώθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας.

Τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν του ἀπεκάλυψεν ὃ Κί-

μων διὰ πρώτην φοράν, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ προελαύνοντος Ξέρξου. Ἐπειδὴ ὁ Κίμων ἐθεώρησε τὸ σχέδιον τοῦτο σωτήριο, καίτοι ἦτο πολιτικός ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους, συνέστησεν εἰς τοὺς συμπολίτας του νὰ τὸ δεχθῶν. Πρῶτος μάλιστα αὐτὸς ὤρμησε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρέσυρε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Νέος ἀκόμη ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Κεφαλή τοῦ Κίμωνος

Ὁ Κίμων εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ὑπῆρξεν ἀδωροδόκητος καὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας του πολὺ γενναϊόδωρος. Τὴν περιουσίαν του ἔκαμε κοινὸν κτῆμα τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ὑπερηγάπα. Ὅταν ἐξήρχετο εἰς τὰς ὁδοὺς, τὸν ἠκολούθουν δοῦλοι, οἱ ὁποῖοι ἐμοίραζον ἐνδύματα καὶ χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς. Εἰς τοὺς τρόπους ἦτο ἀπλοῦς, ἀλλὰ σοβαρὸς καὶ ἀπεστρέφето τὴν πολυλογίαν, ὅπως οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὡς πολιτικός ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα καὶ διεδέχθη τὸν Ἀριστείδην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὑπὸ τὴν ιδιότητά του αὐ-

τὴν ἐπέτυχε νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῶν θρακικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὁποῖαι προσετέθησαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν.

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκύρου. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραταί, οἱ ὁποῖοι ἔσπειρον τὸν τρόμον εἰς ὅλοκληρον τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Κίμων ἐνίκησε τοὺς πειρατὰς καὶ κατέλαβε τὴν Σκῦρον. Καὶ τοὺς μὲν Δόλοπας ἐπώ-

λησεν ὡς δούλους, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἐγκατέστησεν Ἀθηναίους κληρούχους.)

Αἱ νῆκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν. Κιμώνειος εἰρήνη.

Αἱ νῆκαι τοῦ Κίμωνος ἐστερέωσαν τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀθηναῖος πολιτικὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Περσῶν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀσίαν. Ὁνειρεύετο νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν κύριώτερον σκοπὸν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.

Τὸ 467 π.Χ. μὲ διακοσίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸν συμμαχικὰς ἐπλευσεν εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῶν παραλίων τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας. Διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ὅμως αὐτὰς ἐδαπανήθη ἄρκετὸς χρόνος. Οἱ Πέρσαι ἐπωφελήθησαν ἐκ τούτου καὶ συνεκέντρωσαν ἰσχυρὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ *Εὐρυμέδοντος* εἰς τὴν Παμφυλίαν. Ὁ Κίμων ἐπλευσεν εἰς συνάντησίν των καὶ εἰς ἀποφασιστικὴν ναυμαχίαν κατέστρεψε τὸν περσικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀπετελείτο ἀπὸ 200 πολεμικὰ πλοῖα κατὰ τὸ πλεῖστον φοινικικά. Ἀμέσως κατόπιν ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τὴν παραλίαν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην ὁ περσικὸς στρατὸς ὑπέστη ὀδυνηρὰν ἤτταν καὶ ὑπεχώρησεν ἀτάκτως εἰς τὸ ἔσωτερικόν.

467 π. Χ.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ νίκη τοῦ Κίμωνος εἰς ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον κατόρθωμα τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Πλούσια ἦσαν τὰ λάφυρα καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποῖους συνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἔνδοξον αὐτὴν ἐκστρατείαν.

Τὸ 449 π.Χ. ὁ Κίμων ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἐπιθετικὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐπλευσεν ἐναντίον τῆς Κύπρου, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Πέρσαι, καὶ ἐπολιόρκησε τὸ Κίτιον (σημερινὴν Λάρνακα). Ἀλλ' ὁ νικητῆς τοῦ Εὐρυμέδοντος δὲν ἐπρόλαβε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργον τοῦ. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου ἀπέθανε καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατόπιν τούτου ἔλυσε τὴν πολιορ-

κίαν τῆς πόλεως καὶ ἀπέπλευσε. Κατὰ τὸν πλοῦν συνήντησε τὸν περσικὸν παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου καὶ μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κίμων καὶ νεκρὸς ἀκόμη ἐνίκησε τοὺς Πέρσας!

Αἱ ἐπιθετικαὶ ἐκστρατεῖαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν ἀπέδωκαν πλουσίους καρπούς. Πλὴν τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ ὁ περσικὸς στρατὸς καὶ στόλος, ἦτο τόσος ὁ φόβος, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ὥστε οὗτος διέκοψε κάθε ἐπαφὴν πρὸς αὐτοὺς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ πλοῦς περσικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τὸ Αἰγαῖον ἔπαυσε καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐκ τῶν ἑλλη-
449 π. Χ. νικῶν παραλίω τῆς Μ. Ἀσίας εἰς μεγάλην ἀκτίνα πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐκ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ προῆλθεν ὁ θρυλός, ὅτι συνωμολογήθη εἰρήνη μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἀθηναίων, ἡ ὁποία ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Κίμωνος, ἡ περιφημος Κι μ ὠ ν ε ι ο ς ε ἰ ρ ῆ ν η.

Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των.

Ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐστενοχῶρει τοὺς συμμάχους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ ναυτικοί. Οἱ ὄροι τῆς συμμαχίας ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις, τῶν ὁποίων τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπήτουν οἱ Ἀθηναῖοι αὐστηρῶς. Ἰδίως ἐστενοχωροῦντο ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς συμμάχους, οἱ ὁποῖοι παρείχον ἄνδρας καὶ πλοῖα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξέλιπεν ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τῶν Περσῶν, ὅσαι πόλεις ἔδιδον πλοῖα καὶ ἄνδρας, προέτειναν νὰ δίδουν ἀντὶ τούτων μόνον χρήματα. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔφεραν ἀντίρρησην.

Κατόπιν αὐτοῦ ὁ πόλεμος ἐσυνεχίσθη πλεον ἀπὸ μόνους τοὺς Ἀθηναίους, ἐνῶ οἱ σύμμαχοι ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεισφέρουν ὠρισμένα χρηματικὰ ποσά. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι κατεσκεύασαν ἰσχυρὸν στόλον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πληρώματα ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται καὶ μισθοφόροι. Οἱ σύμμαχοι ἔζων εἰς τὰς πόλεις των βίον εἰρηνικὸν καὶ οὐσιαστικῶς κατέστησαν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπῆλθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Δι' αὐτῆς οἱ Ἀθη-

ναῖοι ἔγιναν εἰς τὴν πραγματικότητα κυρίαρχοι τῶν συμμάχων τῶν, χωρὶς μάλιστα νὰ τὸ ἐπιδιώξουν. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσαρμόσουν τὰ πολιτεύματά των πρὸς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν αὐτονομίαν των. Μόναί αἱ νῆσοι Χίος, Λέσβος, Σάμος παρέμειναν πραγματικοὶ σύμμαχοι, ὅπως ἦσαν ἐξ ἀρχῆς. Τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον μετεκομίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μόνη πλέον ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάσιζε διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν συμμαχικῶν πόρων.

Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ μέγα ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον δὲν ὠμοίαζε μὲ κανὲν ἀπὸ ὅσα ἐσχηματίσθησαν προηγουμένως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ κράτος τοῦτο περιελάμβανε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, τὴν Εὐβοίαν, τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Συγχρόνως ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν περιέλαβε τὰ Μέγαρα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Λοκρίδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν παντοδύναμοι καὶ ὅπως θὰ ἴδωμεν, αὐτὴ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτοὺς συνθήκην εἰρήνης (451 π. Χ.).

Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Σπάρτης.

Εἶδομεν, ὅτι ἡ ὀλεθρία ἀντιζηλία μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Σπάρτης, ἐξεδηλώθη ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὴν αὐξησιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ μεγάλου ἀθηναϊκοῦ κράτους. Ἀφ' ὅτου ὅμως συνεπληρώθη ἡ ἴδρυσις καὶ ὀργάνωσις αὐτοῦ ὁ ἀνταγωνισμὸς διὰ τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ἔλαβεν ὄξυτέραν μορφήν.

Κατ' ἀρχὰς αἱ σχέσεις τῶν δύο πόλεων ἦσαν καλαί, διότι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκυβέρνην οἱ ἀριστοκρατικοί, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Σπαρτιάται εἶχον ἐμπιστοσύνην. Εἰς ὅλας τὰς διαπραγματεύσεις των μὲ τὸν Κίμωνα ἔδειξαν πνεῦμα διαλλακτικόν. Καὶ αὐτὸ ἦτο φυσικόν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος ἦτο «εἰρήνη μὲ τοὺς ὀ-

μο φύλους καὶ πόλεμος κατὰ τῶν βαρβάρων». Ὁ Κίμων ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν πολιτικὴν, ἣ ὁποῖα ἀπέβλεπε εἰς τὴν ταπεινωσιν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ὑπεστήριξεν αἴτησιν τῶν Σπαρτιατῶν νὰ στείλουν πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐκεῖνοι ἐπιέζοντο ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους κατὰ τὸν τρίτον μεσσηνιακὸν πόλεμον (466-455 π. Χ.). Καὶ πράγματι δύνανται 4000 Ἀθηναίων πολιτῶν ἐστάλη πρὸς ἐνίσχυσίν των ὑπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κίμωνα. Ἄλλ' ἡ δυσπιστία τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ μετὰ τὴν φιλικὴν αὐτὴν χειρονομίαν ἦτο μεγάλη. Δι' αὐτὸ ἀπέπεμψαν μὲ διαφόρους προφάσεις τὸν Κίμωνα ὀλίγον μετὰ τὴν ἀφίξίν του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν τοῦτο προσβλητικὸν δι' αὐτοὺς. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν διαβάλουν ὡς αἴτιον τῆς προσβολῆς καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐξορίαν του (461 π. Χ.).

Ἡ ὀξύτης τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπάρτης ἔφθασε μέχρι πολέμου. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἔγινεν εἰς τὴν Τάναγραν τῆς Βοιωτίας (457 π. Χ.). Πρὸ τῆς μάχης αὐτῆς συνέβη γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀπέδειξε τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ Κίμωνος. Ὅταν ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὴν Βοιωτίαν, προσῆλθεν ὁ ἐξόριστος στρατηγὸς καὶ προσεφέρθη νὰ ἀγωνισθῇ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης εἰς τὰς τάξεις τῆς φυλῆς του. Ἡ παρακλήσις του δὲν εἰσηκούσθη. Οἱ φίλοι του ὁμως κατ' ἐντολήν του ἐπολέμησαν μὲ πείσμα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέδειξαν, ὅτι ὑπεράνω τῆς πολιτικῆς φιλίας ἔθετον τὸ καθῆκον πρὸς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὴν μάχην ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιαῖται. Καίτοι ὁμως νικηταὶ ἔκριναν φρόνιμον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἄλλου ἀνεκάλεσαν τὸν Κίμωνα ἐκ τῆς ἐξορίας κατὰ πρότασιν τοῦ Περικλέους. Ὁ Πλούταρχος, ἐπαινῶν τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν, λέγει τὰ ἑξῆς: *«Ὅτ' αὐτὸ τότε πολιτικαὶ μὲν ἦσαν αἱ διαφοραὶ, μέτριοι δ' οἱ θυμοὶ καὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον εὐανάκλητοι· ἣ δὲ φιλοτιμία, πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν, τοῖς τῆς πατρίδος ὑπεχώρει καιροῖς»*. Αἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο ἐπιφανεστάτων πολιτικῶν, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Κίμωνος, ἀνέκτησαν τὸ κύρος καὶ τὴν ἐπιβολὴν των. Ἡ Βοιωτία ἠναγκάσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Τὴν Βοιωτίαν ἠκολούθησαν κατόπιν ἡ Φωκίς καὶ ἡ Λοκρίς. Τὸ 455

π. Χ. παρεδόθη ἡ Αἴγινα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος παραπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἔκαυσε τοὺς λιμένας τῶν Σπαρτιατῶν Μεθώνην καὶ Γύθειον. Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε φθάσει εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πενταετῆ εἰρήνην (451 π. Χ.).

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκηθησαν εἰς τὴν Κορώνειαν ἀπὸ τοὺς ἀποστατήσαντας Βοιωτοὺς, τοὺς ὁποίους ἐβοήθουν οἱ Σπαρτιάται, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς Βοιωτίας (447 π.Χ.). Φωκεῖς, Λοκροὶ καὶ Μεγαρεῖς ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Καθ' ὑποκίνησιν τῆς Σπάρτης ἐπανεστάτησε καὶ ἡ Εὐβοία. Κατὰ τῆς νήσου ἐστάλη ὁ Περικλῆς καὶ τὴν ἐξηνάγκασε νὰ ἐπανεῖληθῃ εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐν τῷ μεταξύ σπαρτιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἐλευσίνοσ. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος μεταξύ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος.

Τὸν κίνδυνον ἀπεμάκρυνε προσωρινῶς ὁ Περικλῆς. Δι' ἐνεργειῶν του συνωμολογήθη εἰρήνη διὰ 30 ἔτη μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἶναι αἱ περίφημοι τρι ακον το υ - 445 π. Χ. τ ε ι ς σ π ο ν δ α ῖ , ὅπως τὰς ὀνομάζει ὁ Θουκυδίδης. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἄφησαν εἰς τοὺς Σπαρτιατάς τὰς κτήσεις, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ περιώρισθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς ἔξω τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀποικίας. Ἐπὶ πλέον ἐδέχθησαν νὰ περιληφθοῦν οἱ Μεγαρεῖς εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Περικλῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξέλιπεν ἡ σειρά τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἔσωσαν καὶ ἐδόξασαν τὴν πατρίδα των κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων.

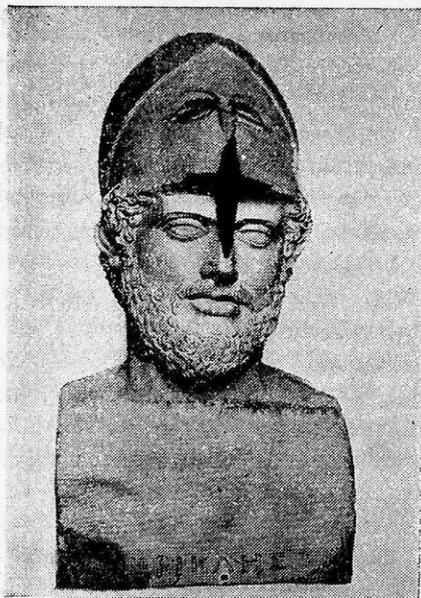
Ἡ πλουσία κληρονομία, τὴν ὁποίαν ἄφησαν οἱ φιλοπάτριδες αὐτοὶ πολιτικοί, ἐχρειάζετο διαχειριστὰς ἀνταξίους. Εὐτυχῶς διὰ τὰς Ἀθήνας δὲν ἤργησε νὰ παρουσιασθῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἀνὴρ μὲ σπάνια πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προσόντα, ὁ Περικλῆς.

Ὁ Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκά-

λης, καὶ τῆς Ἀγαρίστης, ἀνεψιάς τοῦ Κλεισθένου. Εἰς τὴν νεότητά του ἔλαβεν ἀρτίαν μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσε μὲ ἰδίας μελέτας.

Ὁ Περικλῆς ἤρχισε τὸ πολιτικὸν του στάδιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου. Εἶχεν ἰσχυρὸν πολιτικὸν ἀντίπαλον τὸν Κίμωννα, τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῶ αὐτὸς ἦτο ἐπὶ κεφα-

λῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πολιτικοῦ Ἐφιάλτου. Ἦτο σοβαρὸς, ἀτάραχος καὶ εἶχεν εὐγενικοὺς τρόπους. Οὐδέποτε ἐκολάκευσε τὸν λαόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤσκει μεγάλην ἐπιρροὴν μὲ τὴν συναρπαστικὴν εὐγλωττίαν του. Διὰ τὴν εὐφράδειαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ παραστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔδιδε μεγαλυτέραν ἐπιβολὴν τὸ κράνος, καὶ τὸν ἤρεμον χαρακτῆρά του οἱ Ἀθηναῖοι τὸν παρωμοίασαν μὲ τὸν Δία καὶ τὸν ὠνόμασαν Ὀλύμπιον. Οἱ ποιηταὶ ἔλεγον ὅτι, ὅταν ὠμίλει ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας, ἤστραπτεν, ἐβρόντα καὶ συνεκλόνιζε τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ὁ Ζεὺς διὰ τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν βροντῶν τὴν γῆν.

Περικλῆς

Ὁ Θουκυδίδης ἐξαίρει τὰ μεγάλα πολιτικὰ προσόντα τοῦ Περικλέους μὲ τὰ ἑξῆς: « Περικλῆς δυνατὸς ὢν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος γενόμενος κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἤγεν..... Ἐγίνετο δὲ ἡ πολιτεία λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή ».

Ὁ Περικλῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξελέγετο κατ' ἔτος στρατηγὸς καὶ ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἐξουσία του ἐντὸς δημοκρα-

τικού πολιτεύματος ωφείλετο εις την εξαιρετικήν προσωπικότητά του.

Ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους.

Ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐπέβαλλε τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ὅλων τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Ἐξ αὐτῶν ὅμως οἱ πτωχοί, ἀπασχολημένοι μὲ τὰς ἐργασίας των, δὲν διέθετον χρόνον διὰ τὰς δημοσίας ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἀφ' ὅτου ἐμεγάλωσε τὸ κράτος. Ὁ Περικλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ τὴν νοθεῖαν αὐτῆς τῆς δημοκρατίας.

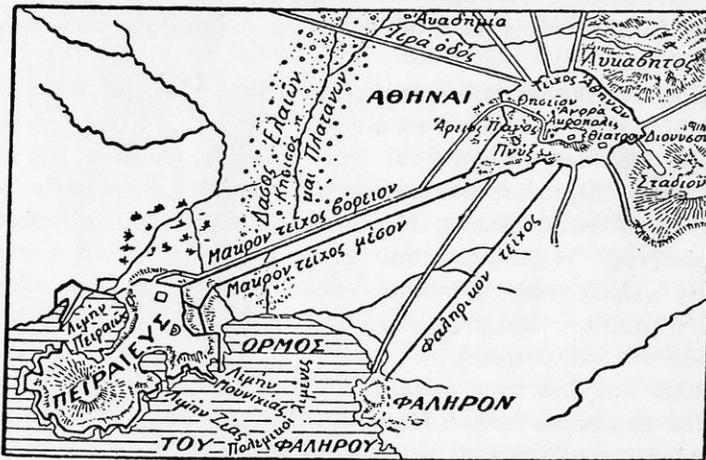
Πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ εἰσήγαγε διὰ νόμου τὸν ἐκκλησιαστικόν, δικαστικόν καὶ βουλευτικόν μισθόν. Εἰς τοὺς πολίτας δηλαδὴ, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἢ ἐκληρώνοντο δικασταὶ ἢ ἐξελέγοντο βουλευταί, ἐδίδετο ἀποζημίωσις. Ἡ καινοτομία αὕτη τοῦ Περικλέους ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ διοίκησις τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους ἦτο συγκεντρωμένη εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν καὶ χωρὶς τὸ ἐνδιαφέρον ὅλων, πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἦτο ἀδύνατον νὰ διεξάγεται ὁμαλῶς καὶ νὰ καλυτερευῆ.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τῶν συμπολιτῶν του ἐφρόντισεν ὁ Περικλῆς. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τὸ θέατρον ἦτο λαϊκὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ πολῖται τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἐπλουτιζον τὰς γνώσεις των καὶ ἤκουον τὰ ὑψηλότερα πολιτικὰ διδάγματα καὶ τὰς ὑγιεστεράς ἠθικὰς ἀρχάς. «*Τοῖς μὲν παιδαγῶσις, λέγει ὁ Ἀριστοφάνης, ἔστι διδάσκαλος, ὅστις φράζει, τοῖς δ' ἡβῶσι ποιηταί*». Ἐπρεπε λοιπὸν οἱ πολῖται ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν κοινωνικῶν τάξεων νὰ δύνανται νὰ παρακολουθοῦν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Πρὸς τοῦτο μὲ εἰδικὸν νόμον ὑπεχρέωσεν ὁ Περικλῆς τὴν πολιτείαν νὰ πληρώνῃ εἰς κάθε πτωχὸν τὸ ἀντίτιμον τοῦ εἰσιτηρίου διὰ τὸ θέατρον. Τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἐδίδε τὸ δημόσιον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἐλέγοντο *θεωρικά*.

Ὁ Περικλῆς εἶχε πρόγραμμα νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔπαιεν ἡ διαίρεσις τῆς Ἑλλάδος εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη μὲ ἀντιζη-

λίας και πολέμους μεταξύ των. Κατόπιν προτάσεώς του ή έκκλησία τοῦ δήμου ἐπήφισε νά προσκληθοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Θὰ συνεζήτουν περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ναῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, καὶ περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὅποιον θὰ ἦτο δυνατόν νά ἐξασφαλισθῆ μεταξύ των ἡ εἰρήνη. Εἰς τὴν προσπάθειαν ὁμως αὐτὴν τοῦ Περικλέους ἀντέδρασαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ τὸ σχέδιόν του ἐναύγησε.

Ὁ Περικλῆς ἔδιδεν ἐπίσης μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν κατὰ

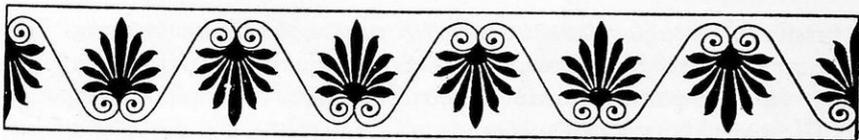
Σχέδιον τῶν μακρῶν τειχῶν

θάλασσαν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηναίων, τὴν ὁποίαν μὲ κάθε τρόπον προσεπάθησε νά αὐξήσῃ. Εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς λόγους του ἰδοῦ τί λέγει περὶ τῆς ἀξίας τῆς ναυτικῆς δυνάμεως: «Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος. Σκέψασθε δέ· εἰ γὰρ ἤμεν νησιῶται, τίνες ἂν ἀληπιότεροι ἦσαν;». Δι' αὐτὸ ἐσκέφθη νά ἐξασφαλίσῃ τὸν σύνδεσμον μεταξύ Ἀθηναίων καὶ θαλάσσης. Καὶ ὁ Κίμων προηγουμένως εἶχε δείξει παρομοίαν φροντίδα. Ἐκτίσθη δηλαδὴ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὸν Πειραιᾶ ἄφ' ἑνὸς καὶ μέχρι τοῦ (Παλαιοῦ) Φαλήρου ἄφ' ἑτέρου τὰ λεγόμενα μακρὰ τεῖχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον ἢ Φαληρικόν, ὅπως ὠνομάζοντο. Ἄλλ' ὁ χῶρος, ὁ ὁποῖος

ἐξετείνετο μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν τειχῶν, ἦτο πολὺ πλατὺς. Δὲν ἐπροστατεύετο ἀπολύτως ἀπὸ ἐνδεχομένην ἀπόβασιν τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν λοιπὸν καλύτερον αὐτὸν τὸν εὐρὺν διάδρομον ὁ Περικλῆς, ἔκτισε τὸ λεγόμενον μέσον τεῖχος. Εἰς τὸν χώρον μεταξύ τῶν τειχῶν ἠδύνατο νὰ εὐρίσκουν ἀνέτως ἄσυλον εἰς περιπτώσιν ἐχθρικής ἐπιδρομῆς οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν των.

Καὶ διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν ἐφρόντισεν ἐπίσης ὁ Περικλῆς. Ἐστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν μὲ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, τὰ ὅποια ἔδωκαν εἰς αὐτόν, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα ἀφθαρτον δόξαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Η ΛΑΜΠΡΑ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ

Μετά τούς περσικούς πολέμους ἀρχίζει διὰ τὴν Ἑλλάδα περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐξασφαλίσει πλέον τὴν ἐλευθερίαν των καὶ μὲ θαυμαστὴν δραστηριότητα ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς πατρίδος. Ἀνοικοδομοῦν τὰς πόλεις των, τὰς ὁποίας εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, ἀνεγείρουν τοὺς ναοὺς των καὶ κτίζουν ἄλλους ὠραιότερους, καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε. Γενικὴ ὄρεξις πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν παρατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα καὶ σημαντικωτέρα πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐφθασαν εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς. Ὁ σπουδαιότερος δημιουργὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου ὑπῆρξεν ὁ Περικλῆς, ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ Περικλέους. Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἀθηνῶν καὶ γενικώτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀθηνῶν λαμβάνει τὴν τελειότεραν μορφήν του. Δημιουργεῖ ἐξαιρετικὰ ἔργα, τὰ ὁποία προ-

καλοῦν τὸν θαυμασμὸν μεταξύ τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ περὶ ἑλληνικοῦ θαύματος. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ γνωρίσωμεν τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν τῶν προγόνων μας εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του.

α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία.

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται. Διὰ νὰ ἐγγραφῆ κανεὶς εἰς τὰ μητρώα, ἔπρεπε νὰ εἶναι γ ν ἡ σ ι ο ς. Καὶ πρὸ τοῦ Περικλέους μὲν γνήσιος Ἀθηναῖος ἔθεωρεῖτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀδιακρίτως τὸν ἕνα ἐκ τῶν γονέων Ἀθηναῖον πολίτην. Ἄλλ' ἐπὶ Περικλέους ἐψηφίσθη ἄλλος νόμος. Κατ' αὐτόν, διὰ νὰ ἀναγνωρισθῆ κανεὶς ὡς Ἀθηναῖος, ἦτο ἀπαραίτητον νὰ προέρχεται ἀπὸ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ οἱ δύο Ἀθηναῖοι. Πλὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον οἱ μέ τ ο ι κ ο ι καὶ οἱ δ ο ὕ λ ο ι.

Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται εἶχον πλήρη δικαιώματα καὶ αὐτοὶ ἐκυβέρνων τὸ κράτος. Κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἀνῆρχοντο εἰς 600000 καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μόνον 140000 ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται (ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά). Ἀπὸ τὰς 140000 τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν μόνον 30000 περίπου ἦσαν ἄνδρες καὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν τὸν δῆμον τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ περισσότεροι εἶχον μεγάλα κτήματα ἢ ἦσαν ἐργοστασιάρχαι ἢ βιοτέχναι ἢ ἐφοπλισταί. Ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ τεχνῖται καὶ μερικοὶ μικρέμποροι.

Οἱ μέτοικοι ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ ἄλλα μέρη, οἱ ὁποῖοι ἔμενον μονίμως εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτοὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, οὔτε ἐπέτρεπετο νὰ ἔχουν ἀκίνητον περιουσίαν. Δὲν εἶχον ἐπίσης δικαίωμα νὰ νυμφευθοῦν Ἀθηναίαν γυναῖκα. Ἐπὶ πλέον κάθε μέτοικος ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχη Ἀθηναῖον προστάτην, ὁ ὁποῖος τὸν ἀντεπροσώπευεν εἰς τὰ δικάστηρια. Ἐπεβαρύνετο ἀκόμη μὲ φορολογίαν 12 ἀττικῶν δραχμῶν ἐτησίως, ἢ ὁποῖα ἐλέγετο μ ε τ ο ἰ κ ι ο ν. Οἱ μέτοικοι ἠσχολοῦντο μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ ἐργασίας βιομηχανικὰς καὶ χρηματιστικὰς. Ἄλλ' ἐνῶ οὗτοι ἐστεροῦντο παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος, ἐλάμβανον ὑποχρεωτικῶς μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας, οἱ μὲν πλούσιοι ὡς ὀπλίται, οἱ δὲ ἄλλοι ὡς ναῦται. Δι' ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν ἀπέκτων ἀστικά δικαιώμα-

τα, ἀλλ' ὄχι καὶ πολιτικά. Ἐλέγοντο τότε ἰσοτελεῖς καὶ ἡδύ-
ναντο νὰ ἀποκτήσουν ἀκίνητον περιουσίαν, διότι εἶχον τὰς ἰδίας
πρὸς τοὺς γνησίους πολίτας φορολογικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑπο-
χρεώσεις. Ὁ ἰσοτελεῖς ἀπηλλάσσετο τοῦ μετοικίου.

Οἱ δοῦλοι ἦσαν ἢ βάρβαροι ἀγορασμένοι μὲ χρῆμα ἢ ἀπό-
γονοὶ δούλων ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περι-
κλέους εἰς τὴν Ἀττικὴν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 200000. Πολλά-
κις πλούσιοι Ἀθηναῖοι εἶχον περισσότερους τῶν ἑκατὸν δούλων.
Οἱ δοῦλοι ἔμενον εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων των καὶ ἔκαμνον δια-
φόρους ἐργασίας. Ἄλλοι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰ ἐργοστάσια, εἰς
τὰ ὅποια εἰργάζοντο μόνον διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ δοῦλοι δὲν
εἶχον κανὲν δικαίωμα. Ἀνῆκον εἰς τοὺς κυρίους των, εἰς τοὺς ὁ-
ποίους ὤφειλον τυφλὴν ὑπακοήν. Ὁ κύριος εἶχε δικαίωμα νὰ μετα-
χειρισθῆ τὸν δοῦλον ὅπως ἤθελε. Δὲν ἡδύνατο μόνον νὰ τὸν φονεύσῃ.
Σπανιωτάτη ἐν τούτοις ἦτο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ ἀπλή κακομε-
ταχείρισις τοῦ δούλου. «Οὐδ' οἰκέτας χερῆ ὀργῆ κολάζειν» ἐδίδα-
σκον οἱ σοφοί. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίως τοῦ Περικλέους, ὅτε ἀπε-
δόθη μεγαλυτέρα ἀξία εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καὶ ἡ θέσις τῶν
δούλων ἐβελτιώθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς μέλη τῆς οἰ-
κογενείας των καὶ τοὺς ὠνόμαζον οἰκέτας καὶ παῖδας. Ἄν
ὁ κύριος ἦτο σκληρός, ὁ δοῦλος ἡδύνατο νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν
τοῦ νόμου.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς δούλους ἐμάνθανον γράμματα, προσελαμβά-
νοντο ἀπὸ τὸ κράτος ὡς ὑπάλληλοι, ἰδίως λογισταί. Ἐπίσης δοῦ-
λοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Σκύθαι, ἦσαν ὅλοι οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπηρέται.
Ἐφερον τόξον καὶ μαστίγιον καὶ ἐπέβλεπον τὴν τάξιν εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τοὺς δημοσίους τόπους. Δοῦλοι ἐπί-
σης ἦσαν καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῶν σωματικῶν ποινῶν καὶ μάλιστα
τῆς θανατικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μισθωμένοι ἀπὸ τὴν δῆμον, ἐλέ-
γοντο δῆμιοὶ ἢ δημόκοινοί. Ὁ δοῦλος ἡδύνατο νὰ ἐλευ-
θερωθῆ ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἢ τὸν κύριόν του, ἂν ἐπεδείκνυεν ἄμεμ-
πτον διαγωγὴν. Ἐλέγετο τότε ἀπελεύθερος καὶ ἀνῆκεν εἰς
τὴν τάξιν τῶν μετοίκων. Ὡς τοιοῦτος εἶχεν ὑποχρεωτικῶς προσ-
τάτην τὸν πρῶτον κύριόν του.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττι-
κῆς δὲν ἦσαν ἴσοι. Ὑπῆρχε μία κοινωνικὴ τάξις κυρίαρχος καὶ

εις αὐτὴν ἀνήκον μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται. Εἰς τοὺς προνομιούχους τούτους ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία παρείχε πολιτικά δικαιώματα, ἰσονομίαν καὶ ἀτομικὰς ἐλευθερίας.

Β) Τὸ πολίτευμα.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πολίτευμα δημοκρατικόν. Ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ εἶχον ἴσα δικαιώματα. Αὐτοὶ ἐκυβέρνων τὸ κράτος. «*Κατὰ τοὺς νόμους, ἔλεγεν ὁ Περικλῆς, ὅλοι οἱ πολῖται ἔχουν ἴσα δικαιώματα· διὰ τὴν διαχείρισιν ὁμως τῶν κοινῶν προτιμᾶται ὁ καθεὶς ὅχι τόσον ἀπὸ τὴν καταγωγὴν του, ὅσον λόγῳ τῶν ἀτομικῶν ἱκανοτήτων του*». (Περικλέους Ἐπιτάφιος). Κυρίαρχον ὄργανον τοῦ πολιτεύματος ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σπουδαιότερα ἀρχὴ ἦτο ἡ βουλή τῶν πεντακοσίων.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, δηλαδὴ ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ, συνεκέντρωνεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν. Αὐτὴ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης, περὶ συμμαχίας μὲ ἄλλα κράτη, ἐψήφισε τοὺς νόμους, ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται, οἱ ὅποιοι εἶχον ἡλικίαν ἄνω τῶν 20 ἐτῶν, ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς συνεδριάσεις. Συνήρχοντο κανονικῶς τρεῖς ἢ τέσσαρας φορὰς τὸν μῆνα κατὰ μὲν τοὺς παλαιότερους χρόνους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀγορὰν, κατὰ δὲ τὸν 5ον καὶ 4ον π.Χ. αἰῶνα εἰς τὴν Πνύκα, μικρὸν λόφον πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως. Βραδύτερον αἱ συνελεύσεις τῆς ἐκκλησίας ἐγίνοντο καὶ εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνήρχετο καὶ ἐκτάκτως, ὡσάκις παρουσιάζετο ἐπείγουσα ἀνάγκη. Τὸ πρόγραμμα τῶν συζητήσεων συνέτασσαν οἱ πρυτάνεις. Ὅλοι εἶχον δικαίωμα νὰ λαμβάνουν τὸν λόγον. Οἱ ὀμιλοῦντες, οἱ ῥήτορες, ὅπως ἐλέγοντο, ἀνέβαινον εἰς τὸ βῆμα μὲ στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συζητήσεως ἡ ἀπόφασις ἐλαμβάνετο δι' ἀνατάσεως τῆς χειρὸς.

Ἡ σημαντικώτερα ἀρχὴ μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἦτο ἡ βουλή τῶν πεντακοσίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξέλεγον κατ' ἔτος μὲ κλήρον 50 βουλευτὰς ἐξ ἐκάστης τῶν δέκα φυλῶν ἀπὸ τοὺς συμπληρώσαντας τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Τὸ ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο προβουλευτικόν: Προητοίμαζε δηλαδὴ τὰ νομοθετή-

ματα, διὰ τὰ ὁποῖα θὰ συνεζήτει καὶ θὰ ἀπεφάσιζεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Αἱ ἀποφάσεις τῆς βουλῆς ἐλέγοντο π ρ ο β ο υ λ ε ὕ -
μα τ α. Μόνον μετὰ τὴν ψήφισίν των ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δή-
μου ἐγίνοντο νόμοι τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὰ ψηφίσματα τῆς
ἐκκλησίας ἔφερον εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν ἐξῆς τυπικὴν φράσιν: «*Ἔδο-
ξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ*».

Ἡ βουλή διηρεῖτο εἰς δέκα τμήματα. Τὸ καθὲν ἐξ αὐτῶν πε-
ριελάμβανε τοὺς 50 βουλευτὰς ἐκάστης φυλῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε διαι-
ρεθῆ τὸ ἔτος εἰς δέκα κυβερνητικὰς περιόδους, οἱ 50 βουλευταὶ
ἐκάστης φυλῆς ἐκυβέρνων τὸ κράτος ἐπὶ 35 ἡμέρας. Κατὰ τὴν
περίοδον αὐτὴν τῶν 35 ἡμερῶν οἱ βουλευταὶ ὠνομάζοντο π ρ υ -
τ ά ν ε ι ς, ἡ φυλὴ, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνήκον, π ρ υ τ α ν ε ὕ ο υ ς α
καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς π ρ υ τ α ν ε ῖ α. Ἡ σειρὰ τῶν πρυτάν-
εων ὠρίζετο διὰ κλήρου. Διὰ κλήρου ἐπίσης ἐξελέγετο καθ' ἐ-
κάστην ἐκ τῶν πρυτάνεων ὁ πρόεδρος των, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο
ἐ π ι σ τ ά τ η ς τ ῶ ν π ρ υ τ ά ν ε ω ν. Ὁ ἐπιστάτης ἐκράτει τὴν
σφραγίδα τῆς πόλεως, τὰς κλείδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ
προήδρευεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦτο μὲ ἄλλους λόγους ὁ π ρ ό ε -
δ ρ ο ς τ ῆ ς δ η μ ο κ ρ α τ ί α ς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀθηναϊκὴν πο-
λιτείαν. Οἱ πρυτάνεις ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ π ρ υ -
τ α ν ε ῖ ο ν, τὸ ὁποῖον ἔκειτο πλησίον τοῦ βουλευτηρίου.

Ἄλλο σοβαρώτατον ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο ἡ ἐκτέλεσις τῶν
ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας. Ἐκτὸς δηλαδὴ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν
νόμων ἡ βουλή εἶχε καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποῖαν
εἰς τὰ σημερινὰ πολιτεύματα ἀσκεῖ ἡ κυβέρνησις.

γ) Οἱ στρατηγοί.

Τὸ ἀξίωμα τῶν σ τ ρ ά τ η γ ῶ ν ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ
τὸ περισσότερον τιμητικὸν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν δημοκρατίαν. Οἱ στρα-
τηγοὶ ἦσαν οἱ ἐπισημότεροι ἄρχοντες. Ἦσαν δέκα καὶ ἐξελέγοντο
δι' ἐν ἔτος κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 487 π. Χ.
καὶ ἐξῆς μόνον οἱ ἑννέα. Ὁ δέκατος στρατηγὸς ἐξελέγετο ἀδια-
κρίτως φυλῆς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους πολίτας καὶ ἦτο τρό-
πον τινὰ ὁ ἀρχιστράτηγος. Ὁ οὕτω ἐκλεγόμενος στρατηγὸς ἦτο
συνήθως ἡ σπουδαῖος πολιτικὸς ἢ ἐπιφανὴς στρατιωτικὸς, ὅπως
π. χ. ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς.

Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔπρεπε νὰ ἔχουν εἰδικὰς γνώσεις καὶ νὰ ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν των, ἐξελέγοντο μὲ διάφορον τρόπον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας. Μαζὶ μὲ τοὺς τ α μ ί α ς, τοὺς διαχειριστὰς δηλαδὴ τοῦ δημοσίου χρήματος, ἦσαν οἱ μόνοι ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον τὸ ἀξίωμα των διὰ ψηφοφορίας (αἶ ρ ε τ οῖ) καὶ ὄχι διὰ κλήρου (κ υ α μ ε υ τ οῖ). Ἡ ἐπανεκλογή τῶν στρατηγῶν ἐπετρέπετο χωρὶς κανένα περιορισμόν.

Οἱ στρατηγοὶ εἶχον τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τὴν στρατολογίαν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τὴν συντήρησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ γενικῶς τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας. Αὐτοὶ ἐπίσης διηύθυνον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Ἐδέχοντο τοὺς ξένους πρεσβευτὰς καὶ ἠδύνατο νὰ συνάπτουν συνθήκας. Εἶχον ἀκόμη τὸ δικαίωμα νὰ καλοῦν εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὡσάκισ τὸ ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη. Ἐνίοτε ὁ λαὸς ἐχορήγει εἰς αὐτοὺς εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν καὶ τότε ἐλέγοντο σ τ ρ α τ η γ οῖ α ὕ τ ο κ ρ ά τ ο ρ ε ς.

δ) Τὰ δικαστήρια.

Ἡ μεγάλη μεταβολή, ἡ ὁποία ἐπῆλθε μὲ τὴν ἐγκαθίδρυσιν καὶ τὴν ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τῆς δημοκρατίας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀφήσῃ ἀνεπηρέαστα τὰ παλαιὰ δικαστήρια. Καὶ αὐτὰ ὑπὸ τὴν δημοκρατίαν ἔχασαν τὰ προηγούμενα δικαιώματά των. Ὁ Ἄρειος Πάγος διετηρήθη, ἀλλ' ἀπέβαλε μέγα μέρος τῆς δυνάμεώς του. Περιορίσθη νὰ δικάζη μόνον τὰς δίκας φόνου ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ ἄλλας ὀλιγώτερον σπουδαίας.

Ὁ λαὸς ἐδημιούργησε νέον δικαστήριον, τὴν ἡλιαίαν, ὁμοιον περίπου μὲ τὰ σημερινὰ δικαστήρια τῶν ἐνόρκων. Ἡ ἡλιαία ἀπετελεῖτο ἀπὸ 6000 δικαστὰς, οἱ ὅποιοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται, ἡλικίας ἄνω τῶν 30 ἐτῶν, ἐξελέγοντο κατ' ἔτος μὲ κλήρον καὶ ὠνομάζοντο ἡ λ ι α σ τ α ῖ.

Ἡ ἡλιαία μὲ ἄλλους λόγους ἀντεπροσώπευε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἦτο εἶδος λαϊκοῦ δικαστηρίου καὶ ὄχι σῶμα ἀπὸ δικαστὰς ἐξ ἐπαγγέλματος. Καὶ οἱ ἡλιασταὶ ἐλάμβανον μισθὸν ὡς

ἀποζημίωσιν. Πρὶν ἀναλάβουν τὰ καθήκοντά των, ὠρκίζοντο ἐπὶ τοῦ λόφου Ἀρδηττοῦ, ὅτι θὰ δικάσουν εὐσυνειδητῶς καὶ χωρὶς προκατάληψιν.

Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δικάζουν ὅλοι μαζί οἱ ἡλιασταί, διηροῦντο εἰς δέκα τμήματα. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχε 500 δικαστάς. Οἱ 1000 ἐπὶ πλέον ἦσαν ἀναπληρωματικοί. Διὰ τὰς σοβαρωτέρας δίκας ἠνώνοντο δύο τμήματα καὶ τοιουτοτρόπως ἐδίκαζον χίλιοι δικασταί. Σπανίως ἐδίκαζον τρία ἢ καὶ τέσσαρα τμήματα ἠνωμένα. Τὰς δίκας εἰς τὰ δικαστήρια εἰσήγον ἀναλόγως τῆς φύσεώς των οἱ ἐννέα ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι διεξῆγον καὶ τὴν προανάκρισιν.

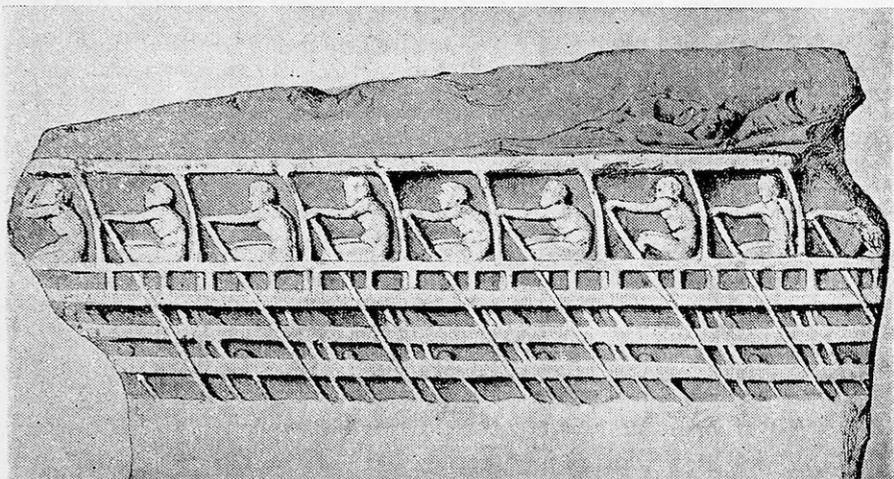
2. ΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

α) Ὁ στρατός.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ πεζοὺς καὶ ἵππεις. Οἱ πεζοὶ ἦσαν ἢ ἰσχυροτέρα καὶ πολυαριθμοτέρα δύναμις, ἐνῶ οἱ ἵππεις ἦσαν ὀλίγοι, κατ' ἀρχὰς 300 καὶ κατόπιν 1000. Ἡ πολεμικὴ ἀξία τοῦ ἵππικοῦ ἦτο μικρά, ἀλλὰ διὰ τὴν λαμπρότητα, τὴν ὅποιαν προσέδιδεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς καὶ τὰς λοιπὰς πανηγύρεις, ἐτίμων πολὺ αὐτὸ τὸ σῶμα οἱ Ἀθηναῖοι. Οἱ πεζοὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν, ἐνῶ οἱ ἵππεις μόνον ἀπὸ τὰς δύο ἀνωτέρας, αἱ ὅποιοι ἠδύναντο νὰ διαθέσουν τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἵππων. Ὡς ὀπλίται ἐστρατεύοντο καὶ οἱ μέτοικοι. Ὡς ψιλοὶ (τοξόται, σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταί) ὑπηρέτουν οἱ θῆτες.

Τὴν διοίκησιν τοῦ πεζικοῦ εἶχον οἱ δέκα στρατηγοί, τοῦ ἵππικοῦ οἱ δύο ἵππαρχοί. Οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλίται ἀνήρχοντο εἰς 13000 καὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν των εἰς τὰς μάχας. Ὁ Περικλῆς μὲ ὑπερηφάνειαν ἔλεγεν, ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς στρατός, καίτοι δὲν ὑπεβάλλετο εἰς τὰς ταλαιπωρίας τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαίδευσεως τῶν Σπαρτιατῶν, μὲ ἴσην ὀρμὴν πρὸς ἐκείνους ἐβάδιζεν εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας. Οἱ στρατιῶται ἐλάμβανον δύο ὄβολους τὴν ἡμέραν διὰ μισθὸν καὶ δύο διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐλάμβανον διπλάσιον μισθόν, οἱ ἵππεις τριπλάσιον καὶ οἱ στρατηγοὶ τετραπλάσιον.

Ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο ἀνεκὰθεν μικρότερος τοῦ σπαρτιατικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦτο ἄρκετὸς διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ ἑκτεταμένου κράτους τῶν Ἀθηναίων, οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήγαγον τὸ σύστημα τῆς κληροῦχιας. Οἱ κληροῦχοι ἦσαν πτωχοὶ Ἀθηναῖοι, τοὺς ὁποίους ἐγκαθίστα ἡ κυβέρνησις εἰς ἐπικαίρα σημεῖα κατακτωμένης χώρας, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς φρουροὶ καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς συμμάχους. Εἰς τοὺς κληροῦχους παρεχωροῦντο κτήματα εἰς τὸν τόπον τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς των, διετήρουν δὲ

Τριήρης (Μαρμάρινον ἀνάγλυφον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων)

οὗτοι καὶ εἰς τὴν νέαν πατρίδα των ὄλα τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

β) Ὁ στόλος.

Ποίαν σημασίαν εἶχεν ὁ στόλος διὰ τοὺς Ἕλληνας, εἶδομεν κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας, κατὰ τὴν ὁποίαν μικροτέρα δύναμις με εὐφυνὲς σχέδιον κατενίκησε τὴν ἀνωτέραν ἀριθμητικῶς περσικὴν, ἐπεδόθησαν με μεγαλύτερον ζῆλον εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἐτελειοποίησαν.

Πολεμικά πλοία ἦσαν αἱ τριήρεις. Ἐκάστη τριήρης εἶχε πλήρωμα 200 ναύτας (ἐρέτας) καὶ 30 ἢ περισσότερους ὀπλίτας (ἐπιβάτας) διὰ τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὴν ἄμυναν τῆς τριήρους. Ἐκτὸς τῶν τριήρων ὑπῆρχον καὶ τὰ ὀπλιταγωγὰ ἢ ἰππαγωγὰ πλοῖα διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων. Τὰ φορτηγὰ πλοῖα ἐλέγοντο ὀλκάδες ἢ στρογγύλα πλοῖα ἢ ἀπλῶς πλοῖα. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου εἶχον, ὡς εἶδομεν ἤδη, οἱ στρατηγοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατέστησαν τὸν Πειραιᾶ μέγαν πολεμικὸν λιμένα. Κατεσκεύασαν ἐκεῖ ναυπηγεῖα καὶ ὑπόστεγα ἐπὶ τῆς παραλίας, τοὺς λεγομένους νεωσοῖκους. Εἰς αὐτοὺς ἀνεσύροντο καὶ ἐφυλάσσοντο τὰ πλοῖα, διὰ νὰ μὴ μένουν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὑφίστανται φθοράν. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ναύσταθμος τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

3. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους.

Αἱ Ἀθῆναι εἶχον μεγάλα ἔξοδα διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ διὰ τὸν ἔξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως τοῦ στόλου. Διὰ τὰς δαπάνας αὐτὰς διέθετον ἔσοδα, τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου, τῆς νήσου Θάσου καὶ τῆς Θράκης. Τὰ μεταλλεῖα ἰδίως τοῦ Λαυρείου ἀπέδιδον τότε ἀξιολόγους προσόδους. Γνωρίζομεν, ὅτι μὲ τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς κατεσκεύασε 200 τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰσέπραττον πολλὰ ἀπὸ τοὺς φόρους τῶν εἰσαγομένων καὶ ἔξαγομένων ἐμπορευμάτων καὶ ἀπὸ τὸν φόρον, τὸν ὁποῖον ἐπλήρωνον οἱ μέτοικοι, τὸ μετοίκιον. Ἐπίσης τὰ χρηματικὰ πρόστιμα, τὰ ὁποῖα ἐπεβάλλοντο κατὰ τὰς δίκας, ἀπετέλουν σημαντικὸν ἔσοδον. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον εἰσόδημα εἶχε τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰς χρηματικὰς εἰσφορὰς τῶν συμμάχων μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Αἱ χρηματικαὶ αὐταὶ πρόσδοι ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους εἰς 600 τάλαντα καὶ βραδύτερον εἰς 1000 καὶ περισσότερα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐσόδων, τὰ ὁποῖα ἦσαν τακτικά, ὑπῆρχον καὶ τὰ ἑκτακτα ἔσοδα. Τὰ ἔσοδα αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ ἐκτάκτους ἐπιβαρύνσεις, τὰς ὁποίας ἐπέβαλεν ἡ πολιτεία εἰς πλουσίους πολίτας. Εἰς περίπτωσιν πολεμικῆς ἰδίως ἀνάγκης ἐξευρίσκοντο καὶ ἄλλα ἔσοδα. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς πολίτας νὰ συνεισφέρουν διὰ τὴν κάλυψιν ἐλλειμμάτων εἰς τὸν δημόσιον προϋπολογισμόν ἀναλόγως πρὸς τὴν περιουσίαν των. Αἱ ἑκτακτοὶ αὐταὶ εἰσφοραί, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπηλλάσσοντο μόνον οἱ ὁμολογουμένως ἄποροι, ἐλέγοντο εἰσφοραί. Ἡ δύνατο ἐπίσης ἡ πολιτεία νὰ προσκαλέσῃ τοὺς πολίτας νὰ προσφέρουν ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν ὅ,τι ἤθελεν ἕκαστος. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γινομένη προσφορὰ ἐλέγετο ἐπίδοσις.

Ἐκτὸς τῶν δαπανῶν διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία εἶχε καὶ ἄλλα πρόσθετα ἔσοδα. Ἡ πλήρης δραστηριότητος ζωῆ, τὴν ὁποίαν διῆγεν ὁ Ἀθηναῖος πολίτης, εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἀναπαύσεως καὶ ψυχαγωγίας. Διὰ τοῦτο σοβαρὰ ποσὰ τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ διετίθεντο διὰ τὰς ἑορτὰς καὶ ἰδίως διὰ τὰ θεωρικά. Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ποσόν, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἡ πόλις, διὰ νὰ δίδῃ ἡμερησίαν ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς ἀναπήρους τοῦ πολέμου καὶ τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὠνομάζοντο ἀδύνατοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

---

1. Ἡ κατοικία.

Αἱ κατοικίαι τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀκόμη καὶ τῶν πλουσιωτέρων, οὔτε εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἦσαν κομψαὶ οὔτε εἰς τὸν ἐσωτερικὸν στολισμὸν ἦσαν πολυτελεῖς. Δὲν παρεῖχον τὰς ἀνάσεις τῶν σημερινῶν κατοικιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι προϊόν τῆς καταπληκτικῆς τεχνικῆς προόδου τοῦ τελευταίου αἰῶνος. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀθηναϊκὴ οἰκία ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς οἰκίας τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων ἦτο ἀρκετὰ περιποιημένη. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιόν του, ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς, ἐγκωμιάζει καὶ τὴν ιδιωτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηναίων. «Καὶ ἐναντίον τῶν κόπων», λέγει, *ἐφροντίσαμεν νὰ εὕρωμεν πλεῖστα μέσα ἀνακουφίσεως... μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦμεν εὐπρεπεῖς ιδιωτικὰς κατοικίας*». Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν μεγαλυτέρας καὶ ἀνωτέρας κατοικίας. Γενικῶς ὅμως αἱ οἰκίαι τῶν Ἀθηναίων ἦσαν μικραὶ καὶ ἰσόγειοι, ἀλλ' ὑγιειναί, εὐάεροι καὶ εὐήλιοι. Οἱ τοῖχοι κατεσκευάζοντο ἀπὸ λίθους ἢ πλίνθους καὶ δὲν εἶχον παράθυρα εἰς τὸ ἰσόγειον. Τὰ δωμάτια ἐλάμβανον φῶς καὶ ἀέρα ἀπὸ τὴν αὐλήν. Αἱ μεγαλύτεραι οἰκίαι ἀνῆκον εἰς τοὺς πλουσίους καὶ μερικαὶ ἐστολίζοντο μὲ τοιχογραφίας.

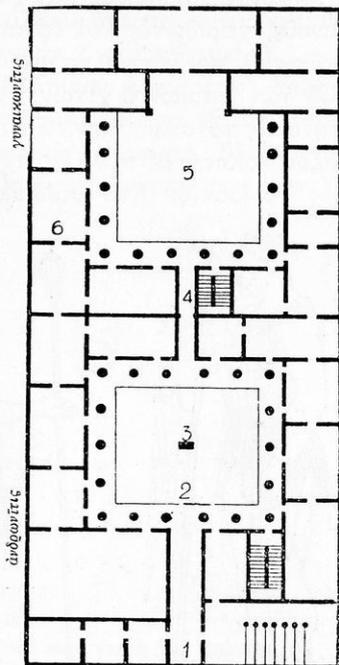
Ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις δὲν ἦτο πάντοτε ἡ ἰδίᾳ. Ὁ καθεὶς διεργύ-

θμιζε τήν οίκίαν του ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας του. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὕτη περιελάμβανε δύο εὐρύχωρα διαμερίσματα, τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν (ἀνδρῶν, ἀνδρωνίτις) καὶ τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν (γυναικῶν, γυναικωνίτις).

Τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν εἶναι τὸ πρῶτον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσερχόμεθα ἀπὸ ἓνα διάδρομον ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς θύρας. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ δωμάτια ὕπνου, φαγητοῦ καὶ συναναστροφῶν. Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς ὑπῆρχε καὶ βωμὸς καὶ πλησίον αὐτοῦ τὸ ἄγαλμα τοῦ ἑρκείου Διός, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευε τὸν οἶκον καὶ τὴν οἰκογένειαν. Ἐδῶ ἔθυσιαζον καὶ ἐτέλουν τὰς οἰκογενειακάς των ἑορτάς.

Ἀπὸ μίαν εἴσοδον ὀπισθεν τοῦ ἀνδρῶνος ἔφθανε κανεὶς εἰς τὸ διαμέρισμα, τὸ ὁποῖον προωρίζετο διὰ τὰς γυναῖκας. Εἰς μερικὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐκτισμέναι ἐπὶ στενοῦ οἰκοπέδου, τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν ἦτο εἰς δεύτερον ὄροφον. Αὐτὸ ἐλέγετο ὑπερῶν.

Οἱ ἄνδρες τὰς περισσότερας ὥρας τῆς ἡμέρας διήρχοντο ἐκτὸς τῆς οἰκίας, εἰς τὰς παλαιστράς, τὴν ἀγορὰν, εἰς τὰ μυροπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα, μαχαιροποιεῖα καὶ ἄλλα βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια. Συνήθης τόπος διημερεύσεως ἦσαν καὶ τὰ κουρεῖα. Ἐκεῖ συνεζήτουν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐνδιαφερόντων ζητημάτων. Αἱ γυναῖκες ἀντιθέτως παρέμενον εἰς τὰς οἰκίας ἐργαζόμεναι.

Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας

1. Εἴσοδος ἀπὸ τὸν δρόμον. 2. Περίστυλος αὐλή. 3. Βωμὸς ἑρκείου Διός. 4. Εἴσοδος εἰς γυναικωνίτιν. 5. Περίστυλος αὐλή γυναικωνίτιδος. 6. Θάλαμοι.

2. Ἡ ἐνδυμασία.

Ἡ ἐνδυμασία ὅλων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦτο πολὺ ἀπλῆ. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐφόρουν τὰ ἴδια περίπου ἐνδύματα. Τὰ συνήθη

φορέματά των ἦσαν ὁ χιτῶν καὶ τὸ ἱμάτιον. Τὸν χιτῶνα ἐφόρουσαν κατάσαρκα, ὅπως τὸ σημερινὸν ὑποκάμισον. Ὁ δωρικὸς ἦτο κοντός, μάλλινος καὶ χωρὶς χειρίδας (μανίκια). Ὁ ἰωνικὸς ἦτο λινούσ, χειριδωτὸς καὶ ἔφθανε μέχρι τῶν ποδῶν (ποδήρης). Αἱ γυναῖκες μὲ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των εὕρισκον ποικίλους τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων ὁ χιτῶν προσέδιδεν ἰδιαιτέραν χάριν καὶ λυγρότητα εἰς τὸ σῶμά των. Συνήθως ἔζωνον αὐτὸν ὑψηλὰ καὶ ἐσχημάτιζον κόλπον μὲ πολλὰς πτυχάς.

Ἄνὴρ μὲ χιτῶνα καὶ ἀνὴρ μὲ ἱμάτιον.

Τὸ ἱμάτιον ἦτο μάλλινον ἐπίμηκες ὕφασμα, χονδρότερον ἀπὸ τὸν χιτῶνα. Ἦτο τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς ἀνδρας καὶ διὰ τὰς γυναῖκας. Πολλοὶ ἦσαν οἱ τρόποι, μὲ τοὺς ὁποίους τὸ ἱμάτιον ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ χιτῶνος. Ἦτο ἓν εἶδος σημερινοῦ ἐπανωφορίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρόσεχον πολὺ διὰ τὴν καλαισθητὸν ἐμφάνισίν του. Αἱ γυναῖκες ἰδίως διέθετον διὰ τὸ ἔνδυμα τοῦτο ὅλην τὴν ἐφευρετικότητά των. Εἶδος ἱματίου ἦτο καὶ ἡ χλαμύς, φόρεμα κοντὸν καὶ ἐλαφρόν.

Χλαμύδα ἐφόρουσαν οἱ ἵππεις, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ὀδοιπόροι.

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔφερον κάλυμμα εἰς τὴν κεφαλὴν. Μόνον οἱ ἵππεις, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ὀδοιπόροι ἐφόρουσαν στρογγύλον καὶ πλατύγυρον πῖλον, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο π έ τ α σ ο ς. Δὲν ἦτο ἐπομένως παράδοξον ὅτι περιεπιούντο τὴν κόμην των, ἡ ὁποία συνήθως ἦτο μακρά. Διητήρουσαν ἀκόμη καὶ μέτριον πώγωνα. Διὰ τὴν περιποίησην αὐτοῦ καὶ ἰδίως τῆς κόμης προσέφευγον οἱ ἄνδρες εἰς τὰ κουρεῖα.

Μεγαλυτέραν φροντίδα διὰ τὴν κόμμωσίν των ἐδεικνυον, ὅπως ἦτο φυσικόν, αἱ γυναῖκες. Τὰ εἶδη τῶν γυναικείων κομμώσεων ἦσαν

πολλά καὶ ποικίλα. Πολλά σχέδια σημερινῶν γυναικείων κομμώσεων ἔχουν γίνεи κατὰ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Διὰ νὰ διατηρηθῆι ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὸ σχῆμα τῆς κόμης, οἱ κουρεῖς μετεχειρίζοντο τὸ αἰγυπτιακὸν κόμμι (γόμμα). Αἱ γυναῖκες ἐξ ἄλλου διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς κόμης ἔδενον αὐτὴν ὀλόγυρα μὲ ταινίαν (κεφαλόδεσμον).

Καὶ τὰ ὑποδήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν πολὺ ἀπλά. Ἐφόρουσαν σανδάλια ἢ πέδιλα, τὰ ὅποια ἀπετελοῦντο ἐξ ἑνὸς δερματίνου πέλματος καὶ ἔδένοντο μὲ ἱμάντας εἰς τὰ σφυρά. Τὰ ἐχρησιμοποιοῦν εἰς ἐπισήμους ἐμφανίσεις (ἐπισκέψεις, πανηγύρεις κλπ.), διότι συνήθως ἄνδρες καὶ γυναῖκες περιεπάτουσαν ἀνυπόδητοι.

3. Ἡ μόρφωσις τῶν νέων.

Τὰ παιδιὰ μέχρι ἐπτὰ ἐτῶν ἔμενον εἰς τὴν οἰκίαν των. Ἐκεῖ ἔπαιζον, ὅπως καὶ σήμερον, τὰ ἀνάλογα πρὸς τὴν ἡλικίαν των παιγνίδια εἰς τὴν γυναικωνίτιν ἢ τὴν αὐλήν. Ὅταν ἐμεγάλωνον, τὰ ἄρρενα ἐ-

Γυνὴ μὲ χιτῶνα καὶ γυνὴ μὲ ἱμάτιον

στέλλοντο εἰς κατωτέρους διδασκάλους, διὰ νὰ διδαχθῶν τὰ πρῶτα γράμματα. Τὰ κορίτσια ἠσχολοῦντο μὲ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας.

Σκοπὸς τῆς μορφώσεως τῶν νέων εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἡ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων των, διὰ νὰ γίνουσι τέλειοι ἄνθρωποι, «καλοὶ κάγαθοί», ὅπως ἔλεγον. Αἱ Ἀθῆναι δὲν ἐπεδίωκον μὲ τὴν μόρφωσιν νὰ παρασκευάσων ἀποκλειστικῶς στρατιώτας, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν Σπάρτην. Ἡ Σπάρτη ὡς σκοπὸν τῆς εἶχε θέσει νὰ δημιουργήσῃ ἄνδρας ρωμαλέους καὶ γενναίους, διὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν μόνον τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, νὰ μάχωνται καὶ νὰ πίπτουν ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεδίωκε νὰ πλάσῃ ἄνθρώπους πλήρεις φρονήματος καὶ ἀνδρείας, μὲ συναίσθησιν τῆς ἀξίας τῆς προσωπικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας, συγχρονῶς ὁμως ἠθικοῦς καὶ ἐξηυγενισμένους.

Τὰ σχολεῖα δὲν ἦσαν δημόσια, ἀλλὰ ἰδιωτικά, οἱ δὲ διδάσκαλοι ἰδιῶται, οἱ ὅποιοι ἐπληρώνοντο ἀπὸ τοὺς γονεῖς. Ἐλέγοντο γ ρ α μ μ α τ ι σ τ α ῖ (γραμματοδιδάσκαλοι) καὶ ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν. Εἰδικοί διδάσκαλοι ἐδίδασκον τὰ παιδιὰ τὴν γυμναστικήν. Οὗτοι ἐκαλοῦντο π α ι δ ο τ ρ ῖ β α ι. Ἄλλοι πάλιν ἐδίδασκον μουσικὴν καὶ ἐλέγοντο κ ι θ α ρ ι σ τ α ῖ. Οἱ μαθηταὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων γνώσεων ἐμάνθανον νὰ

Σχολεῖον (ἀπὸ ἀγγείου τοῦ ἀγγειογράφου Δούριδος)

Εἰς τὸ μέσον ὁ διδάσκαλος μὲ ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον ἀκούει τὸν μαθητὴν νὰ ἀπαγγέλλῃ ποίημα. Ἀριστερὰ ἄλλος διδάσκει μουσικὴν. Δεξιὰ ὁ δούλος παιδαγωγὸς ἀναμένει τὸν μαθητὴν, διὰ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Εἰς τὸν τοῖχον κρέμονται μουσικὰ ὄργανα.

ἀπαγγέλλουν ποιήματα μεγάλων ποιητῶν, τὰ ὅποια ἀπεστήθιζον. Μετὰ τὴν μόρφωσίν των αὐτὴν ἐπεδίδοντο εἰς ἀσκήσεις εἰς τὰς παλαιάστρας καὶ τὰ δημόσια γυμνάσια (γυμναστήρια). Ἦσκούντο εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸ ἄλμα, ἔρριπτον τὸν δίσκον καὶ τὸ ἀκόντιον. Ὑπῆρχον καὶ διπλᾶ ἀγωνίσματα, ὅπως τὸ π α γ κ ρ ᾶ τ ι ο ν, τὸ ὅποιον ἦτο ἀγὼν πυγμῆς καὶ πάλης.

Οἱ νέοι κατὰ τὸ στάδιον τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως δὲν παρημέλουν τὴν πνευματικὴν τῶν μόρφωσιν. Ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια, δη-

μόσια ἢ ἰδιωτικά, δὲν ὑπῆρχον. Εἶχον ὅμως τὴν ἐξαιρετικὴν εὐτυχίαν οἱ ἔφηβοι τῶν Ἀθηνῶν νὰ ζοῦν εἰς περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς τὴν μὀρφωσιν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια. Εἰς τὰς Ἀθήνας συνέρρεον ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὅλοι οἱ σοφοί, διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὴν σοφίαν των. Διὰ τοῦτο μὲ δικαιολογημένην ὑπερφηάνειαν ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πόλιν των π α ἰ δ ε υ μ α (ἐκπαιδευτήριον) τ ῆ ς Ἑ λ λ ᾶ δ ο ς ἁ π ᾶ σ η ς.

Οἱ νέοι ἐν τούτοις τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς αὐτὴν τὴν μὀρφωσιν. Ὅσοι ἰδίως ἠσθάνοντο ἔλ-

Παλαίστρα (ἀπὸ ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον)

Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ παιδοτρίβου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸ μέσον, δύο ἔφηβοι ἀριστερὰ παλαίουν. Δεξιὰ ἄλλος ἔφηβος θέλει νὰ χαραξῇ γραμμὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

ξιν πρὸς τὴν πολιτικὴν προσέφευγον εἰς τοὺς λεγομένους σοφιστάς, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον τὴν πολιτικὴν τέχνην καὶ τὴν ρητορικὴν μὲ μεγάλα δίδακτρα.

4. Αἱ στρατιωτικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ νέοι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστρατεύοντο εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, ὅτε καὶ ἐνεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Μόλις ἐστρατεύοντο, ἐλάμβανον ἀπὸ τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα τὰ ὄπλα καὶ ἔδιδον τὸν ἀκόλουθον ὄρκον: « *Οὐ καταισχνῶ ὄπλα τὰ ἱερά, οὐδ' ἐγκαταλείνω τὸν παραστάτην ὅτῳ ἂν στοιχήσω· ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων*

καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάττω παραδώσω, πλείω δὲ καὶ ἀρείω ὄσης ἂν παραδέξωμαι. Καὶ εὐηκοήσω τῶν αἰεὶ κρινόντων καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἰδρυμένοις πείσομαι καὶ οὐστυνας ἂν ἄλλους τὸ πλῆθος ἰδρῶσθαι ὁμοφρόνως· καὶ ἂν τις ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς ἢ μὴ πειθῆται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν. Καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμῶσω. Ἱστορες θεοὶ τούτων Ἄγλαυρος, Ἐνυάλιος, Ζεὺς, Ἀδῶ, Θαλλῶ, Ἡγεμόνη ».

Ἡ στρατιωτικὴ θητεία ἦτο διετής. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ νέοι ἠσκούντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων. Κατὰ τὸ δεύτερον ὑπηρέτου ὡς περίπολοι ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐφρούρουσαν τὰ τεῖχη καὶ τὰ ὄχυρά τῶν συνόρων καὶ ἐτήρουν τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ὁ πολίτης ὑπεχρεοῦτο εἰς ἐπιστάτευσιν, ὡσάκις εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ ἢ πατρὶς. Ἀπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ ὅμως μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐφεδρείαν, ἢ ὁποῖα δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἐκστρατείας καὶ εἶχεν ἔργον νὰ ὑπερασπίζῃ τὰ σύνορα τῆς χώρας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἐφήβων.

Ὁ στρατὸς ἀποτελεῖτο ἀπὸ ὀπλίτας, ψιλοὺς καὶ ἵππεις. Οἱ ὀπλίται ἦσαν βαρέως ὀπλισμένοι καὶ ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατοῦ. Προήρχοντο ἀπὸ τὰς τρεῖς εὐπόρωτέρας τάξεις, τοὺς πεντακοσιομέδιμνους, τοὺς ἵππεις καὶ τοὺς ζευγίτας, καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ προμηθεύωνται τὰ ὄπλα μὲ ἰδικὰ των χρήματα.

Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις ἔδιδον τοὺς ἀναγκαίους ἵππεις. Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν προηγουμένως, τὸ ἵππικόν τῶν Ἀθηναίων εἶχε μᾶλλον διακοσμητικὴν ἀποστολήν. Πολὺ σπανίως ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς πολέμους. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ἀξιόλογον ἵππικόν εἶχον οἱ Βοιωτοὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες.

Οἱ ψιλοὶ ἦσαν ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι (πελτασταί, σφενδονῆται, τοξόται) καὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν τελευταίαν τάξιν τῶν θητῶν.

5. Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον.

Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χώρα ἄγονος καὶ ἡ παραγωγή δὲν ἐπάρκει διὰ τὴν συντήρησιν τῶν κατοίκων τῆς. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε

πολλά είδη πρώτης ανάγκης, ιδίως σίτον, νά εισάγουν από τὸ ἐξωτερικόν. Διὰ νά ἐξασφαλίσουν τὸ ἀναγκαῖον χρήμα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως. Καὶ πράγματι κατώρθωσαν νά ὀργανώσουν ἀξιόλογον βιομηχανίαν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα εἶχον μεγάλην διάδοσιν εἰς τὰς ξένας ἀγοράς.

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα αἱ Ἀθηναὶ εἶναι μεγάλη βιομηχανικὴ πόλις. Εἰς τὰ ἐργαστήρια ἐργάζονται χιλιάδες δοῦλοι. Μεγάλην ἰδίως ἐξέλιξιν ἐσημείωσεν ἡ κεραμευτικὴ. Τὰ προϊόντα της γί-

Ἐσωτερικὸν σιδηρουργεῖον (ἀπὸ ἀγγείων)

Εἰς τὸ μέσον δύο δοῦλοι ἐργάζονται ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ ἐργαστηρίου. Μεταξὺ τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἰδιοκτῆτου εἰκονίζεται ἐπισκέπτης.

νονται πολὺ ταχέως ὀνομαστὰ καὶ τὰ περίφημα ἀπτικὰ ἀγγεῖα κυριαρχοῦν εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Ὁ πρωτόγονος τροχὸς τοῦ ἀσήμου ἀγγειοπλάστου καὶ ὁ πτωχικὸς χρωστήρ τοῦ ταπεινοῦ ἀγγειογράφου ἔδιδον εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα χάριν, κίνησιν, ζωὴν.

Ἐκτὸς τῆς κεραμευτικῆς καὶ ἡ ναυπηγικὴ, ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, τῶν ὄπλων, τῶν οἰκιακῶν ἐπίπλων, τῶν ὑφασμάτων, τῶν ἀρωμάτων εἶχον μεγίστην ἀνάπτυξιν. Ὅλα τὰ προϊόντα διακρίνονται διὰ τὴν λεπτότητα τῆς κατεργασίας καὶ τὴν καλαισθησίαν.

Ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀκμὴν τοῦ ἐμπορίου. Ἄλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον εὐρὺ ἐμπόριον. Εἰς τοῦτο ἐβοήθει καὶ ἡ ἐπικαιροτάτη θέσις τοῦ Πειραιῶς, ὁ ὁποῖος ἐνωρὶς εἶχε γίνεи ὁ σπουδαιότερος λιμὴν τῆς Μεσογείου. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ἀναγκαῖος σταθμὸς δι' ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Δύσιν ἢ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐταξίδευον πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἢ ἄλλας χώρας. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν λαὸς ναυτικός, ἡ δὲ ναυτιλία ἔχει μεγάλην συγγένειαν μὲ τὸ ἐμπόριον. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ πρῶτοι ἔμποροι τῆς Ἑλλάδος.

Σπουδαίας ἐμπορικὰς συναλλαγὰς εἶχον ἰδίως μὲ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέφερον εἰς τὴν Ἀττικὴν σιτηρὰ, ἀλίπασσα, ξυλείαν, δέρματα καὶ ἔστελλον ἀγγεῖα καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη τῆς βιομηχανίας των. Εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Εὐξείνου πόντον ἀπέδιδον οἱ Ἀθηναῖοι μεγάλην σημασίαν, διότι ἀπὸ ἐκεῖ πρὸ πάντων ἐπρομηθεύοντο τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἄγρον Ἀττικὴν σίτον. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μάλιστα τὴν ἀνεμπόδιστον εἴσοδον εἰς τὸν Εὐξείνου, κατέλαβον τὴν θρακικὴν χερσόνησον, ἡ ὁποία μετὰ τῆς ἀντικρῦ ἀσιατικῆς ἀκτῆς σχηματίζει τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἐπέβαλλον διόδια εἰς ὅλα τὰ διερχόμενα πλοῖα. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐφρόντιζον νὰ εὐρίσκωνται πάντοτε εἰς καλὰς σχέσεις μὲ τὸν βασιλεῖα τῆς Θράκης.

Σίτον ἐπρομηθεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Μὲ αὐτὴν εἶχον ἀνέκαθεν ζωηρὰν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν, διότι, ἐκτὸς τοῦ σίτου, εὕρισκον ἐκεῖ τὰ περιζήτητα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἰδίως μπαχαρικά. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κύπρον μετέφερον ἐπίσης σίτον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διετήρουν μετ' αὐτῶν συνεχεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις.

Καὶ μὲ τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας εἶχον ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι συναλλαγὰς. Ἀπὸ τὴν περιοχὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι κατεῖχον μεταλλεῖα, ἐπρομηθεύοντο ξυλείαν πρὸς ναυπήγησιν πλοίων. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Στρυμόνικοῦ κόλπου ἴδρυσαν καὶ περίφημον ἀποικίαν, τὴν Ἀ μ φ ἰ π ο λ ἰ ν.

Εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἵδρυσαν ἀποικίαν, τοὺς Θ ο υ ρ ῖ ο υ ς. Διὰ τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἐξέτειναν τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς τῶν μέχρι τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Τυρρηνίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισαν νὰ συναγωνίζωνται ἐπιτυχῶς τοὺς Κορινθίους, οἱ ὅποιοι εἶχον προηγηθῆ καὶ ἠννοοῦντο ἀπὸ τὰς ἀριθμητικῶς περισσοτέρας δωρικὰς ἀποικίας τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι μάλιστα ἐπροχώρησαν ἀκόμη δυτικώτερον μέχρι τῶν παραλίων τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Τοιουτοτρόπως εἰς ὁλόκληρον τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τῶν χωρῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ πλοῖα, τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῶν καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα συνεκέντρωσαν εἰς χεῖράς τῶν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐμπορίου. Νομίσματα παντὸς εἴδους ἐκυκλοφόρουσαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἀγοράν. Διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν καὶ διὰ τὴν χορήγησιν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν δανείων ἐδημιουργήθησαν τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ καὶ τοῦ τραπεζίτου.

Αἱ μεγάλαι ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἠγάπων τὰς ἑορτάς. Γνωρίζομεν μάλιστα, ὅτι μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς, ὅπως τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἴσθμια καὶ τὰ Νέμεα, εἶχον γίνεαι πανελληνιοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι σχετικῶς μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἶχον τὰς περισσοτέρας ἑορτάς. Αἱ ἐπισημότεραι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν τὰ Παναθηναῖα, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Ἐλευσίνια, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα. Εἰς τὰς ἑορτάς ἐλάμβανον μέρος ὄχι μόνον οἱ πλούσιοι ἀλλὰ καὶ οἱ πτωχοί. Περὶ αὐτοῦ ἐφρόντισε νόμος τοῦ Περικλέους. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ἔπρεπε νὰ δίδωνται εἰς τοὺς ἀπόρους χρήματα ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον, διὰ νὰ μετέχουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν γενικὴν χαρὰν καὶ νὰ μὴ αἰσθάνωνται πικρίαν, διότι εὕρισκοντο εἰς κατωτέραν θέσιν ἀπέναντι τῶν πλουσίων.

Τὰ Παναθηναῖα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ ὅλων τῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς εἰς μίαν πόλιν, τὰς Ἀθήνας. Ἦτο ἡ μεγίστη ἀθηναϊκὴ ἑορτὴ. Ἐωρτάζετο ἀνὰ τέσσαρα ἔτη κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον. Ἐντόπιοι καὶ ξένοι προσήρ-

123

χοντο ἄθροοι εἰς τὴν ἑορτὴν, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν τελετὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ θαυμάσουν τὴν μεγαλοπρέπεια, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πόλεως. Κατὰ τὰ Παναθηναῖα κυρίως ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ἵππικὸν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ ἑορτὴ διήρκει ἕξ ἡμέρας. Τὰς πρώτας ἡμέρας ἐγίνοντο ἀγῶνες μουσικοί, ἀθλητικοί,

Παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς

ἵππικοί, ἄρματοδρομικοί, ναυτικοί. Οἱ μουσικοὶ ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ὠδεῖον, οἱ ναυτικοί, οἱ ὅποιοι περιωρίζοντο εἰς λεμβοδρομίας, διεξήγοντο εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατὰ τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνας ἠγωνίζοντο εἰς τὰ γνωστὰ ἀγωνίσματα. Τὸ βραβεῖον διὰ τὸν νικητὴν ἦτο ἀμφορεὺς μὲ ἔλαιον ἀπὸ τὰς ἱερὰς ἐλαίας τῆς Ἀθηνῶν, τὰς μ ο ρ ί α ς, ὅπως ἐλέγοντο. Ἐγίνετο ἐπίσης ἀγὼν εὐανδρίας, εἰς τὸν ὅποιον ἐλάμβανον μέρος μόνον οἱ Ἀθηναῖοι. Κατ' αὐτὸν ἐκάστη φυλὴ ἔστελλεν ἀριθμὸν ἀνδρῶν καὶ γερόντων, ἐνῆκα δὲ ἐκείνη, ἣ ὁποία παρουσίαζε τοὺς ῥωμαλεωτέρους καὶ ὠραιότερους ἀνδρας ἢ τοὺς ἀκμαιοτέρους γέροντας. Τὴν ἑορτὴν ἐποίκιλλον καὶ ἀπασγγελίαι τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀμήρου καὶ λόγοι ρητορικοί. Κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα τῶν Παναθηναίων ἐγίνετο λαμπραδρομία.

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ θεαματικώτερον μέρος τῆς ἑορτῆς ἦτο ἡ π ο μ π ῆ τῶν Παναθηναίων, ἣ ὁποία διεξήγετο τὴν τελευταίαν ἡμέραν. Κατ' αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέβαινον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ προσφέρουν εἰς τὴν πολιοῦχον θεᾶν τὸν κίτρινον μάλλινον πέπλον, τὸν ὅποιον εἶχον ὑφάει εὐγενεῖς παρθένοι τῶν Ἀθηναίων. Ἐπὶ τοῦ πέπλου ἦσαν κεντη-

μέναι σκηναί ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἀθηνᾶς κατὰ τῶν Γιγάντων.

Ἡ πομπή ἐξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπροχώρει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Προηγείτο πλοῖον κινούμενον ἐπὶ τροχῶν. Ἐπάνω εἰς τὸν ἴστόν του ἦτο κρεμασμένος ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς. Εὐθὺς κατόπιν ἠκολούθουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς. Μετὰ τούτους αἱ κ α ν η φ ὀ ρ ο ι καὶ μετ' αὐτὰς τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Ἦκολούθουν προσέτι ἀντιπρόσωποι τῶν συμμαχῶν καὶ τῶν ξένων, γέροντες μὲ κλάδους ἐλαίας, οἱ μέτοικοι μὲ τὰς γυναϊκάς των καὶ ἀρματηλάται. Τὴν μακρὰν συνοδείαν ἔκλειον ἵππεῖς, οἱ ὅποιοι μὲ δυσκολίαν συνεκράτουν τοὺς ζωηροὺς ἵππους των. Πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως ὁ πέπλος κατεβιβάζετο καὶ μετεκομίζετο εἰς τὸν Παρθενῶνα. Ἐπηκολούθουν θυσίαι καὶ γενικὴ εὐχία. Τὴν πομπὴν ἀπηθανάτισαν εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταί του.

Τὰ Διονύσια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, θεοῦ τοῦ οἴνου καὶ τῆς βλαστήσεως. Ἐωρτάζοντο μὲ μεγάλην εὐθυμίαν κατὰ μῆνα Μάρτιον. Κατ' αὐτὰ ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν στεφανωμένοι μὲ κισσόν. Νέοι μετημφισμένοι εἰς σατύρους ἔλεγον πειρακτικούς λόγους εἰς οἶονδήποτε χωρὶς νὰ παρεξηγοῦνται. Ἦρκει νὰ προκληθῆ γέλως εἰς τοὺς ἀκροατάς. Ἦτο καὶ αὐτὸς τρόπος λατρείας πρὸς τὸν θεόν, ὁ ὅποῖος ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν γέλωτα. Πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ἐψάλλετο ἐνθουσιῶδες ᾠσμα, τὸ ὅποιον ἐλέγετο **διθύραμβος**. Κατὰ τὰ Διονύσια ἐπαίζοντο εἰς τὸ θέατρον νέα δραματικά ἔργα.

Τὰ Ἐλευσίνια ἐτελοῦντο κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς κόρης τῆς Περσεφόνης. Διήρκουν ἑννέα ἡμέρας. Κατὰ τὰς πρώτας πέντε ἐγίνοντο καθαρμοί, θυσίαι καὶ προσευχαί. Τὴν ἕκτην μεγάλη πομπὴ ἐξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ ἔφθανεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Κατὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ ἐγίνοντο οἱ λεγόμενοι **γεφυρισμοί**, πειράγματα δηλαδὴ καὶ ἀστεῖσμοι πρὸς τοὺς διαβάτας. Μετὰ τετράωρον πορείαν ἡ πομπὴ ἔφθανε τὴν νύκτα εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὸ πλῆθος διενυκτέρευεν εἰς τὸν εὐρύτατον περίβολον τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐπομένας νύκτας ἐγίνοντο μυστικαὶ τελεταὶ ἐντὸς τοῦ **τελεστηρίου** (ναοῦ) τῆς Δήμητρος, τὰ λεγόμενα Ἐλευσίνια **μυστήρια**. Αὐτὰ παρηκολούθουν ὄλιγοι μόνον

ἄνθρωποι μεμνημένοι εἰς τὴν μυστικὴν λατρείαν τῆς θεᾶς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ μύσται μέσα εἰς τὴν καταναυκτικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ναοῦ ἤκουον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς Δήμητρος συμβολικοὺς λόγους σχετικούς μετὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Αἱ λειτουργίαι.

Αἱ μεγάλα ἑορταί, περὶ τῶν ὁποίων ἔγινε λόγος, ἀπῆλθον καὶ μεγάλα ἔξοδα. Διὰ τὸ νὰ ἀνακουφίζετο ἀπὸ τὰς δαπάνας αὐτὰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς εὐπόρους πολίτας ὠρισμένας ἐκτάκτους ὑποχρεώσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως ἀνελάμβανον τὰ πρόσθετα αὐτὰ βάρη. Ἐφιλοτιμοῦντο νὰ συντελέσουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν μεγαλοπρεπεστέραν ἐμφάνισιν τῶν ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι προσέδιδον αἴγλην καὶ μεγαλεῖον εἰς τὴν πατρίδα. Διὰ τοῦτο ὄχι σπανίως τὰ ἀνελάμβανον μόνοι των. Αἱ ἰδιαιτέρας αὐταὶ ὑποχρεώσεις τῶν εὐπόρων Ἀθηναίων πολιτῶν ἐλέγοντο λειτουργίαι καὶ ἀπετέλουν τρόπον τινὰ εἰδικὴν φορολογίαν τῶν πλουσίων. Αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἡ χορηγία, ἡ γυμνασιαρχία, ἡ ἀρχιθεωρία καὶ ἡ τριηραρχία.

Ἡ χορηγία ἦτο πολὺ δαπανηρὰ λειτουργία. Ὁ ἀναλαμβάνων αὐτὴν ὠνομάζετο χορηγός. Ἐκάστη φυλὴ ἐξέλεγε μεταξὺ τῶν πλουσίων πολιτῶν ἰδικόν της χορηγόν. Αὐτὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ εὕρη τὰ κατάλληλα πρόσωπα διὰ τὸν χορόν, ὁ ὁποῖος προωρίζετο διὰ τοὺς λυρικοὺς ἢ δραματικοὺς ἀγῶνας, νὰ δίδῃ μισθὸν εἰς τοὺς χορευτάς, νὰ τοὺς συντηρῇ, ἐφ' ὅσον χρόνον ἤσκούντο. Ἐπὶ πλέον ὑπεχρεοῦτο νὰ εὕρη καὶ νὰ μισθοδοτῇ τὸν κατάλληλον χοροδιδάσκαλον. Ἐπρεπεν ἀκόμη νὰ ἐτοιμάσῃ μετὰ ἑξοδὰ του τὰς εἰδικὰς ἐνδυμασίας, τὰς προσωπίδας κλπ., αἱ ὁποῖαι ἐχρειάζοντο διὰ τὴν παράστασιν τοῦ ἔργου.

Ἐὰν τὸ δρᾶμα, διὰ τὸ ὅποιον προωρίζετο ὁ χορός, ἐνίκα εἰς τὸν δραματικὸν ἀγῶνα, ὁ χορηγὸς ἐλάμβανεν ὡς βραβεῖον ἀπλοῦν στέφανον ἀπὸ κισσόν. Πρὸς διαιώνισιν τῆς νίκης του ἀνέθετε χάλκινον τρίποδα μετὰ ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸν Διόνυσον, ἢ τὸν Ἀπόλλωνα εἰς τὴν ὁδὸν Τριπόδων. Αὐτοὶ οἱ τρίποδες ἐλέγοντο χορηγικοὶ καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων τοὺς ἐτοπο-

θέτουν, χορηγικά. Σφάζεται ὑπὸ τὸν ἀνατολικὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως ὠραιότατον χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους, τὸ ὁποῖον σήμερον ὀνομάζεται κοινῶς Φανάρι τοῦ Διογένους.

Ὁ πολίτης, ὁ ὁποῖος ἀνελάμβανε τὴν λειτουργίαν τῆς γυμνασιαρχίας, ἐλέγετο γυμνασίαρχος. Κυριώτατον ἔργον του ἦτο ἡ προετοιμασία τῆς λαμπαδηδρομίας, ἡ ὁποία ἐγένετο κατὰ τὰ Παναθηναῖα καὶ εἰς ἄλλας ἑορτὰς. Ὁ γυμνασίαρχος κατέβαλλεν ὅλα τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν διατροφήν τῶν ἀγωνιστῶν τῆς λαμπαδηδρομίας.

Ἡ ἀρχιθεωρία συνίστατο εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης διὰ τὰς θεωρίας. Ἐλέγετο δὲ θεωρία ἡ ἀποστολὴ ἀντιπροσώπων ἐκ μέρους τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὰς πανελληνίους ἑορτὰς ἢ τοὺς ἱεροὺς τόπους, ὅπως εἰς τὴν Δῆλον. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὠνομάζοντο θεωροί.

Ἐκ τῶν δαπανηροτέρων λειτουργιῶν ἦτο ἡ τριηραρχία. Ὁ τριήραρχος παρελάμβανε ἀπὸ τὴν πολιτείαν κενὴν τριήρη καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ τὴν ἐξοπλίσῃ καὶ νὰ τὴν συντηρῇ ἐξ ἰδίων του. Βραδύτερον ἢ ὑποχρέωσις τοῦ τριηράρχου συνίστατο μόνον εἰς τὴν συντήρησιν τῆς τριήρους. Ἐπειδὴ μάλιστα καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν αὐτὸν τὰ ἔξοδα ἦσαν μεγάλα, ἡ λειτουργία αὕτη ἀνετίθετο πολλάκις εἰς δύο πολίτας, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο συντριήραρχοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

1. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΑΚΜΗ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, μὲ τὸν ὁποῖον συμπίπτει ἡ ἐνεργὸς πολιτικὴ δραῖσις τοῦ Περικλέους, αἱ Ἀθῆναι ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Ὅχι μόνον ἡ ὁμαδικὴ καὶ ἀτομικὴ δραστηριότης ὑπῆρξεν ἔντονος εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν ἔφθασεν εἰς μοναδικὴν τελειότητα.

Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν ἀπὸ ὅσας διῆλθε μέχρι σήμερον ὁ κόσμος, παρουσιάσθησαν ἄνδρες τόσον σοφοὶ καὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι τόσον ἐμπνευσμένοι καὶ μεγαλοφυεῖς, ὅσον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Δι' αὐτό, ὅταν λέγωμεν αἰὼν τοῦ Περικλέους, ἐννοοῦμεν τὴν λαμπροτέραν περιόδον ὅχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀλλ' ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ποίησις.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ἀνεπτύχθη τὸ καθαρῶς ἑλληνικὸν δημιούργημα, ἡ δραματικὴ ποίησις.

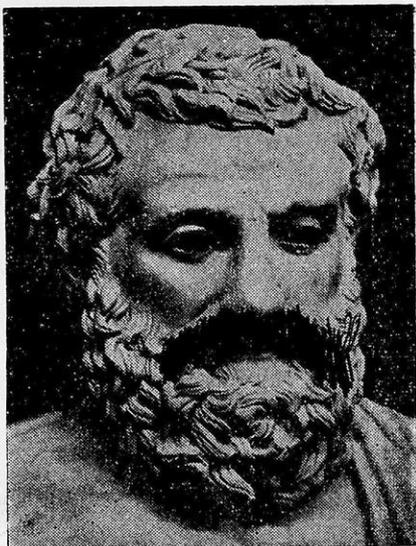
Ἡ δραματικὴ ποίησις ἐγεννήθη καὶ ἐκαλλιεργήθη μέχρι τοῦ ἀκροτάτου βαθμοῦ τῆς τελειότητος εἰς τὰς Ἀθῆνας. Ἡ ποίησις αὕτη εἶναι ἔντεχνος συνδυασμὸς τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιή-

σεως, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν ἐνωρίτερον. Ἡ ἐπική ποίησις ἢ ψάλλει τὰ ἐνδοξα κατορθώματα τῶν ἥρώων (ἠρωικὸν ἔπος) ἢ δίδει χρησίμους διὰ τὸν βίον, συμβουλὰς (διδασκατικὸν ἔπος). Ἡ λυρική ποίησις ἐγεννήθη, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἤρχισε νὰ προσέχη περισσότερον τὸν ἑαυτὸν του. Διὰ τοῦτο ἐκφράζει τὰς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά του. Τὸ δράμα συνδέεται στενῶς μὲ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Διονύσου καὶ τοὺς μύθους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς αὐτὸν καὶ τὰ παθήματά του, [καὶ ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τοῦ διθυράμβου. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοὺς μύθους αὐτοὺς ἄλλοι μὲν ἔχουν ὑπόθεσιν θλιβεράν, ἄλλοι δὲ φαιδράν, ἐγεννήθησαν δύο εἶδη δραματικῆς ποιήσεως, ἡ τραγῳδία καὶ ἡ κωμῳδία. Οἱ ἐνδοξότεροι τραγικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι κατὰ χρονολογικὴν [σειρὰν ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Ὁ Αἰσχύλος ὑπῆρξε ποιητικῆ μεγαλοφυΐα καὶ τὰ ἔργα του δημιουργήματα ὑψηλῆς καὶ ρωμαλέας ἐμπνεύσεως. Τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν του εἶναι ὑπερφυσικά, δὲν συναντῶνται εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Τὰ νοήματα εἶναι μεγάλα [καὶ ὑψηλά. Μαραθωνομάχος, ἀλλὰ πρό πάντων Σαλαμινομάχος ὁ ἴδιος, ἔγραψε καὶ ἱστορικὴν τραγωδίαν, τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Ἀγαπᾷ τὸ μέτρον καὶ τὴν ἀρμονίαν εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων. Δὲν ἀναβιβάζει εἰς τὴν σκηνὴν πρόσωπα ὑπεράνθρωπα, οὔτε ταπεινά καὶ χυδαῖα. Παρουσιάζει μορφὰς ἰδανικὰς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ φροντίζουν νὰ φθάσουν οἱ ἄνθρωποι.

Ὁ Εὐριπίδης πλησιάζει περισσότερον τὸν πραγματικὸν ἄνθρω-

Αἰσχύλος

πον μὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας του. Τὰ πρόσωπά του ζοῦν καὶ κινοῦνται ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἐπειδὴ δὲ πολλακίς ἐκφράζουν καὶ φιλοσοφικὰς ἰδέας, ὁ Εὐριπίδης ὠνομάσθη ἀπὸ σκηνηφίλοσoφoς. Ἐμφανίζει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς τραγωδίας του; ὅπως πράγματι εἶναι καὶ ὄχι ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι.

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς ἐξοχώτερος εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ ὁποῖος σατιρίζει μεγάλους συγχρόνους του ἄνδρας, ποιητὰς, φιλοσόφους, στρατηγούς, πολιτικούς. Τὴν σάτιράν του δὲν διέφυγεν οὔτε αὐτὸς ὁ Σωκράτης, τοῦ ὁποῖου εἶχε παρεξηγήσει τὴν διδασκαλίαν. Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς διασύρει ὑπερβολικὰ τὸν Εὐριπίδην. Συντηρικὸς εἰς τὰς ἀντιλήψεις του δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ καινοτομίας.

Σοφοκλῆς

Ἡ ἱστορία.

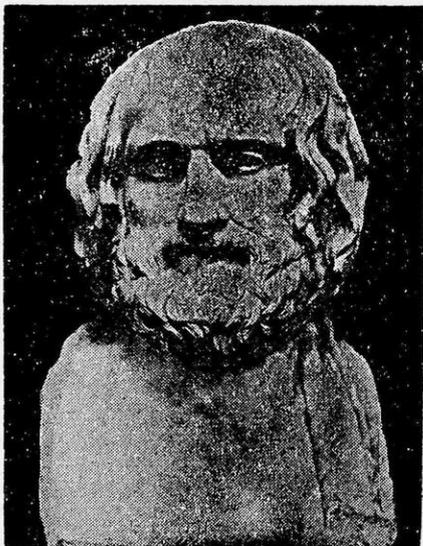
Οἱ Ἕλληες κατ' ἀρχὰς ἐκαλλιέργησαν τὸν ποιητικὸν λόγον. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ ὄλους τοὺς λαοὺς εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν των, κατὰ τὴν ὁποῖαν παρουσιάζει μεγάλην δύναμιν ἢ φαντασία. Ὄταν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου προήχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ κρίσις, ἔστρεψαν οὗτοι περισσότερο τὴν προσοχὴν των εἰς τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἢ ποιήσις. Τότε ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται ὁ πεζὸς λόγος.

Ὅπως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ποιήσεως, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου προηγήθησαν οἱ Ἴωνες. Τὰ πρῶτα ἔργα δηλαδὴ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐγράφησαν εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον. Ἴωνες φιλόσοφοι πρῶτοι διετύπωσαν τὰς σκέψεις των εἰς πε-

ζόν λόγον. Ἀμέσως κατόπιν ἄλλοι ἤρχισαν νὰ καταγράφουν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἱστορικὴ ὕλη.

Εἰς τὸν βον π.Χ. αἰῶνα παρουσιάζονται οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ συγγραφεῖς. Αὐτοὶ μαζί με τὰ πραγματικὰ γεγονότα ἀνεμείγνυον εἰς τὰ ἔργα των καὶ μυθικὰς διηγήσεις καὶ τοπικὰς παραδόσεις χωρὶς νὰ κάμνουν διάκρισιν τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ μύθου, διότι ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ὠνομάσθησαν λογογράφοι.

Πατὴρ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ὑπῆρξεν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν τὸ 484 π.Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ εὐγενῆ οἰκογένειαν. Οἱ περσικοὶ πόλεμοι, με τοὺς ὁποίους συμπίπτει ἡ παιδικὴ του ἡλικία, τὸν συνεκίνησαν πολὺ. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἷτια, τὰς ἀφορμάς, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν. Συγχρόνως ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διηγηθῆ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ὡς ὑπήκοοι τῶν Περσῶν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τιτανικὴν πάλην Εὐρώπης καὶ Ἀσίας.

Εὐρῶπιδης

Ὁ Ἡρόδοτος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε περιέλθει ὅλας τὰς τότε γνωστὰς χώρας τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ πληροφορίας καὶ σχηματίσῃ προσωπικὴν ἀντίληψιν περὶ ὧσων ἐπρόκειτο νὰ διηγηθῆ. Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν γεγονότων, καίτοι προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἔργον του ἀπηλλαγμένον ἀπὸ μύθους, δὲν τὸ κατορθώνει. Καὶ αὐτὸς εἶναι ἐπηρεασμένος εἰς πολλὰ σημεῖα ἀπὸ τὰς μυθικὰς διηγήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ ἱστοριογράφων. Γενικῶς ὁμως λέγει τὴν

ἀλήθειαν, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι. Ἡ διήγησις τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἀπλή καὶ εὐχάριστος. Τὸ ἔργον του ἔχει ἰδιαίτεράν ἀξίαν, διότι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἔθνικὴν μας ἱστορίαν.

Ὡς τοιοῦτον ἐνέπνευσεν ὑψηλὸν φρόνημα καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς γενεάς.

Πολὺν τελειότεραν καὶ περισσότερον ἐπιστημονικὴν μορφήν λαμβάνει ἡ Ἱστορία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τότε ἐξήρσεν ὁ μεγαλύτερος ἱστορικός τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η ς, ἐκ τοῦ δήμου Ἀλιμοῦντος τῶν Ἀθηνῶν (παρὰ τὸν σημερινὸν Ἀλιμον, πέραν τοῦ Π. Φαλήρου). Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ὁ πρῶτος κριτικὸς ἱστοριογράφος καὶ ὁ ἐπισημότερος ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀττικῶν πεζογράφων. Συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μετὰ μεγίστην ἀκρίβειαν, μοναδικὴν ἀμεροληψίαν, σπανίαν κρίσιν καὶ ἀπαραμίλ-

λον ἐκφραστικὴν δύναμιν. Διὰ τὰς ἀρετάς του αὐτὰς ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖται ὑπόδειγμα ἱστορικοῦ συγγραφέως.

Ἡ φιλοσοφία.

α) Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι. Οἱ σφισταί.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν παλαιότητα ἀκόμη ἐποχὴν ἐζήτησαν νὰ ἐξηγήσουν τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Μετὰ τὴν ζωηρὰν καὶ δροσερὰν φαντασίαν των ἔπλασαν περὶ αὐτοῦ θεατρικωτάτους μύθους. Ὄταν ὅμως προώδευσαν πνευματικῶς, δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὰς περὶ κόσμου ἐρμηνείας τῶν μύθων.

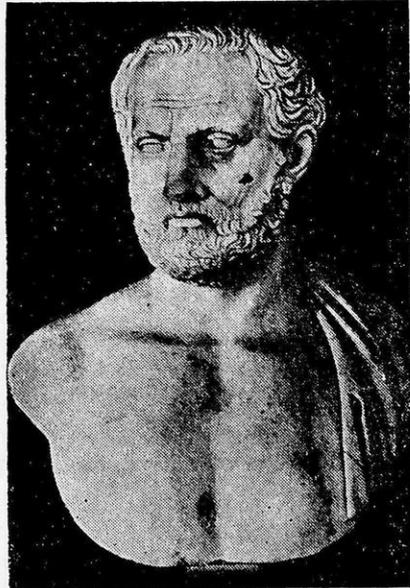
Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες τῶν ἰωνικῶν πόλεων προσεπάθησαν νὰ εὔρουν λογικὴν ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Οἱ τοιοῦτοι

ἐλέγοντο φιλόσοφοι καὶ ἐπειδὴ ἡσχολοῦντο μὲ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, ὠνομάσθησαν φυσικοὶ φιλόσοφοι. Εἰς τοὺς φυσικοὺς φιλοσόφους ἀνήκουν οἱ Ἴωνες Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, Πυθαγόρας, Ἡράκλειτος, Ἐμπεδοκλῆς, Δημόκριτος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν μαζί μὲ ἄλλους μορφωμένους ἀνθρώπους ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ φιλόσοφοι. Μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ Ἀναξαγόρας ἀπὸ τὰς Κλαζομενάς τῆς Ἰωνίας. Ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Περικλέους καὶ ἐδημιούργησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν κίνησιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μὲ τὸν Ἀναξαγόραν ἐγινεν ἀξιόλογος πρόοδος εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν. Πρῶτος αὐτὸς ἐπέκρηυξεν, ὅτι ὁ νοῦς ζωογονεῖ, κινεῖ καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ὁ κόσμος παρουσιάζεται ὡς προϊόν λογικῆς δυνάμεως.

Ἀμέσως κατόπιν ἐνεφανίσθησαν οἱ σοφισταί. Ὅπως δεικνύει καὶ τὸ ὄνομα (σοφιστής = σοφός), οὗτοι ἦσαν ἀνθρωποεὐρείας μορφώσεως, προήρχοντο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ τὰς ἀποικίας. Οἱ ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Γοργίας ὁ Λεοντίνος, ὁ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ Ἰππίας ὁ Ἡλεῖος καὶ ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος.

Μὲ τοὺς σοφιστὰς ἀρχίζει ἡ φιλοσοφία νὰ ἐγκαταλείπη τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, δηλαδὴ τῆς φύσεως, καὶ νὰ στρέφῃ τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρώπον. Κεντρικὴ ἰδέα εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν εἶναι, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια παραδεκτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Βάσις κάθε γνώσεως εἶναι ἡ προσω-

Θουκυδίδης]

πικὴ ἀντίληψις διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀληθὲς εἶναι, ἔλεγον, ὅ,τι συμφέρει εἰς τὸ ἄτομον καὶ ἀγαθὸν ὅ,τι τὸ ὠφελεῖ. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχον συρρεύσει κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἤσκουν, ὅπως εἶδομεν, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ρητορικῆς. Ἡ πρὸς μάθησιν δίψα τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων καὶ ἡ καταπλήσσοσα εὐφυΐα τῶν σοφιστῶν προσεπόρισαν εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐξ αὐτῶν ἄφθονον πλοῦτον καὶ ζηλευτὴν δόξαν. Συγχρόνως ἡ παρουσία των εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν πόλιν τῆς διανοήσεως ἔδωκε μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια νὰ διαστρέφουν τὰ πράγματα μετὰ τὴν ρητορικὴν δεξιότητιαν των ἐκλόνισε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου πρὸς αὐτοὺς. Αἱ πρόχειροι ἐξ ἄλλου καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπατηλαὶ λύσεις, τὰς ὁποίας ἔδιδον εἰς τὰ σύγχρονα προβλήματα, καὶ γενικῶς ἡ νεωτερίζουσα διδασκαλία των ἀνεστάτωσε τὴν συντηρητικὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν. Διὰ τοῦτο ἀργότερα ἐδυσφημήθησαν καὶ ἐθεωρήθησαν ὑπεύθυνοι τῆς παρακμῆς τῶν Ἀθηναίων.

β) Ὁ Σωκράτης.

Συγχρόνως σχεδὸν μετὰ τοὺς σοφιστὰς παρουσιάσθη ὁ Σωκράτης. Ἐγενήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 469 π.Χ. ἀπὸ πτωχοῦ γονεῖς, τὸν λιθοξόον Σωφρονίσκον καὶ τὴν μαῖαν Φαιναρέτην. Γράμματα ἔμαθεν ὀλίγα, ἀλλ' ἡ φύσις τὸν εἶχε προικίσει μετὰ δυνατόν, δημιουργικὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του, ταχέως ὁμως τὸ ἐγκατέλειψε. Ἠσθάνετο τὸν ἑαυτὸν του προωρισμένον δι' ὑψηλοτέραν εἰς τὸν κόσμον ἀποστολήν. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἣ ὁποία δι' αὐτοῦ ἔλαβε σπουδαίαν ἐξέλιξιν.

Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης τοῦ Σωκράτους, ὅπως καὶ τῶν σοφιστῶν, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς σοφιστὰς, ὁ Σωκράτης ἐδίδασκεν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀλήθεια καὶ ἀγαθόν, τὰ ὁποῖα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται ὁμοίως. Τὸ λογικόν, ἔλεγεν, εἶναι τὸ ἴδιον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Δι' αὐτὸ σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας του ἔθεσε τὴν εὕρεσιν τῶν αἰώνιων καὶ ἀναλλοιώτων ἠθικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι κανονίζουν τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ὀδηγοῦν νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν. Ἐδίδασκεν ἐπίσης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἀπα-

τηλὴν καὶ πρόσκαιρον ὑλικὴν εὐτυχίαν, ὅπως ἐπρέσβευον οἱ σοφισταί, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. « Δὲν ἐντρέπεσαι, ἔλεγεν εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα διαβάτην, τὸν ὁποῖον εὗρισκεν εἰς τὸν δρόμον του, ἐνῶ εἶσαι πολίτης τῆς μεγαλυτέρας πόλεως τοῦ κόσμου διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμίν της, νὰ φροντίξης διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν καὶ νὰ ἀδιαφορῆς διὰ τὴν ἀρετὴν »; Εἶναι δὲ ἀρετὴ κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ γνώσις. Ὅσοι κατορθώνουν νὰ ἀποκτήσουν γνώσεις, γίνονται ἐνάρετοι ἄνθρωποι, ὠφέλιμοι εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἄλλ' ἡ πρώτη γνώσις, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ γνώσις τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸ γνῶθι σαυτόν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς σωκρατικῆς διδασκαλίας.

Μὲ τὴν διδασκαλίαν του, διὰ τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἔλαβε χρήματα, ἀπέβλεπεν ὁ Σωκράτης εἰς τὸν διαφωτισμὸν καὶ τὴν ἠθικοποίησιν τῶν συμπολιτῶν του. Πλῆθος νέων, ἰδίως ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ καὶ ὠρίμων ἀνθρώπων τὸν ἠκολούθει διαρκῶς καὶ ἤκουε τὴν διδασκαλίαν του. Τόσην γλυκύτητα, ἡμερότητα καὶ σοφίαν ἐστάλαζεν ὁ λόγος του. Ἐκτὸς ὅμως τῶν πολυπληθῶν θαυμαστῶν καὶ φίλων ὁ Σωκράτης ἀπέκτησε καὶ ἐχθροὺς θανασίμους. Οἱ σοφισταὶ πρῶτοι, τῶν ὁποίων ἐπολέμησε τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ πλάνην ἐθεώρουν αὐτὸν ἐχθρὸν τῆς δημοκρατίας, ἐπέδιωκον νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Τέλος τὸ κατώρθωσαν. Ὑπέβαλον ἐναντίον του μῆνυσιν δι' ἀσέβειαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ ἐπέτυχον νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον τὸ 399 π.Χ.

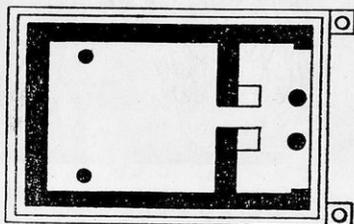
Σωκράτης

Ἡ ἀρχιτεκτονική. Οἱ ρυθμοί.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους ἐξ ἴσου μὲ τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ καλαὶ τέχναι, ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτική, ἡ ζωγραφική.

Ἡ ἀρχιτεκτονική προῆλθεν ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου νὰ μένη μὲ τὴν οἰκογένειάν του ὑπὸ στέγην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔδωκεν αὕτη ἐξαιρετὰ δείγματα σημαντικῆς ἀναπτύξεως ἀκόμη ἀπὸ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Διὰ νὰ φθάσῃ ὅμως εἰς τὴν τελειότητα τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐπέρασεν ἀπὸ πολλὰ στάδια. Τὰ στάδια αὐτὰ δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς, διότι εἰς αὐτοὺς κατὰ πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἀφιέρωσαν τὴν ἐφευρετικότητα καὶ τὴν δημιουργικὴν ἰκανότητά των. Ἐπειδὴ ἐθεώρουν τοὺς ναοὺς ὡς κατοικίας τῶν θεῶν, κατέβαλον ὅλην τὴν προσπάθειάν των νὰ τοὺς παρουσιάσουν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπιβλητικούς. Ὁ θεὸς ἔπρεπε νὰ ἔχη ἀνταξίαν πρὸς τὸ μεγαλεῖόν του κατοικίαν.

Οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ δὲν εἶχον τὰς διαστάσεις τῶν σημερινῶν ἐκκλησιῶν, εἰς τὰς ὁποίας συγκεντρώνονται οἱ πιστοί, διὰ νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ λατρεύσουν τὸν Δημιουργόν. Οἱ ναοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν γενικῶς μικροί. Ἐν τούτοις τὸ σχέδιόν των δὲν ἦτο ὁμοιόμορφον.

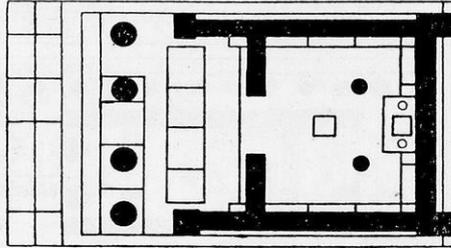
Σχ. 1. Ναὸς ἐν παραστάσι

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀπετυπώθη πολὺ ζωηρὰ ὁ διαφορετικὸς χαρακτήρ τῶν δύο μεγάλων ἑλληνικῶν φύλων, τῶν Δωρικῶν

καὶ τῶν Ἰωνικῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐδημιουργήθησαν δύο τεχνотροπία, δηλαδή δύο διαφορετικὰ σχέδια κατασκευῆς ναῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται ρυθμοί, ὁ δωρικὸς καὶ ὁ ἰωνικὸς. Ὁ δωρικὸς ρυθμὸς εἶναι βαρὺς καὶ ἐπιβλητικὸς, ἐνῶ ὁ ἰωνικὸς εἶναι ἑλαφρότερος καὶ κομψότερος.

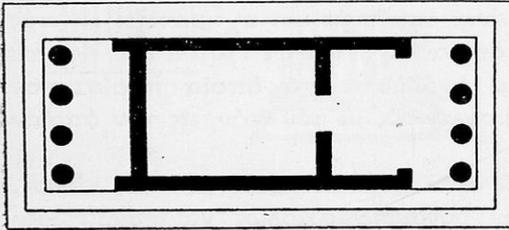
Μορφαι ἑλληνικῶν ναῶν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ ναὸς ἦτο πολὺ ἀπλοῦς. Ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἓν ὀρθογώνιον δωμάτιον, τοῦ ὁποῖου οἱ δύο μακροὶ τοῖχοι ἐξείχον πρὸς ἀνατολάς. Μεταξὺ τῶν ἄκρων τῶν τοίχων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο παραστάδες, ἐτοποθετήθησαν δύο κίονες. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ναὸς ἀποτελεῖτο ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ πρὸς ἀνατολάς μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ εἴσοδος, ἐλέγετο πρόδομος ἢ πρόναος. Ὁ ὀπισθεν τοῦ προνάου κλειστὸς χώρος ἐλέγετο σηκός. Εἰς τὸν σηκὸν ἐτοποθετεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. Ὁ ναὸς, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτὸ τὸ σχῆμα, ἐλέγετο ναὸς ἐν παραστάσει (σχ. 1).

Σχ. 2. Ναὸς πρόστυλος

Ἀργότερα οἱ ἀρχιτέκτονες ἐτοποθέτουν κίονας καὶ πρὸ τῶν παραστάδων εἰς τὴν ἰδίαν γραμμὴν μὲ τοὺς μεσαίους. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη εἶδος στοᾶς μὲ τέσσαρας κίονας. Ὁ τοιοῦτος ναὸς ἐλέγετο πρόστυλος (σχ. 2). Χάριν συμμετρίας προσετέθη ὁμοία

Σχ. 3. Ναὸς ἀμφίπρόστυλος

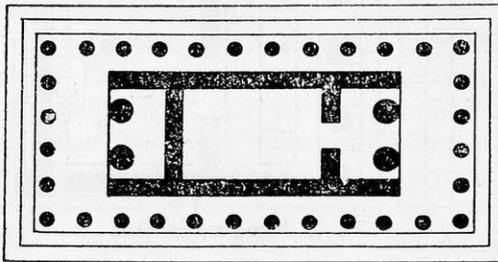
στοὰ καὶ πρὸς δυσμὰς, ὁ λεγόμενος ὀπισθόδομος, καὶ ὁ ναὸς ἔγινεν ἀμφίπρόστυλος (σχ. 3). Γενικῶς ὁ ὀπισθόδομος ἦτο ὁμοῖος μὲ τὸν πρόναον καὶ ἀποτελεῖ τὴν ὀπισθίαν πρόσοψιν τοῦ ναοῦ.

Ὁ τύπος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ διεμορφώθη πλέον ὀριστικῶς, ὅταν προσετέθη ὀλόγουρά του στοὰ ἀπὸ κίονας. Ἡ στοὰ τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἐλέγετο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους περίστας ἢ πτερὸν καὶ ὁ ναὸς μὲ τὸ σχῆμα τοῦτο ὠνομάσθη περίπτερος (σχ. 4). Συχνὰ ἡ στοὰ αὐτὴ εἶναι διπλῆ καὶ τότε ὁ ναὸς ἐκαλεῖτο δίπτερος. Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν

κίωνων εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς ὠνομάζετο ὁ ναὸς τετράστυλος, ἑξάστυλος, ὀκτάστυλος.

Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ καὶ οἱ κίονες στηρίζονται εἰς βάσιν λιθόκτιστον, τὸ κρηπίδωμα, ὅπως λέγεται, τὸ ὁποῖον ἔχει βαθμίδας διὰ τὴν ἀνάβασιν. Πρὸ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε βωμός. Ἐπ' αὐτοῦ ἐγίνοντο αἱ θυσίαι κατὰ τὰς τελετάς, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ λαὸς συνηθορίζετο περὶξ τοῦ βωμοῦ.

Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον στηρίζεται εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς κίονας μέχρι καὶ τῆς στέγης, λέγεται θριγκός.

Σχ. 4. Ναὸς περίπτερος

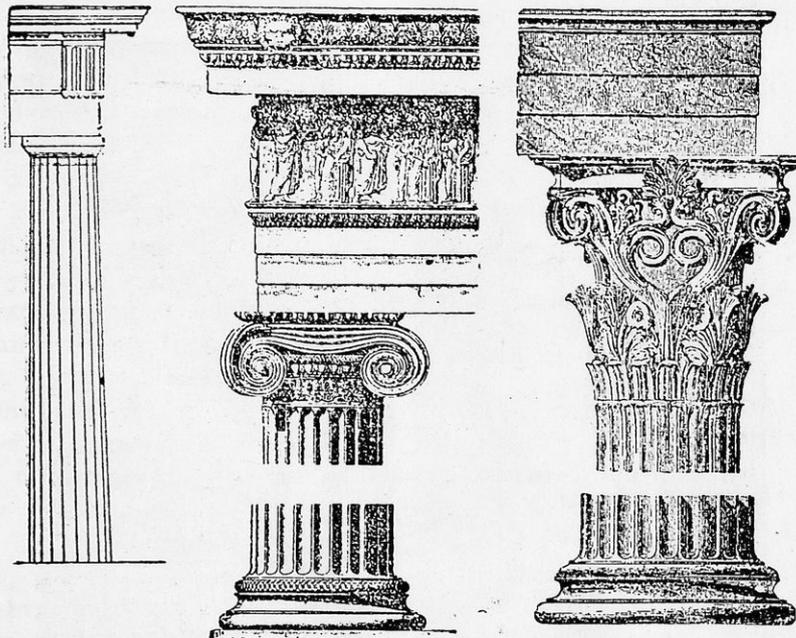
Ὁ θριγκὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἐπιστύλιον, τὸ διάζωμα καὶ τὸ γείσων. Εἰς τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν τὸ διάζωμα φέρει παραστάσεις μυθολογικὰς ἢ ἱστορικὰς καὶ λέ-

γεται ζωφόρος. Εἰς τὸν δωρικὸν τὸ διάζωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τριγλύφους καὶ μετόπας. Αἱ πρῶται ἔχουν τρία κάθετα σκαλισματά, αἱ δὲ μετόπαι εἶναι τετράπλευροι πλάκες με ἀναγλύφους παραστάσεις. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπικλινῆς καὶ σχηματίζει εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς τρίγωνα, τὰ ὁποῖα λέγονται ἀετώματα. Καὶ τὰ δύο ἀετώματα ἐστολίζοντο με ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα παρίστανον σκηνὰς ἀπὸ τοὺς μύθους τοὺς σχετικoὺς με τὸν θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο ὁ ναὸς ἀφιερωμένος.

Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ναοῦ εἶναι αἱ στοαὶ με τοὺς κίονας. Ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν κίωνων δυνάμεθα εὐκόλως νὰ διακρίνωμεν τοὺς δύο ρυθμούς, τὸν δωρικὸν καὶ τὸν ἰωνικὸν.

Ὁ δωρικὸς κίων στηρίζεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ κρηπίδωμα καὶ φέρει ἀπὸ ἐπάνω ἕως κάτω αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς ὀξεία ἄκρα. Ὁ ἰωνικὸς κίων στηρίζεται εἰς ὠραίαν βάσιν, ἣ ὁποῖα λέγεται σπειρα. Εἶναι ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος τοῦ δωρικοῦ καὶ ἔχει περισσοτέρας αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς στενὰς ταινίας. Τὸ κιονόκρανον τοῦ δωρικοῦ κίονος εἶναι πολὺ ἀπλοῦν, ἐνῶ τοῦ ἰωνικοῦ φέρει κοσμήματα, τὰ ὁποῖα λέγονται ἑλικες.

Βραδύτερον ἀπὸ τὸν ἰωνικὸν κίονα προῆλθεν ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς μὲ καταστόλιστον κιονόκρανον. Ὅπως γίνεται φανερὸν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὁ κίων αὐτὸς ἐχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κορίνθου. Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἔχει σχῆμα καλαθίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἀπὸ φύλλα ἀκάνθης. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη καὶ τρίτος ρυθμὸς, ὁ κορινθιακός. Οἱ ἀρ-

Κίονες

Δωρικὸς

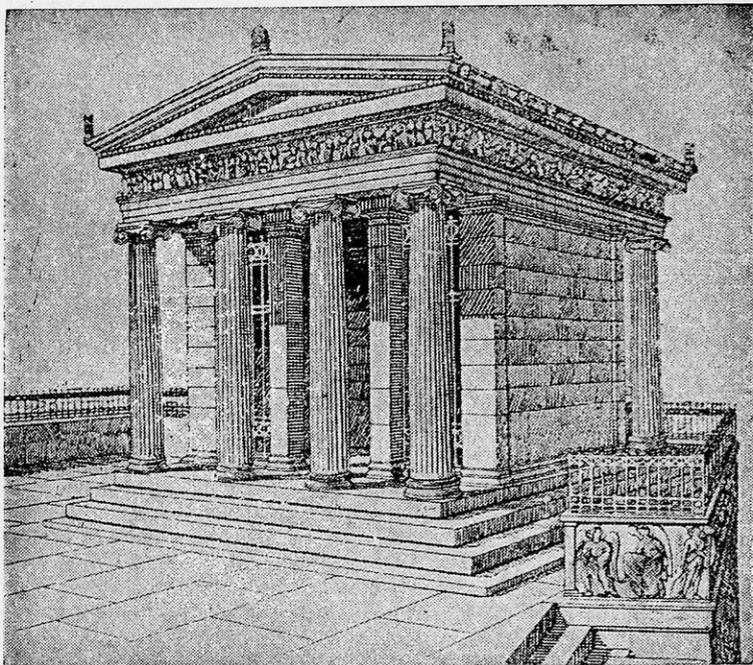
Ἰωνικὸς

Κορινθιακός

χαῖοι, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, ἔπλασαν τὴν ἐξῆς παράδοσιν. Ὁ ἐξοχος καλλιτέχνης Καλλιμάχος (β' ἡμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος) εἶδε κάποτε εἰς τὸν τάφον μικρᾶς κόρης εἰς τὴν Κόρινθον ἐν καλάθιον μὲ τὰ παιγνίδια τῆς, σκεπασμένον μὲ πλάκα. Τὸ καλάθιον αὐτὸ εἶχον περιβάλει φύλλα ἀκάνθης. Τὸ σχέδιον ἤρесе πολὺ εἰς τὸν καλλιτέχνην καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸν νέον αὐτὸν τύπον κιονοκράνου.

3 (▲ Ἡ γλυπτική. Ἀρχαϊκὴ τέχνη.

Ἡ γλυπτικὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔφθασεν εἰς τελειότητα, τὴν ὁποίαν κανεὶς λαός, ἀρχαῖος ἢ νέος, δὲν κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ. Τὰ ἀγάλματα, οἱ ἀνδριάντες καὶ τὰ ἀνάγλυφα τῶν μεγάλων ἀλλὰ καὶ τῶν μικρῶν γλυπτῶν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος χρησιμεύουν ὡς ὑπο-

Ἄνακτορ τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπτέρου) Νίκης, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ
(Ἀναπαράστασις)

δείγματα πρὸς μίμησιν εἰς ὅλους τοὺς καλλιτέχνους τῶν διαφόρων ἐποχῶν. Μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν παραχθῆ ἔργα ὅμοια.

Εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἔφθασεν ἡ γλυπτικὴ ὕστερον ἀπὸ μακρὰς καὶ ἐπιπόνους προσπάθειας. Εἰς τὴν μυκηναϊκὴν τέχνην ἔχομεν τὰ πρῶτα σημαντικὰ δείγματα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Ἡ δωρικὴ

μετανάστευσις ἐξηφάνισε τὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἐσταμάτησε τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Μόλις κατὰ τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἀναφαίνεται ἐκ νέου κάποια προσπάθεια νὰ ἀναζήση.

Τὰ πρῶτα δημιουργήματα τῆς γλυπτικῆς ἦσαν ἄτεχνα. Εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστοὺς, τὰς χεῖρας προσκεκολλημένας εἰς τὸ σῶμα καὶ τοὺς πόδας ἰνωμένους. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχὰς τὸ ξύλον. Μὲ κορμοὺς δένδρων δηλαδὴ ἤρχισαν οἱ τεχνῖται νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα θεῶν, τὰ λεγόμενα ξόανα.

Πρῶτοι οἱ Σάμιοι καλλιτέχνηαι Ροϊκος καὶ Θεόδωρος τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων τὸν ὀρείχαλκον. Ἡ τέχνη, ἡ ὁποία προηγήθη τῶν περσικῶν πολέμων, λέγεται ἀρχαϊκὴ καὶ περιλαμβάνει δύο αἰῶνας, τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον.

Ὅπως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν διακρίνομεν δύο τεχνοτροπίας, τὴν δωρικὴν καὶ τὴν ἰωνικὴν. Οἱ Δωριεῖς ἐτίμων ὑπερβολικὰ τοὺς ρωμαλέους ἀνδρας. Διὰ τοῦτο ἡ δωρικὴ τέχνη προτιμᾷ νὰ παριστάνη ἀθλητὰς γυμνοὺς, δυνατοὺς εἰς τὸ σῶμα, σχεδὸν ὑπερφυσικοὺς. Χρησιμοποιεῖ κυρίως τὸν ὀρείχαλκον, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει ζωρρότερον τὸ σκληραγωγημένον, τὸ ψημμένον ἀνδρικὸν σῶμα. Οἱ ἀνδριάντες αὐτοὶ ἔχουν τὴν ἰδίαν μορφήν καὶ ὀνομάζονται κοῦροι.

Κοῦρος Ὀλυμπιακοῦ
Μαρμάρινον ἀρχαϊκὸν ἀγαλμα
δωρικῆς τέχνης

Κόρυμβος

Μαρμάρινον ἀρχαϊκὸν ἀγαλμα ἰωνικῆς τέχνης

Ἡ ἰωνικὴ τεχνοτροπία διαφέρει ἀπὸ τὴν δωρικὴν. Οἱ Ἴωνες ἦσαν ἄνθρωποι εὐθυμοί. Ἐθαύμαζον τὴν εὐλυγισίαν, τὴν χάριν καὶ τὴν δροσερότητα τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο ἡ τέχνη τῶν Ἴωνων παρέστησε κατὰ προτίμησιν τὸ γυναικεῖον σῶμα. Ὡς ὑλικὸν μετεχειρίσθη τὸ μάρμαρον, διότι εἶναι καταλληλότερον, διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴν λευκὴν καὶ τρυφερὰν γυναικεῖαν σάρκα. Τὰς γυναῖκας παριστάνουν μὲ πλουσίαν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν, ἡ ὁποία σχηματίζει πολλὰς πτυχάς, μὲ ὠραῖον κτένισμα καὶ μὲ ἑλαφρὸν μειδιάμα εἰς τὰ χεῖλη. Τὸ μειδιάμα αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς κούρους, ὀνομάζεται ἀρχαῖκὸν μειδιάμα. Ὅφειλεται εἰς ἀδυναμίαν τῶν καλλιτεχνῶν νὰ δώσουν κατ' ἄλλον τρόπον ζωὴν εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου καὶ εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης. Τὰ γυναικεῖα ἀγάλματα λέγονται κόραϊ.

Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος.

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἐζησαν οἱ διασημότεροι γλύπται ὄλων τῶν ἐποχῶν. Μὲ τὸ καλλιτεχνικὸν δαιμόνιον τῶν ἔδωκαν εἰς τὸν ἄψυχον χαλκὸν καὶ λίθον κινήσιν, παλμόν, ζωὴν. Ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μόνον ἀντίγραφα σώζονται. Ἄν δὲ τὰ διασωθέντα ἀντίγραφα, ἔργα κοινῶν κατὰ τὸ πλεῖστον τεχνιτῶν, κινοῦν τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν, ἡμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν, ποίαν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν θὰ προεκάλουν τὰ ἴδια τὰ πρωτότυπα. Διὰ τοῦτο οἱ ἐπιφανέστεροι ἀντιπρόσωποι τῆς τέχνης αὐτῆς, ὁ Φειδίας, ὁ Μύρων καὶ ὁ Πολύκλειτος ἔγιναν αἰῶνια πρότυπα καλλιτεχνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἀσυγκρίτου ἐμπνεύσεως.

Μεταξὺ τῶν τριῶν καλλιτεχνῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Φειδίας. Αὐτὸς δὲν ἦτο μόνον γλύπτης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτέκτων. Κατὰ

Κεφαλή τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας
(ἐπὶ νομίσματος τῶν Ἡλείων)

πᾶσαν πιθανότητα μάλιστα είχε και γνώσεις ζωγραφικῆς. Ἐγεν-
νήθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὀλίγον μετὰ τὸ 500 π. Χ. καὶ ἔζησε περίπου
80 ἔτη. Τὰ ὀνομαστότερα ἔργα του εἶναι τὸ χρυσελεφάντινον ἄ-
γαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ ἐπίσης χρυσελεφάντινον
ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία
Ἀθηνᾶ.

Πῶς ἀπεικονίζετο ὁ Ζεὺς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, σχηματίζομεν μι-
κρὰν ἰδέαν ἀπὸ τὰ νομίσματα τῶν Ἡλείων. Ὁ Φειδίας ἐπέτυχε
νὰ συνδυάσῃ εἰς τὸ ἔργον του τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν σοβαρότητα
μαζὶ μετὰ τὴν ἀπαλὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ ἀνωτά-
του θεοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Τόσην ἐν-
τύπωσιν ἔκαμνεν εἰς τοὺς ἀρχαίους τὸ ἄγαλμα αὐτό, ὥστε ἔλεγον,
ὅτι ὁ Φειδίας ἀπέδωκε κατὰ τρόπον τέλειον τὴν μορφήν τοῦ Διὸς,
διότι κατέβη ὁ ἴδιος ἐπίτηδες ἀπὸ τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ
ὡς πρότυπον εἰς τὸν καλλιτέχνην.

Ἡ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δείξων

Φειδία, ἣ σὺ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὀφόμενος

λέγει παλαιὸν ἐπαινετικὸν ἐπίγραμμα διὰ τὸν Φειδίαν.

Ἐξαιρετικῆς ἐπίσης τέχνης ἦτο καὶ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα
τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος. Ἰδέαν τοῦ ἀγάλματος
αὐτοῦ λαμβάνομεν ἀπὸ μαρμάρινον ἀντίγραφον, τὸ ὁποῖον εὐρέθη
κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν θεμελίων τοῦ Βαρβακείου, τὴν λεγομένην
Ἀθηνᾶν τοῦ Βαρβακείου.

Περίφημον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου ἦτο καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία
Ἀθηνᾶ. Ὦνομάσθη Λημνία, διότι τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Ἀκρό-
πολιν τῶν Ἀθηναίων κληροῦχοι τῆς Λήμνου. Ἡ κεφαλὴ μετὰ τὰς ἀπα-
λὰς γραμμὰς καὶ τὴν αὐστηρὰν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου εἶναι
πραγματικὸν ἀριστούργημα.

Ἄλλ' ὁ Φειδίας δὲν ἔκαμε μόνον ἀγάλματα. Κατ' ἐντολήν τοῦ
φίλου του Περικλέους εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐποπτείαν ὅλων τῶν καλ-
λιτεχνικῶν ἔργων, μετὰ τὰ ὁποῖα ὁ μέγας πολιτικὸς κατεστόλισε τὴν
Ἀκρόπολιν. Ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως φέρουν
τὴν σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας του. Ἡ ζωφόρος μάλιστα τοῦ
Παρθενῶνος εἶναι γνήσιον ἔργον φειδιακῆς τεχνοτροπίας καὶ μᾶς
δίδει τὸ μέτρον τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ Ἀθηναίου γλύπτου.

Ὁ Μύρων εἶναι ἐπίσης Ἀθηναῖος ὀλίγον πρόγενέστερος τοῦ

Μαρμάρινον αντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς
(Ἀθηνᾶ τοῦ Βαρβακείου)

Φειδίου. Ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ χαλκοπλάστου Ἀγελάδα ἀπὸ τὸ Ἄργος. Τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος εἶναι ὀρειχάλκινα καὶ παρουσιάζουν μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τὰς κινήσεις. Περίφημον ἔργον του ἦτο ἡ χαλκῆ βουῖς, τὴν ὁποίαν εἶχε στήσει εἰς μίαν πλατεῖαν τῶν Ἀθηναίων. Ἦτο τόσο φυσικὴ, ὥστε, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὅταν διήρχετο ἀγέλη βοῶν, ἐξηπάτα τὸν μόσχον καὶ τὸν ἴδιον τὸν βουκόλον. Τὸ μαρτυρεῖ χαριτωμένον ἐπίγραμμα τοῦ Ἀνακρέοντος :

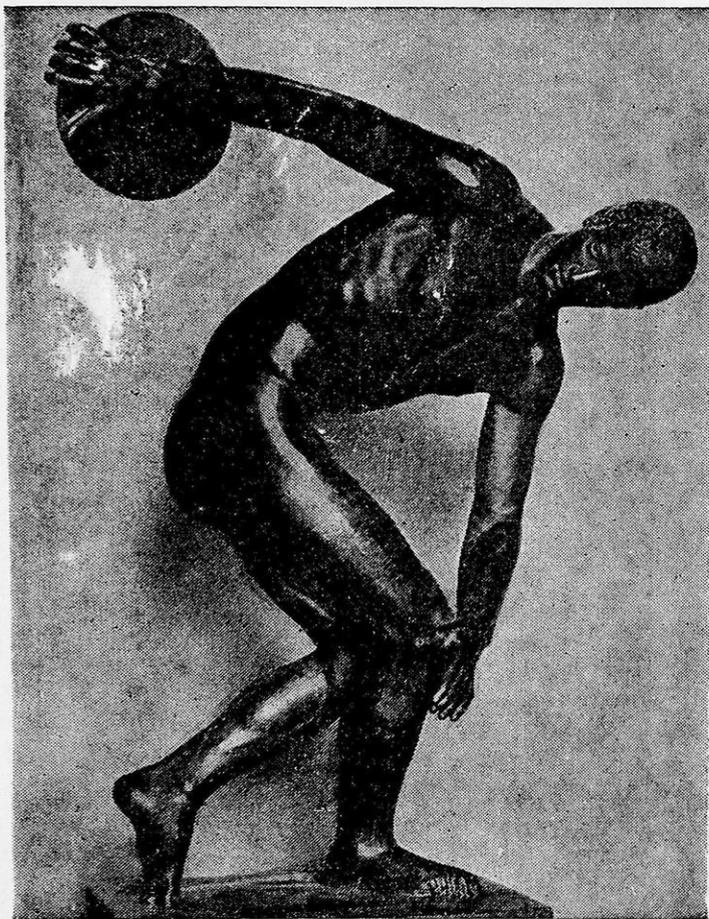
*Βουκόλε, τὴν ἀγέλην πόρρω νέμε, μὴ τὸ Μύρωνος
βοῖδιον ὡς ἔμπνουν βοῦσι συνεξελάσης.*

Ἐνθαῖον ἀγαλμα τοῦ Μύρωνος ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ δίσκος-βόλος. Ἐπρόκειτο περὶ ἀθλητοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐκσφενδονίσῃ τὸν δίσκον. Τὸν παριστᾷ εἰς μίαν στιγμιαίαν στάσιν, ἡ ὁποία δεικνύει, ὅτι ὁ καλλιτέχνης κατῶρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν παράδοσιν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ ἔργα του κίνησιν καὶ ζωὴν.

Ὁ Πολύκλειτος ἦτο νεώτερος τοῦ Φειδίου καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα τῆς Κορινθίας. Ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς μαθητῆς τοῦ Ἀγελάδα καὶ ἔγινεν ὁ διασημότερος καλλιτέχνης τῆς σχολῆς τοῦ Ἄργους. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιοῦν τὸν ὀρειχάλκον καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος χαλκοπλάστης. Παρίστανεν ἰδίως νέους ἀθλητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ σωματικὴ ἀσκήσις εἶχε δώσει δύναμιν καὶ ὠραιότητα. Ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὰς ὀρθὰς ἀναλογίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, διότι, ὅπως ἔλεγεν, ἐκεῖ ἐστηρίζετο τὸ κάλλος τῆς μορφῆς. Τὰς ἰδέας του αὐτὰς ἐφήρμοσεν εἰς τὸν περίφημον δορυφόρον, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη κανὼν καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόδειγμα τῶν σωματικῶν ἀναλογιῶν εἰς τοὺς κατόπιν καλλιτέχνας. Ἄλλο ἐξαιρετόν ἔργον τοῦ Πολυκλείτου ἦτο ὁ διαδοῦμενος. Ὁ ἀνδριάς παριστᾷ ἔφηβον, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ δέσῃ τὴν κόμην του μετὰ ταινίαν.

Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία.

Ἡ ζωγραφικὴ εἶχε λάβει μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὴν κρητικὴν καὶ μυκηναϊκὴν τέχνην. Αἱ περίφημοι τοιχογραφίαι τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Τίρυνθος ὁμιλοῦν εὐγλώττως περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ γνωρίζομεν τόσο καλὰ τὴν προϊστορικὴν ζωγραφικὴν, αἱ γνώσεις μας διὰ τὴν ἑλληνικὴν ζωγραφικὴν τῶν ἱστορικῶν χρό-

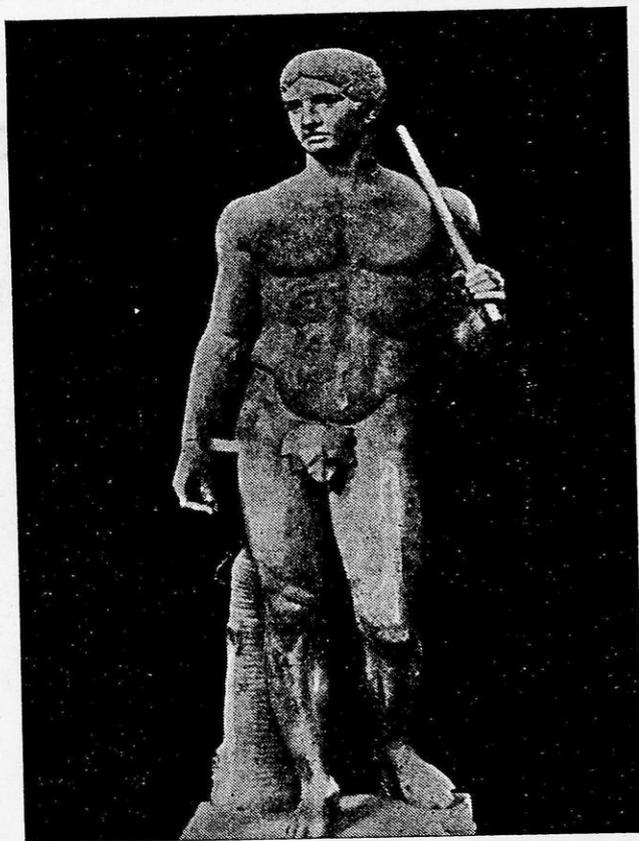

Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος
(Ἀντίγραφον)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νων είναι πολύ περιωρισμένοι. Δι' αὐτὴν ἔχομεν μόνον εἰδήσεις ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἀπὸ αὐτοὺς μαθαίνομεν περὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς ἀξίας τῶν μεγαλυτέρων ζωγράφων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, τοῦ

Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου
(*Μαρμάρινον ἀντίγραφον*)

Πολυγνώτου, τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Παρρασίου, διότι οὐδεὶς πίναξ αὐτῶν σῴζεται.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰς πληροφορίας τῶν παλαιῶν, διαφωτίζουν

σημαντικώτατα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αἱ ἀγγειογραφίαι. Οἱ ἀγγειογράφοι, καίτοι ἦσαν ἀπλοὶ τεχνῖται, μᾶς ἀφῆκαν ἐν τούτοις ἀληθινὰ καλλιτεχνήματα. Πολλὰ μάλιστα εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ζωγράφων. Τὰ θέματα τῶν ἀγγειογράφων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μυθολογικά. Ἐξυχνὰ τὰ ἀγγεῖα κοσμοῦνται μὲ σκηνὰς ἀπὸ τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων καὶ συμπληρώνουν τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν δι' αὐτοὺς ἀπὸ ἄλλας πηγὰς. Πλήθος τοιούτων ἀγγείων ἔχουν διασωθῆ καὶ στολίζουσι ὅλα τὰ μουσεῖα τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειογραφίας ἐπεκράτησαν δύο ρυθμοί, ὁ μελανόμορφος καὶ ὁ ἐρυθρόμορφος. Ὁ μελανόμορφος ἔχει πατρίδα τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυριάρχησε κατὰ τὸν βον π. Χ. αἰῶνα. Ὁ ἐρυθρόμορφος ἀνεπτύχθη βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεκράτησε κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα.

Τὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα φέρουν ζωγραφισμένας μὲ μαῦρον χρῶμα τὰς μορφάς. Τὰ ἐρυθρόμορφα ἀντιθέτως ἔχουν μαῦρον χρῶμα εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου καὶ τὰς μορφὰς ἐρυθράς. Τὰ ἐρυθρόμορφα εἶναι τὰ ὠραιότερα.

Μελανόμορφος ἀμφορεύς

Ὁ Αἴας καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς παίζουν πεσσοῦς.
Ἔργον τοῦ ὀνομαστοῦ Ἀθηναίου ἀγγειογράφου τοῦ βου αἰῶνος Ἐξηκίου.

3. Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

α

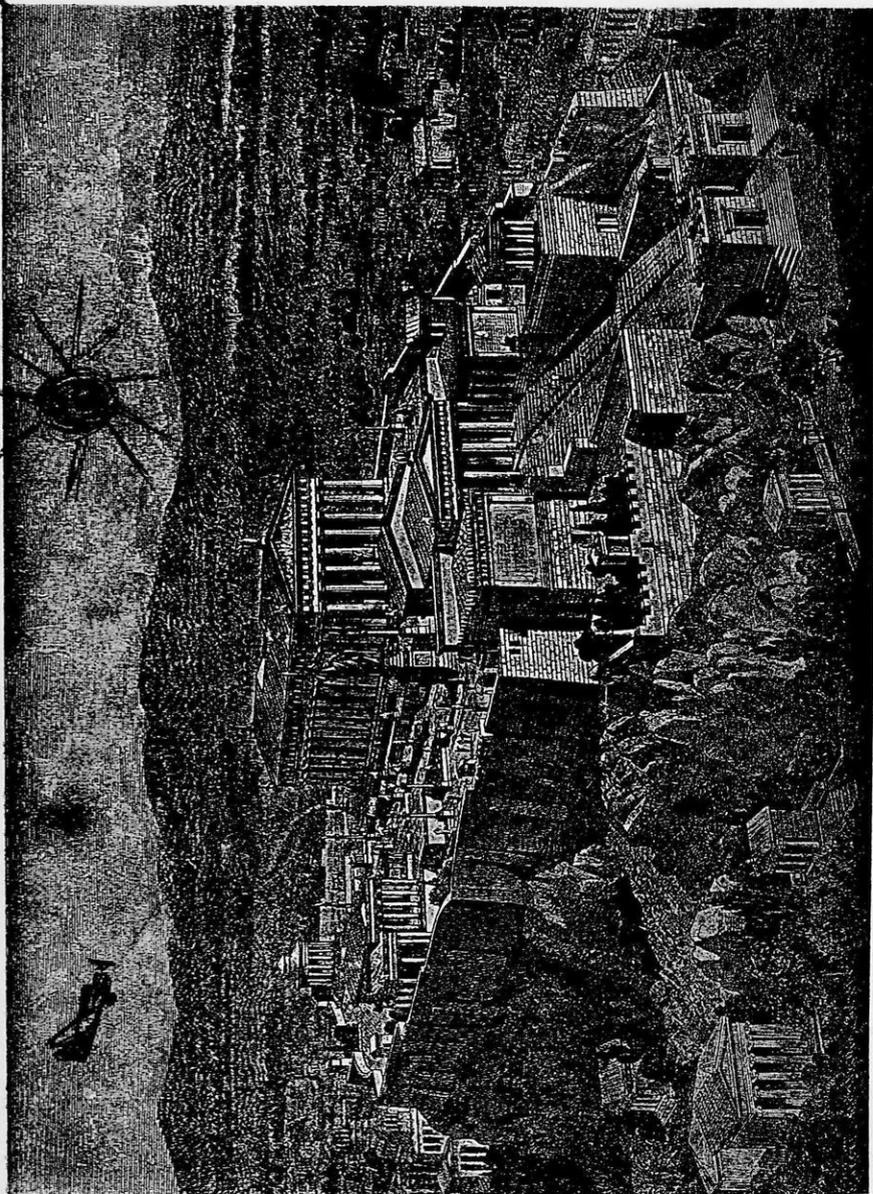
Οἱ εὐσεβεῖς κάτοικοι τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων τὴν ἤτταν τῶν Περσῶν καὶ τὴν σωτηρίαν των ἀπέδωκαν εἰς τὴν πολιοῦχον Ἀθη-

νά, εις τήν ὁποίαν ἦτο ἀφιερωμένη ἡ Ἀκρόπολις. Αἱ Ἀθηναίαι εἶναι τώρα μεγάλη δύναμις μέ πλούσια εἰσοδήματα. Διαθέτουν ἐπί πλέον καί ἐξαιρετον ὑλικόν, τὰ λευκά μάρμαρα τῆς Πεντέλης. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπόν ἀπό εὐγνωμοσύνην πρὸς τήν θεάν ἀπεφάσισαν κατὰ τήν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως νὰ κτίσουν τοὺς ἐρειπωμένους ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως πολυτελεστέους καί ὠραιότερους. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς. Ἐμόχθησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καί κατάρθωσε μέ τήν συνεργασίαν τοῦ Φειδίου νὰ καταστήσῃ τήν Ἀκρόπολιν τὸ λαμπρότερον καλλιτεχνικόν μνημεῖον ὄλων τῶν αἰώνων.

Εἰς τήν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμεθα ἀπὸ τήν δυτικὴν πλευράν, ὅπου σήμερον ὑπάρχει λιθινὴ κλίμαξ. Ὅταν ἀνέλθωμεν τήν κλίμακα, εὐρισκόμεθα ἔμπροσθεν μεγαλοπρεποῦς εἰσόδου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Προπύλαια. Τὸ λαμπρὸν αὐτὸ οἰκοδόμημα ἔκτισεν ὁ ἀρχτέκτων Μνησικλῆς ὀλόκληρον ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου. Ἡ κατασκευὴ του διήρκεσε πέντε ἔτη. Ταῦτοχρόνως μέ τὰ Προπύλαια ἐκτίσθη ὁ μικρός, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἢ Ἀπτέρου Νίκης, ὅπως λέγεται σήμερον. Εἶναι ναὸς ἀμφιπρόστυλος ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, εὐρίσκεται δὲ δεξιὰ μας, πρὶν διέλθωμεν τὰ Προπύλαια, ἐπὶ προεξοχῆς τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὅταν περάσωμεν τὰ Προπύλαια καί προχωρήσωμεν, θὰ παρατηρήσωμεν χῶρον τετραγωνικόν, ὅπου σφῶζονται τμήματα βάσεως τοῦ κολοσσαίου ὀρειχαλκίνου ἀγάλματος τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασεν ὁ Φειδίας. Τόσον μέγα ὕψος εἶχε τὸ ἄγαλμα, ὥστε οἱ παραπλέοντες τὸ Σούνιον ἔβλεπον κατὰ τὰς ἀνεφελούς ἡμέρας τήν αἰχμὴν τοῦ δόρατος τῆς θεᾶς νὰ ἀκτινοβολῇ ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου.

Καθὼς προχωροῦμεν, συναντῶμεν ἐπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον χῶρον τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἀκροπόλεως τὸ μεγαλοπρεπέστερον καί σεβαστότερον μνημεῖον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸν Παρθενῶνα Ὁ ναὸς αὐτὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου εἶναι τὸ τελειότερον ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καί γλυπτικῆς. Ὁ Ἴκτινος καί ὁ Καλλικράτης ἦσαν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι περίπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τὸν σηκόν του ὑπῆρχε τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Ὁ ὀπισθόδομος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς θησαυροφυλάκιον τῆς πόλεως. Περιφῆμα

Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν (Ἀναπαράστασις)

είναι τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα, μὲ τὰ ὅποια ἐστόλισαν τὸν ναὸν ἀπὸ παντοῦ ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του. Εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ σηκοῦ εἰκονίζετο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα παριστάνετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ εἰς τὸ δυτικὸν ἡ φιλονικία της μὲ τὸν Ποσειδῶνα διὰ τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως.

Ἀπέναντι τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος ὑπάρχει τὸ κομψότατον καὶ χαριτωμένον δημιούργημα τῆς ἀττικῆς τέχνης, τὸ Ἐρέχθειον. Ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπεῖ ἑωρικὸν ρυθμὸν τοῦ Παρθενῶνος ὁ λεπτὸς καὶ ἑλαφρὸς ἰωνικὸς τοῦ Ἐρεχθείου δίδει τὴν ἐντύπωσιν μικροῦ κομφοτεχνήματος. Εἰς τὸν

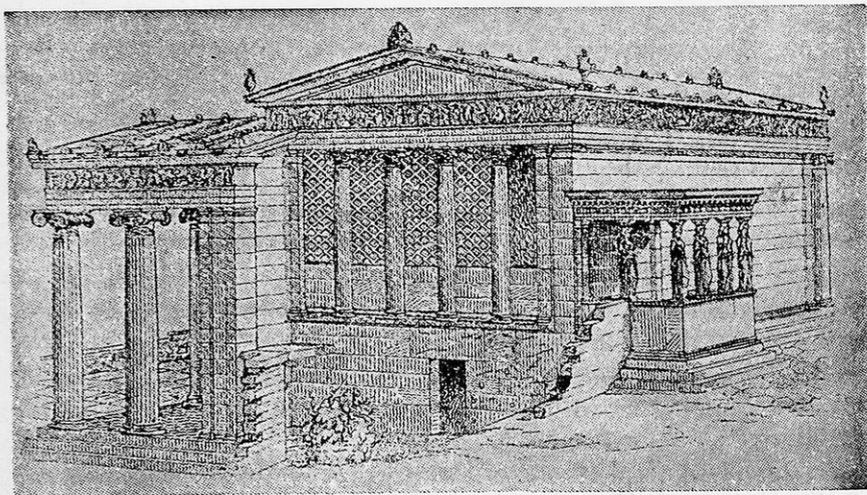

Παρθενῶν (Ἀναπαράστασις)

χῶρον, ὅπου ἰδρύθη ὁ ναός, ἔγινε κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ φιλονικία τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως. Τὸ λαμπρότερον τμῆμα τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν νοτιὰν πλευράν, ἡ ὁποία ἔχει στεγασμένην προεσοχὴν ἐν εἶδει στοᾶς. Ἀντὶ κίωνων ἕξ ὠραῖα κόραι μὲ τὴν τοπικὴν ἐνδυμασίαν τῶν γυναικῶν

τῆς μικρᾶς κώμης τῆς Λακωνικῆς, τῶν Καρυῶν (σήμερον Ἀράχωβα), ὑποβαστάζουν τὴν στέγην τῆς στοᾶς. Εἶναι αἱ περιφημοὶ Καρυάτιδες, ἀπὸ τὰ ζωντανώτερα καὶ θελκτικώτερα γλυπτὰ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, αἱ ὅποια ἔχουν ἐμπνεύσει πλείστους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ὄλων τῶν ἐποχῶν.

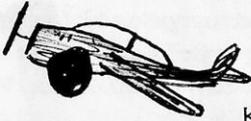
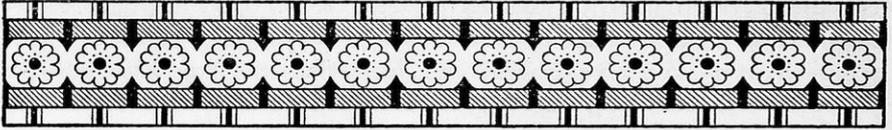
Ὅπως βλέπομεν, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἦσαν συγκεντρωμένα τὰ σεβαστότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα, τὰ ὅποια κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἡ βαθεῖα εὐλάβεια πρὸς τὸ θεῖον, ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ὅλος

Τὸ Ἐρέθθειον. Στοὰ τῶν Καρυατίδων
(Ἀναπαράστασις)

ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ἠσθάνετο ἐξαιρετικὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐθαμβώνετο εἰς τὸ ἀντίκρυσμά των.

Ὁ ἴδιος θαυμασμὸς πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ ὁ ἴδιος σεβασμὸς πρὸς τὰ ἀθάνατα προϊόντα τῆς παρακινεῖ καὶ σήμερον τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους νὰ ἔρχωνται ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου εὐλαβεῖς προσκνητὰ τῶν ἱερῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

6

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἣ ὅποια ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ πενήτηκοντα ἔτη τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἔδιδεν αἰσιοδοξίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Γενικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις, ὅτι τὰ πάθη, τὰ ὅποια ἐχώριζον τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἔσβησαν καὶ ὅτι ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν θὰ ἀνεστάτωνον πλέον τὴν χώραν. Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ ἐνισχύθη, ὅταν τὸ 445 π. Χ. συνωμολογήθη ἡ τριακονταετὴς εἰρήνη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἰς τὴν πραγματικότητά ὅμως ἡ κατάστασις δὲν ἦτο καθόλου εὐχάριστος.

Ἡ Σπάρτη, τῆς ὁποίας τὸ κύρος εἶχε καταπέσει ἕνεκα τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ Πausanίου, περιωρίσθη, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὸ κράτος τῆς, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε νὰ καιροφυλακτῆ. Συνεκέντρωνε καὶ ὠργάνωνε τὰς δυνάμεις τῆς, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν τὸ παλαιὸν καὶ φιλόδοξον σχέδιόν τῆς νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἐδείκνυε καμμίαν διάθεσιν νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς μόνιμον κατάστασιν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Αἱ προθέσεις τῆς Σπάρτης ἐφάνησαν μὲ τὴν ματαιώσιν ἐξ αἰτίας τῆς τοῦ γνωστοῦ σχεδίου τοῦ Περικλέους περὶ πανελληνίου συνεδρίου διὰ τὴν ἔνωσιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλὰ καὶ ἡ αὐθαίρετος διαγωγή τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς συμμάχους συνετέλεσεν, ὥστε νὰ γεννηθοῦν μίση καὶ νὰ ἐξαφθοῦν

τά παλαιὰ πάθη εἰς μέγαν βαθμόν. Τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἐπωφελήθησαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ παρουσιάσθησαν προστάται τῶν καταδυναστευομένων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἡ εἰρήνη. Μία ἀσήμαντος ἀφορμὴ ἐχρειάζετο, διὰ νὰ ἀνάψῃ τὴν καταστρεπτικὴν φλόγα τοῦ πολέμου. Καὶ αὐτὸ δὲν ἐβράδυνε νὰ συμβῇ.

Κατὰ τὸ ἔτος 431 π. Χ. ἡ τριακονταετὴς εἰρήνη κατελύθη καὶ ἤρχισε μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ γνωστὸς ὡς **431 - 404 π. Χ. π ε λ ο π ο ν ν η σ ι α κ ὸ ς π ὅ λ ε μ ο ς**, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 27 ἔτη. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐξήντησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ὠδήγησεν εἰς τὴν καταστροφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ποτὲ πλέον δὲν ἠδυνήθη νὰ συνέλθῃ. Μὲ τὸ τέλος τοῦ ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος.

2. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὸ σπουδαιότερον αἴτιον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς Σπάρτης. Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ πύξθη εἰς μέγαν βαθμόν μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐκτεταμένου καὶ ἰσχυροῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου των. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κυριαρχήσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου. Τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των ἦσαν περιζήτητα παντοῦ. Τοῦτο ἐγέννησε τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὸν φθόνον τῶν Σπαρτιᾶτων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἰσχυρῶν συμμάχων των Κορινθίων. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ κυριώτεροι ἀνταγωνισταὶ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Οἱ Κορινθιοὶ ἀνησύχησαν πολὺ, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς πόλεις τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἕως τότε οἱ Κορινθιοὶ εἶχον τὸ μονοπώλιον τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Αἱ προσπάθειαι των νὰ στασιάζωσι μετὰ εἰρηνικὰ μέσα τὴν πρόοδον τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων δὲν ἔφεραν κανὲν ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο οἱ Κορινθιοὶ ἐπέδωκον καὶ παρεσκεύαζον τὸν πόλεμον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἤλπιζον, ὅτι θὰ

ἐπετύγχανον τοὺς σκοποὺς των. Μόλις ἐδόθη ἡ πρώτη ἀφορμή, τὴν ἐπωφελήθησαν καὶ ἤλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Εἰς τὸ τέλος κατῶρθωσαν νὰ παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον μὲν μὲ ἀνήσυχον βλέμμα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἦσαν πάντοτε διστακτικοὶ νὰ ἀναλάβουν πόλεμον ἐναντίον των.

Ἀφορμὰς εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκαν τὰ ἐξῆς γεγυνοτά. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐπίδαμνον (σημερινὸν Δυρράχιον), ἡ ὁποία ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, ἐγένετο ἐπανάστασις. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἐπιδαμνίων ἀνεμείχθησαν οἱ Κορίνθιοι. Ἀλλ' ἡ ἐπέμβασις των κατέληξεν εἰς πόλεμον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Κερκυραίων, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι, μολονότι ἐγνώριζον, ὅτι μὲ τὸ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κερκυραίους παρεβιάζον τοὺς ὄρους τῆς τριακονταετοῦς εἰρήνης, ἔκριναν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ χάσουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προσεταιρισθοῦν ὡς σύμμαχον τὴν Κέρκυραν. Ἡ νῆσος εἶχεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν καὶ εὕρισκετο εἰς ἑξαιρετικὴν θέσιν.

Οἱ Κορίνθιοι, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἀθηναίους, ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Ποτείδαιαν, ἡ ὁποία ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Ὅταν ἔμαθον αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι, ἔστειλαν ἀμέσως στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν Ποτείδαίαν καὶ τὴν ἐπολιόρκησαν στενωῶς.

Ἀλλη σοβαρὰ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξε τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλέους, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Μεγαρεῖς, σύμμαχοι τῶν Σπαρτιανῶν, ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

3. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ Εἰς ΣΠΑΡΤΗΝ. Ἡ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατόπιν τῶν γεγονότων αὐτῶν οἱ Κορίνθιοι ἐπέτυχον νὰ συκληθῆ συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν οἱ φιλοπόλεμοι. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰρήνη δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ καταστρεπτικὸς ἐμφύλιος πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει.

Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν εἰς τρεῖς περιόδους.

Ἡ πρώτη περίοδος ὠνομάσθη δεκαετής ἢ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431-421). Ἐλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σπαρτιατικοῦ καὶ λοιποῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, τὸν Ἀρχίδαμον, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἦσαν ἀμφίβολα.

Ἡ δευτέρα περίοδος περιλαμβάνει τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηναίων (415-413 π. Χ.), ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν.

Τὴν τρίτην περίοδον ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Δεκελεικὸς πόλεμος (413-404 π. Χ.), ὁ ὁποῖος ἐτελείωσε μὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἀθηναίων.

Εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἀγωνιώδη πάλιν τῶν δύο ἐπιφανῶν ἐλληνικῶν πόλεων ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ Ἑλλάς. Μὲ τὴν Σπάρτην εἶχε συνταχθῆ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, μερικαὶ πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ἡ Λευκάς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς τῶν ὑπηκόων τῶν εἶχον ὡς συμμάχους τὴν Ναύπακτον, τοὺς Ἀκαρνανᾶς καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιαῖται εἶχον συμπαθείας καὶ μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν Ἀθηναίων, διότι διεκήρυττον, ὅτι πολεμοῦν, διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι κατήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον μὲ ἀκμαίας δυνάμεις. Ἰσχυρότεροι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ θάλασσαν, ὑστέρον τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν δύναμιν κατὰ ξηρὰν. Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήγοντο μόνον κατὰ τὸ θέρος (Μάρτιος - Νοέμβριος). Ἡ περίοδος τοῦ χειμῶνος (Δεκέμβριος - Φεβρουάριος) προωρίζετο διὰ τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας τῶν ἐμπολέμων.

4)

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἀρχιδάμειος πόλεμος. Ὁ λοιμὸς τῶν Ἀθηναίων.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 431 π.Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε κατὰ τὴν συνθήειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ κόπτη τὰ δένδρα καὶ νὰ κα-

ταστρέφη τούς άγρούς. Οί άγρόται μέ πόνον ψυχῆς παρηκολούθουν τήν φθοράν τῆς περιουσίας των μέσα άπό τά τείχη τών Ἀθηνῶν, όπου εἶχον καταφύγει μέ τάς οικογενείας των καί μέ τά κινητά πράγματά των κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους. Ὁ μέγας πολιτικός καί στρατηγός εἶχε τήν γνώμη, ὅτι κατὰ ξηράν οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε νά περιορισθοῦν μόνον εἰς ἄμυναν. Δι' αὐτό, μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, παρήγγειλεν εἰς τούς κτηματίας τῆς Ἀττικῆς νά συγκεντρωθοῦν εἰς τήν πόλιν. Τοιουτοτρόπως ὅλος ὁ χῶρος ὁ μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν ἐγένευσεν άπό πρόσφυγας. Ἐκεῖ ἦσαν ἀσφαλεῖς, διότι τά μακρά τείχη προεφύλαττον τάς Ἀθήνας καί τόν Πειραιᾶ. Οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ νά άποδώσουν τά ἴσα εἰς τούς Λακεδαιμονίους, ἔστειλαν τόν στόλον των εἰς τήν Πελοπόννησον καί δι' αὐτοῦ ἔλεηλάτουν τά παράλιά της.

Ὁ Ἀρχίδαμος δέν παρέτεινεν ἐπὶ μακρόν τήν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Μόλις ἤρχισαν νά λείπουν αἱ τροφαί, ἐγκατέλειψε τήν ἐπιχείρησιν καί ἐπέστρεψε εἰς τήν Πελοπόννησον. Ὁ ἀθηναϊκός στόλος ἐπίσης, άφοῦ ἔλεηλάτησε τά εὐφορώτερα μέρη τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἐπανέπλευσε εἰς τόν Πειραιᾶ. Κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἐπέρασε τὸ πρότον ἔτος τοῦ πολέμου.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν μέ φροντίδα τοῦ δημοσίου τούς πρώτους νεκρούς τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ σύμφωνα μέ παλαιὸν ἔθιμον ἔπρεπε κατὰ τήν ταφήν νά ὀμιλήσῃ πρὸς τιμὴν των ἐκ μέρους τῆς πόλεως ἀνὴρ μέ γενικὴν ὑπόληψιν καί κύρος, ὠρίσθη ὁ Περικλῆς νά εἴπῃ « ἔ π ' α ὕ τ ο ἰ ς ἔ π α ἰ ν ο ν τ ὸ ν π ρ ἔ π ο ν τ α ». Ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τότε ὁ Ἀθηναῖος πολιτικός, εἶναι πραγματικὸν ἀριστούργημα. Ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους, ὅπως λέγεται, ἄποτελεῖ ὕμνον πρὸς τήν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των καί τὸν πολιτισμὸν των. « *Μόνη, λέγει, ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ ὅλας τάς σημερινὰς πόλεις παρουσιάζεται εἰς τὰ μάτια τοῦ ἐρευνητοῦ ἀνωτέρα τῆς φήμης της καὶ μόνη αὐτὴ οὔτε εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅταν ἔλθῃ ἐναντίον της, δίδει ἀφορμὴν νά ἀγανακτῆ, διότι κακοπαθεῖ ἀπὸ τοιούτους ἀσημάντους ἀνθρώπους, οὔτε εἰς τὸν ὑπήκοον νά παραπονήται, διότι τάχα κυβερνᾶται ἀπὸ ἀναξίους... Λοιπὸν χάριν τοιαύτης πόλεως αὐτοὶ ἐδῶ γενναίως μαχόμενοι ἐφονεύθησαν, ἐπειδὴ ἐθεώρησαν χρέος των νά μὴ τὴν ἀφήσουν νά χαθῆ, καί ὁ καθένας ἀπὸ ὅσους μένου*

εις τὴν ζωὴν δίκαιον εἶναι νὰ θέλῃ νὰ ὑποφέρει πρὸς χάριν της ». (Θουκυδίδου, Περικλέους ἐπιτάφιος).

Τὸ δεύτερον ἔτος ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὁ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Περικλέα ἐλεηλάτησεν ἐκ νέου διάφορα μέρη τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλὰ τὸ ἔτος αὐτὸ μεγάλη συμφορὰ ἐπληξε τοὺς Ἀθηναίους. Συγχρόνως περίπου μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σπαρτιατῶν φοβερὰ ἐπιδημικὴ νόσος, λοιμὸς, ὅπως τὸν λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Εἶναι πιθανόν, ὅτι μετεδόθη εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀπὸ ξένον ἐμπορικὸν πλοῖον, τὸ ὁποῖον προήρχετο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ἡ ἐπιδημία ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Ὁ συνωστισμὸς, ὁ ὁποῖος εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν ὄλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου εἰς τὸν μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν χῶρον καὶ τὰς ἀνθυγιεῖνās καλύβας, ὑπεβοήθει τὴν ἐξάπλωσίν της. Προσέβαλεν ὄλους χωρὶς διάκρισιν φύλου ἢ ἡλικίας.

Ὁ Θουκυδίδης, ὁ ὁποῖος προσεβλήθη ἀπὸ τὸν λοιμὸν καὶ ἐσώθη, τὸν περιγράφει μὲ θαυμαστὴν ἀκρίβειαν. Ἀπὸ τὰ συμπτώματα φαίνεται, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ. « *Τόσον ἀσύνηθες ἦτο τὸ νόσημα, λέγει, ὥστε οἱ ἄνθρωποι ἀπέθνησκον, ὅπως τὰ πρόβατα, καὶ πολλοὶ ἔμενον ἄταφοι. Τὰ δὲ πτηνά, τὰ ὁποῖα τρώγουν ἀνθρώπινα πτώματα, ἢ δὲν ἐπλησίαζον τοὺς ἀτάφους νεκρούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολλοί, ἢ, ὅσα ἔφαγον ἀπὸ αὐτούς, ἐμολύνθησαν καὶ ἀπέθανον. Τὰ πτηνὰ αὐτὰ ἐξηφανίζοντο ἀπὸ τὰ μέρη, ὅπου εὗρισκοντο ἄταφα πτώματα* ». Ὁ λοιμὸς διήρκεσε μὲ μικρὰς ὑποχωρήσεις καθ' ὄλον τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ ἐπροξένησε μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν πληθυσμὸν.

Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων. Θάνατος τοῦ Περικλέους.

Ὁ Ἀρχίδαμος ἐφοβήθη, μήπως προσβληθῆ ὁ στρατὸς του ἀπὸ τὴν ἐπιδημίαν, καὶ ἀπεχώρησε μὲ σπουδὴν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Περικλῆς ἐξ ἄλλου, ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε τὸν στόλον ὑπὸ ἄλλους στρατηγούς εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄλωσιν τῆς Ποτειδαίας. Ὁ στόλος ὅμως ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς τὰς

Ἰθάκης, ὅπου ἡ κατάσταση ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν θραύσιν τοῦ λοιμοῦ ἦτο σχεδὸν ἀπελπιστική. Οἱ Ἰθακῆες ἤρχισαν νὰ χάνουν τὸ ἠθικὸν των. Εἰς τὴν ἀπόγνωσίν των ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ Περικλέους, τὸν ὅποιον ἐθεώρουν ὑπαίτιον τῶν συμφορῶν.

Ὁ Περικλῆς τότε συνεκάλεσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ μετὰ τὴν γνωστὴν ἀταραξίαν του ὠμίλησε πρὸς τοὺς Ἰθακῆες ὡς πατὴρ καὶ ὄχι ὡς ἀνώτατος ἄρχων. « Ἄν ἡ πατρίς εὐτυχῆ, εἶπεν, αἱ ἰδιωτικαὶ ἀτυχίαι θεραπεύονται, ἐνῶ οὐδεμία ἰδιωτικὴ εὐτυχία δύναται νὰ διατηρηθῆ, ὅταν ἡ πατρίς περιέλθῃ εἰς δυστυχίαν... Ὅταν λοιπὸν ἡ μὲν πατρίς ἡμπορῆ νὰ βαστάσῃ τὰς συμφορὰς τῶν πολιτῶν, ἕνας δὲ ἕκαστος μεμονωμένος πολίτης δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὴν βοηθήσῃ, πῶς δὲν ἐπιβάλλεται ὅλοι μαζὶ νὰ τὴν ἐνισχύσωμεν καὶ νὰ μὴ μᾶς τρομάξουν αἱ ἀτομικαὶ κακοτυχίαι μας » ;

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τοῦ λόγου ὑπῆρξε μεγάλη. Ἡ δυσφορία τῶν Ἰθακῆων κατὰ τοῦ Περικλέους ἔπαυσεν, ἀλλὰ προσωρινῶς. Αἱ ταλαιπωρίαι των ἀπὸ τὴν νόσον ἐμεγάλωνον καὶ ἡ ὄργη των ἐξέσπασε καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Περικλέους, ἀπὸ τὸν ὅποιον τῶρα ἀφῆρσαν τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ. Χωρὶς δυσφορίαν καὶ παράπονον ὁ Ἰθακῆς πολιτικὸς ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔχασεν ἀπὸ τὴν νόσον τοὺς δύο υἱοὺς του. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν συμφορὰν διετήρησεν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖόν του.

Ἡ ἀνικανότης τῶν διαδόχων τοῦ Περικλέους ἠνάγκασε τοὺς Ἰθακῆες νὰ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ἀρχήν. Δὲν ἦτο ὁμοῦ πλέον πεπρωμένον νὰ ὑπηρετήσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν πατρίδα του. Προσεβλήθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν θανατηφόρον ἐπιδημίαν καὶ ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 429 π. Χ. εἰς ἡλικίαν 62 ἐτῶν.

Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ἰθακῆες ἀνεπανόρθωτος συμφορὰ. Ὁ Περικλῆς, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς καὶ ρήτωρ. Μετὰ τὰ προτερήματα αὐτὰ ἀπέκτησε μέγα κύρος, μετὰ τὸ ὅποιον κατώρθωνε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Ἰθακῆες τὴν πειθαρχίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν προκοπὴν τῶν λαῶν. Καὶ ἐπετύγχανεν αὐτὸ χωρὶς καθόλου νὰ δεσμεύῃ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπίστωσις του ἦτο βαρὺ πλῆγμα διὰ τοὺς Ἰθακῆες.

Μετὰ τὸν Περικλέα ἐπεκράτησαν πολιτικοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸ συμφέρον τῆς ὀλότητος, ἀλλ' εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς προσωπικῆς των φιλοδοξίας. Ἀπέκρυπτον ἀπὸ τὸν λαὸν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκολάκευον τὰς ἀδυναμίας του, διὰ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐκλογὴν των εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα. Οἱ πολιτικοὶ οὗτοι ὠνομάζοντο **δημαγωγοί**. Περίφημος δημαγωγός, ὁ ὅποιος ἐπεβλήθη εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦς, ὑπῆρξεν ὁ Κλέων, ἄνθρωπος ἐμπαθέστατος καὶ τυχοδιώκτης. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' εἶχε πλουτήσει ὡς βιομήχανος βυρσοδέψης. Πλὴν τῶν χρημάτων ὁμῶς διέθετε καὶ ρητορικὴν καὶ δημαγωγικὴν ἱκανότητα μοναδικήν. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἐπεβάλλετο εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὸ παρέσυρεν εἰς τὰς ἰδέας του. Ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων.

Ἀποστασία τῆς Λέσβου.

Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. 10

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Σπαρτιᾶται δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ λοιμοῦ. Δὲν ἔμειναν ἔμως ἄργοι. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχιδάμου ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Πλαταιῶν, τὰς ὁποίας ἐπολιόρκησαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔπεσεν ἡ Ποτεΐδαια καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (428 π. Χ.) ἀπεστάτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἡ Λέσβος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἀμέσως στόλον καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Μυτιλήνην κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οἱ Μυτιληναῖοι ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος νὰ παραδοθῶν, διότι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν κατάρθωσαν νὰ τοὺς βοηθήσουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Λέσβος ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μυτιλήνης ἐφάνη ἡ ἐμπάθεια καὶ ἡ ἀγριότης τοῦ Κλέωνος. Οὗτος προέτεινε εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ θανατώσουν ὅλους τοὺς ἐνήλικας Μυτιληναίους. Καὶ ἀπεσοβήθη μὲν τὸ φρικτὸν τοῦτο ἄνοσιούργημα, διότι ἐπεκράτησαν ἄλλαι φρονιμώτεραι γνώμαι, ἀλλ' ὁμῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν χιλίους αἰχμαλώτους ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς Μυτιλήνης.

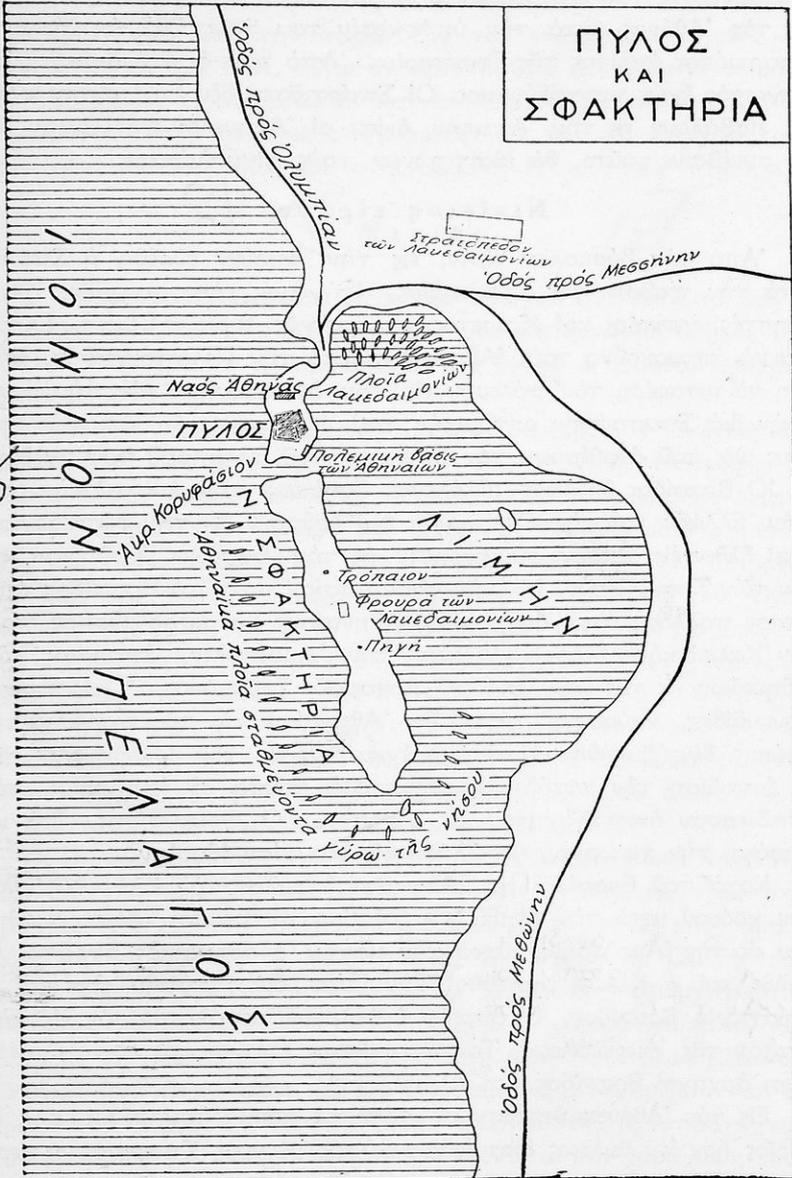
Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον οἱ Σπαρτιᾶται ἐκυρίευσαν μετὰ διετῆ

πολιορκίαν τὰς Πλαταιὰς καὶ διὰ τὰ εὐχαριστήσουν τοὺς συμμάχους των Θηβαίους, ἐφόνευσαν τοὺς ὀλίγους ὑπερασπιστὰς τῆς ἐνδόξου πόλεως. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος ἐγένετο διαρκῶς ἀγριώτερος.

Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον τὸ σημαντικώτερον πολεμικὸν γεγονός ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῆς Πύλου καὶ τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τὸ 425 π. Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης κατέπλευσε μὲ πέντε πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου, ἀπεβίβασθη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὠχύρωσε τὴν περιοχὴν. Ἐπειδὴ ἡ πόλις ἔκειτο εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ὁ Δημοσθένης ἐσχεδίαζε νὰ τὴν καταστήσῃ ὀρμητήριον, διὰ νὰ ἀποκλείσῃ ἐκ δυσμῶν τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς δυσηρεστημένους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατοίκους τῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀντελήφθησαν τοὺς σκοποὺς του καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον του ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως ἀπεβίβασαν 420 ὀπλίτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἐμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς Πύλου. Ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας του προέβαλε γενναίαν ἀντίστασιν. Ὅταν δὲ ἔφθασεν ἐνίσχυσις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὄχι μόνον κατῴρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀλλὰ καὶ ἐπολιορκῆσε τοὺς 420 ὀπλίτας των εἰς τὴν Σφακτηρίαν. Ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὀπλίτας αὐτοὺς ἀνῆκον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενεῖας τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι προέτειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην, ἀλλ' αὐτοὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ Κλέωνος ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ πολιορκία παρετείνετο, ὁ Κλέων ἐζήτησε νὰ ἀποσταλῇ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Πύλον. Ἔδωκε τὴν ὑπόχρεσιν, ὅτι ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ θὰ ἐφόνευεν ἢ θὰ ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας αἰχμαλώτους τοὺς ἀποκλεισμένους εἰς τὴν Σφακτηρίαν Σπαρτιάτας. Ὅπως διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης, οἱ Ἀθηναῖοι ἐγάλασαν διὰ τὰς καυχησιολογίας τοῦ Κλέωνος, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν του. Ἦλπιζον, ὅτι ἐδίδετο εὐκαιρία «*δοῦν ἀγαθοῦν τοῦ ἐτέρου τεύξεσθαι, ἢ Κλέωνος ἀπαλλαγῆσεσθαι, ὃ μᾶλλον ἤλπιζον, ἢ Λακεδαιμονίους σφίσι χειρώσασθαι*».

Ὅταν ὁ Κλέων ἀπεβίβασθη εἰς τὴν νῆσον, εὗρεν ὅλα ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐκυκλώθησαν ἀπὸ παντοῦ καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ διαφύγουν. Δι' αὐτὸ ἐπολέμησαν μὲν γενναίως, ἀλλὰ τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ

ΠΥΛΟΣ ΚΑΙ ΣΦΑΚΤΗΡΙΑ

παραδοθῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κλέων ἐντὸς 20 ἡμερῶν μετέφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του τοὺς 292 ἐπιζήσαντας Σπαρτιάτας ὀπλίτας τῆς Σφακτηρίας. Ἀπὸ τότε ὁ τυχοδιώκτης δημογωγὸς ἔγινε παντοδύναμος. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἠπειλήσαν ὅτι, ἂν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἐθανάτωνον τοὺς αἰχμαλώτους.

Νικίειος εἰρήνη. 12

Ἀπὸ τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σφακτηρίας, ἐξήγαγε τὴν πατρίδα του ὁ χρηστός, γενναῖος καὶ ἐξάιρετος στρατηγὸς Βρασίδης. Οὗτος, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Μὲ τὴν μοναδικὴν διὰ Σπαρτιᾶτην ρητορικὴν του ἰκανότητα ἔπεισε τοὺς ἐφόρους νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τολμηροῦ του σχεδίου.

Ὁ Βρασίδης ἐπέρασε μὲ ὀλίγας δυνάμεις τὴν ἀνατολικὴν στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς ἄμεσον συνεννόησιν μὲ τὸν βασιλέα Περδίκκαν, φίλον τῶν Σπαρτιᾶτῶν. Μὲ τὴν συνεργασίαν αὐτοῦ ὁ Βρασίδης ἀπέσπασε πολλὰς πόλεις ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Χαλκιδικήν. Τέλος ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφίπολιν, ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ναύαρχος τότε τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, δὲν ἠδυνήθη νὰ πλεύσῃ ἐγκαίρως εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάληψίν της. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἀναπολόγητον εἰς θάνατον. Ὁ Θουκυδίδης, διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ὑπεβλήθη εἰς ἐκουσίαν ἐξορίαν.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν Κλέωνα. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἀφίξίν του οἱ δύο ἀντίπαλοι συνεκρούσθησαν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν. Κατὰ τὴν μάχην ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς ἐνικήθη καὶ ὁ Κλέων ἐφονεύθη. Τὴν ἰδίαν ὅμως τύχην εἶχε καὶ ὁ στρατηγὸς Βρασίδης, ὁ ὁποῖος ἐτάφη μὲ μεγάλας τιμὰς εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἀμφιπόλεως. Τοιοῦτοτρόπως ἔλειψαν οἱ δύο φιλοπόλεμοι ἀρχηγοὶ Βρασίδης καὶ Κλέων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπερίσχυσε τότε τὸ κόμμα τοῦ Νικίου, ὁ ὁποῖος ἤρχισεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Σπαρτιᾶτας περὶ

ειρήνης. Αί περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκαί, διότι καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι εἶχον ἐξαντληθῆ ἀπὸ τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται τὸ 421 π. Χ. ἔκλεισαν εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποδοθῶν ἀμοιβαίως οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἔγινε μὲ τὴν μεσολάβησιν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ στρατηγοῦ Νικίου, διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Νικίειος εἰρήνη.

Ὁ Νικίας.

193

W

Ὁ Νικίας κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀπὸ τὰ ἀργυρωρυχεῖα τοῦ Λαυρείου καὶ ἀπὸ βιομηχανικὰς ἐργασίας ἤρξησε τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμησε, καὶ ἔγινεν ὁ πλουσιώτερος ἀνθρώπος τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Νικίας ἦτο πολίτης ἐνάρετος καὶ συνετός. Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ δημοσίαι ζωὴ του ἦτο ἀμειπτος. Ἐξ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς ἠσθάνετο βαθῶν σεβασμῶν πρὸς τὴν προγονικὴν θρησκείαν. Καίτοι πλούσιος διῆγε βίον ἀπλοῦν καὶ λιτόν. Ἡ νομιμοφροσύνη, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ δικαιοσύνη του ἦσαν ὑποδειγματικά. Ἀλλ' ὑπεράνω ὅλων τῶν ἀρετῶν του διέλαμπεν ἡ φλογερὰ φιλοπατρία του. Ὀνειρον ὅλης τῆς ζωῆς του ἦτο ἡ διατήρησις « τοῦ μεγάλου ὀνόματος τῶν Ἀθηνῶν », ὅπως ἐσυνήθιζε νὰ λέγῃ, καὶ κατὰ τὰς ἀτυχίας τῆς πόλεως « ἡ ἐπανόρθωσις τῆς πεπτωκυίας δυνάμεως αὐτῆς ». Ὁ Νικίας εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἀνδρας, τῶν ὁποίων ἐπαινεῖ τὸν χαρακτήρα ὁ Θουκυδίδης: « Ἡ ὅλη διαγωγὴ, λέγει, τοῦ Νικίου ἦτο κανονισμένη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀποβλέπῃ μόνον εἰς τὴν χρηστότητα ».

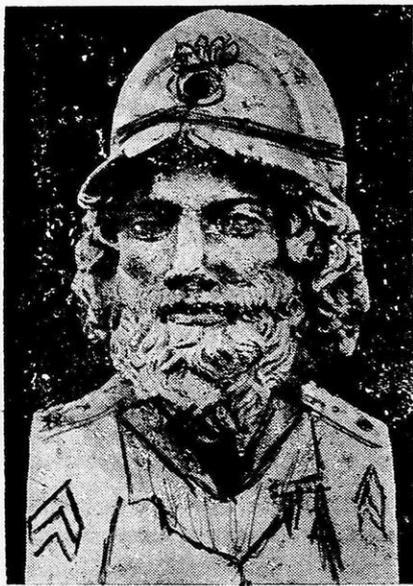
Ὡς στρατηγὸς διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ ἀπέλαυε γενικῆς ὑπολήψεως. Ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἠγαπᾶτο, διότι ὑπεβάλλετο μαζί των εἰς τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ τὰς αὐτὰς ταλαιπωρίας καὶ στερήσεις. Εἰς τὴν πολιτικὴν διεκρίθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε χαρακτήρα ἠπιον καὶ ἄτολμον, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ ἀντιπάλου Κλέωνος, ὁ ὁποῖος ἦτο βιαιότατος καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ μεταχειρίζεται καὶ τὰ εὐτελέστερα μέσα, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἡ ἀγαθότης, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ σωφροσύνη τοῦ Νικίου δὲν συνεβιβάζοντο μὲ τὴν ταραχώδη ἐπο-

χόν, με τήν ὁποίαν συνέπεσεν ἡ ἀνάμειξις του εἰς τήν πολιτικήν.

Ὁ Νικίας εἶχε συμβουλευσει τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τήν κατάληψιν τῆς Σφακτηρίας νά δεχθοῦν τὰς προτάσεις εἰρήνης τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλά δέν εἰσηκούσθη. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος ἐπεβλήθη ἡ πολιτική του, εἰς τήν ὁποίαν ὠφείλετο ἡ Νικίειος εἰρήνη. Ἄλλ' ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἦτο ἀπλῶς μία ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεκράτησαν μετ' ὀλίγον οἱ φιλοπόλεμοι, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νά καταφέρωνται κατὰ τῆς εἰρήνης. Ἀρχηγὸς τῶν ἦτο νέος πολιτικὸς ἀνὴρ με ὠραῖον παράστημα, εὐφυὲς καὶ δραστήριος ἀλλὰ καὶ πλήρης ἐλαττωμάτων, ὁ Ἄλκιβιάδης.

Ὁ Ἄλκιβιάδης.

Ὁ Ἄλκιβιάδης ἀνῆκεν εἰς μεγάλην οἰκογένειαν. Ὁ πατὴρ του Κλεινίας κατήγετο ἀπὸ τὸ μυθικὸν γένος τῶν Αἰακιδῶν, ἡ δὲ μήτηρ του Δεινομάχη ἀπὸ τοὺς Ἀλκμεωνίδας καὶ ἦτο συγγενὴς τοῦ Περικλέους. Πολὺ ἔνωρις ἔχασεν ὁ Ἄλκιβιάδης τὸν πατέρα του, ὁ ὅποιος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τῆς Κορωνείας (446 π. Χ.), καὶ τὴν κηδεμονίαν του ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς.

Ἄλκιβιάδης

ὠραιότητά του ἐγοῆτευσεν ὅλους. Ἦτο γενναϊδῶρος μέχρι σπα-

τάλης, καταδεκτικός και πειστικός εις τούς λόγους του. Είχεν αποκτήσει τόσην συμπάθειαν εις τὸ πλῆθος, ὥστε, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος, « οὐδὲν θαυμαστόν, ὅτι ἦνθει ἡ δόξα αὐτοῦ μετ' εὐνοίας καὶ τιμῆς, ἐπεὶ καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἔνια πολλάκις χάριν εἶχε ».

Ἄλλ' εἶχεν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ μεγάλα ἑλαττώματα, διότι ἦτο ὑπερβολικὰ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Χάριν τῶν προσωπικῶν ἐπιδιώξεων του ἔγινεν ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν χωρὶς νὰ πιστεῦθῃ εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας. Ἐνῶ ἦτο καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὅπως καὶ ὁ Νικίας, ἐν τούτοις ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ὑπογραφήν της ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου. Ἐφαντάζετο, ὅτι θὰ ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσῃ δόξαν καὶ ὄνομα. Μὲ τὴν ἄλλοπρόσαλλον πολιτικὴν καὶ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του ὠδήγησε τὴν πατρίδα του εἰς μεγάλας συμφοράς. Ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην ἔλειπεν ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ συγχρόνου του πολιτικοῦ Νικίου.

5. ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου

διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας.

Ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου ἦτο φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σπαρτιατῆται διὰ τὴν νεαρὰν κυρίως ἡλικίαν του δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ διετήρουν φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Νικίαν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του, ὁ Ἀλκιβιάδης ἔγινεν ἐχθρὸς των. Διὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ, ὅταν ἐξελέγη στρατηγὸς (420 π.Χ.), συνενοήθη μὲ τοὺς ἀντιπάλους τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοὺς Ἀργεῖους, Ἀρκάδας καὶ Ἡλείους, μὲ σκοπὸν νὰ προσβάλλῃ τὴν Σπάρτην εἰς τὴν ἰδίαν της χώραν. Οἱ Σπαρτιατῆται ὅμως ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοιοῦτοτρόπως τὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐματαιώθησαν.

Ἐν τούτοις ἡ ἀποτυχία αὐτὴ δὲν ἐσωφρόνισε τὸν φιλόδοξον πολιτικόν. Διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸ γόητρόν του, ἔβαλε τῶρα εἰς τὸν

νοῦν τολμηρότερα σχέδια καὶ περιέμενε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρέψει τὴν προσοχὴν των πρὸς δυσμάς. Τοὺς προσεῖλκυεν ἰδίως ἡ ἐπίκαιρος θέσις τῆς Σικελίας μὲ τὰς πλουσίας ἑλληνικὰς ἀποικίας της, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον αἱ Σ υ ρ α κ ο ῦ σ α ι. Ἐὰν ἐγίνοντο κύριοι τῆς μεγάλης νήσου, θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν ἡγεμονίαν των σπουδαιότατα ἑλληνικὰ κέντρα τῆς δύσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ Πελοπόννησος θὰ ἀπεκλείετο ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο ὑποχείριος εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐσκέφθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγαλεπήβολον αὐτὸ σχέδιον. Ἐφαντάζετο, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀνεγνωρίζετο ὡς ὁ μεγαλοφυνέστατος πολιτικὸς τῶν Ἀθηναίων μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀρχίσει ἐχθροπραξίαι μεταξὺ τῆς πόλεως Ἐ γ ἔ σ τ η ς καὶ τοῦ Σ ε λ ι ν ο ῦ ν τ ο ς. Ἐπειδὴ οἱ Συρακοῦσιοι ἐβοήθουν τοὺς Σελιουντίους, οἱ Ἐγεσταῖοι ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὑπεστήριξε θερμῶς τὴν αἴτησιν τῶν Ἐγεσταίων, τὴν ὁποίαν οἱ φρονιμώτεροι Ἀθηναῖοι καὶ πρὸ πάντων ὁ Νικίας ἀπέκρουον. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅπως διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης, ὁ Νικίας ἐτόνισε τὸν μέγιστον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον θὰ διέτρεχον, ἂν ἀπετύγγανον εἰς τὴν μακρινὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν. « Ἄν πάθωμεν, εἶπε, κάποιαν σοβαρὰν ἤτταν, θὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν οἱ ἐχθροὶ ἀμέσως. Αὐτοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην, διότι ἔπαθον κατὰ τὸν πόλεμον μεγαλυτέρας συμφορὰς ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας. Ἐπειτα ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ὄροι τῆς εἰρήνης ἀμφισβητούμενοι... Ἄν διχάσωμεν τὰς δυνάμεις μας, [εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν μαζὶ μὲ τοὺς Σικελιώτας..... Ἄς ἀπαντήσωμεν λοιπὸν εἰς τοὺς Ἐγεσταίους ὅτι, ὅπως ἤρχισαν τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Σελιουντίους χωρὶς τοὺς Ἀθηναίους, ἔτσι πρέπει μόνοι των καὶ νὰ τὸν τελειώσουν. Ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ κάμνωμεν συμμάχους, ὅπως συνηθίζομεν, ἐκείνους, τοὺς ὁποίους θὰ βοηθήσωμεν, ἂν ἀτυχήσουν, [ἐνῶ δὲν πρόκειται νὰ ὠφεληθῶμεν τίποτε ἀπὸ αὐτοὺς εἰς περιστάσιν ἀνάγκης ». Ἄλλ' οἱ φρόνιμοι λόγοι τοῦ Νικίου δὲν ἔπεισαν τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ γοητεία καὶ τὰ ἀπατηλὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἀλκιβιάδου τοὺς

παρέσυραν και χωρίς να σκεφθοῦν τοὺς κινδύνους ἀπεφάσισαν τὴν ἐκστρατείαν.

16

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Σικελίας. Φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου.

Ἀφοῦ ἡ μεγάλη ἀπόφασις εἶχε ληφθῆ, οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ὀργανώνουν τὴν ἐκστρατείαν μὲ ζῆλον καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἀμέσως ἐξέλεξαν στρατηγούς τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Λάμαχον καὶ τὸν Νικίαν. Εἶναι πράγματι συγκινητικὴ ἡ δῆλωσις τοῦ Νικίου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὅτι ἀναλαμβάνει τὴν στρατηγίαν, ἐφ' ὅσον αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τῆς πατρίδος, καίτοι ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἐκστρατείαν.

Ἄλλ' ἐνῶ αἱ πολεμικαὶ ἐτοιμασίαι εὐρίσκοντο εἰς τὸ τέλος των, ἀπροσδόκητον γεγονός συνετάραξε τὰς Ἀθήνας. Μίαν πρωίαν εὐρέθησαν κομμένα αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἑρμῶν. Ἦσαν δὲ οἱ Ἑρμαῖ μικραὶ τετράγωνοι στήλαι, αἱ ὁποῖαι ἔφερον εἰς τὴν κορυφὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ὡς ὁδοδείκται. Ἐπ' αὐτῶν ἀνεγράφοντο ὁδηγίαι διὰ τοὺς διαβάτας καὶ συμβουλαὶ χρήσιμοι διὰ τὴν ζωὴν. (Μὴ φίλους ἐξαπάτα. Πορεύου δίκαια φρονῶν. Μὴ πᾶσι πιστενε. Ἀνιστόν ἀργία) κ. ἄ. ὅ.

Ὁ ἀκρωτηριασμός τῶν Ἑρμῶν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μεγάλη ἀσέβεια καὶ ὡς κακὸς οἰωνός διὰ τὴν ἐκστρατείαν. Ἡ βουλὴ προεκήρυξεν ἀμέσως ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐνόχων. Καὶ οἱ μὲν ἔνοχοι δὲν ἀνευρίσκοντο, ἀλλ' οἱ πολλοὶ ὑπώπτευσον τὸν Ἀλκιβιάδην. Αὐτὸς ἐξήτησε

Στήλη Ἑρμοῦ

νά διεξαχθοῦν ἀνακρίσεις, οἱ ἀντίπαλοί του ὁμως ἐπέτυχον ἀναβολὴν τῆς δίκης, διὰ τὴν νὰ μὴ ματαιωθῆ δῆθεν ἡ ἐκστρατεία.

Ὁ στόλος μὲ τὴν ἄλλην ἐκστρατευτικὴν δύναμιν ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ θέρους τοῦ 415 π.Χ. Ὁ ἀπόπλους ἔλαβε μορφὴν πανηγυρικὴν. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πειραιεῖς, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ κατευδῶσαν τοὺς ἀναχωροῦντας μὲ τὰς θερμότερας εὐχάς. Εἰς τὴν Κέρκυραν, ἣ ὁποία εἶχεν ὀρισθῆ ὡς τόπος συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, συνηθροίσθησαν 134 τριήρεις, 5100 ὀπλίται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1500 Ἀθηναῖοι, 1300 μισθοφόροι ψιλοὶ καὶ πλῆθος ἄλλο φορτηγῶν καὶ μεταγωγικῶν πλοίων. Ὅλοι αὐταὶ αἱ δυνάμεις ἦσαν ἄριστα ἐξοπλισμένοι καὶ εἶχον ἄφθονα ἐφόδια.

Ἀπὸ τὴν Κέρκυραν ὁ στόλος διηυθύνθη εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας καὶ κατόπιν εἰς τὴν Σικελίαν. Τότε παρουσιάσθησαν αἱ πρῶται δυσκολίαι. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νήσου δὲν ἔδει-

415 π. Χ. ξαν προθυμίαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως αὐτοὶ ἤλπιζον. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ διεφώνησαν. Ὁ Λάμαχος εἶχε τὴν γνώμην νὰ προσβάλλουν ἀμέσως τὰς Συρακούσας, ἐνῶ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Νικίας ὑπεστήριζον, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσουν προηγουμένως συμμαχούς.

Ἀλλὰ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα ἦτο τὸ ἐξῆς. Εἰς τὴν νῆσον κατέπλευσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἓν ἐκ τῶν ἱερῶν πλοίων τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Σ α λ α μ ι ν ί α. Εἶχεν ἐντολὴν νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, διὰ νὰ ἀπολογηθῆ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐχθρῶν του διὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸν τῶν Ἑρμῶν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τῆς πόλεως. Ἠκολούθησε μὲ τὴν ἰδικὴν του τριήρη τὴν Σαλαμινίαν, καθ' ὁδὸν ὁμως ἐδραπέτευσε καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἐρήμην εἰς θάνατον καὶ ἐδήμευσαν τὴν περιουσίαν του.

Τότε ἐφάνη ὁ διοστραμμένος νοῦς καὶ χαρακτὴρ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Διὰ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Ἀθηναίους, ἐγίνε πολύτιμος συνεργάτης τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του. Συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας ἀφ' ἑνὸς νὰ στείλουν εἰς τὴν Σικελίαν ἱκανὸν στρατηγὸν μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τειχίσουν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὴν Δεκέλειαν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτὴν μονίμως.

17
◀ **Ἡ καταστροφή.**

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ Νικίας καὶ Λάμαχος ἔφθασαν εἰς τὰς Συρακούσας. Ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Συρακουσίους εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως, ἐπολιορκήσαν στενωῶς τὴν πόλιν. Οἱ Συρακούσιοι ἐπιέζοντο πολὺ ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἔστειλαν τὸν ἐμπειροπόλεμον στρατηγὸν Γύλιππον μὲ δύναμιν τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἡ ἄφιξις τοῦ Γυλίππου ἔδωκε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Συρακουσίους καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν των.

Ἀντιθέτως ἡ κατάστασις εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ἐχειροτέρευε διαρκῶς. Ὁ στρατηγὸς Λάμαχος ἐφρονεῦθη, ὁ δὲ Νικίας

Νόμισμα Συρακουσῶν

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Ἀθηναίων τὸ 413 π.Χ.

δὲν κατώρθωνε νὰ κάμῃ τίποτε ἀξιόλογον κατὰ τοῦ Γυλίππου καὶ τῶν Συρακουσίων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ Νικίας συνέστησε δι' ἐπιστολῆς του εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀνακαλέσουν τὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν. Εἰς ἀπάντησιν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθειαν ἀπὸ 70 πλοῖα καὶ 5000 ὀπλίτας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄφισιν τῶν ἐνισχύσεων τὰ πράγματα διαρκῶς ἐχειροτέρευον διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἐπίθεσις, τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἀπέτυχε. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐπανειλημμένας ἀτυχεῖς ναυμαχίας. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἔγινε τοιουτοτρόπως κρίσιμος. Μόνοι των ἔκαυσαν τὸν ὑπόλοιπον στόλον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Οἱ Συρα-

κούσιοι άντελήφθησαν τὰς προθέσεις των καὶ ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τοῦ ὑποχωροῦντος ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ.

413 π. Χ. Κατόπιν ἐξαιρετικῆς φθορᾶς καὶ ἀφαντάστου κακοπαθείας οἱ δύο Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἠναγκάστησαν νὰ παραδοθοῦν μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 413 π.Χ.

Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἄλλους ἐθανάτωσαν οἱ Συρακούσιοι, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Νικίαν, καὶ ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὰ λατομεῖα. Ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιραν, τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακουχίας οἱ περισσότεροὶ προσεβλήθησαν ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἀπέθανον. Ὅσοι ἔζησαν, ἐπωλήθησαν ἀργότερα ὡς δοῦλοι. Μόνον ἐλάχιστοι κατῶρθωσαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ φέρουν τὴν θλιβερὰν εἶδησιν τῆς μεγάλης συμφορᾶς. Τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἔδωκεν ὁ Θουκυδίδης συμπυκνωμένον εἰς μίαν φράσιν: « οὐδὲν ἐστίν, ὅ τι οὐκ ἀπώλετο ».

6 ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Δεκελεικὸς πόλεμος. Ἀποστασία τῶν συμμάχων.

Ἀπὸ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 413 π. Χ. ὁ πόλεμος ἐγενικεύθη. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἄγιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὠχύρωσε τὴν Δεκέλειαν κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐληλάτει τὴν χώραν καὶ ἀπέκλεισε στενωῶς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς.

Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν στιγμὴν ἔφθασαν αἱ πληροφορίαι διὰ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον νὰ τὰς πιστεύσουν. Ἀλλ' ὅταν τὰ γεγονότα ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τὰς μαρτυρίας τῶν ὀλίγων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι κατῶρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἀθήνας, μεγάλη ἀγωνία καὶ ἀπελπισία κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσυλλογίζοντο, τί ἔχασαν, ἔβλεπον, ὅτι εἶχον μείνει χωρὶς στρατὸν καὶ χωρὶς πλοῖα καὶ κατενόουν τὴν κρίσιμον θέσιν τῆς πατρίδος των. Ἐπὶ πλέον ἐφοβοῦντο, ὅτι ἀπὸ στίγμῆς εἰς στιγμὴν θὰ ἤρχето ἀπὸ τὴν Σικελίαν ὁ νικητὴς καὶ θὰ κατελάμβανε τὰς Ἀθήνας. Ἐσυλλογίζοντο ἀκόμη, ὅτι ἴσως καὶ οἱ σύμμαχοι κινηθοῦν εἰς ἀποστασίαν ἐπωφελοῦμενοι τὴν δύσκολον θέσιν των.

Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔχασαν ὅλως διόλου τὸ ἠθικόν των. Μετὰ τὴν πρώτην κατάπληξιν ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον συμφορὰν ἤρχισαν ἀμέσως νέας ἐτοιμασίας. Ὑπεβλήθησαν εἰς περιορισμούς καὶ δαπάνας καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατώρθωσαν νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὰς δυνάμεις των. Ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἶχον ὑπερνικήσει ὅλας τὰς δυσκολίας.

Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἐχειροτέρευε καθημερινῶς. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τὴν Δεκέλειαν. Ἦρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσι ἰσχυρὸν στόλον, διὰ νὰ προσβάλουν τοὺς Ἀθηναίους καὶ κατὰ θάλασσαν. Συγχρόνως ἔστειλαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ παρακινήσῃ τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων νὰ ἀποστατήσουν καὶ νὰ ταχθοῦν μὲ τὸ μέρος των. Καὶ πράγματι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους συμμάχους τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ἄλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἔκαμαν καὶ κάτι ἄλλο πολὺ φοβερώτερον. Διὰ τοῦ σατράπου τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Καρίας Τισσαφέρνους συνενόηθησαν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἕγιναν σύμμαχοί του καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς ἀντάλλαγμα ἀνέλαβεν ὁ Τισσαφέρνης νὰ μισθοδοτῆ τὰ πληρώματα τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Πέρσαι ἐπεμβαίνουν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνισχύουν μὲ χρήματα τοὺς Σπαρτιάτας. Πέρσαι καὶ Λακεδαιμόνιοι ἐνώνονται, διὰ νὰ καταφέρουν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων.

Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας. 19

Ὁ Ἀλκιβιάδης, τὸν ὁποῖον οἱ Σπαρτιᾶται ἐχρησιμοποίησαν, ὅπως εἶδομεν, διὰ νὰ ἀποστατήσουν τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων, ἐκίνησε μετ' ὀλίγον τὰς ὑποψίας των. Τότε ὁ ἐξόριστος πολιτικὸς ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Τισσαφέρνην, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε καταστρεπτικὰς συμβουλὰς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Παρέστησεν εἰς αὐτόν, ὅτι τὸ συμφέρον τῶν Περσῶν ἐπιβάλλει νὰ εὑρίσκωνται εἰς διαρκῆ πόλεμον αἱ δύο ἰσχυρότεροι ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ Ἀθῆναι

καὶ ἡ Σπάρτη, χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη νὰ ἐπιτύχῃ ἀπόλυτον ὑπεροχὴν. Συγχρόνως ὁ Ἄλκιβιάδης ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν Σάμον. Εἶχε διαβεβαιώσει αὐτούς, ὅτι θὰ ἀπέσπτα τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ θὰ τοὺς ἔκαμνε φίλους τῶν Ἀθηναίων. Μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῶν οὕτω παραπλανηθέντων στρατηγῶν κατώρθωσεν ὁ Ἄλκιβιάδης νὰ ἀνακληθῇ ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχε γίνοι σοβαρὰ πολιτικὴ μεταβολή. Οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιρροή εἶχεν αὐξηθῆ μετὰ τὰ ἐπανειλημμένα στρατιωτικὰ ἀτυχήματα, ἀνέκτησαν θάρρος καὶ μετέβαλον τὴν δημοκρατίαν εἰς ὀλιγαρχίαν. Κατέλυσαν τὴν βουλὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἐγκαθίδρυσαν νέαν βουλὴν, τὴν λεγομένην *κυβέρνησιν τῶν τετρακοσίων* (411 π. Χ.). Ἄλλ' ὁ στόλος δὲν ἐνέκρινε τὴν γενομένην μεταβολὴν καὶ ἐπανάφερε τὴν δημοκρατίαν.

Ὁ Ἄλκιβιάδης μετὰ τὴν ἀνάκλησίν του δὲν ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἦθελε νὰ ἐπανέλθῃ μὲ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν λάμπιν τοῦ νικητοῦ. Μὲ μικρὰν μοῖραν στόλου, τὴν ὁποίαν εἶχε συγκροτήσει μὲ χρήματα τοῦ Τισσαφέρους, καὶ μὲ συνεργασίαν τῶν ἄλλων Ἀθηναίων στρατηγῶν εἶχεν ἄρκετὰς ἐπι-
410 π. Χ. τυχίας κατὰ θάλασσαν. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν *Κύζικον* τοῦ Ἑλλησπόντου κατεναυμάχησε τὸν σπαρτιατικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἔχασε καὶ αὐτὸν τὸν ναυαρχὸν του, τὸν Μίνδαρον. Ἐπὶ πλέον κατέλαβε τὴν Κύζικον καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔγινε κύριος τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Χαλκηδῶνα καὶ τὸ Βυζάντιον. Κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν ὁ Ἄλκιβιάδης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 407 π. Χ. ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ ἔξολλον χαρὰν καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας ἀνεκήρυξεν αὐτὸν *στρατηγὸν αὐτοκράτορα*, δηλαδὴ στρατηγὸν μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Ὁ Ἄλκιβιάδης μὲ ἰσχυρὸν στόλον ἐπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄλλ' ἡ τύχη ἔπαυσε πλέον νὰ τὸν εὖνοῃ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος Β' διώρισε σατράπην τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸν νεώτερον υἱὸν του

Κῦρον ἀντὶ τοῦ Τισσαφέρνους. Ὁ Κῦρος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοὺς ἐβοήθει, ὅσον ἠδύνατο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλκιβιάδης ἔχασε τὴν συνεργασίαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Τισσαφέρνους.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλος σοβαρὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἀλκιβιάδου παρουσιάσθη. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου ἀνέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μινδάρου ἀνὴρ κατὰ πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς προηγουμένους, ὁ Λύσανδρος. Μὲ τὴν στρατηγικὴν πείραν ὁ νέος Σπαρτιάτης ναύαρχος συνεδύαζε καὶ ἐξαίρετον διπλωματικὴν εὐστροφίαν.

Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐδοκίμασε τὴν ἀξίαν τοῦ Λυσάνδρου πολὺ ταχέως. Κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν μὲ αὐτὸν βορείως τῆς Ἐφέσου εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Νότιον ἠττήθη. Εἰς τὴν ναυμαχίαν δὲν ἔλαβε μέρος ὁ Ἀλκιβιάδης, διότι ἀπουσίαζεν εἰς ἄλλην ἀποστολήν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν εὐθύνην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν αὐτὸν ὑπαίτιον τοῦ ἀτυχήματος καὶ τὸν καθήρεσαν ἀπὸ τὴν στρατηγίαν. Εἰς ἀντικατάστασίν του ἐξέλεξαν δέκα στρατηγούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἰκανώτερος ἦτο ὁ Κόνων.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἀλκιβιάδου ὑπῆρξε σοβαρὸν σφάλμα τῶν Ἀθηναίων, διότι δὲν εἶχον ἄλλον ἀντάξιον αὐτοῦ στρατηγόν. Ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἐπανῆλθε πλεόν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀπεσύρθη εἰς ἰδιόκτητον ὠχυρωμένην περιοχὴν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως.

Ἡ ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινούσας.

Τὴν ἀνοίξιν τοῦ ἔτους 406 π. Χ., ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ναυαρχίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιῆται ἔστειλαν ὡς ναύαρχον τοῦ στόλου τὸν Καλλικράτιδαν, ἄνδρα μὲ πανελληνία αἰσθηματα. Μὲ ψυχικὸν πόνον ἐβλεπεν ὁ Καλλικρατίδας νὰ συνεχίζεται ὁ ἀδελφοκτόνος ἐμφύλιος σπαραγμὸς καὶ νὰ τὸν ὑποθάλλουν μὲ χρήματα οἱ Πέρσαι. «Εἶναι ἀθλιώτατοι οἱ Ἕλληνες, ἔλεγε, διότι κολακεύουν τοὺς βαρβάρους δι' ὀλίγα χρήματα» καὶ προσέθετεν ὅτι, ἂν ἐπιστρέψῃ σῶος εἰς τὴν Σπάρτην, θὰ καταβάλλῃ ὅλας τὰς δυνάμεις του νὰ συμφιλώσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας.

Ἐν τούτοις ὁ Καλλικρατίδας δὲν ἔδειξεν ἀδράνειαν εἰς τὸ ἔργον,

τὸ ὁποῖον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ἡ πατρίς του. Εἶχε μάλιστα εὐθύς ἀμέσως σπουδαίαν ἐπιτυχίαν. Κατάρθωσε νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ναύαρχον τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Κόνωνα μετὰ τῶν πλοίων του εἰς τὸν λιμένα τῆς Μυτιλήνης.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὸ ἀτύχημα τοῦ Κόνωνος, ἠτόιμασαν ταχέως 110 τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἐπλευσαν εἰς τὴν Σάμον. Ἐκεῖ ἠνώθησαν μετὰ ἄλλας 40 συμμαχικὰς καὶ διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Λέσβον. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Καλλικρατίδας ἄφησε μίαν μοῖραν τοῦ στόλου νὰ πολιορκῇ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ ἐξέπλευσε μετὰ τὰ ὑπόλοιπα 120 πλοῖα πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν πλησίον τῶν νησίδων Ἀργινοῦσῶν, μετὰξὺ τῆς Λέσβου καὶ τῶν μικρασιατικῶν παραλίων.

Κατὰ τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν περὶ 406 π. Χ. φανῆ νίκη. Μέγα μέρος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου κατεστράφη, ὁ ἴδιος δὲ ὁ ναύαρχος Καλλικρατίδας ἐπνίγη. Οἱ Σπαρτιάται, οἱ ὁποῖοι ἐπολιόρκουν τὸν Κόνωνα, ὅταν ἔμαθον τὴν ἥτταν, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσαν εἰς Χίον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Κόνων ἠλευθερώθη, ἠνώθη μετὰ τοὺς νικητὰς καὶ ὅλος μαζί ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὴν Σάμον.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀξιοκατάκριτον διαγωγὴν ἀπέναντι τῶν νικητῶν στρατηγῶν καὶ ἠμαύρωσαν τὴν νίκην των. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ στρατηγοὶ δὲν ἠδυνήθησαν λόγῳ τῆς μεγάλης θαλασσοταραχῆς νὰ περισυλλέξουν τοὺς ναυαγούς καὶ τοὺς νεκρούς των. Κατηγορήθησαν ἔνεκα τούτου ἀπὸ τοὺς δημαγωγούς διὰ παράβασιν καθήκοντος καὶ ἀνεκλήθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μετὰ μικρὰν διαδικασίαν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κατεδικάσθησαν ὅλοι εἰς θάνατον πλὴν τοῦ Κόνωνος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν. Εἰς τὴν δραματικὴν ἐκείνην περίστασιν ἐθαυμάσθη ἡ ἀφοβία καὶ ὁ ἀνώτερος χαρακτήρ τοῦ προεδρεύοντος τῆς ἐκκλησίας φιλοσόφου Σωκράτους, ὁ ὁποῖος μόνον ἀντετάχθη εἰς τὴν παράνομον καταδίκην τῶν στρατηγῶν.

21 Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἀργινοῦσῶν κατ' ἀπαίτησιν τῶν συμμάχων οἱ Σπαρτιάται ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου, εἰς τὸν Λύσανδρον. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπηγόρευεν ὁ νόμος νὰ

ἐκλεγῆ νάυαρχος δύο φορές τὸ ἴδιον πρόσωπον, διώρισαν κατὰ τύπους ἄλλον ἄρχηγόν τοῦ στόλου, ὡς ἐπιστολέα δέ, δηλαδή ὑποναύαρχον, τὸν Λύσανδρον.

Ὁ Λύσανδρος ἐπλευσεν εἰς τὰ μικρασιατικά παράλια, ἀλλ' ἀπέφυγε νὰ ἀντιμετωπίσῃ εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ σπαρτιατικοῦ. Μὲ ἐπιδεξίους ἐλιγμούς ὁ Σπαρτιάτης νάυαρχος κατῶρθωσεν ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ νὰ προσορμισθῇ κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν Ἄβυδον, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Λάμψακον, πόλεις ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠκολούθουν κατὰ πόδας τὸν Λύσανδρον καὶ ἠγυροβόλησαν μὲ 180 πολεμικὰ σκάφη εἰς μίαν θέσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Αἰγὸς παταμοί. Ἀπὸ ἐκεῖ ἰσχυραὶ μοῖραι τοῦ στόλου ἐξήρχοντο καθημερινῶς εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ προεκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ Λύσανδρος ἠρκεῖτο νὰ παρακολουθῇ τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἀσχολίας των εἰς τὸ ἀγκυροβόλιόν των. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ὁποῖος ἐβλεπε τὰς κινήσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Λυσάνδρου ἀπὸ τὰ κτήματά του, συνεβούλευσεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς νὰ ἀλλάξουν ἀγκυροβόλιον. Ἄλλ' αἰσυστάσεις του ἔμειναν ἄκαρποι· « αὐτοὶ γὰρ νῦν ἔλεγον στρατηγεῖν, οὐκ ἐκεῖνον ».

Τοιουτοτρόπως τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἀφ' οὔτου οἱ Ἀθηναῖοι εἰχον καταπλεύσει εἰς τοὺς Αἰγὸς παταμούς, συνετελέσθη εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην τὸ μεγαλύτερον δράμα ὀλοκλήρου τοῦ πολέμου. Ἐνῶ τὰ πληρώματα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἶχον ἀποβιβασθῆ καὶ ἦσαν διεσκορπισμένα εἰς τὴν ξηράν, ὁ Λύσανδρος ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν κατέλαβεν ὀλόκληρον. Μαζὶ μετὰ πλοῖα ἠχμαλώτισε καὶ τὰ πληρώματά των, τὰ ὁποῖα ἀνήρχοντο εἰς 3000 ἄνδρας. Ἀλλὰ τὸ λαμπρόν του κατόρθωμα ἐκηλίδωσε μὲ ἀτιγάνθρωπον πρᾶξιν, διότι διέταξε νὰ φονεύσουν ὅλους τοὺς συλληφθέντας αἰχμαλώτους.

Μόνον ὁ Κόνων μὲ δώδεκα πλοῖα κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς τὴν Κύπρον. Ἐξέφυγεν ἐπίσης καὶ τὸ ἱερὸν πλοῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Πάραλος, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν τῆς πρωτοφανοῦς καταστροφῆς.

Ἡ συμφορὰ διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὑπῆρξεν αὐτὴν τὴν φορὰν ἀνε-

πανόρθωτος. Ὁ μακροχρόνιος καὶ καταστρεπτικὸς πόλεμος ἔληξε πλέον ὀριστικῶς.

Ὁ Λύσανδρος μετὰ τὴν νίκην τοῦ κατέπλεεν εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἔμενον ἀκόμη εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὑπεχρέωνε τὰς ἀθηναϊκὰς φρουρὰς καὶ τοὺς κληρούχους νὰ ἀπέρχωνται εἰς τὰς Ἀθήνας. Συγχρόνως κατεκράτει τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα μετέφερον ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου πόντου σῖτον εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἦλπιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἠναγκάζοντο ἀπὸ τὴν ἄλλειψιν τροφῶν νὰ ὑποκύψουν εὐκολώτερον. Ἐν τῷ μεταξύ κατέλαβε τὰς σπουδαιότερας πόλεις ἐκ τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων, τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδόναν, ἄλλας θρακικὰς πόλεις, τὴν Λέσβον καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας. Εἰς ὅλας αὐτὰς ἐγκαθίστα ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα, τὰς λεγομένας δεκάρχιας, καὶ σπαρτιατικὴν φρουράν.

Ἀφοῦ ὁ Λύσανδρος ἐτακτοποίησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ πράγματα εἰς τὰς κτήσεις καὶ τὰς συμμαχικὰς πόλεις τῶν Ἀθηναίων, ἔπλεε πρὸς τὸν Πειραιᾶ μὲ 200 πολεμικὰ πλοῖα.

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηναίων. 22

Ἦτο νύξ, ὅταν ἡ Πάραλος ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν τρομερὰν εἰδησιν. Ὅλοι οἱ Πειραιεῖς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐσηκώθησαν ἐπὶ ποδός. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα οὐδεὶς ἐκοιμήθη. Θρῆνοι καὶ κλαυθμοὶ ἐγέμιζον τὴν ἀτμόσφαιραν. « Δὲν ἐπένθουν, λέγει ὁ Ξενοφῶν, μόνον τοὺς σκοτωμένους, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἀκόμη τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτούς των, ἐπειδὴ εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ πάθουν ὅ,τι κακὸν εἶχον κάμει κατὰ τὴν διάφορειαν τοῦ πολέμου εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ».

Τὴν ἐπομένην ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τῶν δύο πόλεων ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως οἱ βασιλεῖς Ἄγισ καὶ Πανσανίας μὲ ὅλην τὴν πεζικὴν δύναμιν τῆς σπαρτιατικῆς συμμαχίας ἀπέκλεισαν τὰς Ἀθήνας τελείως ἀπὸ τὴν ξηράν.

Ἐν τούτοις ἡ πόλις ὑπέμεινε μὲ καρτερίαν τὴν πολιορκίαν ἐπ' ἄρκετόν. Μόνον ὅταν αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς καὶ οἱ θάνατοι ἀπὸ τὴν πείναν ἐπληθύνοντο καθημερινῶς, ἠναγκάσθησαν νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τοὺς πολιορκητὰς περὶ παραδόσεως. Ἄλλ' ὁ Ἄγισ ἀπήντησεν, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἀρμόδιος διὰ τὴν εἰρήνην καὶ συνέστησε

νά σταλοῦν οἱ πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαιμόνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπήκουσαν.

Εἰς τὴν Σπάρτην ὅλοι οἱ σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν συνήλθον εἰς συνέδριον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς εἰρήνης. Κατ' αὐτὸ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι προέτειναν νὰ μὴ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ νὰ καταστρέψουν ἐντελῶς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σπαρτιαῖται ὅμως « οὐκ ἔφασαν πόλιν ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις τῆς Ἑλλάδος ». (Ξενοφῶντος Ἑλληνικά). Ὡδηγήθησαν δηλαδὴ οἱ Σπαρτιαῖται εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαυχῶντο οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἠκολούθουν μόνοι αὐτοὶ ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς πολέμους πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς : « πρὸς τὸ ὁμόφυλον μέχρι νίκης δεῖ πολεμεῖν καὶ μὴ δι' ὀργὴν ἰδίαν τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων διαφθεῖρειν ». (Πλάτωνος Μενέξενος). Ἡ γνώμη τῶν Σπαρτιατῶν ὑπερίσχυσε.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὄρους. Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης, ὑπεχρέωθησαν 1) νὰ κρημνίσουν τὰ μακρὰ τείχη 404 π. Χ. καὶ τὰ ὄχυράματα τοῦ Πειραιῶς· 2) νὰ παραδώσουν τὸν στόλον των ἐκτὸς 12 πλοίων· 3) νὰ δεχθῶν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐξορίστων διὰ πολιτικὰ ἀδικήματα καὶ 4) νὰ ἔχουν τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ φίλους μὲ τοὺς Σπαρτιατὰς καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν ὅπουδῆποτε πολεμοῦν.

Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ὁ Λύσανδρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἀμέσως ἤρχισε νὰ κρημνίζῃ τὰ τείχη, ἐνῶ αὐλητρίδες ἐχόρευον μὲ τὴν συνοδείαν αὐλοῦ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπανηγύριζον. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχιζεν ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τοῦτο ὁ Λύσανδρος ἐπλευσεν εἰς τὴν Σάμον, ἣ ὁποία ἔμενεν ἀκόμη πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέλαβε τὴν νῆσον καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν της εἰς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην θριαμβευτής. Ἔφερε μαζί του ἐκτὸς τῶν ἄλλων λαφύρων καὶ 470 τάλαντα, περισσεύματα ἐκ τῶν περσικῶν χρημάτων.

οτ'

7. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο ὀλέθριος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἠγωνίσθησαν μὲ τόσον πείσμα, ὥστε αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν εἰς τὴν χώραν, ὑπῆρξαν ἀνεπανόρθωτοι. Ὅλη ἢ μακρὰ, ἐπίπονος καὶ δημιουργικὴ ἐργασία, τὴν ὁποίαν εἶχον καταβάλλει οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης, ἐξεμμενίσθη. Οἱ ἀγροὶ ἐγκατελείφθησαν, ἡ ὑπαιθρος ἐδενδροτομήθη, σπουδαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια καὶ οἱ κάτοικοὶ των ἐξωντώθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν. Μυριάδες ἄνθρωποι ἐξ ἄλλου ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀπὸ τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας καὶ τὰς ἐπιδημίας. Γενικῶς ἡ ὑλικὴ φθορὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος.

Ἄλλὰ καὶ αἱ ἠθικαὶ ζημίαι δὲν ἦσαν μικρότεραι. Οἱ Ἕλληνες διεκρίνοντο ἀνέκαθεν διὰ τὸν ἥρεμον χαρακτήρα καὶ τὰ ἀπαλά των ἦθη. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὁμως τοῦ πολέμου αὐτοῦ τόσον εἶχον ὀξυνθῆ τὰ πάθη, ὥστε καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι παρεσύρθησαν εἰς ἀγριότητος, αἱ ὁποῖαι ἐκηλίδωσαν τὸν πολιτισμὸν των. Ἐλησμόνησαν τὴν κοινὴν καταγωγὴν, τοὺς κοινούς κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας καὶ ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τὴν ἐξόντωσιν τῶν ὁμοφύλων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὠραίας των χώρας. Δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε τοὺς θεοὺς οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους. Φονεύουν τοὺς αἰχμαλώτους, πωλοῦν ὡς δούλους Ἕλληνας, καταστρέφουν ἐκ θεμελίων πόλεις καὶ γενικῶς διαπράττουν κακουργήματα ἀνάξια τῶν παραδόσεών των. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι ὁ μόνος νόμος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν. Ὁ Θουκυδίδης περιγράφων τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἑλλάδα, λέγει τὰ ἑξῆς: « *Συνέβησαν ταῦτα, καθόσον οὐδὲν μέσον συμφιλώσεως τῶν ἀντιπάλων ὑπῆρχεν, ἀφοῦ οὔτε οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐδίδοντο, ἐτηροῦντο, οὔτε οἱ ὄρακοι ἐνέπνεον [φόβον, ἀλλ' ὅλοι γενικῶς, δταν συνῆπτον συμφωνίαν, ὑπελόγιζον μᾶλλον, ὅτι δὲν [ἐπρόκειτο νὰ τηρηθοῦν] τὰ συμφωνηθέντα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλάμβανον ἐκ τῶν προτέρων τὰ μέτρα των, διὰ νὰ μὴ πάθουν κακὸν ἀπὸ τὴν ἀσφαλεῆ παραβίασίν των* ».

Ἐφθασαν ἀκόμη εἰς τοιοῦτο σημεῖον ταπεινώσεως οἱ Ἕλληνες,

ὥστε νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν καὶ αὐτῶν τῶν Περσῶν εἰς τὸν μεταξύ των ἀγῶνα. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν τοὺς Ἀθηναίους μὲ περσικὰ χρήματα.

Αὐτὰς τὰς ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς συμφορὰς ἐπεσώρευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ἐν τούτοις διετήρει ἀκόμη τὸ ἔθνος ἀρκετὴν ζωτικότητα, τὴν ὁποίαν ὅμως ἐξήντηλε μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς ἄλλους ἐμφυλίους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ παρέσυρεν ἐκ νέου ὁ ἐγωισμὸς καὶ ὁ φθόνος μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων.

Ἐπῆρξε δυστύχημα διὰ τὸν ἑλληνισμὸν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, οἱ ὁποῖοι τόσον ἐξύψωσαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐδημιούργησαν πολιτισμὸν, πρὸ τοῦ ὁποίου κλίνει εὐλαβῶς τὸ γόνυ ἡ ἀνθρωπότης, εἶχον καὶ σοβαρὰ ἑλαττώματα. Τὰ χειρότερα ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλοπρωτία. Ἀπὸ τοὺς ὀμηρικοὺς ἀκόμη χρόνους ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἡρώων καὶ ὁ ἀσυγκράτητος πόθος πρὸς ὑπεροχὴν ἐδημιούργει ὀξείας ἀντιθέσεις καὶ ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς συγκρούσεις, αἱ ὁποῖαι παρέβλαπτον τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἴδια ἑλαττώματα ἐβάρυνον τοὺς προγόνους μας καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς ὀφείλεται τὸ γεγονός, ὅτι δὲν κατάρθωσαν αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις νὰ ἀποτελέσουν ἐνιαῖον κράτος μὲ κοινὰς πολιτικὰς ἐπιδιώξεις. Αὐτὰ προεκάλεσαν τοὺς μικροὺς καὶ καταστρεπτικοὺς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ ὁποῖοι ὠδήγησαν τὸ ἔθνος εἰς τὴν παρακμὴν, ἐξησθένισαν τὰς δυνάμεις του καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν του. Τοῦτο ἀποτελεῖ διδακτικώτατον μάθημα δι' ἡμᾶς. Μόνον ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἔθνικὴ ἀλληλεγγύη συντηροῦν τὴν δύναμιν τῶν λαῶν καὶ ὀδηγοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν εὐημερίαν.]

8. ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἀκμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἠκολούθησε μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους, ὠφέλιμο εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Κυρίως ὅμως ἦτο ἔργον τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι διηύθυνον κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τὰς τύχας του.

Ὁ Μιλτιάδης πρῶτος μὲ τὴν στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν, τὸν ἔξοχον νοῦν, τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν ἔθεσεν

εις τὸν Μαραθῶνα τὰ θεμέλια τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος του.

Ἄλλ' αἱ Ἀθηναὶ εἶχον μοναδικὴν τύχην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἡτύχησαν πράγματι νὰ γεννήσουν ὄχι μόνον ἕνα, ἀλλὰ σειρὰν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς προσέθετε κάτι εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἄλλου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὸν δαιμόνιον νοῦν κατέστησε τὰς Ἀθήνας ναυτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία συνέτριψε τὸν περσικὸν στόλον, ἐξησφάλισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκεν ἀργότερα διέξοδον πρὸς ὅλας τὰς θαλάσσας εἰς τὸν ἐπιχειρηματικὸν νοῦν, τὴν τόλμην καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Ἀθηναίων. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον ἄλλος ὀνομαστός Ἀθηναῖος, ὁ Ἀριστείδης, διωργάνωσε καὶ ἐστερέωσε.

Ὁ ἀντάξιος πρὸς τὸν πατέρα υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Κίμων ἠύξησε τὴν ναυτικὴν δύναμιν, διότι προσέθεσεν εἰς αὐτὴν τὰς νησιωτικὰς καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περιώρισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν μόνον εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν κτήσεις του.

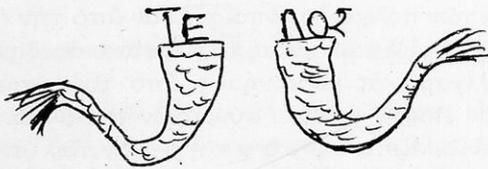
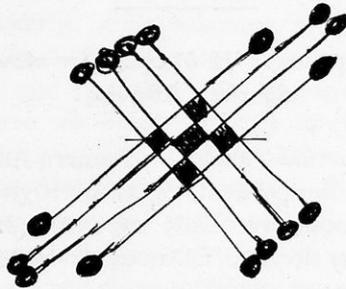
Ὅταν μετὰ τὸν θάνατον ὄλων αὐτῶν τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν ἡ διοίκησις τῶν Ἀθηναίων περιήλθεν εἰς τὰς ἰσχυρὰς χεῖρας τοῦ μεγαλοφυοῦς Περικλέους, ἡ δύναμις τῆς πόλεως ἐφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Τὸ λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιόν του. «*Ὁ,τι ἐδημιουργήθη πέραν ἀπὸ τὴν κυρίαρχον θέσιν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ πατέρες μας, τὸ ἀνεπτύξαμεν οἱ ἴδιοι ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι εὐρισκόμεθα ἀκόμη σήμερον εἰς τὴν ὠριμον περίπου ἡλικίαν, καὶ ἐφωδιάσαμεν τὴν πόλιν μας καθ' ὅλα, ὥστε καὶ διὰ τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν εἰρήνην νὰ ἔχῃ πλήρη αὐτάρκειαν*». Ὅλοι οἱ πολῖται αἰσθάνονται τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντελέσουν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τῆς πατρίδος των. Ἡ κοινωνικὴ, πνευματικὴ, καλλιτεχνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἀνθησιν, ἡ ὁποία ἔδωκε δόξαν καὶ γόητρον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπέβαλεν εἰς τὴν συνείδησιν ὄλων τῶν Ἑλλήνων ὡς πρῶτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος.

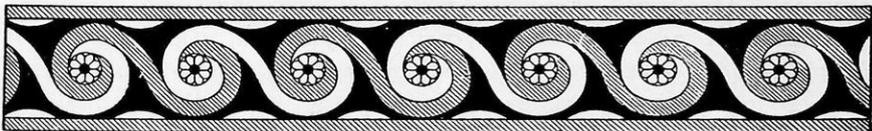
Τοιοῦτοτρόπως Μιλτιάδης, Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης, Κίμων, Περικλῆς ἔγιναν οἱ πρωτεργάται τῆς θαυμαστῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐκλείπουν αἱ μεγάλαι φυσιογνωμίαι μὲ τὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν, τὸν ἔξοχον νοῦν, τὸν ἀκέραιον χα-

ρακτῆρα. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν κατὰ τὸ πλεῖστον δημαγωγοί, ταπεινοὶ συμφεροντολόγοι, αὐθάδεις ἐγωισταί, χωρὶς πολιτικὰς ἢ ἠθικὰς ἀρχάς, ἀνθρωποὶ μὲ ἓνα λόγον φαῦλοι. Αὐτοὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐσπατάλησαν ἀσκόπως τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως, διέλυσαν τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν καὶ προητοίμασαν τὴν παράδοσιν τῆς πατρίδος των εἰς τὴν δουλείαν τῆς Σπάρτης.

Εὐτυχεῖς οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν τύχην νὰ τοὺς κυβερνοῦν εὐφυεῖς, ἱκανοί, φιλοπάτριδες καὶ ἠθικοὶ ἄνδρες! Καὶ ἂν δὲν τοὺς ὀδηγοῦν πάντοτε εἰς τὴν μεγαλουργίαν, ἐξασφαλίζουν τούλάχιστον εἰς αὐτοὺς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν προκοπὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

{ Αἱ νέαι ὀλιγαρχίαι. Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα
εἰς τὰς Ἀθήνας.

23

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ Σπάρτη ἔμεινε ἡ μόνη κυρίαρχος δύναμις. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, ἀφοῦ ἐπέτυχον νὰ γίνουσι ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος, ἐλησμόνησαν ὅλας τὰς ὑποσχέσεις περὶ ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας εἶχον δώσει εἰς τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Ἡ πρώτη πολιτικὴ πράξις τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν εὐτυχῆ δι' αὐτὴν τερματισμὸν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο νὰ μεταβάλλῃ τὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Παντοῦ οἱ Σπαρτιᾶται κατέλυσαν τὰς δημοκρατίας καὶ ἐγκατέστησαν ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις ἀπὸ τοὺς πιστοτέρους φίλους των. Ἔστελλον ἐπίσης εἰς κάθε σύμμαχον πόλιν Σπαρτιάτην διοικητήν, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο ἀρμόστης, καὶ τὰς ὑπεχρέωνον νὰ πληρώνουν φόρον μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκείνον, τὸ ὁποῖον ἐδίδον ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἠγωνίσθησαν καὶ ὑπέστησαν θυσίας, διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Σπάρτη, δὲν ἐβράδυναν νὰ μετανοήσουν. Πολὺ ταχέως ἐνόησαν, ὅτι ἔπεσαν εἰς νέον ζυγὸν χειρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Λύσανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τριάκοντα ὀλιγαρχικοὺς μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι θέλει νὰ κα-

ρίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ δύναμις τῶν δημοκρατικῶν ἑδεκαπλασιάσθη καὶ με αὐτὴν ὁ Θρασύβουλος ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Κριτίας ὤρμησεν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἐφρονεύθη. Τότε οἱ ἴδιοι οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καθήρσαν τοὺς τριάκοντα, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἐν τῷ μεταξύ εἰς βοήθειαν τῶν ὀλιγαρχικῶν, δὲν ἤκουσαν τὰς συστάσεις τοῦ Λυσάνδρου νὰ προσβάλουν τοὺς δημοκρατικούς. Προετίμησαν νὰ μεσολαβήσουν διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο μερίδων. Χάριν αὐτῆς ἐδέχθησαν νὰ μὴ ἐπανέλθουν οἱ τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ὅταν ἀποκατεστάθῃ ἡ τάξις εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ ὁ Θρασύβουλος εἰσηλ-
403 π. Χ. θε θρισμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν. Ἡ πρώτη πρᾶξις του ἦτο νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. Κατόπιν ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπανεφέρε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἡ ἀρχὴ τῶν τριάκοντα διήρκεσε μόνον ὀκτῶ μῆνας, ἡ δὲ κατάλυσις τῆς ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ταπεινώσις τῆς σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας.

25 Ἡ Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι. Ἡ Κύρου Ἀνάβασις. ▷

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Λακεδαιμόνιοι κατῶρθωσαν, ὅπως εἶδομεν, νὰ ἀποκτήσουν τὴν συμπάθειαν τῶν Περσῶν καὶ νὰ λαμβάνουν ἀπὸ αὐτοὺς χρήματα. Ἐν τούτοις μεταξύ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως δὲν ἐβράδυνε νὰ δημιουργηθῇ ἐχθρότης. Ἀφορμὴν εἰς αὐτὴν ἔδωκεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου Β', βασιλέως τῶν Περσῶν.

Τὸ ἔτος 404 π. Χ. ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Δαρεῖος Β'. Οὗτος ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Ἀρταξέρξην, ὁ ὅποιος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον, καὶ τὸν Κῦρον τὸν νεώτερον, σατράπην τῆς Λυδίας. Ὁ Κῦρος ἐσκέφθη νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς βασιλεὺς. Τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του ἐβάσιζε κυρίως εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔτρεφον πρὸς αὐτὸν οἱ Πέρσαι τῆς σατραπείας του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων. Πράγματι δὲ εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὴν τελευταίαν

περίοδον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐδέχθησαν εὐχαρίστως νὰ τὸν βοηθήσουν κατὰ θάλασσαν. Ἄλλ' ὁ Κύρος εἶχε κυρίως ἀνάγκην δυνάμεων κατὰ ξηράν. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν δοκιμασμένην ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην λόγῳ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας, ἣ ὁποία ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ ἄνθρωποι εἶχον μείνει χωρὶς ἐργασίαν ἢ ἄλλον πόρον ζωῆς καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὑπηρετοῦν οἰονδήποτε ὡς μισθοφόροι. Ὁ Κύρος λοιπὸν συνήθροισεν ἐξ αὐτῶν 13000 μαχητὰς μὲ ἰδικούς των ἀρχηγούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Σπαρτιάτης Κλέαρχος. Μὲ τὴν δύναμιν αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι χάριν συντομίας ὠνομάσθησαν μύριοι, καὶ μὲ 100000 περσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἀριαῖον ἐξεκίνησεν ὁ Κύρος ἀπὸ τὰς Σάρδεις τὴν ἀνοιξιν τοῦ 401 π. Χ. καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος Κύρου Ἀνάβασις.

Ὁ Ἄρταξέρξης ἐπληροφορήθη ἐγκαίρως ἀπὸ τὸν σατράπην τῆς Καρίας Τισσαφέρνην τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Κύρου καὶ ἐπῆλθεν ἐναντίον του μὲ μεγάλας δυνάμεις. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Βαβυλωνίας. **401 π. Χ.** Κατὰ τὴν μάχην (Σεπτέμβριος τοῦ 401 π. Χ.) ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι τοὺς ἀπέναντί των παρατεταγμένους βαρβάρους, ἀλλ' ὁ Κύρος ἐφονεύθη καὶ ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχε. Ὁ Ἄρταξέρξης ἐζήτησε τότε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὄπλα, αὐτοὶ ὁμως ἀπέκρουσαν τὴν ἀξίωσίν του. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπάντησις ἑνὸς ἀπλοῦ Ἀθηναίου μισθοφόρου εἰς τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως: « *Ἡμεῖς, εἶπε, δὲν ἔχομεν αὐτὴν τὴν στιγμήν τίποτε ἄλλο ἀγαθὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὄπλα καὶ τὴν ἀνδρείαν μας. Λοιπὸν ἂν κρατήσωμεν τὰ ὄπλα μας, νομίζομεν, ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἀνδρείαν μας. Ἄν ἀντιθέτως τὰ παραδώσωμεν, ἔχομεν τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ χάσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μας. Μὴ φαντάζεσαι ἐπομένως, ὅτι θὰ παραδώσωμεν εἰς σᾶς τὰ μόνα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα διαθέτομεν* ». (Ξενοφῶντος Κύρου Ἀνάβασις).

26

Ἡ κάθοδος τῶν μυρίων.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως ἐσκέφθησαν, ὅτι μόνον συντεταγμένοι, ὅπως ἦσαν, ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς

τήν πατρίδα των. Οί Πέρσαι προσεποιήθησαν κατ' ἀρχάς, ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νά τοὺς διευκολύνουν εἰς αὐτό, ἕως ὅτου ὁ Τισσαφέρνης κατώρθωσε μὲ δόλον νά φονεύσῃ τοὺς στρατηγούς των.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκολουθήσει ὡς ἰδιώτης τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, ἐνεθάρρυνε τὸν ἀπηλπισμένον στρατὸν τῶν μυρίων μὲ λόγους πατριωτικούς καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν του. Κατὰ συμβουλήν του ὁ στρατὸς ἐξέλεξε νέους στρατηγούς καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν ἴδιον. Τότε ἤρχισεν ἡ πορεία διὰ μέσου τῶν ἀγνώστων καὶ χιονοσκεπῶν ὁρέων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Περσίας μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Εὐξείνιον. Αὐτὴ εἶναι ἡ πολυθρύλητος κ α θ ο ς τ ὼ ν μ υ ρ ί ω ν. Μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν νέων στρατηγῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ξενοφῶντος οἱ μύριοι ἐβάδισαν ἐπὶ τέσσαρας μῆνας μέσα εἰς τὴν ἀγνωστον χώραν πολεμοῦντες πρὸς τὸ δριμύτατον ψῦχος, τὴν πείναν, τὰς κακουχίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔφθασαν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 400 π. Χ. εἰς τὴν Τ ρ α - π ε ζ ο ῦ ν τ α. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐσυνέχισαν παραλιακῶς τὴν πορείαν, ἔφθασαν εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἐπέρασαν εἰς τὸ Βυζάντιον περίπου 9000. Ἀπὸ τὴν Θράκην οἱ ἑναπομείναντες 6000 ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα ἐπέστρεψαν ἐκ νέου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἠνώθησαν μὲ τὸν σπαρτιατικὸν στρατὸν τοῦ στρατηγοῦ Θίβρωνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν Ἰωνίαν καὶ ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρους.

Τὸ κατόρθωμα τῶν μυρίων νά διέλθουν μὲ ὀλίγας σχετικῶς ἀπωλείας ἀπὸ αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς περσικῆς οὐτοκρατορίας ἀπέδειξεν, ὅτι, καίτοι ἀκόμη διετῆρει αὕτη τὴν παλαιὰν ἑκτασίαν της, εὐρίσκετο εἰς παρακμὴν. Ἐπιστοποίησε προσέτι, τί θὰ ἠδύνατο νά κατορθώσῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν εὕρισκεν ἱκανὸν ἀρχηγὸν νά τὸ ἐνώσῃ, νά τὸ ὑποβάλλῃ εἰς πειθαρχίαν καὶ νά τοῦ ἐμπνεύσῃ μὲ τὸ παράδειγμά του θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν. Δι' αὐτὸ ἔμεινεν ἀθάνατον τὸ ὄνομα τοῦ Ξενοφῶντος, εἰς τὸν ὁποῖον κυρίως ὠφείλετο τὸ θαῦμα τῆς καθόδου τῶν μυρίων.

Πόλεμος μεταξύ Σπάρτης καὶ Περσῶν.

Ἀπόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ὁ Ἀγησίλαος.

Οἱ Σπαρτιῆται ἐσκέφθησαν νά ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἐξασθένεισιν τοῦ Περσικοῦ κράτους. Δὲν ἐχρειαζέτο παρά νά δοθῇ δι' αὐτὸ ἡ κα-

τάλληλος εύκαιρία. Καί πράγματι δὲν ἤργησεν αὕτη νὰ παρουσιασθῆ.

Ὁ Ἄρταξέρξης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου, διὰ νὰ ἀνταμείψῃ τὸν Τισσαφέρην, διώρισεν αὐτὸν σατράπην καὶ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνήκον πρωύτερα εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Κύρου. Ὁ Τισσαφέρνης ἐσκέφθη τότε νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας, διότι εἶχον ταχθῆ μετὰ τὸν Κῦρον. Οἱ Ἴωνες ἐνόησαν τὰ σχέδια τοῦ πονηροῦ Πέρσου καὶ ἐπειδὴ ἤθελον νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ νὰ ἐξασφαλισθοῦν ἀπὸ τὴν ὄργην τοῦ Πέρσου σατράπου, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην.

Οἱ Σπαρτιαῖται ὡς ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ὅπως προηγουμένως οἱ Ἀθηναῖοι. Μὲ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν τῶν ἰωνικῶν πόλεων. Κατ' ἀρχὰς ἔστειλαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τὸν στρατηγὸν Θίβρωνα μετὰ μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Μὲ αὐτὴν ἠνώθησαν οἱ 6000 ἀπὸ τοὺς διασωθέντας μυρίους ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα καὶ ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἐνοπηγίους. Ἀλλ' ὁ Θίβρων δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ τίποτε ἀξιόλογον. Ἀντιθέτως μετὰ τὴν ἀνικανότητά του προεκάλεσε τὰ παράπονα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέθεσε τὸ σπαρτιατικὸν γόητρον. Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιαῖται τὸν ἀντικατέστησαν μετὰ τὸν στρατηγὸν Δερκυλίδα, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διπλωματικῆς του εὐστροφίας κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰολίδα.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχε γίνῃ βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Ἀγησίλαος. Οὗτος ἦτο μὲν μικρόσωμος καὶ χλωλὸς εἰς τὸν ἕνα πόδα, ἀλλ' εἶχε μεγάλας ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι τὸν ἀνέδειξαν ἕνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἦτο ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐγενής, φιλόνομος καὶ εὐπειθὴς εἰς τοὺς ἀρχοντας, στρατηγὸς ἕξοχος καὶ πρὸ πάντων ἀνὴρ μετὰ πανελλήνια αἰσθήματα.

Ὅταν ἔφθασαν εἰδήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐτοιμάζει μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν προφανῶς ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ὁ Ἀγησίλαος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ 396 π. Χ. ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐνίκησε τὸν Τισσαφέρην, κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐξητετέλισε τὴν δύναμιν τοῦ Ἄρταξέρξου. Ὁ μέγας βασιλεὺς τόσο πολύ ἐταράχθη ἀπὸ τὰς ἡττας τοῦ Τισσαφέρνου, ὥστε ἐλησμόνησε τὰς μεγάλας εὐεργεσίας τοῦ σατράπου του καὶ διέταξε νὰ τὸν ἀπεκεφαλίσουν.

Ὁ διάδοχος τοῦ Τισσαφέρους Τιθραύστης ἐφάνη πολιτικώτερος. Ἐπειδὴ ἐβλεπεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πολεμηθῇ ἀποτελεσματικῶς τὸν Ἀγησίλαον, συνωμολόγησε μαζί του ἐξάμηνον ἀνακωχὴν. Τὸν ἔπεισε μάλιστα νὰ στραφῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς ἐναντίον τοῦ Φαρναβάζου, σατράπου τῆς Φρυγίας. Ἦτο καὶ αὐτὸ δεῖγμα τῆς παραλυσίας καὶ παρακμῆς τοῦ περσικοῦ κράτους.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἄλλοτε ἰσχυρᾶς αὐτοκρατορίας εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἐπλαττε μεγάλα καὶ τολμηρὰ σχέδια. Δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ ὠνειρεύετο νὰ καταλύσῃ ὅλως διόλου τὸ περσικὸν κράτος. Τὰ σχέδιά του ὅμως ἐναυάγησαν. Ὅ,τι δὲν κατῴρθωσαν οἱ Πέρσαι διὰ τῶν ὄπλων, τὸ ἐπέτυχεν ὁ Τιθραύστης διὰ τοῦ χρήματος. Μὲ ἄφθονον χρυσόν, τὸν ὁποῖον ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατῴρθωσε νὰ συνενώσῃ τὰς σημαντικωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

28
ΟΙ ΝΕΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀνάκλησις τοῦ Ἀγησιλάου ἐκ τῆς Ἀσίας. Ὁ βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος.

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλη μεταβολή. Ἡ ἀγανάκτησις ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἔνεκα τῆς δεσποτικῆς πολιτικῆς της εἶναι γενικὴ. Καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ σύμμαχοι εἶναι πολὺ δυσηρεστημένοι καὶ στρέφονται ἐναντίον της. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ἀντίπαλοι τῆς Σπάρτης ἑλληνικαὶ πόλεις αὐξάνουν εἰς ἀριθμόν. Ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις των, αἱ ὁποῖαι εἶχον φθαρῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, παρουσιάζονται τῶρα ἐνισχυμένοι.

Αἱ Ἀθῆναι ἤρχισαν νὰ ἀναλαμβάνουν οἰκονομικῶς μὲ τὸ ἐμπόριον. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των ἐστερεώθη καὶ οὐδεὶς φόβος ὑπῆρχε πλέον ἀπὸ τοὺς ὀλιγαρχικούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐκμηδενισθῆ τελείως. Ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος αἱ Ἀθῆναι ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν τὴν παλαιὰν λάμπιν των καὶ νὰ ἀσκοῦν γοητείαν εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Οἱ Κορίνθιοι ἐξ ἄλλου δὲν ὠφελήθησαν τίποτε ἀπὸ τὸν πελοπον-

ησιακὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ προεκάλεσαν. Ὄταν μάλιστα εἶδον, ὅτι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διὰ τὸ νὰ ὑποδουλωθοῦν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐγκατέλειψαν τὴν Σπάρτην καὶ προσεχώρησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς.

Αἱ Θῆβαι εἶχον ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦν ἀξιόλογον δύναμιν καὶ δὲν ἠνεῖχοντο αὐθαιρεσίας τῆς Σπάρτης. Ἀντὶ τῆς βοήθειας, τὴν ὁποῖαν ἀνέμενον ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, διὰ τὸ νὰ συνενώσουν τὰς βοιωτικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, συνήντων περιφρόνησιν καὶ ἀδιαφορίαν.

Τέλος τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον πάντοτε εἶχεν ἀντιζηλίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ τὴν ὑπεροχὴν του μεταξὺ τῶν δευτερευουσῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους μόλις ἔφθασαν τὰ χρήματα τοῦ Τιθαύστου εἰς τὴν Ἑλλάδα, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ πολεμήσουν κατὰ τῆς Σπάρτης. Μὲ αὐτοὺς ἠνώθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι λόγῳ τῆς παλαιᾶς ἐχθρας των πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐκτὸς τούτου ἤθελον νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι τόσον τοὺς ἐβοήθησαν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ λεγόμενος βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς (395 π.Χ.).

Οἱ Σπαρτιάται πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακαλέσουν ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. **395 π. Χ.** Καὶ ἐλυπήθη μὲν οὗτος, διότι κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐματαιώνοντο τὰ σχέδιά του, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος του.

29

 Ἡ μάχη τῆς Κορωνείας. Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης.

Οἱ νέοι ἀγῶνες διεξήχθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Θηβαίων. Ὑπὸ τὰ τείχη τῆς μικρᾶς πόλεως Ἀλιάρτου οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν τὸν σπαρτιατικὸν στρατόν. Αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Λύσανδρος ἔπεσεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

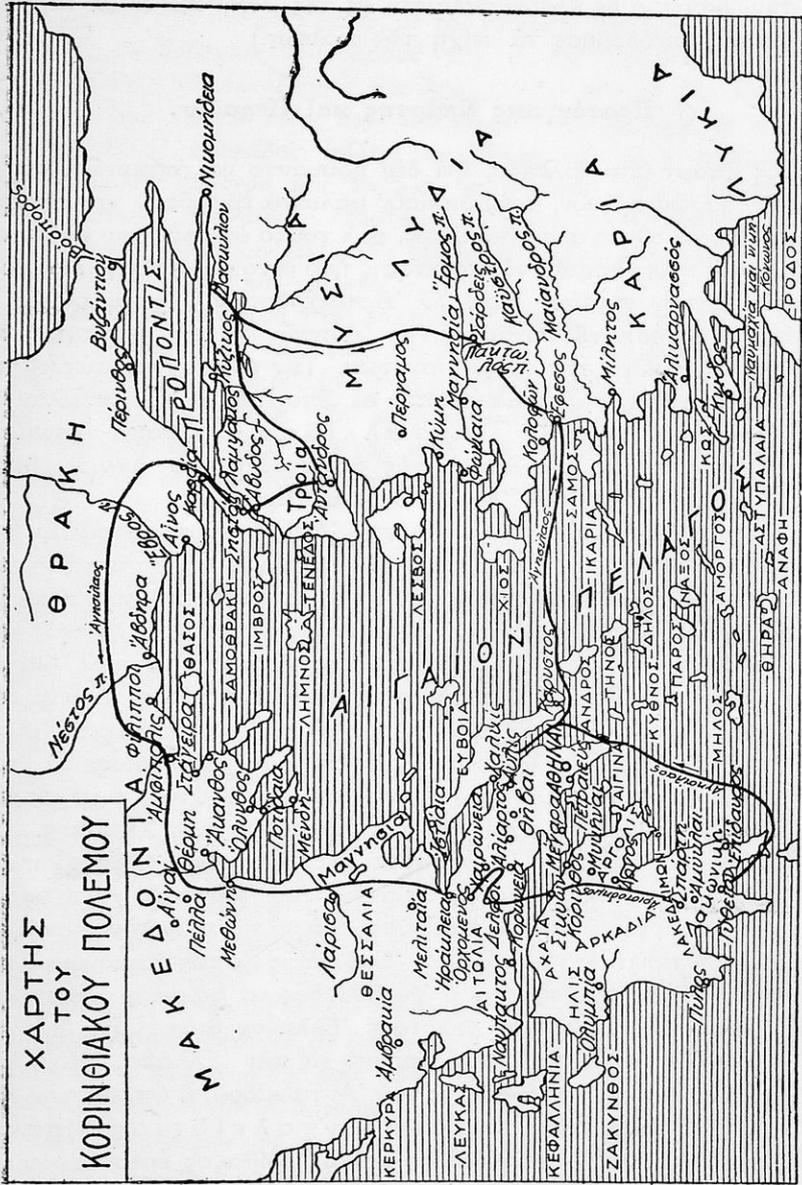
Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀγησίλαος σπεύδει διὰ ξηρᾶς πρὸς τὸν Ἑλλησποντον, προχωρεῖ εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατέρχεται εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα. Καθ' ὁδὸν συνήντησε τὸν Δερ-

κυλίδαν, ὁ ὁποῖος μετέβαινεν εἰς τὸν Ἑλλησποντον. Ὅταν δὲ ὁ Δερκυλίδας ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον μὲ χαράν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης ἔχασαν εἰς τὰς πρῶτας συγκρούσεις τῆς Κορινθίας 10000 μαχητάς, ὁ φιλέλλην βασιλεὺς εἶπε μὲ ἀναστεναγμὸν: « Φεῦ, φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ἐπεὶ οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους ». (Ξενοφῶντος Ἀγησίλαος). Κατόπιν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Βοιω-
394 π. Χ. τίαν (τέλος Αὐγούστου τοῦ 394 π. Χ.) μετὰ 30 ἡμέρας, ἀφ' οὔτου ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Πλησίον τῆς Κορωνείας ἐνίκησε τοὺς ἠνωμένους συμμάχους εἰς μάχην φονικωτάτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτραυματίσθη καὶ ὁ ἴδιος.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν εἰς τὴν Κορινθίαν καὶ περίξ τοῦ Ἴσθμοῦ ἐπὶ ἕξ ἔτη. Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν διεκρίθη ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἰφικράτης. Οὗτος ἀναδιωργάνωσε στρατιωτικῶς τὸν ἐκ πελταστῶν μισθοφορικὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων, τοῦ ὁποῖου ἦτο ἀρχηγός. Κατέστησεν αὐτὸν ἐλαφρότερον καὶ περισσότερον εὐκίνητον, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζῃ ὑπεροχὴν ἀπέναντι τοῦ δυσκινήτου στρατοῦ τῶν ὀπλιτῶν τῆς Σπάρτης. Πλησίον τῆς Κορίνθου μὲ τοὺς πελταστάς του ἐξόντωσεν ὁ Ἰφικράτης ὀλόκληρον σπαρτιατικὸν τάγμα ἐκ 400 ἀνδρῶν.

Μὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ κατὰ ξηρὰν συμπύπτουν ἄλλα κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνων μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς εἶχε καταφύγει, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν Κύπρον. Ἐκεῖ εὐρισκόμενος ἔπεισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν διὰ τοῦ σατράπου Φαρναβάζου νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ περσικοῦ στόλου. Μὲ αὐτὸν προσέβαλε τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (394 π.Χ.) καὶ τὰς κατέστρεψε. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης κατὰ θάλασσαν κατελύθη διὰ παντός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος Κόνων καὶ Φαρνάβαζος ἐπλευσαν μὲ ἰσχυρὸν στόλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον, ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβον τὰ Κύθηρα καὶ ἤλθον ἔπειτα διὰ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Ἴσθμόν. Ἐκεῖ συνέστησαν εἰς τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιμείνουν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς χρήματα. Κατόπιν ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἐπέστρεψεν

εις τὴν Ἀσίαν, ὃ δὲ Κόνων ἐπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ περσικὰ χρήματα ἀνοικοδόμησε τὰ τείχη τῆς πόλεως.)

ξ Προσέγγις Σπάρτης καὶ Περσῶν.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἔβλεπον, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντεπεξέλθουν ἐναντίον τόσων ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους μάλιστα ἐβοήθουν χρηματικῶς οἱ σατράπαι τοῦ μεγάλου βασιλέως. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθησαν νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἡ περίστασις ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων των. Ὁ Ἀρταξέρξης μὲ δυσαρέσκειαν ἔβλεπε τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν προσχώρησιν πολλῶν πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν των. Τὴν ἀνησυχίαν αὐτὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν ναύαρχον Ἀνταλκίδα, ὁ ὁποῖος ἐφημίζετο διὰ τὴν πανουργίαν του. Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του ἦτο νὰ διαρρήξῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Περσῶν.

Ὅταν ὁ Ἀνταλκίδας ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, εὔρε σατράπην τῆς Ἰωνίας τὸν Τιρίβαζον, τοῦ ὁποίου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην. Ὑπεσχέθη εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Τιρίβαζος ἔδωκε χρήματα εἰς τὸν Ἀνταλκίδα, διὰ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν σπαρτιατικὸν στόλον. Διὰ νὰ δεῖξῃ μάλιστα καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὰ φιλικὰ του αἰσθήματα, συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν Κόνωνα, ὁ ὁποῖος ὅμως κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἐν τούτοις ὁ μέγας βασιλεὺς ἐδίδοσεν ἀκόμη νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τῆς Σπάρτης.

Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει μὲ σοβαρὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὴν Προποντίδα. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος μετέβησαν εἰς τὰ Σοῦσα, διὰ νὰ πείσουν τὸν Ἀρταξέρξην νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Ἐκεῖ χάρις εἰς τὰς ἐπιμόνους ἐνεργείας τοῦ Τιρίβαζου ἐπέτυχεν ὁ Ἀνταλκίδας νὰ ἐκδώσῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐξευτελιστικὴν διὰ τοὺς Ἕλληνας διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέβαλε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ εἰρήνη

387 π. X. αὐτὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνταλκίδου, ὁ ὁποῖος τὴν διεπραγματεύθη, ὠνομάσθη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Ἀπὸ τὰ Σοῦσα ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος ἐπέστρεψαν εἰς

τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς εἰρήνης. Ὁ Ξενοφῶν διέσωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰς τὰ Ἑλληνικά του. Ἴδου αὐτοί : « Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενάς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφεῖναι, πλὴν Δήμνον καὶ Ἴμβρον καὶ Σκύρον· ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὅποτεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ περὶ τῆς θαλάτταν καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασι ».

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι ἐστάλησαν εἰς Ἴωνίαν, ἤναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς βαρεῖς ὅρους τῆς περσικῆς συνθήκης. Μὲ αὐτὴν ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ ὅποιος ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κανονίζῃ ὡς ἀνώτατος ἄρχων τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διαφοράς.

Ποία ἦτο ἡ ἐντύπωσις τῶν φρονίμων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ ἀτιμωτικὸν ἔγγραφον, μᾶς λέγει ὁ ρήτωρ Ἰσοκράτης. « Ἄλλοτε, λέγει, ἡμεῖς περιωρίζαμεν τὰ ὅρια τοῦ κράτους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἐκανονίζαμεν τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου, τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ καταβάλλουν μερικαὶ πόλεις ἐκ τῶν ὑπηκόων του, καὶ τοῦ ἐθέταμεν φραγμοὺς εἰς τὸν ἐλεύθερον διάπλουον τῶν θαλασσῶν. Σήμερον ἀντιθέτως ἐκεῖνος κανονίζει τὴν ἑλληνικὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ αὐτὸς ὑπαγορεύει εἰς τὸν καθένα τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ μόνον ποὺ δὲν διορίζει καὶ σατράπας εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Διότι, ἂν ἐξαίρεσωμεν αὐτό, ποῖος ἄλλος ἐξευτελισμὸς ὑπολείπεται ; Μήπως δὲν διευθύνει ἐκεῖνος τὴν πολιτικὴν κατάστασιν ; Δὲν κάμνομεν ὀλόκληρον ταξίδι οἱ Ἕλληνες προκειμένον νὰ κατηγορήσωμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὡσὰν νὰ ἦτο κυρίαρχός μας ; Δὲν τὸν προσφωνοῦμεν μὲ τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὡσὰν νὰ εἴμεθα αἰχμάλωτοί του ; Ὅταν πολεμοῦμεν ἀναμεταξὺ μας, δὲν σηρίζομεν τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὴν συνδρομὴν ἐκείνου, ποὺ μὲ ὄλην του τὴν εὐχαρίστησιν θὰ ἐξώντωνεν, ἂν ἦτο δυνατόν, ὅλους τοὺς Ἕλληνας ; Λοιπὸν ἀφοῦ λάβουν ὅλα αὐτὰ ὑπ' ὄψιν των οἱ Ἕλληνες, ἐπιβάλλεται νὰ αισθανθοῦν ἀγανάκτησιν διὰ τὸ σημερινὸν κατάντημα καὶ νὰ ἀποδώσουν μομφὴν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, διότι, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐκήρυξαν τὸν (πελοποννησιακὸν) πόλεμον μὲ ἀντικειμενικὸν δῆθεν σκοπὸν τὴν ἐλευθερίαν τῶν

Ἑλλήνων, εἰς τὰ τελευταῖα παρέδωκαν τοὺς περισσοτέρους εἰς τοὺς βαρβάρους ». (Ἴσοκράτους Παναγυρικός).

Ἄλλ' ἡ κατακραυγὴ κατὰ τῆς συνθήκης δὲν ἐσταμάτησε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι διέλυσαν τὴν νέαν συμμαχίαν, τὴν ὁποῖαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχον ἰδρύσει, καὶ οἱ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἡγεμονίας των ἐπὶ τῶν ἄλλων βοιωτικῶν πόλεων. Μόνον ἡ Σπάρτη μὲ τὴν συμμαχίαν τῆς ἔμενε πλέον κυρίαρχος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς αὐτὴν ἀνέθεσεν ὁ Ἀρταξέρξης νὰ ἐπιβλέπη διὰ τὴν αὐστηρὰν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Περσῶν οἱ Σπαρτιᾶται μετεβλήθησαν εἰς τυράννους τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Εἰς ἄλλας πόλεις ἐπέβαλλον ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις, ἄλλας ἠνάγκαζον διὰ τῆς βίας νὰ γίνουν σύμμαχοί των, ἐνῶ τοὺς κατοίκους τῆς Μαντινείας ὑπεχρέωσαν νὰ χωρισθοῦν εἰς τέσσαρας κώμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

30

1. ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΑΔΜΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν καὶ ἰδίως κατὰ τὸν βοιωτικὸν πόλεμον ἐπέδειξαν ἀξιόλογα προτερήματα, θάρρος, τόλμην καὶ γενναιότητα. Αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ ἐφάνησαν ἀκόμη καθαρώτερα, ὅταν οἱ Σπαρτιάται κατὰ παράβασιν τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης κατέλαβον τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν.

Ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας κατὰ τὸ ἔτος 382 π.Χ. ἐστάλη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς. Οἱ Σπαρτιάται εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ὀλυνθίους, διότι οὗτοι εἶχον σχηματίσει ὁμοσπονδίαν μὲ τὰς γειτονικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των. Τοῦτο ὅμως ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὰς διατάξεις τῆς εἰρήνης καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Σπαρτιατῶν. Ὄταν ὁ Φοιβίδας διέβαινεν ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἐστάθμευσε πλησίον τῶν Θηβῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὀλιγαρχικῶν εἰς τὰς Θήβας Λεοντιάδης ἤλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ προέτεινεν εἰς αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως Καδμείαν. Ὁ Φοιβίδας, ἄνθρωπος φιλόδοξος, ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἀ- **382 π. Χ.** μέσως εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν ἐγκατέστησε σπαρτιατικὴν φρουράν, τὴν δὲ διοίκησιν τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην. Συγχρόνως συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν Ἰσμηνίαν. Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοὶ κατέφυγον

εις τὰς Ἀθήνας, ὅπου εὗρον πρόθυμον φιλοξενίαν, ὅπως πρὸ εἴκοσι δύο ἐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξόριστοι εἰς τὰς Θήβας.

Ἡ καταπάτησις τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη προσεποιήθη, ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ πραξικόπημα τοῦ Φοιβίδου καὶ τὸν ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκε τὴν Καδμείαν. Ἐπὶ πλέον παρέπεμψε τὸν Ἴσμηνίαν εἰς σπαρτιατικὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον.

2. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

31

Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοί, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, κατῴρθωσαν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν πατρίδα των τρία ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Μεταξὺ τῶν πατριωτῶν τούτων ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος μὲ θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ ἐξαιρετικὴν γενναιότητα.

Ὁ Πελοπίδας καὶ ἄλλοι ἐξόριστοι Θηβαῖοι συνενόηθησαν μυστικῶς μὲ ὁμόφρονας εἰς τὰς Θήβας, εἰσηλθόντες κρυφίως ἐντὸς 379 π. Χ. τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὀλιγαρχικῶν. Κατόπιν ἐστράφησαν κατὰ τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς καὶ τὴν ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Καδμείαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐπαναστάται ἐγίναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἐπανεφέρουν εἰς τὴν πόλιν τὴν δημοκρατίαν.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξεστράτευσαν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν Θηβῶν χωρὶς νὰ κατορθώσουν τίποτε ἀξιόλογον. Τὸ φρόνημα τῶν Θηβαίων εἶχε τώρα ἀναπτερωθῆ καὶ ἡ δύναμις των ἐντὸς τῆς Βοιωτίας ἐνισχύθη σημαντικῶς.

3. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΑΘΗΝΑ-Ι-ΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

32

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Πελοπίδου εἰς τὰς Θήβας καὶ ἡ ταπεινὴν ἰσχύος τῆς Σπάρτης ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσκέφθησαν λοιπὸν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀνασύστασιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἡ ὁποία εἶχε διαλυθῆ κατὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Αἱ περιστάσεις ἦσαν τώρα εὐνοϊκώτεροι. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἤθελον νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς Σπάρτης καὶ ὡς μέ-

σον δι' αὐτὸ ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν των μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἐν-
τὸς τῶν διατάξεων τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Οὕτω τὸ
Βυζάντιον, ἡ Τένεδος, ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Ἐϋ- **378 π. Χ.**
βοια ἔγιναν μέλη τῆς συμμαχίας. Ὡς σκοπὸς τῆς ὠρίσθη
ἡ προστασία τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀπὸ σπαρτιατικὴν ἀπόπει-
ραν πρὸς ἡγεμονίαν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως τῆς δευτέρας συμμαχίας δια-
φέρει ἀπὸ τὸν παλαιόν. Τὴν νέαν συμμαχίαν διοικεῖ συνέδριον ἀντι-
προσώπων ὄλων τῶν συμμάχων, τὸ ὁποῖον ἐδρεύει εἰς τὰς Ἀθή-
νας. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις διατηροῦν πλήρη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν
αὐτονομίαν των, δὲν πληρώνουν φόρους καὶ ἔχουν ἴσην ψῆφον μὲ
τοὺς Ἀθηναίους.

Ἡ νέα ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἀπετέλεσε τὸ σπουδαιότερον πρόσ-
κομμα εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς Σπάρτης διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπὶ
τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὴ ἐπίσης ἔδωκε τὴν πρώτην ἀποτελεσματικὴν ἐνί-
σχυσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Θηβαίων ἐναντίον τῆς Σπάρτης, μέχρις
οὔτου ἔγιναν οὗτοι ἱκανοὶ νὰ τὸν διεξαγάγουν μόνοι.

④ Η ΠΑΛΗ ΜΕΤΑΞΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ

Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας.

33

Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ὁ πατριωτισμὸς δύο ἀνδρῶν, τοῦ Πελ-
πίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἔφεραν τὰς Θήβας εἰς τὴν
πρωτεύουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβον κατὰ τοὺς χρόνους τού-
τους μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ὁ Πελοπίδας κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν
τῶν Θηβῶν καὶ ἔλαβε λαμπρὰν ἀνατροφὴν. Μολονότι πλούσιος,
ἔζη ἀπλούστατον βίον. Ἠγάπα τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ τὴν σκλη-
ραγωγίαν. Τὸν διέκρινε φλογερὰ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, διὰ τὴν
ὁποίαν διέθεσε τὸν πλοῦτόν του καὶ ὅ,τι πολυτιμότερον εἶχε, τὴν
ζωὴν του. Ὁ Πελοπίδας εἶναι ὁ ὄργανωτὴς τοῦ περιφήμου ἱεροῦ λό-
χου τῶν Θηβῶν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 ἐκλεκτοῦς νέους,
οἱ ὁποῖοι συνεδέοντο μεταξὺ των μὲ στενωτάτην φιλίαν καὶ ἦσαν
ἀφωσιωμένοι ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον μέχρι θανάτου. Τὴν φιλίαν των ἐπε-
σφράγιζον μὲ ὄρκον εἰς τὸ ἐν Θήβαις ἱερὸν τοῦ μυθικοῦ ἥρωος Ἴο-

λάου, φίλου τοῦ Ἡρακλέους. Ἐξ αὐτοῦ ὁ λόχος ἔλαβε τὸ ὄνομα ἱερός. Ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν ἱερὸν λόχον πρῶτος ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοιοιτοτρόπως ἐνίσχυσε τὸ θάρρος καὶ τὸ φρόνημα τῶν συμπατριωτῶν του.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ ἀλλὰ πτωχὴν οἰκογένειαν. Ἡ πενία ἐν τούτοις δὲν τὸν ἐστενοχώρει, διότι ἔζη βίον λιτόν. Ἦσκειτο μὲ τοὺς ἄλλους νέους εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀλλ' ἐφρόντιζε πολὺ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο ἠκροάσθη τοὺς σοφωτέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀπέκτησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Καίτοι εὐφραδέστατος ρήτωρ, ἐν τούτοις ἀπεστρέφετο τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους καὶ ἦτο ὀλιγολόγος μέχρις ὑπερβολῆς. Πρὸ πάντων ὅμως ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο ἐξαιρετικὴ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα. Αὐτὸς ἐφήρμοσεν εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην νέα σχέδια, μὲ τὰ ὅποια κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν μοναδικὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους στρατὸν τῆς Σπάρτης.

Ἡ φιλία μεταξὺ τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἔμεινε παραδειγματικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ μὲ θαυμασμὸν δι' αὐτὴν καὶ τὴν θεωρεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐξαιρετικῆς ἀρετῆς των. « *Ἡ αἰτία, λέγει, τῆς φιλίας τῶν δύο Θεβαίων ἦτο ἡ ἀρετὴ των. Χάρις εἰς αὐτὴν δὲν ἐπεδίωκον μὲ τὰ ἔργα των δόξαν ἢ πλοῦτον, τὰ ὅποια προκαλοῦν τὸν φοβερὸν φθόνον, τὸ αἷτιον τοῦ καταστρεπτικοῦ ἀλληλοφαγώματος. Καὶ οἱ δύο εἶχον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν εὐγενέστατον ζῆλον νὰ ἴδουν τὴν πατρίδα των λαμπροτάτην καὶ ἰσχυροτάτην* ».

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην. 34

Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς Σπάρτης προσέφεραν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Θεβαίους. Ἔδωκαν καιρὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ νὰ αὐξήσουν τὴν δύναμίν των. Ἄλλ' ἢ παράτασις τοῦ πολέμου δὲν συνέφερε πλέον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐβλεπον, ὅτι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐφθείροντο, οἱ Θεβαῖοι ἀντιθέτως ἐγίνοντο καθημερινῶς ἰσχυρότεροι. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐνήργησαν νὰ συγκαληθῇ εἰς τὴν Σπάρτην συνέδριον τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ συζητησῇ τὴν σύναψιν εἰρήνης μεταξὺ ὄλων τῶν ἐμπολέμων.

Τὸ συνέδριον συνήλθε καὶ ὡς πρῶτον ὄρον διὰ τὴν εἰρήνευσιν

ἔδεχθη νὰ γίνουιν ὄλαι αἱ πόλεις αὐτόνομοι. Ἄλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θηβαίων Ἐπαμεινώνδας ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ, διότι ὁ ὄρος αὐτὸς τῆς συνθήκης κατέλυε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἡ μὲν εἰρήνη συνωμολογήθη μεταξύ τῶν ἄλλων πόλεων, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο μὲ στρατὸν εἰς τὴν Φωκίδα, διετάχθη νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν εἰρήνην διὰ τῶν ὄπλων.

Ο Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.

35

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατετρόμαξε τοὺς Θηβαίους. Ἄλλ' ἡ ἄμυνα τῆς χώρας εὐρίσκετο τῶρα εἰς ἰσχυρὰς καὶ ἀτρομήτους χεῖρας. Ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔδωκαν θάρρος εἰς τοὺς συμπολίτας των καὶ ἐνίσχυσαν τὸ ἠθικόν των.

Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν εἰς τὰ Λεῦκτρα, μικρὰν πόλιν τῆς Βοιωτίας. Εἰς τὴν μάχην, ἡ ὁποία ἐγίνετο ἐκεῖ, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπέδειξε τὰ μεγάλα στρατιωτικὰ προτερήματά του.

Ἐφήρμοσε νέον τρόπον παρατάξεως, ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως, τὴν λεγομένην **λοξὴν φάλαγγα**. Παρέταξε δηλαδὴ εἰς μέγα βάθος καὶ ἐνίσχυσε πολὺ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ στρατεύματός του, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἦτο ἡ δεξιὰ τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τὸν Κλεόμβροτον καὶ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας του. Μὲ τὴν πτέρυγα αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας θὰ ἔκαμνε τὴν ἐπίθεσιν. Θὰ ἐπέπιπτε κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεως τῶν Σπαρτιατῶν, θὰ εἰσέδυνε εἰς αὐτὸ ὡς σφὴν καὶ θὰ ἐπέφερε τὴν διάσπασίν του. Κατόπι θὰ ἔκαμνε στροφὴν καὶ θὰ προσέβαλλεν ἐκ τῶν πλαγίων τὸ ἄλλο τμήμα τῆς φάλαγγος τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ κέντρον ἐξ ἄλλου καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς παρατάξεώς του, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀσθενέστερα, εἶχον ἄλλην ἀποστολήν. Παρατεταγμένα ὅπως ἦσαν ὄχι ἐπ' εὐθείας γραμμῆς, ἀλλὰ μὲ λοξὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰ ὀπίσω, προσωρίζοντο νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρον καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Σπαρτιαταὶ ἀντιθέτως ἠκολούθησαν τὸ παλαιὸν σύστημα εἰς τὴν παράταξίν των. Εἰς ὀλόκληρον τὸ μέτωπόν των παρετάχθησαν εἰς βάθος 12 ἀνδρῶν.

Τὸ εὐφυὲς σχέδιον τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐπέτυχε καθ' ὀλοκληρίαν. Ἡ νίκη του ὑπῆρξε περίλαμπρος. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσε πολὺ καὶ

ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν ἱερὸν λόχον, ὁ ὅποιος εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἐπολέμησε γενναϊότατα. Ἡ καταστροφή τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο πρωτοφανής. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, 400 γνήσιοι Σπαρτιαῖται καὶ πολλοὶ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι.

Ἡ ἀπροσδόκητος ἤττα τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ ὅποιοι μάλιστα παρέταξαν εἰς τὰ Λεῦκτρα μεγαλύτεραν δύναμιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των, εἶχε βαρύτερον ἀντίκτυπον εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἰ σύμμαχοι πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς συμμαχίας, ἐνῶ οἱ εἰλωτες καὶ οἱ περιόικοι ἐκινήθησαν εἰς ἐπανάστασιν. Καὶ ὅμως ἡ μεγάλη ἐκείνη συμφορὰ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ θαυμασθῇ τὸ ψυχικὸν σθένος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἡ πειθαρχία των εἰς τὸν νόμον καὶ τοὺς ἄρχοντας. Ἴδου τί μᾶς διηγεῖται ὁ Ξενοφῶν : « Ὁ ἀγγελιαφόρος, ὁ ὅποιος ἐστάλη εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ἀναγγεῖλῃ τὴν συμφορὰν, ἔφθασε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν γυμνοπαιδιῶν, ὅταν ὁ ἀνδρικός χορὸς ἦτο ἀκόμῃ μέσα εἰς τὸ θέατρον. Καὶ οἱ ἔφοροι, ἅμα ἤκουσαν τὴν καταστροφὴν, ἔλυποντο μὲν, ὡς ἦτο φυσικόν· ἐν τούτοις δὲν διέταξαν τὸν χορὸν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ θέατρον, ἀλλὰ τὸν ἄφησαν νὰ συνεχίσῃ τὰς χορευτικὰς ἐπιδειξεις. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἀνεκοινώθησαν εἰς τοὺς συγγενεῖς των· παρήγγειλαν ὅμως εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ φωνάξουν, ἀλλὰ νὰ ὑπομείνουν τὴν συμφορὰν σιωπηλῶς. Καὶ τὴν ἐπομένην ἀντίκρουσε κανεὶς τὸ ἐξῆς παράδοξον θέαμα. Ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ συγγενεῖς εἶχον πέσει εἰς τὴν μάχην, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἔμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὄλων εὐθνοὶ καὶ φαιδοί· ἀπὸ ἐκεῖνους ἀντιθέτως, εἰς τοὺς ὁποίους ἔφθασεν ἡ εἰδήσις, ὅτι ζοῦν οἱ συγγενεῖς, πολὺ ὀλίγους ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ συναντήσῃ καὶ αὐτοὺς νὰ γυρίζουν μὲ σκυθρωπὰ πρόσωπα ». (Ξενοφῶντος Ἑλληνικά.)

36

Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν μάχην τῶν Λεῦκτρων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐδημιουργήθη εὐνοϊκὴ κατάστασις διὰ τοὺς Θηβαίους. Αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις ἠνώθησαν εἰς ὀμοσπονδίαν, ἡ ὁποία εἰσῆλθεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβῶν. Ἀργεῖοι καὶ Ἡλεῖοι ἐπίσης ἤρχισαν νὰ κινοῦνται ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἦτο μοναδική. Τὸν χειμῶνα

του 370 π. Χ. κατά πρόσκλησιν τῶν συμμάχων κατήλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ στρατόν. Ἀμέσως ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης, Ἀρκάδες, Ἀργεῖοι, Ἡλεῖοι ἠνώθησαν μαζί του. Κατ' ἀπαιτήσιν τῶν ὀθηβαῖος στρατηγὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν προθύρων τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δωρικῆς κατακτίσεως ἐχθρικός πούς δὲν εἶχε πατήσει εἰς τὴν Λακωνικὴν. Περίφοβοι αἱ γυναῖκες τῆς Σπάρτης ἤρχισαν νὰ θρηνοῦν γοερῶς, ὅταν ἀντελήφθησαν, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπλησίαζε. Καὶ ὅμως ἄλλοτε ἐκαυχῶντο, ὅτι οὐδέποτε εἶδον καπνὸν νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον!

Ἐν τούτοις ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπιχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην, διότι τὴν ὑπερήσπιζεν ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος. Ἐπροχώρησεν ὅμως πρὸς νότον μέχρι τοῦ Γυθείου, ἐληλάτησε τὴν χώραν, ἔκαυσε τοὺς ναυστάθμους τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπέστρεψεν ἔπειτα εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας. Τότε ἴδρυσεν πλησίον τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς τὴν Μεγάλην πόλιν (Μεγαλόπολιν), τὴν ὁποίαν ὠχύρωσε καὶ κατέστησε κοινὴν μητρόπολιν τῶν Ἀρκάδων. Εἰς αὐτὴν συνήρχοντο ἀντιπρόσωποι τῶν ἀρκαδικῶν πόλεων καὶ συνεσκέπτοντο διὰ τὰ συμφέροντά των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐστερέωσε τὴν ἀρκαδικὴν ὁμοσπονδίαν, τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων, ὅπως ἐλέγετο.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχε καὶ ἄλλας σοβαρὰς συνεπείας διὰ τὴν Σπάρτην. Ἡ Μεσσηνία ἀπηλευθερώθη ἀπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγὸν καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ πόλις Μεσσηνία, ἡ ὁποία ἐκτίσθη τότε πλησίον τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως τῆς Ἰθώμης, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ νέου μεσσηνιακοῦ κράτους.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἰθηβαῖος στρατηλάτης ἐξηυτέλισε τὴν Σπάρτην καὶ τὴν περιώρισεν εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐπέστρεψε θριαμβευτῆς εἰς τὰς Θήβας.

Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν.

37

Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἀνεπαύθη ἐπὶ τῶν ἐπιτυχιῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἕως τότε. Ὁνειρεύετο νὰ κάμῃ τὰς Θήβας τὴν πρώτην δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐπόμενο ἐτος 369 π.Χ. ἐστράφη πρὸς βορρᾶν.

Κατόπιν προσκλήσεως τοῦ θεσσαλικοῦ λαοῦ ἔστειλε τὸν Πελοπίδαν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Πελοπίδας ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἀποστολὴν του. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας προσετέθη εἰς τὴν δύναμιν τῶν Θηβῶν. Ὀλίγαι μόνον πόλεις παρέμειναν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου.

Ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ὁ Πελοπίδας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν κατέστησε σύμμαχον τῶν Θηβῶν. Διὰ τὴν ἐξασφάλισήν αὐτῃ τὴν συμμαχίαν, ἔλαβε 30 ὁμήρους ἀπὸ τὰς ἐπισημοτέραις οικογενείαις τῆς μακεδονικῆς κοινωνίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ νεαρὸς Φίλιππος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντου Γ' καὶ κατόπιν ἔνδοξος βασιλεὺς.

Ἡ ραγδαία αὔξησις τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν ἀνησύχησε τοὺς Ἀθηναίους. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐλησμόνησαν τὰς παλαιὰς διαφορὰς πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ συνῆψαν μὲ αὐτὴν συμμαχίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τὸν Ἐπαμεινώνδαν νὰ εἰσβάλλῃ ἐκ νέου εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ καταστήσῃ συμμάχους τῶν Θηβῶν τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Ἀχαΐαν. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν ἐξετείνεται εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Αἱ περισσότεραι χῶραι μεταξὺ Θερμοπυλῶν καὶ Ἴσθμοῦ, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία ἦσαν κατ' οὐσίαν ὑπήκοοι τῶν Θηβῶν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι δὲν ἀπέφυγον τὰ σφάλματα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Δὲν ἐστήριζαν τὴν ἡγεμονίαν των εἰς τὴν ἰσοπολιτείαν καὶ τὴν ἰσοτιμίαν μεταξὺ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, ἀλλ' εἰς τὴν βίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν, τῶν ὁποίων διετήρουν πικρὰν ἀνάμνησιν οἱ Ἕλληνες. Διὰ τὴν ἐξασφάλισον τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Θηβαῖοι, δὲν ἐδίωξαν νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Περσῶν, ὅπως ἔκαμαν ἄλλοτε οἱ Σπαρτιαῖται. Ὁ Πελοπίδας τὸ 367 π. Χ. μετέβη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ἐνήργησε διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι ὁ Πέρσης βασιλεὺς ἐξέδωκε διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίζετο ἡ αὐτονομία τῆς Μεσσηνίας, οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀφοπλίσουν τὸν στόλον των καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀνεκηρύσσοντο ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος. Ἐπανελήφθη δηλαδὴ πρὸς ὠφέλειαν τῶν Θηβῶν ὅ,τι ἔγινε πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν μὲ τὸν Ἀνταλκίδαν πρὸς ὄφελος τῆς Σπάρτης.

Ἡ ἐνέργεια ὁμως αὕτη τῶν Θηβαίων προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν

τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποῖαν διέταξεν ὁ μέγας βασιλεὺς. Ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἀθηναίων ὑπέταξε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Πελοπίδας ἔσπευσε μὲ στρατὸν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐνίκησεν, ἀλλ' ἐφονεύθη. Οἱ Θηβαῖοι καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατεσκεύασαν στόλον, διὰ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ὅλα τὰ σημεῖα ἐδείκνυον, ὅτι ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν παρουσίαζε συμπτώματα καταρρέουσας.

38

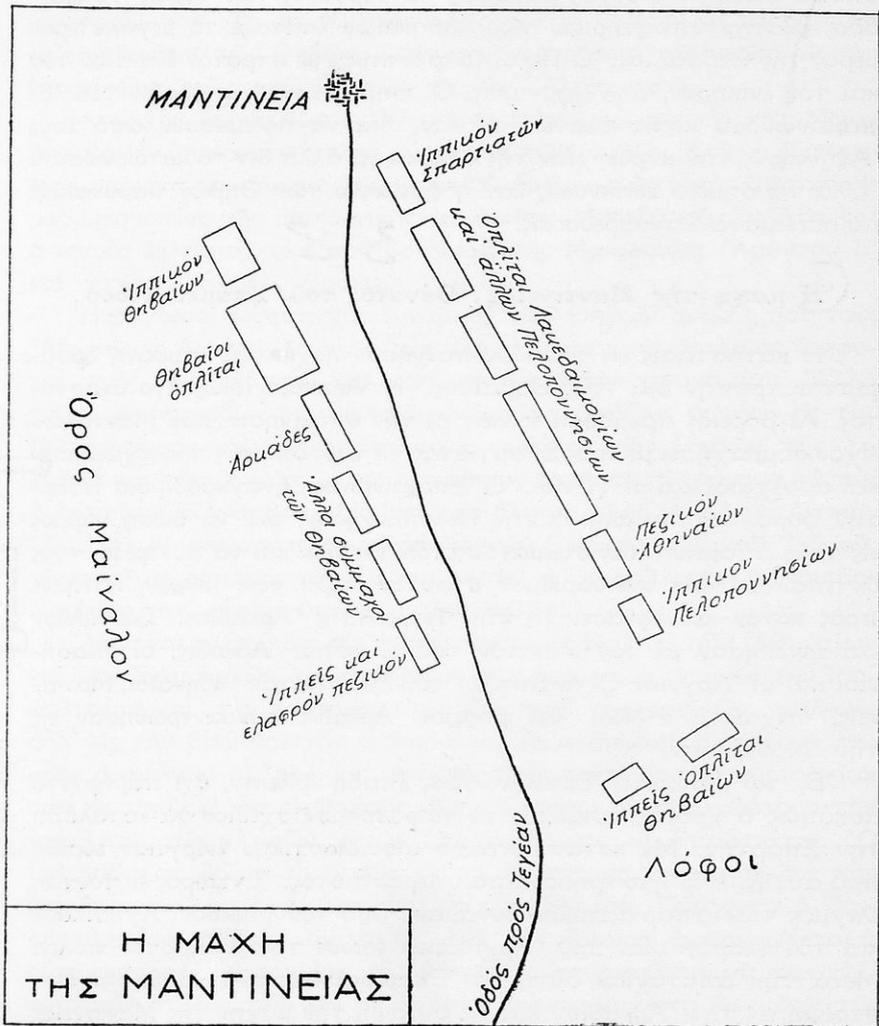
Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤρχισε νὰ λαμβάνη δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Θηβαίους. Ἡ Ἀρκαδία ἰδίως ἦτο ἀνάστατος. Αἱ βόρειοι ἀρκαδικαὶ πόλεις μὲ τὴν ὑποκίνησιν τῶν Μαντινέων εἶχον συμμαχήσει μὲ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Ἡλεῖοι. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη διὰ τετάρτην φορὰν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τοὺς ἀπομεινάντας συμάχους τῶν Θηβῶν καὶ νὰ συντρίψῃ τοὺς ἀντιπάλους. Μὲ πολυάριθμον στρατὸν διέβη τὸν Ἰσθμὸν, κατήλθε πρὸς νότον καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἦλθον καὶ ἠνώθησαν μὲ τὸν στρατὸν του οἱ νότιοι Ἀρκάδες, οἱ Μεσσηνιοὶ καὶ οἱ Ἀργεῖοι. Οἱ ἀντίπαλοί του Σπαρτιάται, Ἀθηναῖοι, Μαντινεῖς, Ἀχαιοί, Ἡλεῖοι καὶ βόρειοι Ἀρκάδες συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Μαντινείαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπειδὴ ἔβλεπεν, ὅτι παρήρηχτο ἀσκόπως ὁ χρόνος, συνέλαβε τὸ παράτολμον σχέδιον νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην. Μὲ καταπληκτικὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐνέργειαν εὐρέθη πρὸ αὐτῆς, ἐνῶ ἦτο ἔρημος ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἐγκαιρὸς ἐν τούτοις ἔλιγμος τῶν σπαρτιατικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν γηραιὸν Ἀγησίλαον καὶ τὸν νεαρὸν υἱὸν του Ἀρχίδαμον ἔσωσε τὴν ἀτείχιστον πόλιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ νὰ συνάψῃ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας (362 π. Χ.).

Ὁ Ἐπαμεινώνδας παρέταξε τὰς δυνάμεις του, ὅπως καὶ εἰς τὰ Λεῦκτρα. Μὲ ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν διέσπασεν ὁ στρατός του καὶ ἔτρε-

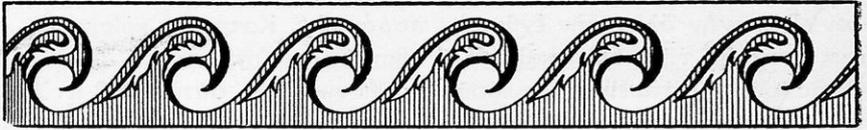

φεν εἰς φυγὴν ὄλην τὴν ἐχθρικήν παράταξιν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ὁ-
μως στιγμὴν τῆς μάχης καὶ ἐνῶ ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν
Θηβαίων, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐφονεύθη. Ἡ νίκη κατ' αὐτὸν **362 π. Χ.**
τὸν τρόπον ἔμεινεν ἀμφίβολος καὶ τὴν διεξεδίκουν καὶ
οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοί. Τὸ γεγονός εἶναι, ὅτι ἡ μάχη τῆς Μαντι-
νείας ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ πρωτεῖα καὶ
ἐδημιούργησε σύγχυσιν καὶ ἀβεβαιότητα.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε συστήσει
εἰς τοὺς ἐπιζῶντας Θηβαίους ἀξιωματικούς νὰ κλείσουν εἰρήνην μὲ
τὸν ἐχθρόν. Μὲ τὴν ἀνωμαλίαν ὁμως καὶ τὴν ἀκαταστασίαν, ἡ ὁποία
ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὔτε εἰρήνη οὔτε πόλεμος ἦσαν δυνατά.
Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν κατέρρευσε μαζί μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπα-
μεινώνδου. Ἐξ ἄλλου οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συνησθάνοντο
ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλ-
ληνας. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὡς ἐξῆς περιγράφει εἰς τὸ τέλος τῶν
Ἑλληνηκῶν του Ὁ Ξενοφῶν: « Ἀφοῦ ἔγιναν αὐτά, συνέβη τὸ
ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι ὅλος ὁ κόσμος ἐνόμισεν, ὅτι θὰ συμβῆ. Ἐπειδὴ διη-
λαδὴ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἑλλάς εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Μαντινείαν
καὶ εἶχεν ἀντιπαραταχθῆ εἰς δύο στρατόπεδα, ὅλοι ἐφαντάζοντο, ὅτι, ἂν
συναφθῆ μάχη, οἱ μὲν νικηταὶ θὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ
νικημένοι θὰ γίνονιν ὑπήκοοι των. Ὁ θεὸς ὁμως ἔδωκε τέτοια τροπὴν
εἰς τὰ πράγματα, ὥστε καὶ αἱ δύο ἀντίπαλοι μερίδες ἔστησαν τροπαιὸν
μὲ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἦσαν νικητρεῖαι, καὶ καμμία ἀπὸ τὰς δύο δὲν
ἠμπόδιζε τὴν ἄλλην δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ δύο μερί-
δες ἀπέδωκαν τοὺς νεκροὺς κατόπιν συμβάσεως μὲ τὴν ιδέαν, ὅτι εἶχον
νικήσει, καὶ αἱ δύο ὁμως ἐπίσης τοὺς ἐλάμβανον ὀπίσω διὰ συμβάσεως,
ὡσὰν νὰ ἦσαν νικημένα. Μολονότι μάλιστα ἰσχυρίζοντο καὶ αἱ δύο
παρατάξεις, ὅτι εἶχον νικήσει, δὲν ἐφάνησαν νὰ κατέχουν τίποτε περισ-
σότερον ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα κατεῖχον, πρὶν συγκροτηθῆ ἡ μάχη,
οὔτε χώραν, οὔτε πόλιν, οὔτε δύναμιν μεγαλυτέραν. Σύγχυσις δὲ καὶ
ταραχὴ ἀκόμη μεγαλυτέρα ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τώρα παρὰ
προτοῦ νὰ συγκροτηθῆ ἡ μάχη ».

Καὶ ὁμως εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῆς Ἑλλάδος
ἔθεσε μετ' ὀλίγον τέρμα νέα ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης νεότητος καὶ
ὀρμῆς, ἡ Μακεδονία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

39

Μακεδονία και Μακεδόνες. Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακεδονίας.

Ἡ ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται πέραν τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀποτελεῖ τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἑλλάδος, λέγεται Μακεδονία. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς ὄρια τῆς Μακεδονίας ἦσαν πρὸς βορρᾶν τὸ ὄρος Σκάρδος, πρὸς νότον ὁ Ὀλυμπος, πρὸς δυσμὰς ἡ Ἰλλυρία καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὁ ποταμὸς Στρυμῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας διασχίζουν βουνά, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπλώνονται εὐφωρόταται πεδιάδες. Τρεῖς μεγάλοι ποταμοὶ διαρρέουν τὰς μακεδονικὰς πεδιάδας, ὁ Ἀλιάκμων, ὁ Ἀξιὸς καὶ ὁ Στρυμῶν. Εἰς τὴν παραλίαν ἐκτείνεται ἡ τρίγλωσσος χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ ὁποία εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνας, συγγενεῖς τῶν Δωριέων, περιστοιχίζοντο δὲ ἀπὸ λαοὺς βαρβάρους. Εἶχον εὐρωστὰ σώματα καὶ διεκρίνοντο ὡς πολεμισταί. Διέφερον ἀπὸ τοὺς νοτίους Ἕλληνας ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ βίου καὶ τὸν πολιτισμόν. Ὁ πολὺς λαὸς ἠσχολεῖτο μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, τὰς ὁποίας εὐνοεῖ ἡ φύσις τῆς χώρας. Οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μακεδόνες ἔζων ἀγροτικὸν βίον καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἦτο πολὺ δύσκολος, καθυστέρησαν εἰς τὸν πολιτισμόν. Μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν

Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὰς ἀποικίας τῶν παραλίων, ἡ Μακεδονία ἤρχισε νὰ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἄλλον ἑλληνικὸν κόσμον καὶ νὰ ἐκπολιτίζεται.

Ἡ διοίκησις τῆς χώρας ἦτο εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο ἑταῖροι. Οἱ βασιλεῖς εἶχον κατ' ἀρχὰς τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὰς Αἰγὰς, τὴν σημερινὴν Ἐδεσσαν. Κατόπιεν τὴν μετέφεραν εἰς τὴν Πέλλα, τὰ σημερινὰ Γιαννιτσά, διὰ νὰ εἶναι πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν. Μέχρι τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἦσαν ἀνεξάρτητοι εἰς τὴν χώραν των. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν περσικῶν πολέμων ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύβουν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α', ὅπως εἶδομεν, ἔφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου περὶ συμμαχίας καὶ ἀργότερα ἀπεκάλυπεν εἰς τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς τὸ σχέδιον τοῦ Μαρδονίου πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν. Οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς θεώρουν τοὺς ἑαυτοῦς των ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἔκαυχῶντο, ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος Α' (498 - 454 π. Χ.) μετὰ τὸν εὐτυχῆ τερματισμὸν τῶν περσικῶν πολέμων ἐζήτησε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους, ὅπως γνωρίζομεν, μετεῖχον μόνον Ἕλληνες. Καὶ ἡ αἰτήσις του ἐγίνε δεκτὴ, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀπὸ τοὺς ἑλλανοδίκας.

Ὀνομαστὸς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχέλαος. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ χώρα προώδευσε πολὺ. Ὁ Ἀρχέλαος κατεσκεύασε δρόμους, ἴδρυσεν πόλεις καὶ διωργάνωσεν τὸν μακεδονικὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ηὔξησεν καὶ τελειότερον ἐξώπλισεν. Ἠγάπησεν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ κατέστησεν τὴν πρωτεύουσάν του κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης. Πολλοὶ σοφοὶ ἐκ 413-399 π. Χ. τῆς Ἑλλάδος ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρχελάου. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ μέγας δραματικὸς ποιητὴς Εὐριπίδης, ὁ ὁποῖος διήλθε πλησίον του τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Φίλιππος ὁ Β'.

40

Ὁ Φίλιππος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Γ'. Δεκαπενταετῆς ὠδηγήθη, ὅπως ἐμάθομεν, ἀπὸ τὸν Πελοπίδαν ὡς ὄμηρος εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ ἔλαβεν λαμπρὰν μόρφωσιν. Πολὺ ἰδίως ὠφελήθη ἀπὸ τὰς

σχέσεις του με τούς δύο μεγάλους άνδρας τῶν Θηβῶν, τὸν Πελοπίδαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἑπαμεινώνδαν, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐθαύμαζε. Ἀπὸ αὐτὸν ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν τέχνην, τὴν ὁποῖαν κατόπι ἐφήρμοσεν ὁ ἴδιος. Εἰς τὰς Θήβας εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ὄχι μόνον τὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν νοτίων Ἑλλήνων καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Ἡ γνῶσις αὐτῆ τοῦ ἐχρησίμευσεν ἀργότερα πολύ. Ἐφρόντισεν ἄλλωστε ἔνωρις νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ὡς συμβούλους « οὐ μόνον Μακεδόνων τοὺς σπουδαιότατους ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πολλοὺς οὐκ ἀδόξους ἀνδρας οὐδ' ἀνοήτους ». (Ἰσοκράτους Φίλιππος). Εἶχε προσέτι ὁ Φίλιππος τὴν εὐγένειαν τῆς

ψυχῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἠγάπα τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐγοήτευσεν μὲ τούς τρόπους του.

Παρ' ὅλα ἐν τούτοις τὰ προτερήματα αὐτά, τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν εὐφυΐαν, διετήρει ὁ Φίλιππος τὰς συνηθείας καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν Μακεδόνων εὐγενῶν. Ἦτο βίαιος καὶ σκληρὸς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἦγάπα μὲ πάθος τὸ κυνήγιον, τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν οἶνον. Τὰ ἐλαττώματα ἐν τούτοις αὐτὰ ἐπεσκότιζον αἱ ἀρεταὶ του. Εἶχε προικισθῆ ἐκ φύσεως μὲ σπανίαν διπλωματικὴν

Φίλιππος Β'

ἱκανότητα καὶ εἶχε τὸ μέγα προσὸν νὰ διακρίνη ἀμέσως τὸ συμφέρον του εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ νὰ προχωρή μὲ ἀποφασιστικότητα εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ. Ὁ Φίλιππος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν εὐφυεστέρων καὶ δραστηριωτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ἐνδόξου μακεδονικοῦ ἐλληνισμοῦ.

Ὅταν ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὰς Θήβας, ἐβασίλευεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ ἀδελφὸς του Περδικκας, ὁ ὁποῖος τὸν διώρισε κυβερνήτην εἰς μίαν μακεδονικὴν ἐπαρχίαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ὠργάνωσε μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἑπαμεινώνδου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Περδίκκου ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατ' ἀρχὰς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Ἄμυντος, υἱοῦ τοῦ Περδίκκου. Ἄλλ' αἱ περιστάσεις ἦσαν πολὺ δύσκολοι διὰ τὴν Μακεδονίαν. Οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους λαούς, οἱ ὅποιοι περιέβαλλον τὸ κράτος, ἦσαν μεγάλοι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν φίλων του καὶ τοῦ στρατοῦ, τὸν ὅποιον εἶχεν ὀργανώσει, κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνηλίκου καὶ ἔγινεν αὐτὸς βασιλεύς. Ἐφρόντισε κατόπιν νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, ἐξώντωσεν ὅλους τοὺς ἀνταπαιτητὰς τοῦ θρόνου του. Μετὰ τοῦτο ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συνόρων τοῦ κράτους. Οἱ βάρβαροι, οἱ ὅποιοι τὸ περιστοιχίζον, ἦσαν πολλοὶ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς καταβάλλῃ ἀμέσως διὰ τῶν ὄπλων. Ἐχρησιμοποίησε λοιπὸν κατ' ἀρχὰς τὴν διπλωματίαν. Μὲ δῶρα καὶ ἄλλας παροχὰς καὶ ὑποσχέσεις ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς Θρᾶκας. Ἀμέσως κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν αὔξησιν καὶ ὀργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν ὑπολοίπων ἐχθρῶν.

41

Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους.

Βάσιν τῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως τοῦ κράτους ἔθεσεν ὁ Φίλιππος τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατολογίαν. Ὑπεχρέωσε δηλαδὴ ὅλους τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἐκτελοῦν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ μὲ νέας στρατιωτικὰς μεθόδους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν ὁ Φίλιππος πολὺτιμον ὄδηγόν τὰ διδάγματα, τὰ ὅποια ἔλαβε πλησίον τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ εἰς τὰς Θήβας.

Πρὸ τοῦ Φιλίππου ὁ πεζικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀτελῶς ὀπλισμένους πελταστὰς, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἐνικήθησαν ἀπὸ τοὺς περίξ βαρβάρους. Ἐλείπεν ἀκόμη ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἀπαραίτητος στρατιωτικὴ ἐκπαίδεσις καὶ πρὸ πάντων ἡ πειθαρχία. Ὁ Φίλιππος ἐβελτίωσε τὸν ὀπλισμὸν των, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς δευτερεύουσαν θέσιν εἰς τὸν στρατόν.

Κύριον σῶμα τοῦ πεζικοῦ κατέστησεν ὁ Φίλιππος τὴν περίφημον μακεδονικὴν φάλαγγα, τὴν ὅποιαν ἐδημιούργησε καὶ ἐξώπλισεν ὁ ἴδιος. Οἱ φαλαγγῖται, οἱ πεζέταίροι, ὅπως ἐλέ-

γοντο, ἦσαν Μακεδόνες ὀπλίται μὲ σπουδαιότερον ὄπλον ἀμυντικὸν καὶ ἐπιθετικὸν τὴν σάρισα ν, ἡ ὁποία ἦτο μακρότατον δόρυ μήκους ἕξ μέτρων. Παρετάσσοντο εἰς δέκα ἕξ πυκνὰς γραμμάς. Οἱ ἄνδρες τῶν πρώτων πέντε γραμμῶν ἐκράτουν τὰς σαρίσας εἰς ὀριζοντίαν θέσιν, οὕτως ὥστε ἡ σάρισα τοῦ φαλαγγίτου τῆς πέμπτης προεξεῖχε κατὰ ἓν μέτρον ἀπὸ τὸν στρατιώτην τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς φάλαγγος. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίζετο τεῖχος λογγῶν, τὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο ἀπὸ συμπαγῆ ὄγκον ἀνδρῶν.

Βοηθητικὰ σώματα τοῦ πεζικοῦ ἦσαν οἱ πελτασταί, οἱ ἄκοντισταί καὶ οἱ τοξόται. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς προήρχοντο ἀπὸ τοὺς περίξ βαρβάρους. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ προορισμὸν εἶχον νὰ ἀσφαλίζουσι τὰ πλευρὰ τῆς φάλαγγος, οἱ δὲ ἄκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται νὰ προπορεύωνται ὡς ἐμπροσθοφυλακή.

Μακεδῶν ἵππεὺς
(παράστασις ἐπὶ νομισμα-
τος τοῦ δού αἰῶνος)

Τὸ ἵππικόν, τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν ἦτο ἄριστον, διετήρησε τὴν σπουδαίαν θέσιν του εἰς τὴν νέαν ὀργάνωσιν τοῦ στρατεύματος. Ὁ ὀπλισμὸς του ἔγινε τώρα βαρύτερος. Οἱ ἵππεῖς ἔφερον περικεφαλαίαν, θώρακα, ξίφος καὶ βραχεῖαν λόγχην, τὸ λεγόμενον ξυστόν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ σῶμα τοῦτο ἀπέβη χρησιμώτατον κατὰ τὰς μάχας. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἢ ἐπέμβασις τοῦ μακεδονικοῦ ἵππικοῦ

ἔκρινε τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἵππεῖς προήρχοντο ἀπὸ τὰς εὐπόρους τάξεις τῶν γαιοκτημόνων καὶ ὀνομάζοντο ἑταῖροι.

Ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν του σιδηρᾶν πειθαρχίαν. Οἱ νεοσύλλεκτοι ὑπεβάλλοντο εἰς διαρκεῖς, ἐπιπόνους καὶ συστηματικὰς ἀσκήσεις. Εἰδικοί ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἐφρόντιζον διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων στρατιωτικῶν εἰδῶν, διὰ νὰ εἶναι πάντοτε τὸ στράτευμα ἐτοιμοπόλεμον. Τέλος ὁ Φίλιππος ἐφωδίασε τὸν στρατὸν του μὲ πλῆθος πολεμικῶν μηχανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ διὰ πρώτην φοράν ἐχρησιμοποιοῦντο.

Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἰσχυρότατος στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος προηγούμενος ἢ σύγχρονος ἠδύνατο νὰ παραβληθῆ.

Αί πρώται κατακτήσεις του Φιλίππου. 42

Ο Φίλιππος αφού απήλλαξε την χώραν από τας επιδρομάς των γειτόνων και διωργάνωσε τον στρατόν, ἐστράφη πρὸς κατάκτησιν τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐγκατεσπαρμένα ἀποικία τῶν νοτίων Ἑλλήνων. Σκοπὸς του ἦτο νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος εὐρείαν διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ νὰ τὸ ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος εὐρίσκετο ἀξιόλογος διὰ τὴν στρατηγικὴν θέσιν τῆς πόλις, ἡ Ἀμφίπολις, παλαιὰ ἀποικία τῶν Ἀθηναίων. Πρὸς αὐτὴν πρῶτον ἐστρεφε τὰ βλέμματα τοῦ ὁ Φίλιππος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔδειξε διαλλακτικὰς διαθέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ὑπεσχέθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς αὐτὸν τὴν σύμμαχόν των πόλιν Πύδναν ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ. Μετ' ὀλίγον ὁμως καιρὸν κατέλαβε καὶ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Πύδναν (357 π. Χ.).

Κατόπιεν ὁ Φίλιππος ἐπροχώρησεν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος καὶ κατέλαβε τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ὑπὸ τὸ Πάγγαιον ὄρος. Ἐκεῖ ὑπῆρχε παλαιὰ πόλις ὀνομαζομένη Κρηνηίδεις, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος μετωνόμασε Φιλίππουσ. Τὴν πόλιν αὐτὴν κατέστησε κέντρον τῶν μεταλλουργικῶν ἐργαστηρίων, τὰ ὁποῖα ἴδρυσεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐκμεταλλεῖται τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ τοῦ Παγγαίου. Ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα αὐτὰ ἀπέκτησεν ἐτήσιον εἰσόδημα 1000 ταλάντων. Τότε ἔκοψε χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐξετόπισαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς περσικοὺς δαρεικοὺς. Μὲ τὰ εἰσοδήματα τῶν χρυσορυχείων κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, διὰ τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον ἐξησφάλιζε τὰ παράλια του, ἀλλὰ καὶ ἠπέιλει νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὸν Βόσπορον.

Παραλλήλως μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτὰς ὁ Φίλιππος διεξῆγε πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, ὅπου ἐκυρίευσεν τὴν Πεδιάδα (356 π. Χ.). Τὴν πόλιν αὐτὴν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν των. Διότι ἡ Ὀλυνθος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἰσχυροτάτη πόλις ὡς κέντρον καὶ μητρόπολις τῆς ὁμοσπονδίας πολλῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς.

Ο συμμαχικός πόλεμος.

43

Μετά την μάχην τῆς Μαντινείας αἱ Ἀθηναίαι παρέμειναν ἡ ἰσχυρότερα πόλις τῆς Ἑλλάδος, διότι εἶχον τὴν ναυτικὴν ἡγεμονίαν καὶ προΐσταντο πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν συμμάχων. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, αἱ παράλιοι πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἰδίως τὸ Βυζάντιον κατεῖχον πρωτεύουσαν θέσιν.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κουρασθῆ ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ παρημέλουν τὰ στρατιωτικὰ των καθήκοντα. Ἀπέφευγον νὰ στρατεύωνται οἱ ἴδιοι καὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ὀπλίτας καὶ ναύτας ξένους μισθοφόρους. Ὁ μισθοφορικός των στρατὸς πολλάκις κατεπίεζε τοὺς συμμάχους. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐνῶ κατ' ἀρχὰς περιεποιοῦντο τοὺς συμμάχους των, κατόπιν ἤλλαξαν ἀπέναντί των συμπεριφορὰν. Τὸ χειρότερον ἦτο, ὅτι κατέλαβον πολλὰ κτήματα εἰς τὴν Σάμον καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰ ὁποῖα ἔδωκαν εἰς Ἀθηναίους κληροῦχος. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς τὸ 358 π.Χ. οἱ Χῖοι, οἱ Κῶοι, οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι ἐπανεστάτησαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν διὰ τῆς βίας τοὺς ἀποστατήσαντας εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε πόλεμος μεταξὺ των. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη κατὰ θάλασσαν ἐπὶ ὀλόκληρον τριετίαν (358—355 π. Χ.), κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ εἰς χρῆμα καὶ ἀνδρας ἀπώλεια τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν σημαντικά. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ τερματίσουν τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποστατῶν.

Ὁ τριετής αὐτὸς πόλεμος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν **συμμαχικός πόλεμος** καὶ ἐπέφερε τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς δευτέρας ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων.

Πρώτη ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος.

Ὁ συμμαχικός πόλεμος δὲν ἦτο τὸ μόνον δεῖγμα, ὅτι, παρ' ὅλα τὰ παθήματα τοῦ παρελθόντος, αἱ διαμάχαι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶχον παύσει ὀριστικῶς. Κατὰ τοὺς ἰδίους περίπου χρόνους ἄλλος ἐμφύλιος πόλεμος ἐξερράγη εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα. Ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶχε τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν. Ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Φί-

λιππον νά ἀναμειχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος καὶ νά ἐπεκτείνῃ εἰς σημαντικὸν τμῆμα αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν του. Ὁ νέος ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου προεκλήθη ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα περιστατικά.

Οἱ Θηβαῖοι ἐμίσουν πάντοτε τοὺς Φωκεῖς. Ἄφ' ὅτου ἰδίως οὗτοι ἠρνήθησαν νά συνεκοστρατεύσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν τελευταίαν εἰσβολὴν τοῦ Ἑπαμεινώνδου, οἱ Θηβαῖοι ἐζήτησαν ἀφορμὴν, διὰ νά τοὺς τιμωρήσουν. Ἡ εὐκαιρία ἐνόμισαν, ὅτι ἐδόθη, ὅταν οἱ Φωκεῖς ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη, τὰ ὁποῖα ἀνήκον εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Οἱ Θηβαῖοι κατήγγειλαν τὴν βέβηλον πράξιν εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ αὐτὸ κατεδίκασε τοὺς Φωκεῖς εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων. Ἄλλ' οἱ Φωκεῖς δὲν ἠδύναντο νά καταβάλουν τὸ ὑπέρογκον ποσόν. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν βέβαιοι, ὅτι τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου θὰ μετεχειρίζοντο ἔνεκα τούτου βίαν ἐναντίον των, ἤρχισαν νά ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Διὰ νά ἐξασφαλίσουν μάλιστα χρήματα, ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν Δελφῶν καὶ διήρπασαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου.

Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἐκήρυξε τότε ἱερόν πόλεμον κατὰ τῶν ἱεροσύλων, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβον νά διεξαγάγουν ὑπὲρ τοῦ μαντείου οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ. Ἐν τούτοις οἱ Φωκεῖς ὄχι μόνον ἠμύνθησαν ἐπὶ μακρόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν στρατηγόν των Ὀνόμαρχον.

Οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας ἐκάλεσαν τότε εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν. Ὁ Φίλιππος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς καὶ κατέλαβε τὰς Παγασὰς καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Μαγνησίας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νά εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ στενὸν εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ ἀθηναϊκὸν στρατὸν καὶ ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νά ἀποσυρθῆ, διότι δὲν ἤθελε νά συγκρουσθῆ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Μὲ τὴν ἐκστρατείαν του αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἐπέτυχεν ἀφ' ἑνὸς μὲν νά γίνῃ κύριος ὀλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νά παρυσιασθῆ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὡς προστάτης τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν.

Η καταστροφή τῆς Ὀλύνθου.

45

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος ἐξεστράτευσε εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Προποντιδίδος. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος τοῦ Φιλίππου ἐκτείνεται τώρα ἕως τὸν Σκάρδον, τὰ ὄρη τῆς Ἰλλυρίας, τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν θρακικὴν χερσόνησον.

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐστράφη κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Τὸ 349 π. Χ. μετὰ τὴν πρόφασιν, ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι ἐδέχθησαν εἰς τὴν πόλιν τῶν ἀνταπειτητῶν τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν. Εἰς τὰς κρίσιμους ἐκείνας διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν στιγμῶν οἱ Ὀλύνθιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀδράνειαν καὶ ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς μόνον μικρὰν μισθοφορικὴν δύναμιν. Ματαίως ὁ πολιτικὸς καὶ ρήτωρ Δημοσθένης διὰ τῶν περιφήμων Ὀλυνθιακῶν του λόγων συνέστησε νὰ στείλουν γενναίαν βοήθειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ὀλυνθος ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς μόνας τὰς ἰδικὰς τῆς δυνάμεις ἀντεστάθη γενναίως μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 348 π. Χ., ὅτε ὑπέκυψε διὰ προδοσίας. Ὁ Φίλιππος κατέσκαψε τὴν πόλιν ἐκ θεμελίων καὶ τοὺς κατοίκους τῆς ἐπώλησεν ὡς δούλους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ὀλύνθου ὀλόκληρος ἡ Χαλκιδικὴ προσηρτήθη εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος.

Φιλομακεδονικὰ καὶ ἀντιμακεδονικὰ κόμματα.

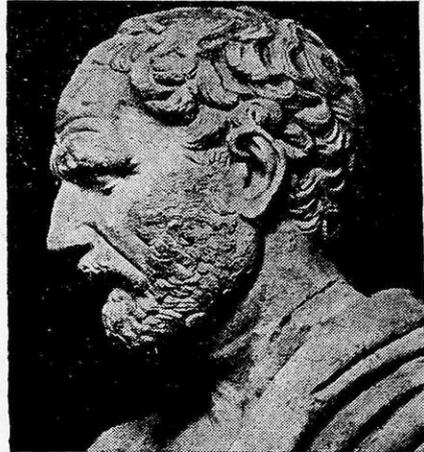
46

Εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον διεκδικήσει τὴν ἡγεμονίαν, μόνον αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διετήρουν ὅπωςδῆποτε μέρος ἀπὸ τὴν παλαιὰν δυνάμιν τῶν. Καίτοι ἡ δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία εἶχε διαλυθῆ μετὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν κυριωτέρων συμμαχῶν, ἐν τούτοις αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἀκόμη ὑπολογίσιμος δύναμις. Εἰς οἵανδῆποτε στιγμὴν ἡ δύναμις ἢ πόλις νὰ παρατάξῃ ἰσχυρότατον στόλον, μετὰ τὸν ὅποιον ἐκυριάρχει εἰς τὸ Αἰγαῖον.

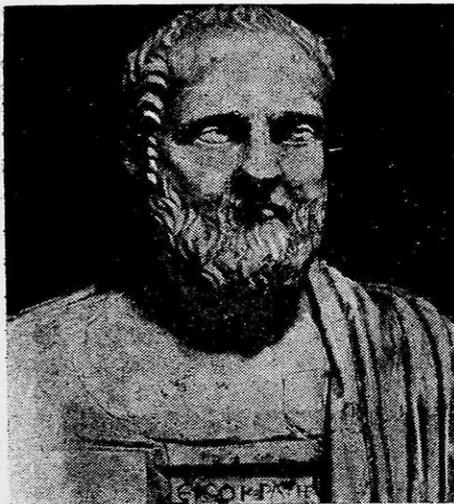
Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶχον πλέον τὰς παλαιὰς τῶν ἀρετῶν. Δὲν ὑπῆρέτουν οἱ ἴδιοι εἰς τὸν στρατόν, ἀλλ' ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως μισθοφόρους. Τὰ ἰδανικὰ τῶν προγόνων τῶν δὲν προεκάλουν πλέον εἰς αὐτοὺς τὴν παλαιὰν συγκί-

νησιν. Μερικοί μορφωμένοι και φιλοπάτριδες Ἀθηναῖοι ὠνειρεύθησαν νὰ ἀνυψώσουν τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν παλαιὰν δόξαν καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἡγεμονίαν των ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὁ πόθος των ἦτο ἀνεκπλήρωτος. Αἱ Ἀθηναὶ τοῦ παρελθόντος εἶχον ἀποθάνει ὀριστικῶς.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ἄνδρας αὐτοὺς ἦτο ὁ Δημοσθένης, μέγας ρήτωρ καὶ πολιτικός αὐτῆς τῆς περιόδου. Ὁ Δημοσθένης ἐξηγέρθη, ὅταν ἀντελήφθη, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν δραστηριότητά του θὰ ἐκυριάρχει εἰς ὅλοκληρον τὴν Ἑλλάδα. Μὲ ἀνάλογον ἐνεργητικότητα πρὸς τὸν

Δημοσθένης

Ἰσοκράτης

ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ του οὔτε τὴν πατρίδα

βασιλέα ἐπεδίωξε νὰ ἀνακόψῃ τὴν πρόοδόν του. Ὑπενθύμιζε διαρκῶς εἰς τοὺς συμπολίτας του τὴν προγονικὴν των δόξαν καὶ προσεπάθει νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ νὰ ἐξεγερθοῦν κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἐγίνε λοιπὸν ὁ ἐπισημότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀντιμακεδονικοῦ κόμματος εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ὁ Δημοσθένης εἶχε μὲν ἀγνήν καὶ θερμὴν φιλοπατρίαν, ὡς πολιτικός ὅμως ἦτο μέτριος. Ἐμεινε προσκεκολλημένος εἰς τὴν παλαιὰν ἰδέαν περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων καὶ δὲν ἤδυνήθη νὰ κατανοήσῃ τὴν

του, οὔτε τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ὠφέλησε. Ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους ἦτο ὁ ἐπίσης ρήτωρ καὶ πολιτικός Αἰσχίνης. Αὐτὸς ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος, τῶν φιλιππιζόντων, ὅπως ἐλέγοντο.

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν ὀπαδῶν των εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον τότε καὶ ἄλλοι ἄνδρες σοβαροὶ καὶ μεγάλης ἀξίας, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ἰδεολογικὴν πεποίθησαν ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ ρήτωρ Ἴσοκράτης καὶ ὁ στρατηγὸς Φωκίων. Αὐτοὶ ἐπίστευον, ὅτι μόνον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν νέαν καὶ ρωμαλέαν ἑλληνικὴν δύναμιν τοῦ βορρᾶ ἠδύνατο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν διαρκῆ ἀλληλοσπαραγμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὀδηγήσῃ ἠνωμένον τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὸν θρίαμβον. Πέρσαι καὶ Περσία ἦσαν δι' αὐτοὺς ὁ προαιώνιος ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐναντίον τοῦ ὁποῖου ἔπρεπε νὰ κινηθοῦν ὡς εἰς ἄνθρωπος οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἡγεσίαν τῶν Μακεδόνων.

Φιλοκράτειος εἰρήνη. Ὑποταγὴ τῆς Φωκίδος.

Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ὀλύμπου ὁ Φίλιππος εἶχε φθάσει πλέον εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεώς του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἱερὸς πόλεμος ἐξηκολούθει. Οἱ Θηβαῖοι ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Ἐξ ἄλλου ὁ νέος στρατηγὸς τῶν Φωκῶν Φάλακκος ἐσκέπτετο νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν Φίλιππον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταλάβουν τὰς Θερμοπύλας.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ εἰρηνεύσουν. Ἔστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὸν Φίλιππον, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν εἰρήνην. Μεταξὺ τῶν πρέσβων ἦσαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Φιλοκράτης, τοὺς ὁποῖους ὁ βασιλεὺς ὑπέδεχθη μεγαλοπρεπῶς. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐξυπηρετεῖ μόνον τὰ ἰδικὰ του συμφέροντα. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς οἱ δύο ἀντίπαλοι θὰ διετήρουν τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα κατεῖχον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ἀπὸ τὴν εἰρήνην σκοπίμως ὁ Φίλιππος ἀπέκλεισε τοὺς Φωκεῖς, καίτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέμενον νὰ περιλάβουν καὶ τούτους. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Φιλοκράτειος εἰρήνη.

Ἄμεσως κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὰς ὁποίας κατεῖχεν ὁ Φάλαικος μὲ τοὺς μισθοφόρους του. Ὁ Φάλαικος, εἴτε διότι ἐδωροδοκῆθη ἀπὸ τὸν Φίλιππον, εἴτε διότι ἐθεώρησε ματαίαν κάθε ἀντίστασιν, ἐσυνθηκολόγησε καὶ ἀπῆλθε μὲ τοὺς ἄνδρας του εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Φίλιππος κατέλαβεν ἀμαχητὴ τὴν χώραν τῶν Φωκέων. Ἄμεσως συνεκάλεσε τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ ὅποιον, διὰ νὰ φανῆ εὐάρεστον εἰς τὸν νικητὴν, ἔλαβε τὰς ἑξῆς ἀποφάσεις :

α) νὰ κατασκαφοῦν αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος καὶ νὰ διασκορπισθοῦν οἱ κάτοικοι εἰς κώμας· β) νὰ ἀποδοθοῦν οἱ θησαυροὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς μὲ ἐτησίας δόσεις ἐκ 50 ταλάντων μέχρις ὀλοσχεροῦς ἐξοφλήσεως· γ) νὰ δοθοῦν εἰς τὸν Φίλιππον αἱ δύο ψῆφοι τῶν Φωκέων εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ ἡ προεδρία τῶν πυθικῶν ἀγώνων.

Ἡ νέα ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος.

28

Ἀφοῦ ὁ Φίλιππος ἐτερμάτισεν, ὅπως ἤθελε, τὸν ἱερὸν πόλεμον, ἐστράφη πρὸς τὴν Θράκην, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησίν της. Τότε ἔκτισεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου τὴν Φιλίππου πόλιν (342 π. Χ.) καὶ κατέλαβε τὰς παραλίους πόλεις Ἀπολλωνίαν καὶ Ὀδησσὸν (σήμερον Βάρναν). Κατόπιν ἐπολιόρκησε τὰς πόλεις Πέρινθον καὶ Βυζάντιον, τὰς ὁποίας ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ χάρις εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ ἀθηναικοῦ στόλου.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέος ἱερὸς πόλεμος ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον τοὺς κατοίκους τῆς Ἀμφίσσης, διότι ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἀμφισσεῖς ἠρνοῦντο νὰ πληρώσουν, οἱ ἀμφικτίονες ἀνέθεσαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Ὁ Φίλιππος κατῆλθεν ἐσπευσμένως πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φωκίδα. Καὶ μικρὸν μὲν μέρος τοῦ στρατοῦ του ἔβαδισε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψεν, αὐτὸς δὲ μὲ τὸ μεγαλύτερον τμήμα κατέλαβε τὴν Ἐλάτειαν, ὄχυράν πόλιν τῆς Φωκίδος. Ὁ Φίλιππος μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας ἔγινε κύριος τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς

δοῦ, ἡ ὁποία ἔφερεν ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἡ ἀπειλή κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐφαίνετο πλέον καθαρὰ.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἶδησις διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας, τόσον τρόμον καὶ κατάπληξιν προεκάλεσεν, ὥστε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἡ ὁποία συνεκλήθη ἐκτάκτως, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὀμιλήσῃ. Τέλος ὁ Δημοσθένης ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ μὲ λόγον γεμᾶτον ἀπὸ φιλοπατρίαν προσεπάθησε νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς περιφόβους Ἀθηναίους. Συγχρόνως συνέστησεν εἰς αὐτοὺς νὰ λησμονήσουν τὴν παλαιὰν ἐχθροπάθειαν πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν κοινὸν κίνδυνον νὰ συνάψουν μὲ αὐτοὺς συμμαχίαν κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνέκριναν τὴν πρότασιν τοῦ Δημοσθένους. Ἔστειλαν μάλιστα τὸν ἴδιον εἰς τὰς Θήβας διὰ τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ συμμαχία συνωμολογήθη καὶ τοιοῦτοτρόπως Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι ἀνελάμβανον τραχὺν καὶ ἐπίπονον ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.

407

Οἱ σύμμαχοι στρατοὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαιρωνείας, μικρᾶς πόλεως τῆς Βοιωτίας (Αὐγουστος τοῦ 338 π. Χ.). Ἐκλεκτὸν τμήμα τοῦ στρατοῦ τῶν Θηβαίων ἀπετέλει ὁ ἱερὸς λόχος. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Φίλιππος μὲ 30000 πεζοὺς καὶ 2000 ἵππεῖς.

Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο ἰσοπάλων στρατῶν ὑπῆρξε φοβερά. Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι ἠγωνίσθησαν μὲ ἀσύγκριτον ἀνδρείαν καὶ φλογερὸν πάθος διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ 300 ἰδίως Θηβαῖοι ἱερολοχίται ἐπάλλαισαν ὡς μυθικοὶ ἥρωες καὶ ἔπεσαν μέχρις ἑνός. Ἄλλ' ἡ ἀνωτέρα στρατηγικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ Φιλίππου ὑπερίσχυσε καὶ ἐδῶ ἔξ ὀλοκλήρου. Εἶχεν ἄλλωστε αὐτὴν τὴν φορὰν ἀτρόμητον συναγωνιστὴν, τὸν δεκαοκταετῆ υἱὸν τοῦ Ἀλέξανδρον. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ὁ νεαρὸς βασιλόπαις κατετρόπωσε τὰς τάξεις τῶν Θηβαίων καὶ ἐγένεν ὁ κύριος αἴτιος τῆς νίκης. Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθησαν 1000 Ἀθηναῖοι καὶ 2000 ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον πολὺ μεγαλύτερας ἀπωλείας εἰς νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἔδειξε μεγάλην ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους των, ἔθαψε τοὺς νεκροὺς των εἰς κοινὸν τάφον, ἄφησεν ἐλευθέραν τὴν πόλιν των καὶ πολλὰς νήσους ἀνεγνώρισεν ὡς κτήσεις ἀθηναϊκὰς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πρῶην συμμάχους του Θηβαίους ἔδειχθη σκληρὸς. Ἐπανέφερε τοὺς ἔξοριστοὺς φίλους του καὶ ἐθανάτωσε τοὺς κυριωτέρους ἐκ τῶν ἀντιπάλων του. Ἐπὶ πλέον διέλυσε τὴν βιοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ εἰς τὴν Καδμεῖαν ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουράν.

Ὁ σύγχρονος Ἀθηναῖος ρήτωρ Λυκοῦργος ἐξαίρει τὸν ἥρωισμόν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι ἔπασαν εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας. Θαυμάσιον ἐγκώμιον τῆς ἀνδρείας των πλέκει ἐπίσης καὶ ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν Ἐπιτάφιόν του. Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι, ὅταν ἀποκατεστάθη ἡ ἡρεμία εἰς τὴν χώραν, ἀπένειμαν εἰς τοὺς νε-

Ὁ λέων τῆς Χαιρωνείας

κρούς των ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ τάφου των κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησαν μαρμάρινον λέοντα, τὸν λεγόμενον λέοντα τῆς Χαιρωνείας.

Ἡ νίκη τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Χαιρωνεῖαν ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν μιᾶς νέας μεγάλης ἱστορικῆς περιόδου διὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Κατ' αὐτὴν ἀντὶ τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ τῶν Θηβαίων

πρωταγωνιστεί ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς, ὁ ὁποῖος προσέδωκε νέαν δόξαν καὶ λάμπιν εἰς ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου.

50

Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν κατάληψιν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Κατέλαβε τὴν Χαλκίδα, ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Κόρινθον, συνήψε συνθήκας μὲ τοὺς Ἀρκάδας, Μεσσηνίους καὶ Ἡλείους καὶ περιώρισε τὴν ἀπομεμονωμένην Σπάρτην εἰς τὰ παλαιὰ λακωνικὰ σύνορα. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς φιλιππίζοντας, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἀντιπάλους. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσαν αἱ Θῆβαι. Γενικῶς ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξεν ἐπιεικῆς, διότι σκοπὸς του ἦτο νὰ συμφιλιώσῃ καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις διὰ τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐσχεδιάζεε κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον πανελληνιον συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι ἐξ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων πλὴν τῆς Σπάρτης. Τὸ συνέδριον ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν πόλεων, κατήργησε τοὺς συνασπισμοὺς καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἀποκατάστασιν διαρκοῦς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ παραβάται τῶν ἀποφάσεων θὰ ἐδικάζοντο ἀπὸ ὁμοσπονδιακὸν δικαστήριον. Ἄλλ' ἢ σπουδαιότερα ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ συνέδριον, ἦτο ἡ ἴδρυσις νέας πανελληνίου συμμαχίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν δυνάμεων εἰς τὸν ἔθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων, ὅπως εἶχον ὄνειρευθῆ ὁ Ἰσοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι ἰδεολόγοι Ἑλληνες.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ συνεδρίου ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅπως ἦτο μάλιστα ἀποφασιστικὸς, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 336 π.Χ. ἔστειλεν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν τοὺς στρατηγούς Παρμενίωνα, Ἀμύνταν καὶ Ἄτταλον μὲ στρατόν, διὰ νὰ προλειάνουν τὸν δρόμον τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν πο-

336 π. Χ. λεμικῶν παρασκευῶν ἐδολοφονήθη διὰ λόγους προσωπικοῦ ἀπὸ ἑνὸς ἀξιωματικόν, ἐνῶ ἐτέλει τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς του. Ἦτο δὲ τότε μόλις 47 ἐτῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξε βασιλέα τὸν νεαρὸν υἱὸν του Ἀλέξανδρον.

Ἡ σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων.

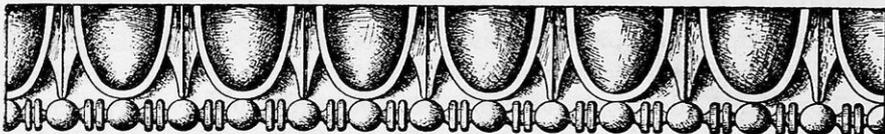
Οἱ διαρκεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπλακῆ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ἐξήντησαν τὰς δυνάμεις των καὶ προητοίμασαν τὴν εὐκολὸν ἐπικράτησιν τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες, νεαρὰ ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης ὀρμῆς καὶ ζωτικότητος, ἐπενέβησαν εἰς τὸν παλαιόν, ἄγονον καὶ καταστρεπτικὸν ἀντάγωνισμόν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ εὐκόλως ἐπέτυχον νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἐπικρατήσις των ὑπῆρξε πολλαπλῶς ὠφέλιμος διὰ τὸν ἑλληνισμόν.

Ἐν πρώτοις ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθνους ἐτέθη λαὸς ἑλληνικὸς μὲ ἀκμαίας δυνάμεις καὶ ἀρχηγὸν ἰκανώτατον, δραστήριον καὶ ἀποφασιστικόν, τὸν Φιλίππον. Μόνον τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτο δυνατὸν νὰ συνενώσῃ ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας τὰς καταμερισμένας δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ, νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρον μερικῶν ἐξαιρέτων Ἑλλήνων μὲ πανελλήνια αἰσθήματα καὶ νὰ δώσῃ νέαν δόξαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπέβλεπεν ἡ προσπάθεια τοῦ Φιλίππου νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ ἐπικρατήσις τοῦ Φιλίππου εἶχε καὶ ἄλλο καλόν. Ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ὑπελείποντο ἀκόμη εἰς τὸ ἔθνος. Ἐνεκα τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ Ἕλληνες ἐγκατέλειπον, ὡς εἶδομεν, τὴν πατρίδα των καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν ὑπερσίαν τῶν Περσῶν ὡς μισθοφόροι. Τὰς δυνάμεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἐφθείροντο μακρὰν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ περσικὰ συμφέροντα, θὰ χρησιμοποιήσῃ τώρα ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

Τὸ μεγαλύτερον ὅμως ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ ἰσχυρὰ πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ μορφή τοῦ Φιλίππου, ἦτο, ὅτι ἔσταμάτησε τοὺς καταστρεπτικοὺς ἐμφυλίους πολέμους μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι θὰ κατέληγον κάποτε εἰς τὸν ὀριστικὸν ἀφανισμόν τῆς φυλῆς.

Δι' ὅλους αὐτούς τοὺς λόγους ἡ ἐνωσις ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Μακεδόνας ὠφέλησε καὶ ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

12

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

1. Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον πολὺ νέος, μόλις 20 ἐτῶν. Ἡ μήτηρ του ὠνομάζετο Ὀλυμπιάς καὶ ἦτο κόρη βασιλέως τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ αὐτὴν εἶχε κληρονομήσει τὸν εὐκολοσυγκίνητον καὶ εὐερέθιστον χαρακτήρα καὶ ἰδίως τὴν ἀκόρεστον φιλοδοξίαν.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς εἶχε πολλὰ φυσικὰ προτερήματα. Ἦτο εὐλι-
κρινής, φιλότιμος, ἐργατικός, φιλομαθής καὶ εἶχεν ὀξεῖαν ἀντίληψιν
καὶ δυνατὸν νοῦν. Ἠγάπα πολὺ τὰ στρατιωτικά, ὅπως καὶ ὁ πατήρ
του. Ὁ φόβος ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτόν. Τὸναντίον ἡ τόλμη καὶ
ἡ ἀφοβία του ἦσαν μοναδικαί. Ἀπόδειξιν αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων του
ἔδωκεν, ὅταν εἰς ἡλικίαν δώδεκα μόλις ἐτῶν κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ
τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον Βουκεφάλαν, τὸν ὁποῖον οὔτε ὁ
πατήρ του οὔτε ἄλλος κανεὶς ἐκ τῶν αὐλικῶν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἵππεύσῃ.
Τότε λέγεται, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐνηγκαλίσθη τὸν υἱὸν
του καὶ τοῦ εἶπε: « ὦ παῖ, ζήτει σεαυτῶ βασιλείαν μείζονα. Μακεδο-
νία γὰρ σε οὐ χωρεῖ ». (Πλούταρχος). Ἡ μουσικὴ συνεκίνει πολὺ τὸν
Ἀλέξανδρον. Ἰδίως ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ διῆγειρεν εἰς αὐτὸν μέ-
γαν ἐνθουσιασμόν. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀκόμη ἐξαιρετικὴν φαντασίαν,
μὲ τὴν ὁποίαν ἐδημιούργει ὀλόκληρον κόσμον πάλυ ἀνώτερον καὶ
ὠραιότερον ἀπὸ τὸν πραγματικόν.

Ἄλλὰ καὶ τὰ σωματικά χαρίσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν μοναδικά. Τὴν μορφήν του γνωρίζομεν ἀπὸ πολλὰς εἰκόνας, αἱ ὅποια ἐσώθησαν. Εἰς τὸ εὐρωστον καὶ ὑψηλὸν σῶμά του ἐστηρίζετο ὠραιότατη κεφαλὴ μὲ πλουσίαν βοστρυχωτὴν κόμην. Εἶχε πρόσωπον ἀρρενωπὸν μὲ ὑγροὺς καὶ ἀκτινοβόλους ὀφθαλμούς, οἱ ὅποιοι ἐφάνερον τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸν συναισθηματικὸν χαρακτήρα του.

Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἀκόμη ἡλικίαν ἔδειξε τὰ ὑπέροχα ψυχικά του χαρίσματα. Ἦτο δέκα ἐτῶν, ὅταν ἦλθον εἰς τὴν Πέλλαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχύνης, ὁ Φιλοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν Φιλοκράτειον εἰρήνην. Κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου, τὸ ὅποιον ὁ Φίλιππος παρέθεσεν εἰς τοὺς ξένους του, ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἓν ἄλλο παιδίον παρέστησεν ὀλόκληρον σκηνὴν ἑλληνικοῦ δράματος. Ἄλλοτε πάλιν ἐτραγουδῆσε μόνος χορικά ἀπὸ δράματα τῶν μεγάλων δραματικῶν ποιητῶν. Ἐψαλε μάλιστα τόσον ὠραία, ὥστε ὁ Φίλιππος τοῦ ἔκαμεν εἰς τὸ τέλος τὴν ἐξῆς πικρὰν παρατήρησιν: « οὐκ αἰσχύνει οὕτω καλῶς ψάλλον ; οὐ γὰρ βασιλικόν ».

Ὅσάκις ἤρχετο εἰδήσις, ὅτι ὁ πατὴρ του ἐνίκησεν εἰς μάχην ἢ ἐκυρίευσεν σπουδαίαν πόλιν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐστενοχωρεῖτο. Μὲ θλίψιν καὶ μελαγχολίαν ἔλεγεν εἰς τοὺς συνομηλικούς του: « παιδιά, ὅλα θὰ τὰ κατορθώσῃ ὁ πατέρας μου καὶ τοιοντοτρόπως δὲν θὰ μείνῃ κανὲν σπουδαῖον καὶ λαμπρὸν ἔργον, διὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσω ἐγὼ μαζί σας ».

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο δέκα τριῶν ἐτῶν, ὁ πατὴρ του ἐκάλεσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸν μέγαν Μακεδόνα φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, εἰς τὸν ὅποιον ἀνέθεσε τὴν μόρφωσίν του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν καὶ τόσῃ ἀφοσίωσιν καὶ σεβασμὸν ἠσθάνετο πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστε ἔλεγε συχνά: « εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν ». Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰργάσθη μὲ ἐπιμονήν, διὰ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς πράξεις. Πόσων δὲ πράγματι βαθεῖα ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ φιλοσόφου καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπ' αὐτοῦ, μαρτυρεῖ ὁ Ἰσοκράτης. Εἰς μίαν ἐπι-

στολήν, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, λέγει : « Ἀκούω πάντων λεγόντων ὡς φιλόφρωνος εἶ καὶ φιλαθήναιος καὶ φιλόσοφος. . . . Σωφρονεῖς οὖν ταῦτα μελετῶν· ἐλπίδας γὰρ τῷ τε πατρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχεις, ὡς, ἂν πρεσβύτερος γενόμενος ἐμμείνῃς τούτοις,

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος

τοσοῦτον προέξεις τῇ φρονήσει τῶν ἄλλων, ὅσον περὶ ὁ πατήρ σου διενήνοχεν ἅπαντων ».

Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς ὁ Ἀλέξανδρος ἠγάπησεν ἰδιαίτερος τὸν Ὅμηρον, διότι ἐθαύμαζε τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος καὶ πρὸ πάντων τὸν

Ἀχιλλέα, μὲ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ ἐξομοιωθῇ. Εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας ἔφερε πάντοτε μαζί του τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῶν Θηβῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὅταν ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, εἶχε νὰ παλαίση πρὸς σοβαρὰς δυσκολίας. Οἱ νότιοι Ἕλληνες μὲν μόλις ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζονται πρὸς ἐπανάστασιν. Οἱ ὑποτεταγμένοι ἐπίσης βάρβαροι ἐκινούνητο, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ὑπῆρχον οἱ ἀνταπαιτηταὶ τοῦ θρόνου. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι χάνουν εὐκόλως τὸ θάρρος των. Μὲ κεραυνοβόλον ταχύτητα ἠνάγκασεν ὅλους νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν θέλησίν του.

Κατὰ πρῶτον ἐστράφη ὁ Ἀλέξανδρος ἐναντίον τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀσίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ βασιλεὺς ἐστερέωσε τὴν ἀρχὴν του καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μακεδονίας.

Κατόπιν διητυνῆθη πρὸς νότον μὲ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἐπέρασεν ἀνενόχλητος τὴν Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου. Ἐκεῖ συνεκάλεσε πανελλήνιον συνέδριον, ὅπως ἄλλοτε ὁ πατὴρ του. Ὅλοι αἱ πόλεις ἐκτὸς τῆς Σπάρτης ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὁποῖον ὁμοφώνως ἀνεκήρυξε τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολὺ πέραν τῶν μακεδονικῶν συνόρων. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολέμει ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδὴς φήμη, ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε οἱ Θηβαῖοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Καδμείαν. Ὁ Ἀλέξανδρος μὲν ἐπληροφόρηθη τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων, ἔσπευσε μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα εἰς τὰς Θήβας. Ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν, ἐκάλεσε τοὺς Θηβαίους νὰ καταθέσουν τὰ ὄπλα μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν. Οἱ Θηβαῖοι ἠρνήθησαν. Τότε ἐπετέθη κατὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐκυρίευσεν (335 π. Χ.).

Ἐξ χιλιάδες Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι ἐξαιρέσει τῶν ἱερέων, τῶν ἀπογόνων τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀντιταχθῆ εἰς τὴν ἀποστασίαν. Ὀλόκληρος ἡ πόλις κατεσκάφη πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ Πινδάρου. Καὶ ὅμως διὰ τὴν σκληρὰν αὐτὴν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς Θηβαίους ἠσθάνθη ὁ Ἀλέξανδρος ἀργότερα μεταμέλειαν καί, ὅπως λέγει ὁ Πλουτάρχος, « οὐδεὶς τῶν περιγενομένων Θηβαίων ἦν, ὃς ἐντυχὼν καὶ δεηθεὶς ὕστερον οὐ διεπράξατό τι παρ' αὐτοῦ ».

Ἐκτὸς τῶν Θηβαίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον δεῖξει ἐπίσης ἐπαναστατικὰς διαθέσεις, ἀλλὰ μετὰ τὸ πάθημα τῶν γειτόνων τῶν ἔσπευσαν νὰ ὑποδεχθῶν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν νίκην του. Ὁ Ἀλέξανδρος καίτοι ἔλαβε γνῶσιν τῶν σχεδίων των, ἐσεβάσθη τὴν πόλιν διὰ τὸ ἔνδοξον παρελθόν της. Δὲν ἠθέλησε νὰ καταδιώξη οὔτε τοὺς σφοδροτέρους ἀντιπάλους τῶν Μακεδόνων, οἱ ὅποιοι παρεκίνουν τὸν λαὸν εἰς στάσιν.

Ἄφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλέξανδρος κατέπνιξε τὴν ἐπαναστάσιν τῶν Θηβῶν, ἦλθεν εἰς τὸν Ἴσθμόν. Ἐκεῖ συνεκεντρώθησαν ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, οἱ ὅποιοι διεβεβαίωσαν αὐτὸν διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὸ πρόσωπόν του. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος καθώρισε τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἐκάστη πόλις ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐτοιμάσῃ δι' αὐτὸν μέχρι τῆς προσεχοῦς ἀνοίξεως, ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας καὶ κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ δραστηρίως τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς καθόδου τῶν μυρίων καὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ παρακμὴ τοῦ περσικοῦ κράτους. Μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν ἡ στρατιωτικὴ ἀδυναμία καὶ ἡ διοικητικὴ παράλυσις τῆς Περσίας ἐχειροτέρευσε. Διαρκεῖς ἀντιζηλῖαι καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν σατραπῶν καὶ ἐπαναστάσεις τῶν ὑποδούλων ἐξησθένουν συνεχῶς τὴν περσικὴν δύναμιν. Εἰς τοὺς ἔσωτερικοὺς αὐτοὺς πολέμους βασιλεὺς καὶ σατράπαι χρησιμοποιοῦν Ἕλληνας μισθοφόρους, ἀκόμη καὶ στρατηγούς.

Τὴν ἀποσύνθεσιν αὐτὴν ἐγνώριζεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπως προη-

$$\begin{array}{r} 229 \\ 132 \\ \hline 297 \end{array} \quad 13$$

γυμένως ὁ Φίλιππος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῆ. Ἦτο βέβαιος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ κατῶρθωνε νὰ διαλύσῃ τὴν ἄλλοτε τρομερὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν.

3. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.
Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.

ΓΙΟΥΡΓΟΣ

ΝΙΚΟΣ

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 334 π. Χ. ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος εἰς τὰς ἱκανὰς χεῖρας τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Πέλλαν μὲ 30000 πεζοὺς καὶ 5000 ἵππους. Ἀξιόλογον τμήμα τοῦ πεζικοῦ ἀπετέλουν οἱ ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος σύμμαχοι καὶ ἄλλοι μισθοφόροι. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς στρατηγούς του ἦσαν ὁ πολὺπειρος καὶ συνετὸς Παρμενίων, ἀρχηγὸς τοῦ πεζικοῦ, ὁ υἱὸς του Φιλώτας, ἀνώτερος διοικητὴς τοῦ ἱππικοῦ, ὁ Περδίκκας, ὁ Κράτερος, ὁ Κλεῖτος καὶ ὁ ἀγαπητότατος εἰς αὐτὸν Ἡφαιστίων.

Ἀπὸ τὴν ἀκτὴν τῆς θρακικῆς χερσονήσου διεπεραιώθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν κυβερνῶν ὁ ἴδιος τὴν βασιλικὴν τριήρη. Συγχρόνως ἐπέρασε καὶ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μακεδονικοῦ καὶ συμμαχικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 160 πολεμικὰ καὶ βοηθητικὰ σκάφη. Ὅταν συνεπληρώθη ἡ ἀπόβασις, ὁ Ἀλέξανδρος διηυθύνθη εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον, ὅπως εἶδομεν, ἐτίμα ἰδιαίτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ὀμηρικοὺς ἥρωας.

Βασιλεὺς τοῦ περσικοῦ κράτους ἦτο τότε Δαρεῖος ὁ Γ' ὁ Κοδομανὸς (336 - 330 π. Χ.). Οὗτος ἔμαθεν ἐγκαίρως τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διέταξε τοὺς στρατηγούς καὶ σατράπας τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οἱ σατράπαι ὑπήκουσαν εἰς τὴν ἐντολήν. Μὲ δύναμιν 20000 Περσῶν καὶ ἴσον ἀριθμὸν Ἑλλήνων μισθοφόρων παρετάχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον (Μάιος 334 π. Χ.). Δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλήν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων Ροδίου Μέμνονος νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, νὰ παρασύρουν πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸν Ἀλέ-

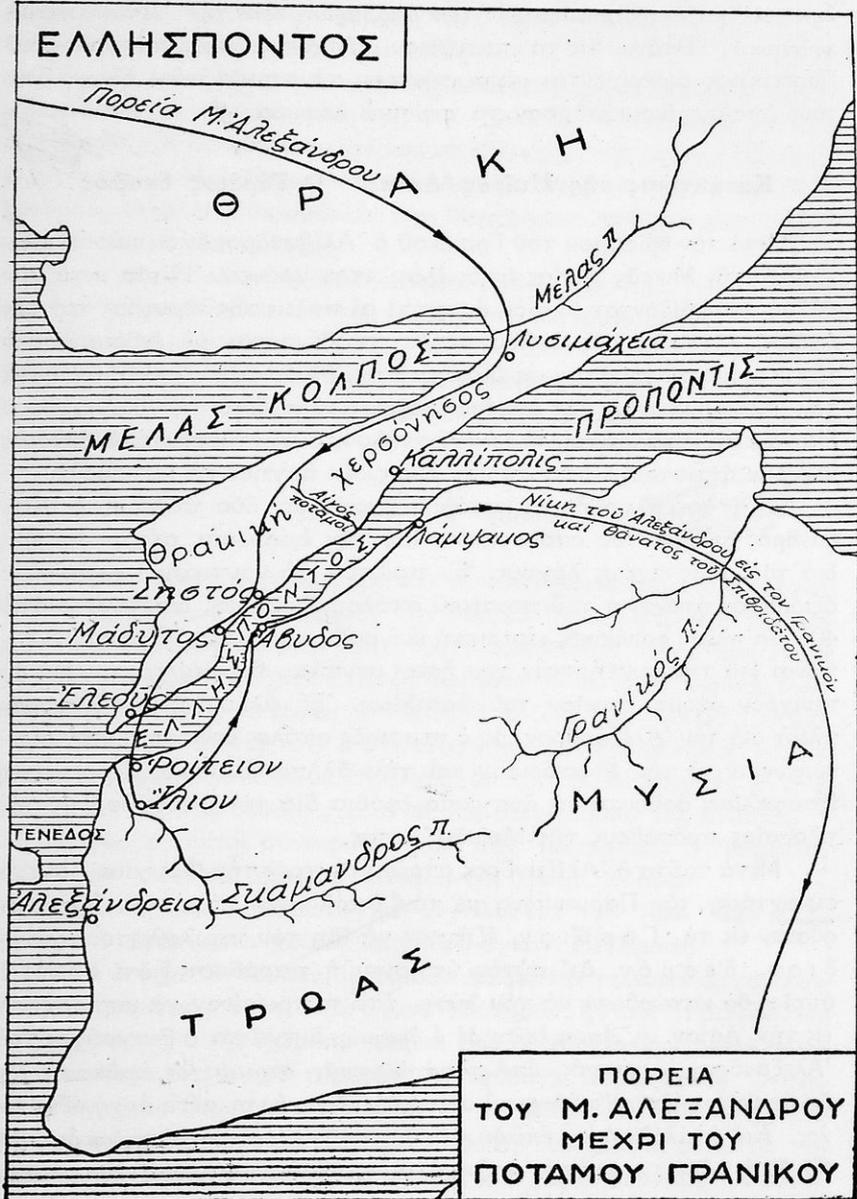
ξανδρον, νὰ καύσουν τὰς πόλεις καὶ τὴν παραγωγὴν καὶ ἀφοῦ φέρουν εἰς δύσκολον θέσιν τὸν εἰσβολέα ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ καταλυμάτων, νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπληροφόρηθη τὴν συγκέντρωσιν τῶν περσικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Γρανικόν, ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν των. Μετὰ τὴν παράταξιν τοῦ στρατοῦ τμῆμα μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ρίπτεται εἰς τὸν ποταμὸν καὶ προχωρεῖ πρὸς τὴν ἀπέναντι ὄχθην. Ἄλλ' ἢ θέσις τῶν πρώτων αὐτῶν τολμηρῶν μαχητῶν εἶναι δύσκολος καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν γίνεται δυσκολωτέρα. Ἄρκετοὶ φονεύονται ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ἄλλοι κατακόπτονται ὑπὸ τῶν Περσῶν, μόλις φθάνουν εἰς τὴν ὄχθην. Ἡ κατάστασις μετεβλήθη, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε τοὺς μαχομένους. Ὁ ἥρωισμὸς τῶν Μακεδόνων γιγαντώνεται καὶ ὅλοι μαζί ἐξέρχονται ἀσυγκράτητοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ συνάπτεται σφοδρὸς ἀγών. Ὁ Ἀλέξανδρος μάχεται μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ κινδυνεύει νὰ φονευθῇ. Ὁ Πέρσης στρα-

τηγὸς Σπιθριδάτης ἐτοιμάζεται νὰ καταφέρῃ θανάσιμον
334 π. X. κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ὁ Κλείτος μὲ τὴν σπάθην του ἀποκόπτει τὸν βραχίονα τοῦ Σπιθριδάτου. Τέλος οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Αἱ ἀπώλειαι τοῦ περσικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μάχην ὑπῆρξαν σημαντικαί. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι Πέρσαι ἐφονεύθησαν καὶ ἄρκετοὶ ἐκ τῶν στρατηγῶν των. Ἡ τύχη ἐπίσης τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπῆρξεν ἀξιοθρήνητος. Κυκλωθέντες, χωρὶς κἄν νὰ προφθάσουν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐξωντώθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὅσοι ἐσώθησαν ἐστάλησαν δέσμοι εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, « *ὅτι παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἑλλησιν, Ἑλληνας ὄντες, ἐναντίον τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο* ». (Ἀρριανός).

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἀλέξανδρος ἔθαψε μὲ μεγάλας τιμὰς τοὺς νεκροὺς του, ἐν ὄλῳ 34 κατὰ τὸν Πλούταρχον. Πιστὸς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν διέταξε νὰ θάψουν ἐπίσης καὶ τοὺς νεκροὺς Ἑλλήνας μισθοφόρους. Ἐφρόντισεν ὁμοίως καὶ διὰ τὴν ταφὴν τῶν Περσῶν στρατηγῶν. Εὐθύς κατόπιν ἔστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας τριακοσίας ἀσπίδας ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ τὰς ἀφιερῶσουν εἰς τὸν Παρθενῶνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « *Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἑλ-*

56 | 2
16 | 28

λῆνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντων ». Ἐπάνω εἰς τὸ ἐπιστύλιον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος διακρίνονται μέχρι σήμερον τὰ σημεῖα τῶν ἤλων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκρεμάσθησαν τὰ περσικὰ λάφυρα.

Κατάκτησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Γόρδιος δεσμός.

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Γρανικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὁλοκλήρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην παραδίδονται σχεδὸν ἀμαχητὶ αἱ πόλεις τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας. Αἱ ἰωνικαὶ ἐξ ἄλλου πόλεις ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμόν τὸν μέγαν στρατηλάτην ὡς ἐλευθερωτὴν. Μόνον εἰς τὴν Μίλητον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, τὰς ὁποίας ἐπροστάτευεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ Μέμνων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ περσικοῦ στόλου, συνήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ὁμως δὲν ἤργησε νὰ καταβάλλῃ.

Ὅταν συνεπληρώθη ἡ κατάληψις καὶ τῶν δύο πόλεων, ὁ Ἀλέξανδρος διέλυσε τὸν στόλον του. Εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν προέβη διὰ τοὺς ἐξῆς κυρίως λόγους. Ἐν πρώτοις τὸ ναυτικόν του δὲν ἦτο ἀξιόμαχον ἀπέναντι τοῦ περσικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 400 καὶ πλέον φοινικικά, κυπριακὰ καὶ ροδιακὰ σκάφη. Ἐπειτα αἱ δαπάναι διὰ τὴν συντήρησίν του ἦσαν μεγάλαι, δυσβάστακτοι διὰ τὸ πενιχρὸν ἀκόμη ταμεῖον τοῦ βασιλέως. Ἐξ ἄλλου ἦτο ἀδιάφορον πλέον διὰ τὸν Ἀλέξανδρον, ἂν ὁ περσικὸς στόλος διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Τώρα εἶχεν ἐξασφαλίσαι ἀφθόνως τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια διὰ τὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς πλουσίας προσόδους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος στρέφεται πρὸς τὴν Φρυγίαν, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Παρμενίωνα μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατόν. Ὅταν ἐφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον, ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν περιλάλητον γόρδιον δεσμόν. Δι' αὐτὸν ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ κατῴρθωνε νὰ τὸν λύσῃ, ἦτο πεπρωμένον νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. « Ἀπετελεῖτο δὲ ὁ δεσμός, διηγεῖται ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριανός, ἀπὸ φλοίων κρῆνιᾶς, στριμμένον ἐπάνω εἰς τὸν ζυγὸν βοῦδαμάξης. Τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ δὲν διεκρίνετο οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσε μὲν νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, δὲν ἤθελεν ὁμως καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἄλυτον, μῆπως αὐτὸ προξενήσῃ κακίαν

ἐντύπωσιν εἰς τὰ πλήθη, λέγουν, ὅτι, ἀποῦ ἐκτύπησε μὲ τὸ ξίφος, ἔκοψε τὸν δεσμὸν καὶ εἶπεν ὅτι ἐλύθη ».

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατηγὸς Μένων ἐπεχείρησα νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον δι' ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὑπελόγιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ κατῶρθωνε νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς νοτίους Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ φέρῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολιόρκει τὴν Μυτιλήνην, ἀπέθανε καὶ ἡ προσπάθειά του ἐγκατελείφθη.

Ἀπὸ τὸ Γόρδιον ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει εἰς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὰς ὑποτάσσει. Κατόπιν διευθύνεται πρὸς τὴν Κιλικίαν καὶ φθάνει εἰς τὴν Ταρόν. Ἐκεῖ ἐλούσθη ἰδρωμένος εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κ Ὑ δ ν ο υ καὶ ἠσθένησε σοβαρῶς. Ἀλλ' ὁ πατρικός του φίλος ἰατρὸς Φίλιππος ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν κατῶρθωσε νὰ τὸν διασώσῃ.

Ἡ μάχη τῆς Ἴσοῦ.

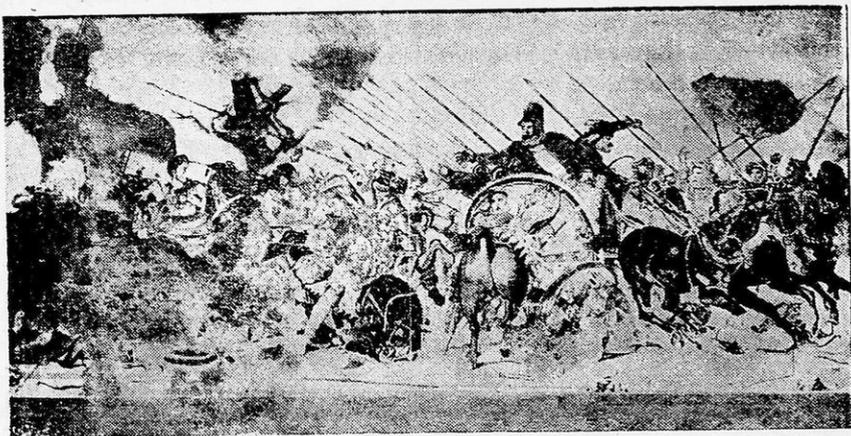
Ἡ ἥττα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Γρανικὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ὀλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐνέβαλον τὸν Δαρεῖον εἰς θλιβεράς σκέψεις. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ αὐτοπροσώπως τὸν ἐχθρόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ Δαρεῖος συνέκέντρωσε μεγάλας δυνάμεις ἐκ 400000 πεζῶν καὶ 100000 ἵππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἐφαντάζετο, ὅτι ὁ στρατὸς του ἦτο ἀκατανίκητος, κατέβη ἀπὸ τὰς ἀνοικτὰς πεδιάδας τῆς Βαβυλώνας, ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ ἀνέτως τὰς δυνάμεις του, εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Κιλικίας.

Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν τὸν Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον τοῦ 333 π.Χ. εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἴσοῦ. Ἡ ἀνωτέρα τακτικὴ καὶ ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπερίσχυσαν τοῦ ἀριθμητικοῦ ὄγκου. Οἱ Πέρσαι, οἱ ὅποιοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων διετήρουν ἀκόμη τὴν παλαιὰν ὀργάνωσιν καὶ τὸν ὀπλισμὸν των, ὑπέστησαν ὀδυνηρὰν ἥτταν. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ διέρρηξε τὴν ἐχθρικὴν μᾶζαν, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸ ἵππικὸν ἐπετίθετο κατὰ τοῦ πλευροῦ τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη πανικόβλητος καὶ ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν ἔντρομος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μάλιστα τοῦ φόβου, τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ταραχῆς ὁ Πέρσης μονάρχης ἐγκατέ-

λειψεν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ μήτηρ, ἡ σύζυγός του, αἱ δύο νεαρὰι θυγατέρες του, ἀμέτρητοι θησαυροὶ καὶ ἄλλα πολύτιμα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλ' ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν ἀτυχήσασαν οἰκογένειαν τοῦ ἠττημένου ὑπῆρξε πραγματικῶς βασιλική : « Ὅταν, διηγεῖται ὁ Ἀρριανός, ἐπέστρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, τὴν ὁποίαν εἶχον προορίσει δι' αὐτὸν οἱ Μακεδόνες ὡς ἐξαιρετικὸν δῶρον. Τότε ἤκουσε θρήνους γυναικῶν καὶ θόρουβον ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὴν σκηνήν του. Δι' αὐτὸ ἐξῆ-

Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ (ψηφιδωτὸν τῆς Πομπηίας)
Ἀριστερὰ ὁ Ἀλέξανδρος ἐφιππος ὄρμα κατὰ τοῦ Δαρείου,
ὁ ὁποῖος τρομαγμένος καὶ ὄρθιος χειρουνμεῖ.

τησε νὰ μάθῃ, ποῖα ἦσαν αἱ γυναῖκες καὶ διὰ ποῖον λόγον μένουσιν εἰς σκηνήν τόσοσιν πλησίον τῆς ἰδικῆς του. Καὶ κάποιος ἀπήντησε : Βασιλεῦ, ἡ μήτηρ καὶ ἡ σύζυγός τοῦ Δαρείου καὶ τὰ παιδιά του, ἐπειδὴ ἔφθασεν εἰδησις εἰς αὐτοὺς ὅτι ἔχεις τὸ τόξον τοῦ Δαρείου καὶ τὸν βασιλικὸν μανδύαν καὶ ὅτι ἡ ἀσπίς του ἔχει μετακομισθῆ εἰς τὸ στρατόπεδον, κλαίουσιν γοερῶς μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔχει φονευθῆ. Καθὼς ἤκουσεν αὐτὰ ὁ Ἀλέξανδρος, ἔστειλε τὸν Λεοννάτον, ἕνα ἀπὸ τοὺς ἐταίρους, μὲ τὴν ἐντολήν νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὰς γυναῖκας, ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῆ καὶ ὅτι,

Όταν ἐτρόπη εἰς φυγὴν, ἀφῆκεν ἐπάνω εἰς τὴν ἄμαξάν του τὰ ὄπλα καὶ τὸν μανδύαν του καὶ ὅτι μόνον αὐτὰ κρατεῖ ὁ Ἀλέξανδρος. Καὶ ὁ Λεοννάτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τῶν γυναικῶν καὶ ἀνέφερεν εἰς αὐτὰς τὰς σχετικὰς πληροφορίας διὰ τὴν τύχην τοῦ Δαρείου. Ἐδήλωσεν ἀκόμη, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος παραχωρεῖ εἰς αὐτὰς τὴν ἀδελικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὰς ἄλλας τιμὰς καὶ ἐπιτρέπει νὰ ὀνομάζωνται βασιλίσσαι... Λέγεται μάλιστα, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τῶν βασιλισσῶν συνοδευόμενος μόνον ἀπὸ τὸν Ἡφαιστίωνα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ μήτηρ τοῦ Δαρείου ἀμφέβαλλε, ποῖος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δύο ἦτο ὁ βασιλεὺς, διότι καὶ οἱ δύο ἦσαν λαμπροστόλιστοι, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν προσεκόνησεν, ἐπειδὴ τῆς ἐφάνη ὑψηλότερος εἰς τὸ ἀνάστημα. Ὅταν ὅμως ὁ Ἡφαιστίων ὑπεχώρησε πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάποιος ἀπὸ τὴν συνοδείαν τῆς ἔδειξε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τῆς εἶπεν, ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος, αὐτὴ κατεντροπιασμένη ἀπὸ τὸ λάθος τῆς ὀπισθοχώρησεν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶπεν εἰς τὴν βασιλισσαν, ὅτι δὲν ἔκαμε λάθος, διότι καὶ ἐκεῖνος εἶναι Ἀλέξανδρος». Τόσῃν ἀγάπῃν καὶ ἀφοσίωσιν εἶχεν εἰς τὸν φίλον του!

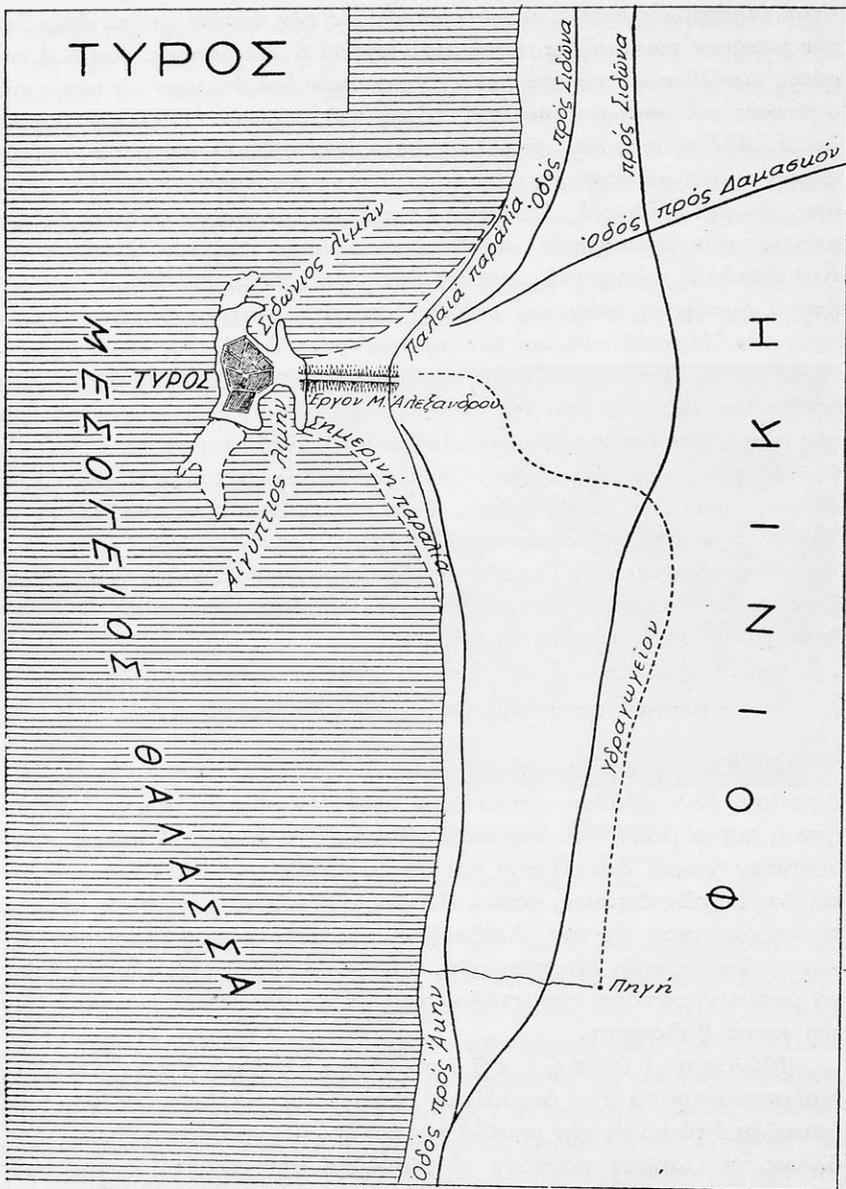
Αἱ ἀπώλειαι τῶν Περσῶν εἰς τὴν μάχην τῆς Ἴσσοῦ ἦσαν βαρεῖαι. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν πέντε στρατηγοὶ καὶ 100000 περίπου πεζοὶ καὶ ἵππεῖς ἐκάλυψαν τὸ πεδίου τῆς μάχης.

Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐσυνέχισε μετὰ τὴν νίκην τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, ἀλλ' ἐβράδισε νοτιώτερον πρὸς τὴν Φοινικὴν, ἡ ὁποία ἦτο ἡ κυρία βᾶσις τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν καὶ τὰ φοινικικά, κυπριακὰ καὶ ροδιακὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων, καθὼς εἶδομεν, ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στόλος, προσεχώρησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Περσῶν ἐξεμηδενίσθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εὗρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὸν στόλον του, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχει πλέον καὶ κατὰ θάλασσαν.

Μόνον ἡ Τύρος, ἡ « βασιλις τῆς θαλάσσης », ὅπως ἐκολακεύοντο νὰ τὴν ὀνομάζουσι οἱ κάτοικοί της, ἐνόμιζεν, ὅτι εἶναι ἀσφαλὴς ἐπάνω εἰς τὴν νησιδὰ της καὶ ἠρνήθη νὰ ὑποταχθῇ. Διετήρει ἄλλως τε ζωηρὸν πάντοτε τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀντιζηλίαν της πρὸς

τούς Έλληνες. Ο Άλέξανδρος υπεχρέωθη νά τήν πολιορκήσῃ καί μετὰ ἐπτάμηνον στενόν ἀποκλεισμόν τήν ἐξηνάγκασεν εἰς παράδοσιν. Ἡ τιμωρία τῶν Τυρίων υπῆρξε παραδειγματική. Οἱ Μακεδόνες ὠργισμένοι διὰ τήν ἀπάνθρωπον σφαγήν τῶν ὀλίγων αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει οἱ πολιορκούμενοι κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Τύρου, ἐδείχθησαν πρὸς αὐτοὺς σκληροί. Μόνον ἐλάχιστοι, οἱ ὅποιοι ἐπρόφθασαν νά καταφύγουν εἰς τὰ ἱερά, ἐσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἐνῶ ὁ Άλέξανδρος ἦτο ἀπησχολημένος μετὰ τήν πολιορκίαν τῆς Τύρου, ὁ Δαρεῖος μετὰ ἐπιστολήν προέτεινε εἰς αὐτὸν συμβιβασμὸν μετὰ εὐνοϊκοὺς ὄρους. Τοῦ προσέφερε 10000 τάλαντα διὰ τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς οἰκογενείας του, ὅλην τήν χώραν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον. Εἰς ἀντάλλαγμα ἐζήτηε ἀπὸ τὸν Άλέξανδρον νά γίνῃ φίλος καὶ σύμμαχος του.

Ὅταν ὁ Άλέξανδρος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ συμβούλιον τῶν στρατηγῶν τὰς προτάσεις τοῦ Δαρείου, ὁ Παρμενίων συνέστησεν εἰς τὸν βασιλέα νά τὰς δεχθῇ. « *Ἐγὼ τοὐλάχιστον, εἶπε, ἂν ἤμην Ἄλέξανδρος, θὰ τὰς ἐδεχόμην* ». « *Καὶ ἐγὼ, ἀπήντησεν ὁ Άλέξανδρος, ἂν ἤμην Παρμενίων* ». Καὶ ἀμέσως ἐκάλεσε τοὺς πρέσβεις τοῦ Δαρείου καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐντολήν νά ἐπανεέλθουν εἰς τὸν κύριόν των καὶ νά τοῦ ἀνακοινώσουν, ὅτι αἱ προτάσεις του δὲν εἶναι δυνατὸν νά γίνουν δεκταί, διότι ἄλλος εἶναι τῶρα ὁ ἄρχων τῆς Ἀσίας. Ἐὰν ὅπωςδῆποτε, εἶπεν ἐν τέλει, θέλῃ ὁ Δαρεῖος τήν οἰκογένειάν του, ἠμπορεῖ νά ἔλθῃ ἀφόβως νά τήν παραλάβῃ ὁ ἴδιος.

Ἀπὸ τήν Τύρον ὁ Άλέξανδρος ἐβάδισε πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τήν Παλαιστίνην. Αἱ πόλεις υπετάχθησαν εἰς αὐτὸν ἀμαχητί. Μόνον ἡ παραθαλάσσιος Γάζα προέβαλεν ἀντίστασιν, ἀλλὰ μετὰ δήμενον πολιορκίαν ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη.

Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου.

Ἡ ὑποταγή τῆς Παλαιστίνης ἤνοιξεν εἰς τὸν Άλέξανδρον τὸν δρόμον πρὸς τήν Αἴγυπτον. Διὰ τήν κατάληψιν τῆς πλουσίας χώρας δὲν συνήντησε κανὲν ἐμπόδιον. Οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγόν, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Άλέξανδρος ἔγινε κύριος ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰρη-

νικῶς. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ἐφέρθη πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους μὲ σύνεσιν, εὐγένειαν καὶ δικαιοσύνην. Ἐσεβάσθη τὴν θρησκείαν, τὰς παλαιὰς παραδόσεις τῶν καὶ τὰ μνημεῖα, τὰ ὅποια εἶχον κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς παναρχαίους προγόνους τῶν. Τότε ἔκτισεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν πρῶτην ἀπὸ τὰς πολλὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐγκατέσπει-
ρεν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ἀχανοῦς περσικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁμώνυμον Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ ἴδιος διέγραψε τὸ σχέδιον τῆς πόλεως καὶ ὥρισε τὴν θέσιν τῆς ἀγορᾶς, τῶν ἑλληνικῶν ναῶν καὶ τῆς Αἰγυπτίας Ἴσιδος. Ἡ πόλις ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν, ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ μετ' ὀλίγον ἐστὶ πνευματικὴ, ἡ ὅποια ἐξέπεμπεν ἐπὶ μακρὸν εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνατολὴν τὴν λάμπιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπισκεφθῆ τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμὸν ἢ Ἀμμωνος, ὅπως τὸ ἔλεγον οἱ Ἕλληνες, εἰς τὴν θελκτικὴν ὄασιν Σεβᾶ τῆς Λιβύης. Ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τὸν ὠνόμασε παῖδα Διός, δηλαδὴ τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον, τὸν ὅποιον ἔφερον ἄλλοτε οἱ ἰσχυροὶ Φαραῶ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκολακεύθη καὶ ἀπὸ τότε ἐφρόντιζε νὰ ἐμπνέη εἰς τοὺς δεισιδαίμονας λαοὺς τῆς Ἀσίας τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι πράγματι υἱὸς τοῦ Διός. Ἦλπιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιτυγχάνη εὐκολώτερον τὴν ὑποταγὴν τῶν. Μετὰ παραμονὴν πέντε μηνῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ τὴν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθε κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 331 π.Χ. εἰς τὴν Φοινίκην.

Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων.

Ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔλαβε τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς προτάσεις του, ἐνόησεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸς κανεὶς συμβιβασμός. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ δοκιμάσῃ ἄλλην μίαν φορὰν τὴν τύχην τῶν ὄπλων. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνήθροισε κολοσσιαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς σατραπείας. Ἐν ἑκατομμύριον πεζικοῦ, 40000 ἵππεις, 200 δρεπανηφόρα ἄρματα, ἄρκετοὶ ἐλέφαντες καὶ κάμηλοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας τῆς Ἀσσυρίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὴν Φοινίκην ἐστράφη πρὸς

τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Ὁ στρατὸς του εἶχε τώρα αὐξηθῆ με νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς 47000 μαχητάς, ἐκ τῶν ὁποίων 7000 ἦσαν ἵππεις. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασεν ἀνενόχλητος τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα καὶ ἐπροχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ δύο στρατοὶ συνητηθήσαν εἰς τὴν θέσιν Γ α υ γ ά μ η λ α , πλησίον τῆς ἀσσυριακῆς πόλεως τῶν Ἀ ρ β ή λ ω ν (Σεπτέμβριος 331 π. Χ.). Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε τρομερά. Οἱ Πέρσαι ἠγωνίσθησαν με γενναιότητα, ἀλλ' **331 π. Χ.** ἐδείχθησαν καὶ ἐδῶ κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δαρεῖος ἐπεχείρησε νὰ κυκλώσῃ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. Ἡ φάλαγξ εἰσέδυσεν εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος με ὀρμητικὰς καὶ ριψοκινδύνους ἐπιθέσεις τοῦ ἱππικοῦ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς περσικῆς παρατάξεως ἔσπειρε τὴν ταραχὴν, τὸν πανικὸν καὶ τὸν θάνατον εἰς τὰς πολυπληθεῖς τάξεις τῶν ἀντιπάλων Ὁ περσικὸς στρατὸς ἤρχισε νὰ ὑποχωρῆ με ἀταξίαν καὶ καταδιωκόμενος διελύθη. Τριακόσιοι χιλιάδες νεκροὶ κατὰ τὸν Ἀρριανὸν καὶ ἄλλοι τόσοι αἰχμάλωτοι ὑπῆρξαν αἱ ἀπώλειαι τῶν βαρβάρων. Ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας ἐφονεύθησαν μόλις ἑκατὸν ἄνδρες καὶ ἐχάθησαν χίλιοι περίπου ἵπποι ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ τῆς ταλαιπωρίας. Κατὰ τὴν μάχην ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς ὁ Πέρσης μονάρχης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφοῦ ἐπλήγωσε τὸν ἠνιοχὸν του, ὄρμαξ νὰ φονεύσῃ καὶ τὸν ἴδιον. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος προφθάνει νὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὸ ἄρμα, ἀναβαίνει εἰς τὸν ἵππον του καὶ με τὴν βοήθειαν τοῦ ἀποπνικτικοῦ κονιορτοῦ κατορθώνει νὰ διαφύγῃ.

Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων ἔκρινεν ὀριστικῶς τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δαρείου εἶχε διαλυθῆ καὶ ὁ δρόμος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας ἔμεινεν ἀνοικτός. Ἡ ἔνδοξος αὐτοκρατορία τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Καμβύσου εἶχε καταρρεῦσει.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην ἡ Β α β υ λ ῶ ν ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τοὺς Μακεδόνας. Τὰ Σ ο ὺ σ α με τοὺς ἀμυθῆτους βασιλικούς θησαυροὺς ἐμιμήθησαν τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκεῖ εὔρεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὰ καλλιτεχνήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε λαφυραγωγῆσει ὁ Ξέρξης. Ἡ Π ε ρ σ έ π ο λ ι ς ἐπίσης με τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα τῶν παλαιῶν βασιλέων καὶ αἱ Π α σ α ρ γ ά δ α ι , ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Περσίας, παρεδόθησαν εἰρηνικῶς εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος

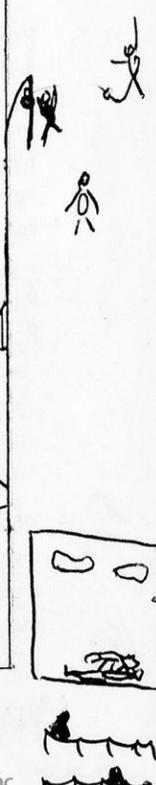
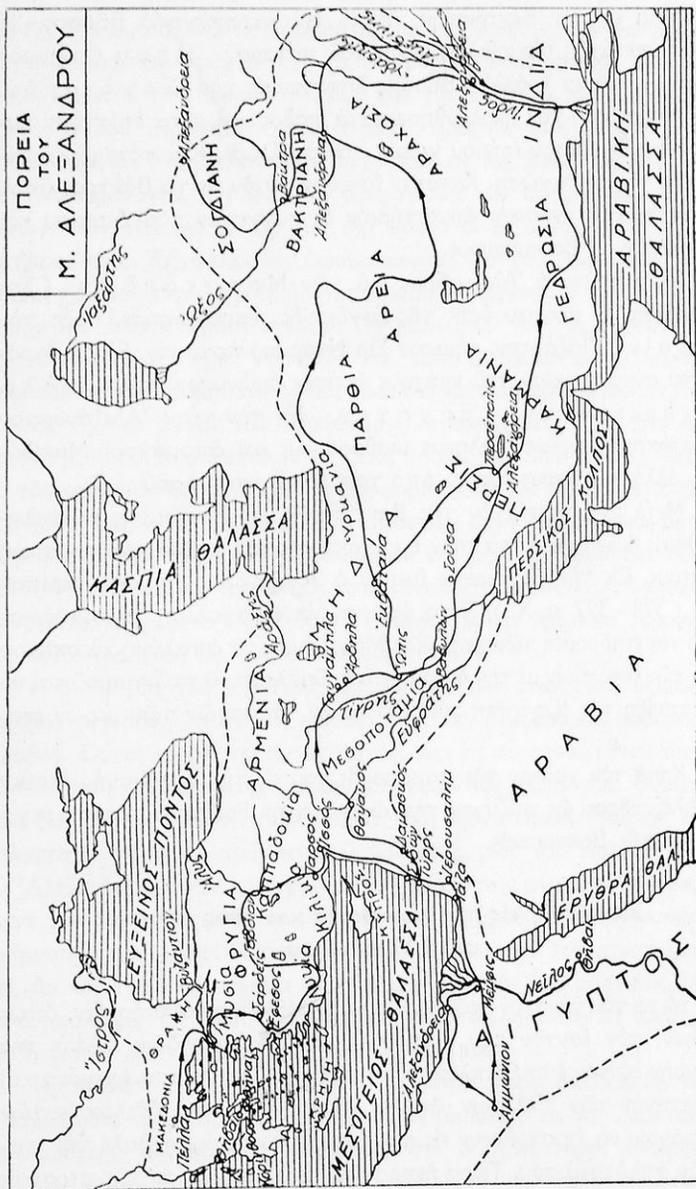
ἔκαυσε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως, διὰ νὰ ἐδίκηθῃ τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τὸν Ξέρξην. Ἄλλ' ἡ πράξις του εἶχε καὶ συμβολικὸν νόημα. ἠθέλησε νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ δυναστεία τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἔληξεν ὀριστικῶς καὶ ἡ περσικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη. Τὸν χειμῶνα διῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Περσέπολιν. Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναπαύσῃ τὸ κουρασμένον ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας στρατεύμα.

Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου. Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 330 π. Χ. ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει πρὸς τὴν Μηδιαν διὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου καὶ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ του. Εἰς τὰ Ἐκβάτανα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας, μαθάνει, ὅτι ὁ Πέρσης βασιλεὺς διευθύνεται πρὸς βορρᾶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁρμᾷ ἀμέσως εἰς καταδίωξίν του. Καθ' ὁδὸν πληροφορεῖται, ὅτι ὁ συγγενὴς τῶν Ἀχαιμενιδῶν σατράπης τῆς Βακτριανῆς (σήμερον Τουρκεστάν) Βήσσοσ, ὁ ὁποῖος διέφυγε μετὰ τοῦ Δαρείου ἐκ τῆς μάχης τῶν Γαυγαμήλων, ἰκρατεῖ ἰαχίμάλωτον τὸν βασιλέα, ἐφόρεσεν αὐτὸς τὸ περσικὸν στέμμα καὶ ἐτοιμάζεται νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Μὲ μικρὸν τμήμα στρατοῦ ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει κατὰ τοῦ ἀπίστου σατράπου. Αὐτὸς, ἐπειδὴ ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ, φονεύει τὸν Δαρεῖον καὶ φεύγει πρὸς τὴν σατραπείαν του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθάνθη λύπην διὰ τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ ἀντιπάλου του, διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸν τοῦ διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν (Ἰούλιος 330 π. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ ἐσχεδιάζε νὰ ὑποτάξῃ τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκοντο περὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀνέβαλε προσωρινῶς τὴν καταδίωξιν τοῦ Βήσσου. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Ὑρκανίαν, τὴν Παρθίαν, τὴν χώραν τῶν Μάρδων, τὴν Ἀρείαν (σήμερον Ἀφγανιστάν), ὅπου ἔκτισε τὴν ἐν Ἀρξίοις Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀραχωσίας (σήμερον νότιον Ἀφγανιστάν). Ἐκεῖ διῆλθε τὸν χειμῶνά του.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 329 π. Χ. στρέφεται πρὸς βορρᾶν. Ἀφοῦ ἐπέρασε μὲ ἀφαντάστους κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας τὸν χιονοσκεπῆ Πάροπαμίσον ἢ Ἰνδικὸν Καύκασον (σήμερον Ἰνδοκοῦς),

είσβάλλει εἰς τὴν Βακτριανήν, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Βῆσσοσ. Ἡ χώρα ὑπετάχθη οἰκιοθελῶσ μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὡ ξ ο υ (σῆμερον Ἀμούρ - Ντάρια), ἀλλ' ὁ Βῆσσοσ διέφυγεν εἰς τὴν Σ ο γ δ ι α ν ῆ ν. Ὁ Ἀλέξανδροσ τὸν ἠκολούθησε κατὰ πόδασ καὶ μετὰ ἐπίπνονον καταδίωξιν διὰ μέσου ἐρήμου χώρασ τὸν συνέλαβε. Καὶ τότε μὲν ἠρέστη νὰ τὸν μαστιγῶσῃ. Κατόπιν ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ Βάκτρα, ὅπου ἐδικάσθη ἀπὸ περσικὸν δικαστήριον ἐκ συγγενῶν τοῦ Δαρείου καὶ ἐθανατώθη μὲ βασιανισμοῦσ.

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδροσ διὰ τῶν Μ α ρ α κ ἄ ν δ ω ν (Σ α μαρκάνδησ), πρωτευούσῃ τῆσ Σογδιανῆσ, ἐπροχώρησε πρὸσ τὸν Τ ἄ ν α ἰ ν (Ἰαζάρτην, σῆμερον Σιρ Ντάρια) ποταμόν. Εἰσ τὸ ἀκρότατον αὐτὸ σημεῖον τοῦ κράτουσ ἔκτισεν ὁμώνυμον πόλιν, Ἀ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ε ι α ν τ ῆ ν Ἐ σ χ ἄ τ η ν. Εἰσ τὴν νέαν Ἀλεξάνδρειαν ἐγκατέστησε κυρίωσ Ἕλληνασ μισθοφόρουσ καὶ ἀπομάχουσ Μακεδόνασ, ἀλλὰ καὶ ὄσουσ ἤθελον ἀπὸ τοῦσ γειτονικοῦσ λαούσ.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆσ Βακτριανῆσ καὶ Σογδιανῆσ συνεπληρώθη εἰσ διάστημα ἐπτὰ ἐτῶν ἡ κατάκτησισ τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτουσ. Εἰσ τὴν Σογδιανὴν ἔμεινεν ὁ Ἀλέξανδροσ ἐπὶ δύο περιήπου ἐτῆ (328 - 327 π. Χ.). Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν μεθόριον ἀπὸ τὰσ ἐπιδρομάσ τῶν γειτόνων Μογγόλων, νὰ ἀπαλύνῃ τὰ σκληρὰ ἦθη τῶν ἐντοπιῶν μὲ τὴν ἡμερότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ καταπνίξῃ τὰσ ἐξεγέρσεισ τῶν ἀτιθάσων τοπαρχῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆσ παραμονῆσ του εἰσ τὴν Σογδιανὴν ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδροσ ὡσ σύζυγον τὴν ὠραιοτάτην Ρωξάνην, κόρην μεγιστᾶνοσ τῆσ Βακτριανῆσ.

Μεταβολὴ εἰσ τὰσ συνηθείασ καὶ τοῦσ τρόπουσ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ὁ Ἀλέξανδροσ ἀνεκήρυξεν, ὅπωσ εἶδομεν, τὸν ἑαυτὸν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτὸν του ἡγεμόνα καὶ στρατηγὸν τῶν Ἑλλήνων, ἀφῆκεν ἑλευθέρουσ ὄσουσ ἤθελον ἐκ τῶν συμμάχων νὰ ἐπιστρέφουσ εἰσ τὰσ ἐστίασ των καὶ ἀπέβαλε τὴν παλαιὰν ἀπλότητά του. Τώρα ἠκολούθει τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆσ περσικῆσ

αύλης, παρουσιάζετο εις τὰς ἑορτὰς μὲ τὴν στολὴν τῶν μοναρχῶν τῆς Περσίας, τὴν τιάραν καὶ τὸ πορφυροῦν ἔπανωφόριον, καὶ γενικῶς ἐμιμεῖτο τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν Ἀσιατῶν. Ἐκτὸς αὐτοῦ περιποιεῖτο καὶ ἀπέδιδε τιμὰς εἰς τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας καὶ διετήρησε πολλοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις των. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο, ὅτι εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν προσκυνοῦν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Πέρσην μονάρχην, ὄχι μόνον οἱ ἐντόπιοι ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπήκοοί του. Ἐξ ἄλλου εἰς δοκιμασμένους διὰ τὴν ἀφοσίωσίν των φίλους του καὶ στρατηγούς ἤρχισε νὰ συμπεριφέρεται μὲ τρόπον ἀπότομον καὶ ἐνίοτε προσβλητικόν. Ἡ μέθη ἀπὸ τοὺς θριάμβους του καὶ αἱ κολακεῖαι τῶν Ἀσιατῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων σοφιστῶν τῆς ἀκολουθίας του ἐθόλωσαν τὴν ἕως τότε καθαρὰν καὶ ἤμερον σκέψιν του.

Οἱ τρόποι αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου προεκάλεσαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, βαθεῖαν δυσἀρέσκειαν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἡ ἀξίωσις ἰδίως νὰ τὸν προσκυνοῦν ἐξήγειρε τὴν δυσφορίαν πολλῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος συμμάχων, οἱ ὅποιοι εἶχον διαφορετικὰς ἀντιλήψεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν, πῶς ὁ ἕως τότε καταδεκτικὸς βασιλεὺς, ὁ ὅποιος τοὺς συνανεστρέφετο ὡς φίλος καὶ ἀδελφός, ἔγινεν ἐξαφνικὰ τυραννικὸς καὶ ἀπρόσιτος εἰς τοὺς συναγωνιστάς του.

Ἡ δυσφορία τοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματῶν μετεδόθη ἀπὸ τοὺς κόλακας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραμορφωμένη. Οὗτοι παρέστησαν εἰς αὐτόν, ὅτι εἰς τὸ στενώτατον περιβάλλον του ὀργανώνεται συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς του. Θύματα τῶν διαδόσεων ἔπεσαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους ἑταίρους καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἰππικοῦ Φιλῶτας, υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν κατήγγειλαν εἰς αὐτὸν τὴν συνωμοσίαν, εἰσήγαγε τὸν Φιλῶταν εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μακεδονικὴν συνήθειαν. Ἐκεῖ διετυπώθη ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ στρατηγοῦ, ὅτι, ἂν καὶ ἐγνώριζε σχέδια στρεφόμενα ἐναντίον τοῦ βασιλέως, δὲν τὰ ἀπεκάλυψε. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν Φιλῶταν εἰς θάνατον καὶ ἡ ποινὴ ἐξετελέσθη ἀμέσως δι' ἀκοντισμοῦ.

Τὴν θανάτωσιν τοῦ Φιλῶτα ἠκολούθησε χωρὶς διαδικασίαν καὶ ἡ θανάτωσις τοῦ Παρμενίωνος, ὁ ὅποιος εὐρίσκετο εἰς τὰ Ἐκβάτανα ὡς διοικητὴς τῆς Μηδίας. Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐθεώρησε καὶ τὸν γηραιὸν στρατηγὸν ὡς συνένοχον εἰς τὴν συνωμοσίαν

ἡ δὲν ἔτρεφε πλέον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του.

Ἐν ἔτος ἀργότερα ἐφόνευσεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰδιοχείρως εἰς τὴν Σογδιανὴν κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου τὸν Κλεῖτον. Εἰς τὴν παράφορον αὐτὴν πρᾶξιν παρεσύρθη, διότι ὁ στρατηγὸς περιεγέλασεν ἀξίωσιν τῶν κολάκων τοῦ βασιλέως νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεὸν καὶ ἀπέδωκε μέρος τῶν κατορθωμάτων του εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ἠσθάνθη εὐθύς ἀμέσως ὁ Ἀλέξανδρος τόσον βάρος εἰς τὴν συνείδησιν διὰ τὴν πρᾶξιν του, ὥστε, ἂν δὲν ἠμπόδιζον αὐτὸν οἱ ἄλλοι συμποσιασταί, θὰ ἠτύοκτόνει μὲ τὸ ἴδιον ξίφος ἐπάνω εἰς τὸ θερμὸν ἀκόμη πτώμα τοῦ Κλεῖτου. Μετὰ κόπου τὸν μετέφερον οἱ ὑπασπισταὶ εἰς τὴν σκηνὴν του, ὅπου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμεινε ἄσιτος καὶ ἀνέφερε διαρκῶς τὸ ὄνομα τοῦ φενομένου, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Φιλώτα, κατηγορῶν τὸν ἑαυτὸν του ὡς φονέα τῶν φίλων του. Μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσαν οἱ ἀνθρωποὶ τῆς ἀκολουθίας του νὰ τὸν παρηγορήσουν ὕστερον ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας.

4. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ

Διάβασις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ.

Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πενταποταμίας Πῶρον.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς περιπετείας, ἡ ἀκόρεστος δίψα πρὸς τὴν δόξαν καὶ τολμηρὰ πολιτικὰ σχέδια παρεκίνησαν τὸν Ἀλέξανδρον εἰς νέας ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις. Αὐτὴν τὴν φοράν ἐσκέφθη νὰ κατακτήσῃ τὴν μυστηριώδη χώραν τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν μυθικῶν παραδόσεων, τὰς Ἰνδίας. Ὑπελόγιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔφερεν εἰς ἐπαφὴν τοὺς Ἕλληνας μὲ ὅλον τὸν ἀνατολικὸν κόσμον καὶ μὲ τὴν γνωριμίαν αὐτὴν θὰ κατώρθωνε νὰ συνδέσῃ καὶ νὰ συμφιλίωσῃ διὰ παντὸς τὴν Εὐρώπην μὲ τὴν ἀσιατικὴν ἡπειρον.

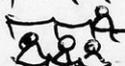
Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 327 π.Χ. μὲ δύναμιν 100000 περίπου πεζῶν καὶ 15000 ἵππέων, βαρβάρων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασε τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀσίας καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἀμέσως ἔστειλε κήρυκας πρὸς τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνας καὶ τοὺς προσεκάλει νὰ ἔλθουν πρὸς συνάντησίν του. Πολλοὶ ἐδέχθησαν τὴν

πρόσκλησιν. Μεταξύ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ταξίλης, ὁ ὁποῖος ἔφερον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πολύτιμα δῶρα καὶ 25 ἑλέφαντας. Ἐπὶ πλέον ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του τὸν ἑαυτὸν του καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν 5000 Ἴνδῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν Περδίκκαν νὰ βαδίσουν με ὄδηγὸν τὸν Ταξίλην καὶ ἰσχυρὸν τμήμα τῆς στρατιᾶς πρὸς τὸν Ἴνδόν, διὰ νὰ ζεύξουν αὐτὸν με γεφύρας. Ὁ ἴδιος με τὴν ὑπόλοιπον δύναμιν παρέμεινε ὀπίσω. Ἦθελε νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν περιοχὴν ἐκείνην ἀπὸ τοὺς ἀνυποτάκτους Ἴνδούς ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι με σημαντικὰς δυνάμεις εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Καὶ πράγματι με ραγδαίας καὶ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν καταφυγίων τῶν Ἴνδῶν κατέβαλεν ἐντὸς μικροῦ διαστήματος τὴν ἄμυνάν των καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν μακεδονικὴν διοίκησιν. Τότε κατέλαβε καὶ τὸ θεωρούμενον ὡς ἀπόρρητον φρούριον τῆς Ἀόρου, τὸ ὁποῖον, ὅπως ἔλεγεν ἡ παράδοσις, δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του εἰς τὴν Ἀσίαν.

Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν Ἴνδόν, τὸν ὁποῖον διέβη με τὸν στρατὸν ἀνενόχλητος. Ὅταν ἔφθασε πρὸ τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἰνδοῦ Ἰνδοῦ Ἰνδοῦ, ἐπληροφόρηθη, ὅτι πέραν τοῦ ποταμοῦ ἦτο ἔτοιμος νὰ ἀντισταθῇ ἐναντίον τοῦ ὁ βασιλεὺς τῆς Πενταποταμίας Πῶρος.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ εἶδε πράγματι, ὅτι ἀπέναντι ἦτο παρατεταγμένος πρὸς μάχην ὁ στρατὸς τοῦ Πῶρου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 50000 πεζοὺς, 4000 ἵππεῖς καὶ ἀρκετὰ ἄρματα. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν παράταξιν 300 πυργοφόροι ἑλέφαντες ἐσχημάτιζον συνεχῆ καὶ ἀκατάβλητον τείχος. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Με παραπειστικὰς μετακινήσεις καὶ τεχνάσματα καὶ με τὴν προστασίαν καταρρακτώδους βροχῆς κατώρθωσε νὰ διαβῇ ἀπὸ ἄβαθῆ σημεῖα τὸν ποταμὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ Πῶρου. Ὁ Ἴνδὸς βασιλεὺς ἠγωνίσθη γενναϊότατα, ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὅταν τὸν ὠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐθαύμασε τὸ παράστημα, τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν, με τὴν ὁποίαν παρουσιάσθη ἐμπρὸς του. Με τὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς ἠρώτησε τὸν Πῶρον, πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ. Καὶ ὁ ἠττημένος βασιλεὺς ἠρέκασθη νὰ ἀπαντήσῃ « βασιλικῶς ». « Αὐτὸ θὰ τὸ κάμω, ἀπήντησεν

ὁ Ἀλέξανδρος, *χάρις τοῦ ἑαυτοῦ μου· ἀλλὰ σὺ ζήτησε ὅ,τι θέλεις διὰ τὸν ἑαυτὸν σου* ». Καὶ ὁ Πῶρος ἀνταπήντησεν· « *εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν βασιλικῶς περιέχονται ὅλα* ». Ὁ Ἀλέξανδρος ηὐχαριστήθη διὰ τὴν ἀπόκρισιν καὶ γενικῶς διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ Πώρου καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν τὴν χώραν του καὶ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν. Εἰς διαιώνισιν δὲ τῆς νίκης του ἔκτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Ὑδάσπου τὴν πόλιν Νίκαϊαν. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν ἵδρυσεν ἐπίσης ἄλλην πόλιν, τὴν Βουκεφάλειαν, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ περιφήμου ἵππου του Βουκεφάλα, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἐκεῖ ἐκ τοῦ γήρατος καὶ τῶν κακουχιῶν.

Λήξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν.

Ἀπὸ τὸν Ὑδάσπην ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ὑφασιν, παραπόταμον καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐδῶ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ διαβῆ καὶ τὸν Ὑφασιν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐφορον κοιλάδα τοῦ Γάγγου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν. Εἰς τὰ νέα κατακτητικὰ σχέδια παρεκίνησαν αὐτὸν ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ αἱ πληροφορίες τῶν ἐντοπιῶν, ὅτι εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γάγγου ἔζη λαὸς γεωργικὸς μὲ εἰδικὰς γνώσεις καὶ ἰκανότητος εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἀλλ' ἐνῶ ἠτοιμάζετο διὰ τὴν νέαν ἐκστρατείαν, ἔδοκίμασε ἀπροσδόκητον καὶ ὀδυνηρὰν ἔκπληξιν. Στρατὸς καὶ ἀξιωματικοὶ κουρασμένοι ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας καὶ τὰς ταλαιπωρίας ἠρνήθησαν διὰ πρώτην φοράν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ. « *Πέρας δὲ πόνων*, εἶπεν εἰς συγκέντρωσιν τῶν ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, *γενναίω μὲν ἀνδρὶ οὐδὲν δοκῶ ἔγωγε ὅτι μὴ αὐτοὺς τοὺς πόνους, ὅσοι αὐτῶν εἰς καλὰ ἔργα φέρουσιν...* Ἡ οὐκ ἴστε, ὅτι ὁ πρόγονος ὁ ἡμέτερος Ἡρακλῆς οὐκ ἐν Τίρυνθι οὐδὲ Ἀργεῖ, ἀλλ' οὐδ' ἐν Πελοποννήσῳ ἢ Θήβαις μένων εἰς τοσόνδε κλέος ἦλθεν, ὥστε θεὸς ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι ἢ δοκεῖν; ἀλλὰ ὑφ' ἡμῶν καὶ ἡ Ἀοργος πέτρα ἢ τῷ Ἡρακλεῖ ἀνάλωτος ἐλήφθη. Πονούντων, ὧ ἀνδρες Μακεδόνες καὶ σύμμαχοι, καὶ κινδυνεύοντων τὰ καλὰ ἔργα ἐστὶ καὶ ζῆν τε σὺν ἀρετῇ ἢ δὲ καὶ ἀποθνήσκειν, κλέος ἀθάνατον τὸν ἀγαθὸν ἀνδρα ὑπολειπόμενον ». (Ἀρριανός). Ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ βασιλέως, ὅπως καὶ αἱ ὑποσχέσεις του διὰ μεγάλας ὑλικὰς ἀμοιβάς, δὲν συνεκίνουν κανένα. Μὲ νοσταλ-

γίαν πρὸς τὴν ἄγονον γῆν τῆς πατρίδος των καὶ τὸν ἄσβεστον πόθον νὰ ἐπανίδουν τοὺς ἰδικούς των ἐδήλωσαν, ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν ὀπίσω. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ. Ὁ στρατὸς ἤκουσε τὴν ἀπόφασιν μὲ ἀλαλαγμούς χαρᾶς, « πολλοὶ δὲ καὶ τῇ σκιρῇ τῇ βασιλικῇ πελάζοντες ἠῦχοντο Ἀλεξάνδρῳ πολλὰ ἀγαθὰ, ὅτι ὑπὸ σφῶν μόνων νικηθῆναι ἠνέσχετο ». Καὶ τὴν μὲν κατακτηθεῖσαν χώραν τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τοῦ Ὑφάσιος προσέθεσεν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πύρου, αὐτὸς δὲ ἠτοιμάσθη πρὸς ἀναχώρησιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ μὲ ξυλείαν ἀπὸ τὰ ἀπέραντα δάση τοῦ Ὑδάσπου εἶχε ναυπηγήσει ὁ Ἀλέξανδρος στόλον ἐκ 2000 πλοίων. Ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν ἐπεβιβάσθη μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ ἐπλευσε πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὑδάσπου, τοῦ Ἀκεσίνου, ἄλλου παραποτάμου τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ τέλος αὐτοῦ τοῦ Ἰνδοῦ. Ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς ἠκολούθει τὸν Ἀλέξανδρον ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας. Σκοπὸς αὐτῶν τῶν κινήσεων ἦτο νὰ φθάσῃ πέραν τοῦ Ἀκεσίνου, εἰς τὴν χώραν τοῦ ἰσχυροτάτου καὶ πολεμικωτάτου λαοῦ τῶν Μαλλῶν καὶ νὰ τὴν κατακτήσῃ. Καὶ ἐπέτυχε μὲν πράγματι τὴν ὑποταγὴν τῆς κατόπιν ἀγώνων ἐπικῶν, ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ χάσῃ τὴν ζωὴν του. Ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Μαλλῶν ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις, ἣ ὁποία κατέπληξε καὶ τὴν σύγχρονον καὶ τὰς κατόπιν γενεάς.

Ἐπάνοδος εἰς τὴν Περσίαν.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Μαλλῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλευσεν εἰς τὰ Πάταλα παρὰ τὸ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐκεῖ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ ξηρᾶς. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου ἀνέθεσεν εἰς τὸν παιδικόν του φίλον, Κρήτα τὴν καταγωγὴν, ναύαρχον Νέαρχον. Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν μεγάλην θάλασσαν, δηλ. τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, νὰ ἐρευνήσῃ τὴν παραλίαν του καὶ κατόπιν διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ ὀδηγήσῃ τὰ πλοῖα εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Μέρος τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει προηγουμένως ὑπὸ τὸν Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Γερωσίας (σήμερον Βελουτχιστάν).

Ἡ πορεία τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς ἐρήμου καὶ ἀνύ-

δρου χώρας είναι μία από τας καταπληκτικωτέρας διαδρομάς, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσε ποτὲ στρατὸς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐπὶ 60 ἡμέρας οἱ ἄνδρες ἐβάδιζον ἐπάνω εἰς ἀμμῶδες καὶ πυρακτωμένον ἔδαφος ὑπὸ ἀφόρητον καύσωνα. Ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὰς στερήσεις ἀπέθνησκον καθ' ἡμέραν πολλοί. Διὰ τὴν προκαλῆται ὀλιγώτερον ἢ δίψα μέσα εἰς τὴν καταξήρον χώραν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέβαλεν εἰς τὸ στράτευμα νὰ ὁδοιπορῇ τὴν νύκτα καὶ νὰ ἀναπαύεται τὴν ἡμέραν ὑπὸ τὴν ὀλιγὴν σκιάν τῶν φοινίκων καὶ τοῦ εὐωδιαστοῦ συμυροδένδρου.

Ἡ φθορὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων ἦτο μεγάλη. Στρατιῶται ἔσφαζον τοὺς ἵππους, τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἡμίονους τοῦ στρατοῦ καὶ ἔτρωγον τὸ κρέας των. Οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὴν δίψαν, τὴν πείναν καὶ τὴν συνεχῆ ὁδοιπορίαν ἀφήνοντο εἰς τὴν τύχην των. Ὅσοι ἐξ ἄλλου κατὰ τὰς νυκτερινὰς πορείας κατελαμβάνοντο ἀπὸ ὕπνου καὶ ἀπεκοιμῶντο, εὗρισκον θλιβερὸν τέλος. Ἐχانون τὰ ἴχνη τῆς στρατιᾶς καὶ ἀποπλανώμενοι εἰς τὸ πέλαγος τῶν ἀμμολόφων τῆς ἐρήμου παρεδίδοντο εἰς τὸν βραδὺν θάνατον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος καὶ τροφῆς. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπέφερεν ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ὑπεβάλλετο εἰς ὅλας τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις. Τέλος ἐξηντλημένη καὶ ἀποδεκατισμένη ἔφθασεν ἡ στρατιὰ εἰς τὰ Π ο Ὑ ρ α, πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὔρεν ἀφθονίαν ἀγαθῶν.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Καρμανίαν (σήμερον Κερμάν), ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Κράτερος μὲ τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντας. Μαζὶ μὲ τὸν Κράτερον ἦλθον καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ σατράπαι διαφόρων περιοχῶν. Ἐφερον ἄνδρας, ὑποζύγια καὶ ἄφθονα τρόφιμα διὰ τὴν στρατιάν.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς σατράπας κατηγορήθησαν τότε, ὅτι εἶχον κάμει καταχρήσεις καὶ ἄλλας πράξεις προσβλητικὰς διὰ τὴν μακεδονικὴν διοίκησιν. Ἡ ταχεῖα καὶ αὐστηρὰ τιμωρία ὅσων ἀπεδείχθησαν ἔνοχοι ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐντοπίους, τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Ὅλοι ἀντελήφθησαν καὶ ἐξετίμησαν τὴν ἀντιπάλαιαν τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς κερδοσκοποῦς. Εἰς τὸ πρόσωπόν του ἔβλεπον τὸν προστάτην τῶν εὐγενῶν καὶ ἀγαθῶν πράξεων καὶ τὸν διώκτην τῆς κακίας.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον κατέπλευσε καὶ ὁ Νεάρχος εἰς τὴν Καρμανίαν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος αὐτὸν μὲν διέταξε νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς ἐκβο-

λάς τοῦ Τίγρητος, τὸν δὲ Ἑφαιστίωνα μὲ ἰσχυρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ ἴδιος μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν διηυθύνθη εἰς τὰς Πασαργάδας.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 324 π. Χ. ἦλθεν εἰς τὰ Σοῦσα. Ἐκεῖ ἔφθασε καὶ ὁ Ἑφαιστίων. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος μὲ τὸ ναυτικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεθουσιάσθη ἀπὸ τὰς διηγήσεις τοῦ Νεάρχου καὶ τὸν ἐτίμησε μὲ χρυσοῦν στέφανον διὰ τὸ καταπληκτικὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐξερευνητικὸν του ἔργον εἰς τὸν Ἰνδικόν.

Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του ἐξέθεσεν ἀργότερα ὁ Νέαρχος εἰς εἰδικὸν σύγγραμμα, τὸν « Π α ρ ἄ π λ ο υ ν », τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ τεμάχια προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς περιγραφῆς καὶ τὴν ἀπαράμιλλον τόλμην τοῦ θαλασσοπόρου.

5. ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὁ Ἀλέξανδρος μαζί μὲ τὸ στρατιωτικὸν δαιμόνιον συνεδύαζε μοναδικὸν πολιτικὸν νοῦν. Κανεὶς Ἑλληὴν πολιτικὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν συνέλαβε τὸ μέγα σχέδιον, τοῦ ὁποίου τὴν πραγματοποίησιν ἐπέδιωξεν ὁ θαυμαστός βασιλεὺς, χωρὶς καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ λόγω τοῦ προώρου θανάτου του. Ὁνειρεύθη νὰ συγχωνεύσῃ ὅλον τὸν βαρβαρικὸν κόσμον μὲ τὸν ἑλληνικὸν εἰς ἓν εὐρύτατον κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ λαοὶ θὰ εἶχον ἴσα δικαιώματα, χωρὶς φυλετικὰς διακρίσεις, χωρὶς ἐχθρότητας, μὲ κοινὰ χαρακτηριστικὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μεγαλεπήβολου αὐτοῦ σχεδίου ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ προηγουμένως τὴν ἀγάπην καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἀλλοφύλων. Διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἐχρειάσθη ὀλίγον στρατόν. Διὰ νὰ κατακτήσῃ τὰς ψυχάς, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην διπλωματικὴν εὐστροφίαν. Μὲ αὐτὴν κατώρθωσεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπιβληθῇ πολὺ ταχέως ἐπὶ τῶν ἡττημένων λαῶν. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐσεβάσθη, ὅπως εἶδομεν, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς τὴν Περσίαν ἠκολούθησε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, διετήρησε πολλοὺς Πέρσας σατράπας εἰς τὰς θέσεις των, συμπεριεφέρθη ἡγεμονικῶς πρὸς τοὺς ἡττημένους, ἔλαβ

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀπομάχων ἀπῆλθε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Ἐκεῖ ἐτέλεσεν εὐχαριστηρίους θυσιᾶς εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ὠργάνωσεν ἑορτὰς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἠσθένησεν ὁ ἐπιστήθιος φίλος του Ἡφαιστίων καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. Ὁ θάνατός του ἐπροξένησε βαθὺ τραῦμα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκάθητο πλησίον τοῦ νεκροῦ ἄσιτος καὶ ἄποτος. Ἄλλοτε ἔκλαιεν, ἄλλοτε ἐσιώπα ἀπὸ τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πολυτίμου φίλου. Τέλος ὁ νεκρὸς τοῦ Ἡφαιστίωνος μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐτάφη μὲ ἐξαιρετικὰς τιμὰς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 324 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειπε τὰ Ἐκβάτανα. Διηθύνετο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐσκέπτετο νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Καθ' ὁδὸν συνήνητησε πρεσβείας ἀπὸ τὴν Σκυθίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλατίαν (Γαλλίαν), τὴν Ἰβηρίαν (Ἰσπανίαν), τὴν Καρχηδόνα, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Αἰθιοπίαν. Ἦρχοντο ἄλλαι μὲν νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀσίας, ἄλλαι δὲ νὰ ζητήσουν τὴν ἐπέμβασίν του ἐπὶ διαφορῶν των μὲ γειτονικοὺς λαοὺς. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐνισχύθη πλέον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του ἡ πεποίθησις, ὅτι εἶχε γίνει πράγματι κύριος τοῦ κόσμου.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, εὔρε πρέσβεις ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἤλθον νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὰς νίκας του καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς του εἰς τὸν ἀγῶνα κυρίως πρὸς τοὺς Μαλλοὺς. Εἰς αὐτοὺς παρέδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλα τὰ ἀναθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀρπάσει ἀπὸ τὴν χώραν ὁ Ξέρξης κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περσικῶν πολέμων. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατέπλευσε καὶ ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Νέαρχον, ἀφοῦ ἀνέπλευσε τὸν Εὐφράτην.

Εἰς τὴν μεγαλὴν καὶ πλουσίαν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ὀργανῶνῃ κυρίως ἀπὸ ἐντοπίους νέον στρατόν. Μὲ ξυλῆϊαν ἐπίσης ἀπὸ τὰς ἀφθόνους κυπαρίσσους τῆς Βαβυλωνίας ἐναυπήγει πολυἀριθμον στόλον. Τώρα ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀραβίαν, τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Σκυθίαν (σημερ. Ρωσίαν) καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς

γῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Αἱ ἐτοιμασίαι διὰ τοὺς νέους ἀγῶνας εἶχον φθάσει σχεδὸν εἰς τὸ τέλος των. Δὲν ὑπελείπετο παρὰ ὁ καθορισμὸς τῆς ἡμέρας διὰ τὴν ἐκκίνησιν.

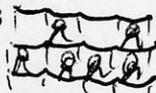
Ἄλλ' ἡ μοιραία ὥρα εἶχε σημάνει διὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ χαλύβδινος ὀργανισμὸς μετὰ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας, τὰς κακουχίας, τὰς στερήσεις, εἶχε χάσει τὴν ἀντοχὴν του. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε πολὺ ἡ θλίψις διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ αἱ πικραὶ καὶ βασανιστικαὶ ἀναμνήσεις τοῦ φόνου τοῦ Φιλῶτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου. Ὑψηλὸς πυρετὸς κατέλαβεν αἰφνιδίως τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου. Ἐπὶ ἡμέρας ὁ πυρετὸς ἐγένετο σφοδρότερος καὶ ἤρχισε νὰ ἐμπνέη ἀνηουχίας. Ἦτο συγκινητικὴ ἡ ἀγωνία, ἡ ὁποία εἶχε καταλάβει τὸν στρατόν. Οἱ Μακεδόνες συνωστίζοντο διαρκῶς περίξ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐζήτουν νὰ ἴδουν τὸν βασιλέα.

Ὅταν ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς ἐφθασεν εἰς κρίσιμον σημεῖον, οἱ αὐλικοὶ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν εἴσοδον εἰς τὸν θάλαμόν του. Οἱ στρατιῶται διήρχοντο μὲ τάξιν καὶ κατῆφειαν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος, ἀνίκανος πλέον νὰ ὀμιλήσῃ, ἐχαίρετιζεν αὐτοὺς μὲ τὸ θολωμένον του **323 π. Χ.** βλέμμα καὶ ἐλαφρὰν κίνησιν τῆς κεφαλῆς. Τὴν ἐπομένην, 13 Ἰουνίου τοῦ 323 π.Χ., ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέκυψεν εἰς τὸν θάνατον μόλις 33 ἐτῶν.

Ὁ νεκρὸς του ἐταριχεύθη καὶ ἐτοποθετήθη ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος. Μετὰ δύο ἔτη μετεκομίσθη εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐτάφη μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα ἐντὸς τεμένους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διεξάγονται εὐρεῖαι ἔρευναι εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν ἔδαφος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ τάφου τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ.

8. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ καταπληκτικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχει προκαλέσει τὸν θαυμασμόν ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν. Κανεὶς ἄλλος περισσότερον ἀπὸ τὸν Μακεδόνα στρατηλάτην δὲν ἔλαβε τόσον ἐπασχίως τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου. Τὸ κατόρθωμά του εἶναι μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν. Μὲ ἐλαχίστας δυνάμεις καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα κατέλυσε τὴν ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν, προήλασε μέχρι τοῦ

Ἰνδοῦ, κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὠργάνωσε τὸ ἀπέραντον κράτος κατὰ τὸν ἐπιτυχέστερον τρόπον.

Ἄλλὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ στρατιωτικόν, τὸ ὀργανωτικόν καὶ τὸ διοικητικόν εἶναι τὸ ἐκπολιτιστικόν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν νικῶν του ἔφερεν εἰς φιλικὴν ἐπαφὴν τὸν ἀνατολικὸν μὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς ἀφύπνισεν ἀπὸ τὴν πνευματικὴν νάρκην, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἐκράτει ὁ περσικὸς ζυγός. Μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ γλῶσσαν, μὲ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖται νέος βίος καὶ νέος πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν διὰ τὴν κατόπιν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἱστορία τῶν λαῶν μετὰ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ συνέχεια τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐχων ὁ Ἀλέξανδρος ἔμφυτον τὸ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν γνώρισμα τῆς περιεργείας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν μάθησιν, ἐφρόντισε νὰ τὸν συνοδεύη εἰς τὰς ἐκστρατείας του ἐπιτελεῖον εἰδικῶν ἐρευνητῶν. Μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης των ἐπλούτισαν τὴν ἀνθρωπίνην γνώσιν μὲ νέα, ἀγνωστα ἕως τότε, στοιχεῖα. Ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία καὶ ἔθνογραφία, ἡ φυσικὴ, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανικὴ, ἡ ἀστρονομία, τὰ μαθηματικὰ ἔλαβον σπουδαίαν ἀνάπτυξιν. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἔχομεν τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην σπάνια φυτὰ καὶ ζῶα, διὰ νὰ τὰ μελετᾷ. Ἐξ ἄλλου αἱ περιγραφαὶ τῶν παραλίων τοῦ Ἰνδικοῦ, τῆς Ἀραχωσίας, τῆς ἐρήμου Γεδρωσίας κλπ. ἀπὸ τὸν Νέαρχον ἐπλάτυναν τοὺς ὀρίζοντας τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης καὶ ἔδωκαν ἀργότερα τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τοὺς θαλασσοπόρους καὶ τοὺς ἄλλους ἐρευνητὰς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν νέων κόσμων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἔχαρακτήρισαν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς **ἐ ν ο π λ ο ν ἑ ξ ε ρ ε ὑ ῆ σ ι ν**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΩΘΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

---

1. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ἐπελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ ἡ νεωτεριστικὴ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν ἐπέφερον εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰδικώτερον τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωσίαν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος βαθεῖας μεταβολάς. Ὅ,τι χαρακτηρίζει τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι ἡ ἄρνησις τῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν θρησκείαν ἔχει χαλαρωθῆ, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα ἔπαυσε νὰ ἐμπνέη καὶ νὰ παρακινή εἰς γενναίας καὶ ὑψηλὰς πράξεις. Οἱ ἄνθρωποι στρέφονται περισσότερον πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἡ παλαιὰ ἀπλότης εἰς τὴν κατοικίαν καὶ τὴν τροφήν, ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη ἐγκαταλείπονται. Ἡ ζωὴ γίνεται πολυτελεστέρα καὶ περισσότερον δαπανηρά. Ἡ ἀφροντισία, ἡ ἀποφυγὴ τῆς κοπώσεως, ἡ « ῥ α θ υ μ ί α », ὅπως τὴν λέγουσιν οἱ σύγχρονοι ρήτορες, ἀποτελεῖ διὰ τοὺς πολλοὺς τὴν εὐδαιμονίαν. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ γυμναστικὴ, ἢ ὁποία πρωτύτερα ἔθεωρεῖτο ἀπαραίτητον στοιχεῖον μορφώσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, παραμελεῖται. Ἐνομίσθη, ὅτι κουράζει τὸ σῶμα καὶ τὸ προπονεῖ μόνον διὰ τὸν πόλεμον. Ὅλα αὐτὰ εἶναι σημεῖα κοινωνικῆς καταπτώσεως.

Παρ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν κοινωνικὴν παρακμὴν, ἡ πνευματικὴ δημιουργία εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὄχι μόνον δὲν ἔστα-

μάτησεν, αλλά παρουσίασε σπουδαίαν εξέλιξιν. Ὁ πεζὸς λόγος ἰδίως καλλιεργεῖται ζωηρῶς καὶ ἡ ἱστορία, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία λαμβάνουν τὴν τελειοτέραν αὐτῶν ἔκφρασιν καὶ μορφήν. Ἀντιθέτως ἀπὸ τοὺς δύο κλάδους τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἡ μὲν τραγωδία δὲν ἔδωκεν ἔργα ὑψηλῆς καὶ πλουσίας ἐμπνεύσεως, ἡ δὲ κωμωδία ἀλλάσσει μορφήν καὶ παράγει ἀξιόλογα δημιουργήματα.

Ἡ ἱστορία.

Τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα ἀντιπροσωπεύει, ὅπως εἶδομεν, ὁ Θουκυδίδης. Τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἀσύγκριτον ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων καὶ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς. Ἡ ἀρχαία ὁμως ἀττικὴ διάλεκτος, τὴν ὁποίαν πρῶτος αὐτὸς χρησιμοποιοεῖ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, εἶναι δύσκαμπτος.

Κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἀντιθέτως οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς περιποιοῦνται τὴν μορφήν τοῦ λόγου καὶ δίδουν εἰς τὴν ἀττικὴν διάλεκτον εὐκαμψίαν, χάριν καὶ δροσερότητα. Μὲ τὰ προσόντα τῆς αὐτῆς ἐπιβάλλεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὡς κοινὸν γλωσσικὸν ὄργανον εἰς ὀλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἐζησαν ἀρκετοὶ ἱστορικοί, ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὅλων τὰ ἔργα. Σπουδαῖα ἱστορικὰ συγγράμματα μᾶς ἀφῆκεν ὁ Ξενοφῶν. Ἐγενήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 430 π. Χ. Ἡ πρώτη νεότης του διῆλθε μέσα εἰς τὰς συγκινήσεις καὶ τὰ πάθη τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐφηβος ἀκόμη εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρισθῆ μετὰ τὸν Σωκράτην, τοῦ ὁποίου ἡ διδασκαλία καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἐπέδρασαν βαθέως εἰς τὸν χαρακτήρα του. Ἠκολούθησε τὸν Κῦρον εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέως Ἀρταξέρξου καὶ ἔγραψε τὴν Κύρου Ἀναβάσιν. Τὸ ἔργον διακρίνει ἀκρίβεια καὶ ἀμεροληψία, ἀπλότης καὶ δροσερότης εἰς τὴν ἔκφρασιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ δὲν ὑστεροῦν τῆς Ἀναβάσεως. Εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 411 ἕως τὸ 362 π. Χ., δηλαδή μέχρι τῆς μάχης τῆς Μαντινείας. Ἡ Κύρου Παιδεία εἶναι μᾶλλον μυθιστόρημα μετὰ παιδαγωγικὸν σκοπὸν. Τὰ Ἀπομνημονεύματα περιέχουν ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους. Εἰς ὅλα τὰ ἔργα

τοῦ Ξενοφῶντος ἡ γλῶσσα εἶναι ρέουσα καὶ γλαφυρὰ καὶ θεωρεῖται ὑπόδειγμα τοῦ πεζοῦ ἄττικοῦ λόγου.

Ἑ ρ η τ ο ρ ι κ ῆ .

Ἡ ρητορική, ὡς τέχνη « π ε ι θ ο ὕ ς δ η μ ι ο υ ρ γ ὁ ς », ὅπως ἔλεγον οἱ σοφισταί, εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν δημιούργημα τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ρητοροδιδασκάλων ἐκαλλιιεργήθη καὶ ἀνεπτύχθη εἰς βαθμὸν τελειότατον. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε κυρίως ὁ ἐλεύθερος δημοκρατικὸς βίος τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξαίρετος καλλιτεχνικὴ φύσις τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς.

Οἱ ρήτορες τῶν Ἀθηνῶν ἐπεδείκνυον τὴν τέχνην των εἰς πολλὰς εὐκαιρίας. Ἠγόρευον ἄλλοτε ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὡς κατηγοροὶ ἢ κατηγορούμενοι, ἄλλοτε εἰς μεγάλας δημοσίας ἐορτὰς ἢ πανηγύρεις καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐπὶ δημοσίων ὑποθέσεων. Δι' αὐτὸ ἔχομεν τρία εἶδη ρητορικῶν λόγων, τοὺς δικανικοὺς, τοὺς πανηγυρικοὺς ἢ ἐπιδεικτικούς καὶ τοὺς συμβουλευτικούς ἢ δημηγορίας.

Μεταξὺ τῶν δικανικῶν ρητόρων τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν ὁ Λυσίας. Ἀνῆκεν εἰς πλουσίαν οἰκογένειαν μετοίκων καὶ ἔγραφεν ἐπὶ πληρωμῇ λόγους χάριν ἄλλων κατηγορουμένων ἢ κατηγορῶν. Τοῦτο συνέβαινε, διότι εἰς τὰ ἀθηναϊκὰ δικαστήρια οἱ ἴδιοι οἱ διάδικοι καὶ ὄχι διὰ συνηγόρων ἔπρεπε νὰ ὀμιλοῦν. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου διέπρεψεν ὁ Λυσίας καὶ ἀπέκτησε μεγάλην πελατείαν. Εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ προσαρμώζη τὸν λόγον του εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν τοῦ πελάτου, ὥστε νὰ φαίνεται φυσικὸς καὶ ὄχι τεχνητὸς καὶ ἀγοραστός.

Ὁ Ἴσοκράτης ὑπῆρξεν ἐξοχος ρητοροδιδάσκαλος. Εἰς τὴν σχολὴν του συνέρρεον νεοὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καίτοι τὰ δίδασκτρα ἦσαν πολλὰ. Οἱ λόγοι του εἶναι δικανικοί, πανηγυρικοί, συμβουλευτικοί. Ὁ περιφημότερος ἐξ ὅλων εἶναι ὁ Πανηγυρικός, ὁ ὁποῖος μᾶς δίδει ζωηρὰν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος καὶ δικαιολογεῖ τὴν ἀξίωσιν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰ πρωτεῖα. Εἶναι ὁ μόνος λόγος, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐξεφώνησεν ὁ ἴδιος. Διότι ὁ Ἴσοκράτης δὲν ἀπήγγελλε τοὺς

λόγους του. Τους ἔγραφεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὑποδείγματα τῆς τέχνης του εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ κυρίως διὰ πολιτικούς σκοπούς. Δι' αὐτῶν δηλαδή ἐπεδίωκε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν σύγχρονον πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρωτίστως νὰ ἐπιτύχῃ τὸ εὐγενὲς ἰδανικὸν τῆς ζωῆς του, τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὡς συμβουλευτικοὶ ρήτορες ἀνεδείχθησαν κυρίως ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης, οἱ ὁποῖοι ἤκμασαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Δημοσθένης εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς μερίδος, ἡ ὁποία ὀνειρεύεται νέαν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν ἐπιδίωξίν του αὐτὴν συναντᾷ, ὅπως εἶδομεν, ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν, τὸν πολιτικώτατον καὶ δραστήριον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον. Διὰ τοῦτο ἐπολέμησεν αὐτὸν σφοδρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οἱ Φιλιππικοὶ καὶ Ὀλυνθιακοὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους στρέφονται μὲ ἑξαιρετικὴν βιαιότητα κατὰ τοῦ Φιλίππου. Διακρίνονται διὰ τὴν ἀπαράμιλλον πατριωτικὴν θέρμην, τὴν δύναμιν καὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν στενὴν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ ρήτορος.

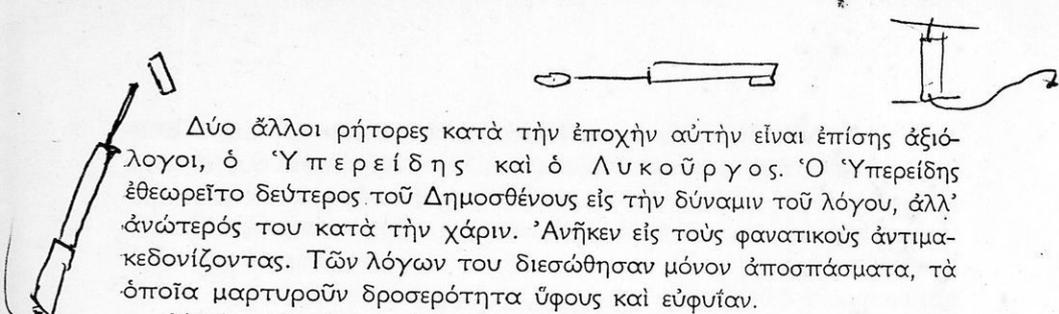

Ἐκτὸς τῶν συμβουλευτικῶν ἔχομεν καὶ δικανικοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους. Αὐτοὶ εἶναι δύο εἰδῶν, ἰδιωτικοὶ καὶ δημοσιοί. Ἐκ τῶν δημοσίων περίφημος εἶναι ὁ περὶ τοῦ στεφάνου λόγος. Δι' αὐτοῦ ὁ Δημοσθένης ὑπεραμύνεται τοῦ φίλου του πολιτευομένου Κτησιφῶντος, τὸν ὁποῖον κατηγορήσεν ὁ Αἰσχίνης, ὅτι εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου παράνομον ψήφισμα. Εἶχε προτείνει δηλαδή ὁ Κτησιφῶν νὰ στεφανώσῃ ἡ πόλις μὲ χρυσοῦν στέφανον τὸν Δημοσθένην διὰ τὰς σπουδαίας πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας του.

Ὁ Δημοσθένης θεωρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὡς ὁ κορυφαῖος ρήτωρ τοῦ κόσμου διὰ τὴν δύναμιν, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἰδανικῶν.

Πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους καὶ ἐξ ἴσου νευρώδης ρήτωρ ἦτο ὁ Αἰσχίνης, ἀρχηγὸς τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος τῶν Ἀθηνῶν. Τούτου διεσώθησαν ὀλίγοι λόγοι, ἀλλ' ὁ κατὰ Κτησιφῶντος μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς ἀξίας του ὡς ρήτορος.

Δύο άλλοι ρήτορες κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ἐπίσης ἀξιόλογοι, ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Λυκοῦργος. Ὁ Ὑπερείδης ἐθεωρεῖτο δεύτερος τοῦ Δημοσθένους εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀνώτερός του κατὰ τὴν χάριν. Ἀνῆκεν εἰς τοὺς φανατικούς ἀντιμακεδονίζοντας. Τῶν λόγων του διεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν δροσερότητα ὕφους καὶ εὐφυΐαν.

Ἀπὸ τοὺς ἄκρους ἐχθροὺς τοῦ Φιλίππου ἦτο καὶ ὁ Λυκοῦργος, τοῦ ὁποίου ἐφθασαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα ἀποσπάσματα καὶ ἀκέραιος ὁ κατὰ Λεωκράτους λόγος. Ἄν καὶ κατώτερος ἀπὸ τοὺς προηγουμένους εἰς τὴν εὐγλωττίαν, ὑπερέχει ὅμως εἰς τὸν χαρακτῆρα, τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἤθους καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ αἰσθηματος.

Ἡ ποίησις.

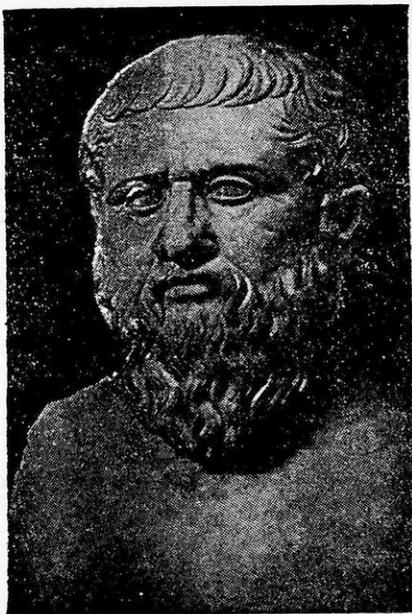
Ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἐκ τῆς δραματικῆς ποιήσεως μόνον ἡ κωμωδία παράγει ἀξιόλογα ἔργα, ἀλλ' ὑπὸ νέαν μορφήν. Ἡ κωμωδία τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ἡ παλαιὰ κωμωδία, ὅπως λέγεται, σατιρίζει τὰ γελοῖα καὶ τὰ ἄξια κατακρίσεως ἐκ τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας. Πολλάκις ἐπίσης παραλαμβάνει εἰς τὰ θέματά της ὀνομαστικῶς ἄρχοντας, στρατηγούς, ιδιώτας, φιλοσόφους, ποιητὰς κλπ., τῶν ὁποίων τὴν διαγωγὴν ἔκρινεν ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν σύγχρονον ἠθικὴν ἢ τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅτε τὸ διαφέρον τῶν πολιτῶν διὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα εἶχε χαλαρωθῆ, ἡ κωμωδία ἐστράφη πρὸς ἄλλα θέματα. Περιορίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σάτιραν τῶν φιλοσοφικῶν ἐν γένει θεωριῶν, τὴν διακωμώδησιν τῶν ἠθῶν καὶ τὸν χλευασμὸν τῶν μύθων, τοὺς ὁποίους εἶχον χρησιμοποίησει εἰς τὰ δράματά των οἱ τραγικοί. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς κωμωδίας λέγεται μέση κωμωδία καὶ ἀντιπροσωπεύεται κυρίως ἀπὸ τοὺς ποιητὰς Ἀντιφάνην καὶ Ἀλεξιν, τῶν ὁποίων ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως τέταρτον τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος ἡ κωμωδία ἀλλάσσει μορφήν καὶ παρουσιάζεται ὡς νέα κωμωδία. Αὕτῃ σατιρίζει πρὸ πάντων γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ κοινωνικὰς κακίας, πολλάκις ὅμως καὶ ιδιώτας καὶ ἰσχυρὰ ἀκόμη πολι-

τικά πρόσωπα. Τὴν νέαν κωμωδίαν ἀντιπροσωπεύει κυρίως ὁ Φίλων καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς τὴν ποιητικὴν μεγαλοφυΐαν, ἀλλ' ἀνώτερός του εἰς τὸ ἦθος καὶ τὴν εὐπρέπειαν Μένανδρος ὁ Κηφισιεύς (342 — 290 π. Χ.).

Ἡ φιλοσοφία.

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἔδωκεν, ὅπως εἶδομεν, διαφοροτικὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ τοὺς

Πλάτων
Μαρμαρινὴ προτομὴ. Μουσεῖον
Βατικανοῦ.

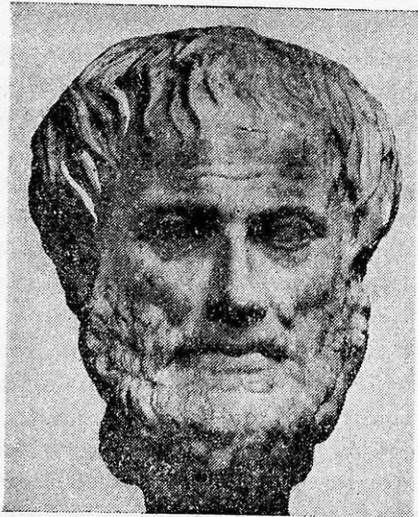
προηγούμενους φιλοσόφους ὁ Σωκράτης. Οἱ πολυπληθεῖς μαθηταὶ τοῦ ἤρμήνευσαν τὴν διδασκαλίαν του σύμφωνα μὲ τὰς ἰδικὰς του ἕκαστος ἀντιλήψεις. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθον αἱ λεγόμεναι σοκρατικαὶ σχολαί.

Ἐπισημότερος ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους ἦτο ὁ Πλάτων. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 427 π.Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν. Φύσις ποιητικὴ ὅπως ἦτο, ἐστράφη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ποίησιν. Ἀλλ' ἡ ἐπιβολὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Σωκράτους, τοῦ ὁποίου ἔγινε πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος μαθητῆς, ἔφε-
ρεν αὐτὸν ἐνωρὶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Μὲ αὐτὴν ὠνει-
ρεύετο νὰ ἀναμορφώσῃ τὴν

πολιτικὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος του καί, ἂν ἦτο δυνατόν, ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὄταν ὁμως ἐπέισθη, ὅτι ὁ πόθος του αὐτὸς ἦτο ἀνεκπλήρωτος, ἵδρυσε φιλοσοφικὴν σχολὴν εἰς τὰς Ἀθῆ-

νας, τὴν Ἀκαδημαίαν, τὴν ὁποίαν διηύθυνε μέχρι τοῦ θανάτου του (347 π. Χ.). Ὁ Πλάτων ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος καὶ γονιμότερος θεωρητικὸς νοῦς τῶν αἰώνων.

Οἱ μεταγενέστεροι ἠγάπησαν τὸν Πλάτωνα, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς ἐτίμησεν ἰδιαίτερος αὐτὸν ἀπὸ ὅλων τοὺς φιλοσόφους, διότι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία του πλησιάζει πολὺ τὴν χριστιανικὴν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος διακρίνονται διὰ τὴν βαθύτητα τῶν σκέψεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου. Ὅλα, ἐκτὸς τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους, εἶναι εἰς διαλογικὴν μορφήν καὶ διὰ τοῦτο λέγονται *διάλογοι*. Εἰς αὐτοὺς ἐξετάζονται τὰ προβλήματα τοῦ πνευματικοῦ, ἠθικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται ἐκεῖ, εἶναι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλάσματα τοῦ δαιμονίου νοῦ τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ παρουσιάζονται ὡς ἰδέαι τοῦ Σωκράτους, ὁ ὁποῖος διευθύνει τὴν συζήτησιν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς διαλόγους. Ἀπὸ τὴν ποιητικὴν παραγωγὴν τοῦ φιλοσόφου διεσώθησαν μόνον ὀλίγα ἐπιγράμματα.

Ἀριστοτέλης

Μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης.

Ἐγεννήθη εἰς τὰ Στάγिरα τῆς Μακεδονίας (παρὰ τὸν σημερινὸν Σταυρὸν τῆς Χαλκιδικῆς) τὸ 384 π. Χ. Συνεδύαζε τὸν πρακτικὸν καὶ ψυχραῖμον νοῦν τῶν βορείων Ἑλλήνων μὲ σπανίαν ἰδιοφυίαν δι' ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἐρεῦνας.

Δεκαεπταετῆς ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔμεινεν ἐδῶ ἐπὶ 20 ἔτη. Κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν του διεκρίνετο διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν του, τὴν εἰλικρίνειάν, τὴν ἀκόρεστον φιλομάθειάν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔμφυτον ἰκανότητα νὰ ταξινομῇ τὰς γνώσεις του. Κατόπι

ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅταν ἐκεῖνος ἔγινε βασιλεὺς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἵδρυσε σχολὴν, ἣ ὁποία εἶχε περὶ πατρίδα, δηλαδὴ ὑπόστεγον χώρον κατάλληλον διὰ διδασκαλίαν. Δι' αὐτὸ ὠνομάσθη περὶ πατριτικὴ καὶ ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο, Λύκειον. Εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης ἐδημιούργησε τὴν περίφημον ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν. Ἐγραψεν ἔργα φιλολογικά, ἱστορικά, πολιτικά, φιλοσοφικά, ψυχολογικά, φυσικά κλπ. καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν σημερινῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του ἔχει ἀποθησαυρίσει ὅλας τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του, ἀφοῦ τὰς ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς μεγαλοφυΐας του. Μὲ αὐτὰς ἐτράφη ἐπὶ μακρὰς γενεὰς ὁ κόσμος. Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Βυζαντινοὶ καὶ Ἀραβες καὶ Εὐρωπαῖοι τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων εἰς τὴν πανσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους προσέφευγον, διὰ νὰ λύσουν τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπορίας των. Ἄλλ' ὁ τετράγωνος ἐκεῖνος νοῦς εἶχε καὶ ποιητικὰς ἐμπνεύσεις. Ἐκτὸς ἄλλων ποιημάτων ἔγραψε καὶ περίφημον ὕμνον εἰς ἀρετήν.

2. ΑΙ ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Ὅπως ἡ πνευματικὴ, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα δὲν ἐσταμάτησε. Αἱ ἀναστατώσεις καὶ αἱ καταστροφαὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων ἐμφυλίων ἀγώνων δὲν ἀνέκοψαν τὴν καλλιτεχνικὴν πρόοδον. Ἀντιθέτως μάλιστα καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν παρήχθησαν ἔργα ἐφάμιλλα τῶν προηγουμένων. Διὰ τοῦτο ὅταν ὀμιλοῦμεν περὶ κλασσικῶν χρόνων, ἐννοοῦμεν τὸν 5ον καὶ 4ον π.Χ. αἰῶνα. Καίτοι ὅμως ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα εἶναι ἐξ ἴσου ζωηρά, ὅπως καὶ ἡ τοῦ προηγουμένου, ἐν τούτοις αἱ κλίσεις τῆς εἶναι διαφορετικαί. Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ὡς κυρίαν πηγὴν ἐμπνεύσεως ἔχουν τὸ ἥρεμον μεγαλεῖον τῶν θεῶν. Ἄλλ' οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔκαμαν τοὺς Ἕλληνας νευρικοὺς, εὐερεθιστοὺς, περισσότερο εὐκόλους εἰς τὰς συγκινήσεις. Τὴν συναισθηματικὴν λοιπὸν αὐτὴν κατάστασιν τῶν χρόνων των ἀπετύπωσαν οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰς τὰ προϊόντα τῆς ἐμπνεύσεώς των. Καί αὐτὴν ἀκόμη τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ προσπαθοῦν νὰ τὴν πλησιάσουν πρὸς τὴν ἀν-

θρωπίνην μορφήν καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ὄχι νὰ τὴν ἀναβιβάσουν εἰς τὰ δυσθεώρητα ὕψη τῆς φειδιακῆς τέχνης. Μὲ τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν καλλιτεχνῶν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν παρουσιάζονται ἀπαλώτερα, ζωηρότερα, μὲ λεπτοτέρας καὶ ὠραιότερας γραμμὰς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ τεχνῖται ἀρχίζουσι νὰ προσέχουν πολὺ εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου, ἢ ὁποῖα πραγματικῶς ἔφθασε κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα εἰς ἀνυπέβλητον τελειότητα.

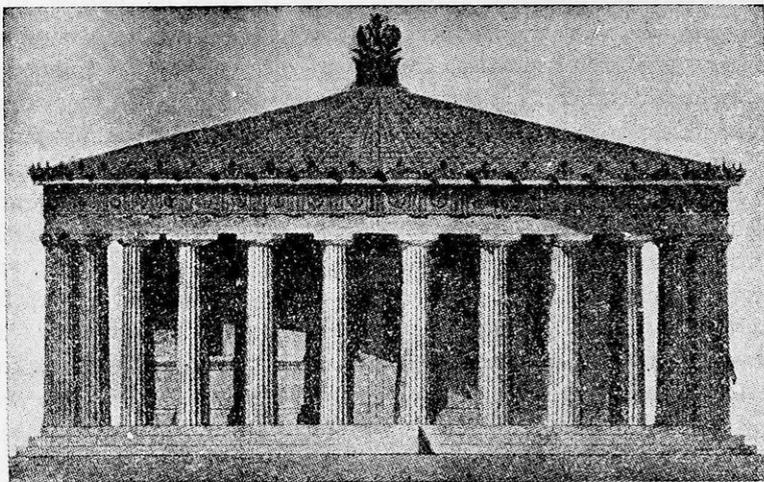
Καὶ αἱ περιστάσεις ὁμως, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐργάζονται οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος, ἔχουσι ἀλλάξει σημαντικῶς. Κέντρον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἐξακολουθοῦσι νὰ εἶναι αἱ Ἀθῆναι. Ἀλλ' ἐνῶ κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα οἱ καλλιτέχναι ἀναλαμβάνουσι τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων δημοσίων ἔργων καὶ ἡ ἔμπνευσις τῶν προσαρμοζεται πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀρχόντων καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ, τώρα τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι πτωχὴ. Πολὺ σπανίως ἀναθέτει εἰς τοὺς καλλιτέχνους τὴν ἐκτέλεσιν δημοσίων ἔργων. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι πάντοτε εἰς τὰς Ἀθῆνας ἰδιῶται μὲ πλοῦτον καὶ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου. Αὐτοὶ δίδουσι ἐργασίαν εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας, τοὺς γλύπτας, τοὺς ζωγράφους. Τοῦτο εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Ὁ καλλιτέχνης ἐργάζεται τώρα μὲ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν καὶ πρωτοβουλίαν καὶ ἡ ἔμπνευσις του δὲν δεσμεύεται ἀπὸ κανένα περιορισμόν.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ.

Ὁ 4ος π. Χ. αἰὼν ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὴν παράδοσιν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ καλλιτέχναι κτίζουσι ναοὺς δωρικοὺς καὶ ἰωνικοὺς. Σιγὰ σιγὰ ἐν τούτοις τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν παραμερίζει ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς καὶ τὰ οἰκοδομήματα λαμβάνουσι σχῆμα κυκλικὸν μὲ κωνικὴν στέγην. Θαυμάσιον δεῖγμα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ ἦτο ἡ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐσώθησαν μόνον ὀλίγοι κίονες. Τὸ κτήριον εὑρίσκετο πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ (Ἀσκληπείου), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον, ποῖος ἦτο ὁ προορισμὸς του. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐντὸς αὐτοῦ καὶ κυρίως εἰς τὰ ὑπόγεια διαμερίσματά του διέμενον οἱ ἀσθενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα πρὸς

θεραπείαν τῶν νόσων των διὰ τῆς θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τοιοῦτον στρογγύλον οἰκοδόμημα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μὲ μονολιθικὴν στέγην ἔχομεν τὸ μνημεῖον τοῦ Ἰλυσικράτους (σήμερον Φανάρι τοῦ Διογένης). Ἐπάνω εἰς αὐτὸ εἶχε τοποθετηθῆ ὁ χορηγικὸς τρίπους, δηλαδὴ τὸ ἀναμνηστικὸν ἀνάθημα πρὸς τὸν Διόνυσον διὰ τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισεν Ἰλυσικράτης ὡς χορηγὸς εἰς δραματικὸν ἀγῶνα.

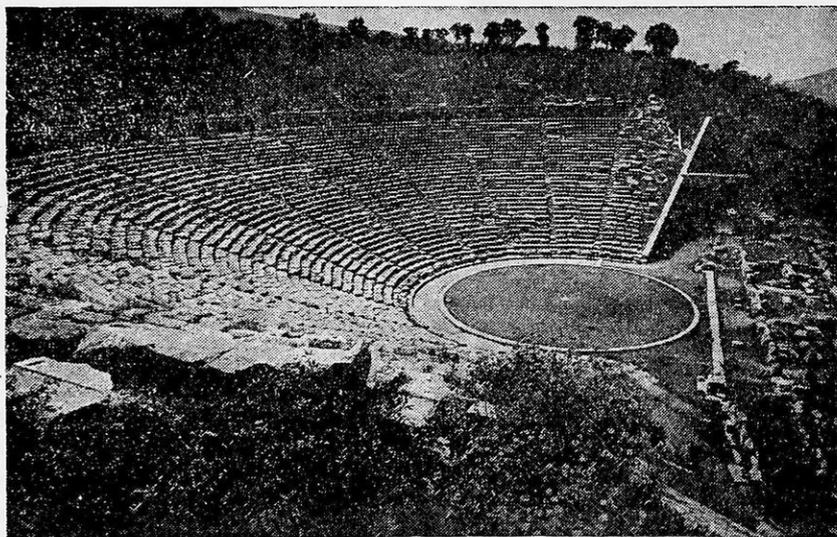
Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου (ἀναπαράστασις)

Οἱ ἐξωτερικοὶ κίονες ἦσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ κιονοστοιχία ἦτο κορινθιακοῦ.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κυριαρχεῖ καὶ κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ὁ ἰωνικὸς ρυθμὸς. Θαυμαστὸν οἰκοδόμημα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο ὁ νέος ναὸς τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος καὶ ὁ μικρὸς, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηναῖς εἰς τὴν Πριήνην τῆς Καρίας.

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, καίτοι ἡ παραγωγή τῆς τραγωδίας

δέν είναι αξιόλογος, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν φιλοτιμοῦνται νὰ κτίζουν θέατρα. Εἰς αὐτὰ ἐπαίζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ τραγωδίαὶ τῶν μεγάλων δραματουργῶν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος καὶ τὰ προϊόντα τῆς μέσης καὶ νεωτέρας κωμωδίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεγείρεται μαρμαρίνον τὸ Διονουσιακὸν θέατρον. Εἰς τὴν Ἐπίδαυρον κατασκευάζεται τὸ περιφημότερον διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἄρμονίαν τοῦ θεάτρον τῆς Ἐπιδαύρου. Εἰς τὴν Μεγα-

Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου ὅπως εἶναι σήμερον

λόπολιν ἰδρύεται παραπλεύρως τοῦ βουλευτηρίου ὅμοιον μεγαλοπρεπές κτίσμα διὰ 40000 θεατᾶς. Καὶ αὕτῃ ἀκόμη ἢ μικρὰ κωμόπολις τοῦ ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχεν ἀποκτήσει τὸ θέατρόν της. Τὸ διαφέρον αὐτὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς τὸ θέατρον ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες, ὅπως εἶδομεν, ἐθεώρουν αὐτὸ ὡς λαϊκὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔτερπε μόνον τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ἐφώτιζε τὸν νοῦν καὶ ἐξηυγέειζε τὴν καρδίαν.

Ἡ γλυπτική.

α) Κηφισόδοτος και Πραξιτέλης.

Περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αἱ κλίσεις τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος γίνονται φανεραὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν. Οἱ μεγάλοι γλύπται αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι Ἀθηναῖοι ἢ εἰργάσθησαν εἰς τὰ ἔργαστήρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀθηναῖος Κηφισόδοτος

Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου

κατεσκεύασε χάλκινον ἀγάλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης μετὰ τὸ τέκνον της, τὸν Πλούτον, εἰς τὴν ἀγκάλην της. Τοῦ ἀγάλματος σφύζεται μαρμάρινον ἀντίγραφον εἰς τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου. Ἡ βαθεῖα καὶ ἐντελῶς ἀνθρωπίνη ἔκφρασις τῆς μητρικῆς ἀγάπης εἰς τὸ ὠραῖον πρόσωπον τῆς θεᾶς προδίδει μέγαλον καλλιτέχνην. Ὁ Πλούτος εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κρατεῖ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, σύμβολον τῆς ἀφθονίας, τὴν δὲ δεξιὰν ἀπλώνει μετὰ παιδικὴν ἀφέλειαν πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς, ὡσὰν νὰ θέλῃ νὰ τὴν θωπεύσῃ.

Υἱὸς τοῦ Κηφισοδότου ἦτο ὁ Πραξιτέλης, ὁ ἐπιφανέστερος γλύπτης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰργάσθη διὰ λογαριασμὸν πολλῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ

τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του παριστάνουν θεοὺς. Τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πραξιτέλους δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἀπὸ ἀρκετὰ ἀντίγραφα ἀγαλμάτων του, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐσώθη ἐλαφρῶς ἠκρωτηριασμένον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸν Ἑρμῆν. Ἡ κατεργασία τοῦ ἀγάλματος

είναι μοναδική. Ἡ σμίλη τοῦ Πραξιτέλου εἶχε πράγματι τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλῃ τὴν ψυχρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμάρου εἰς λεπτοτάτην ἐπιδερμίδα, ἣ ὁποία δίδει τὴν ἐντύπωσιν θερμῆς ζωντανῆς σαρκός. Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον ἀλλ' ἀπαλόν, μὲ λεπτάς γραμμάς καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μας, ὅτι, σύμφωνα τοῦλάχιστον πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν, δὲν ἐθεωρεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ καλλιτέχνου. Πολὺ περισσότερον ἐφημίζετο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, τὸ ὁποῖον εἶχε τοποθετηθῆ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μ. Ἀσίας, ἣ Κνιδία Ἀφροδίτη. Τὸ ἄγαλμα εἶναι γνωστὸν ἀπὸ ἀπεικονίσεις νομισμάτων καὶ ἀντίγραφα. Τὸ κάλλος τῆς θεᾶς ἦτο θαμβωτικὸν καὶ ἡ ἔκφρασις τόσον ζωντανή, ὥστε παλαιὸν ἐπίγραμμα ἔλεγε περὶ τοῦ ἔργου: « Ποῖος ἔδωκε ζωὴν εἰς τὴν πέτραν; Ποῖος εἶδε μέσα εἰς τὸ μάρμαρον τὴν Ἀφροδίτην; Αὐτὸ ἐδῶ τὸ δημούργημα ἐβγήκε πραγματικῶς ἀπὸ τὰ χεῖρα τοῦ Πραξιτέλου ἢ μήπως χηρεύει ὁ Ὀλυμπος, ἐπειδὴ ἡ Παφία (Ἀφροδίτη) ἐπέταξε μακρὰν εἰς τὴν Κνίδον; ». Ἐνδεικτικὰ τῆς τέχνης τοῦ μεγαλοφυοῦς πλάστου εἶναι καὶ ἀντίγραφα ἄλλων ἔργων του, ὅπως ὁ Ἔρωσ τῶν Θεσπιῶν, ὁ ἀναπαυόμενος Σάτυρος, ὁ Ἀπόλλων σαυροκτόνος.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ
τοῦ Πραξιτέλου
(Μουσεῖον Ὀλυμπίας)

β) Σκόπας καὶ Λύσιππος .

Ἐξ ἴσου μεγάλης ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης ἦτο καὶ ὁ Σκόπας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ἀλλ' εἰργάσθη εἰς πολλὰ μέρη τῆς

MAMP

εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς μικρασιατικῆς Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τῆς γλυπτικῆς δεξιοτεχνίας εἶχε καὶ σπουδαίαν ἀρχιτεκτονικὴν μόρφωσιν. Τοῦτο γνωρίζομεν ἀπὸ μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἦτο ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Ἀπὸ τὸν ἴδιον ναὸν σχηματίζομεν ἰδέαν καὶ διὰ τὴν πλαστικὴν ἰδιοφυΐαν του. Ἐσώθησαν κάπως κολοβωμένα τὰ ἀγάλματα τῶν αἰτωμάτων

Κεφαλή τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης
(Ἀντίγραφον)

τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται, ὅτι ὁ Σκόπας κατεγίνετο πολὺ εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ σφοδροῦ καὶ βιαίου πάθους. Τὴν ἰδίαν ἄλλως τε ἐντύπωσιν μᾶς ἀφήνουν καὶ τὰ ἄλλα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του, ὅπως ἡ Βακχίς (μαινὰς) τοῦ Μουσείου τοῦ Μονάχου καὶ ἡ κεφαλὴ ἀγάλματος τοῦ Μελεάγρου, τοῦ μυθικοῦ ἥρωος τῶν Αἰτωλῶν. Εἰς τὴν ὥριμον τέχνην τοῦ Σκόπα ἀνήκει καὶ ὁ ἀνάγλυφος στολισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Μαυσώλου, τοῦ Μασωλείου, ὅπως λέγεται, εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Νεώτερος τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους καὶ σύγχρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὁ τρίτος μέγας γλύπτης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος,

ὁ Λύσιππος. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα καὶ κατειργάζετο κυρίως τὸν χαλκόν. Κατεσκεύαζεν ἀγάλματα θεῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀνδριάντας ἀθλητῶν καὶ συγχρόνων ἐπισήμων προσώπων. Ἀπὸ τοὺς παλαιούς πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ Λύσιππος ἦτο ὁ προνομιούχος ἀνδριαντοποιὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ προτίμησις αὐτῆ πρὸς τὸν

Σικυώνιον καλλιτέχνην ὠφείλετο εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸς μόνον ἀπέδιδεν εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Μακεδόνοιο ἥρωος τὸν ἀρρενωπὸν καὶ λεοντόκαρδον χαρακτήρα του. Φαίνεται ἐπίσης, ὅτι μόνον ὁ Λύσιππος κατάρθωνε νὰ παριστᾷ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ βλέπῃ πρὸς τὰ ἑπάνω, ὅπως ἐσυνήθιζεν εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν. Εἰς τὸν περιφημότερον τοῦλάχιστον ἀπὸ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως ἀναφέρουν οἱ παλαιοί, παρέστησε τὸν Μακεδόνα βασιλέα ὀρθόν, μὲ τὴν λόγχην εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν οὐρανόν. Ποίαν ἐντύπωσιν προεκάλει τὸ ἔργον, μᾶς λέγει παλαιὸν ἐπίγραμμα :

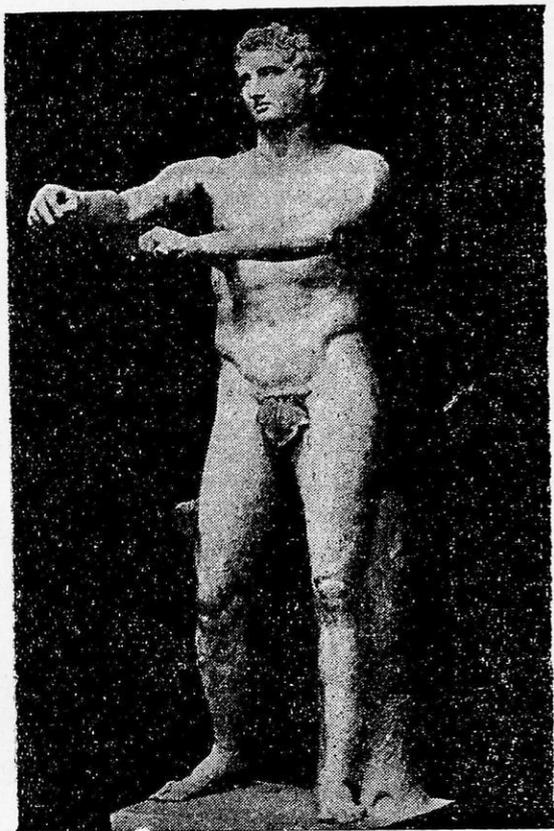
*Μοιάζει ὁ χαλκὸς σὰν νὰ μιλᾷ
κοιτώντας πρὸς τὸν Δία·
τὴν γῆ ἔχω ἐγὼ ὑποπόδι μου,
τὸν Ὀλυμπο ἐσὺ κράτα.*

Πρωτότυπον ἔργον τοῦ Λυσίππου δὲν ἐσώθη. Ἐχομεν ὅμως ἀρκετὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του. Ἐξάαιρετον εἶναι ἀντίγραφον χαλκοῦ ἀνδριάντος, τοῦ ἀποξυομένου, ὅπως τὸν ὠνόμαζον οἱ παλαιοί. Παριστάνει ἀθλητὴν, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν νίκην του ἀποξέει μὲ τὴν σπλεγγίδα (ξυστραν) τὸ ἔλαιον καὶ τὴν σκόνην ἀπὸ τὸ δέρμα του. Ἡ στάσις τοῦ σώματος τοῦ ἀθλητοῦ μὲ τὸ πλατὺ ἄνοιγμα τῶν σκελῶν εἶναι φυσικωτάτη. Ὁ κορμὸς φαίνεται ὡς νὰ λυγίζεται ἑπάνω εἰς τὰ ἰσχία. Εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου διακρίνεται ἀκόμη ἡ ὑπερέν-

Ὁ Μελέαγρος
(Μαρμάρειον ἀντίγραφον)

Ὁ ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου
(Μουσείον τοῦ Βατικανοῦ)

Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος (Χάλκινος ἀνδριάς. Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τασις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. *Ἄλλα μαρμάρινα ἀντίγραφα χαλκῶν ἔργων τοῦ Λυσίππου εἶναι ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἄρης καὶ ὁ παγκρατιαστής Ἀγίας.

Εἰς τὰ γλυπτικὰ προϊόντα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος κατατάσσεται καὶ τὸ σύμπλεγμα τῆς Νιόβης μετὰ τὰ τοξευόμενα τέκνα τῆς καὶ ὁ Ἀπόλλων, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ (Μπελβεντέρε) εἰς τὴν Ρώμην (Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε).

Δύο ἐπίσης χάλκινα ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἐλληνικῆς θαλάσσης, ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων καὶ ὁ παῖς τοῦ Μαραθῶνος, εἶναι ἔργα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

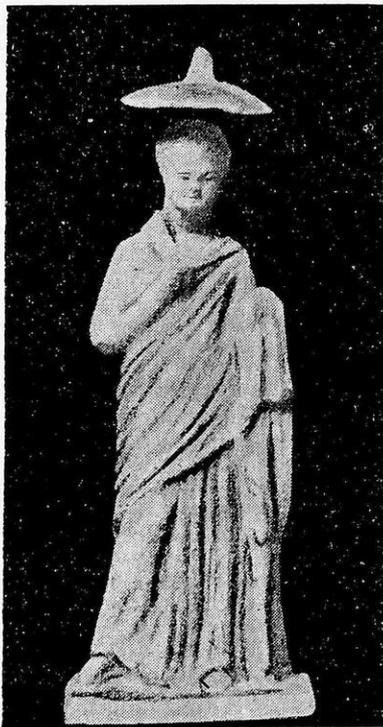
Εἰς τὴν ἰδίαν δημιουργικὴν ἔμπνευσιν ἀνήκουν καὶ μερικὰ ἐξαίρετα ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα. Μεταξὺ αὐτῶν τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξιλέων εἶναι ἔργον διασήμευ καλλιτέχνου. Παριστᾷ τὸν εἰκοσαετῆ ἱππέα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ Δεξιλέων τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὄρμῃ ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου του κατὰ τὸν κορινθιακὸν πόλεμον (394 π.Χ.), τὸν ἀνατρέπει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν τρυπήσῃ μετὰ τὴν λόγχην του.

γ) Εἰδώλια.

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀναζῆ παλαιοτάτη βιοτεχνία, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς δύο προηγούμενους αἰῶνας εἶχε παραμεληθῆ. Εἶναι ἡ βιοτεχνία τῆς κατασκευῆς μικρῶν πηλίνων ἀγαλμάτων ἢ εἰδώλιων, ὅπως λέγονται. Πλήθος τοιούτων εἰδωλίων εὐρέθη εἰς τοὺς τάφους ἰδίως τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων τῆς Τανάγρας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Παριστάνουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γυναῖκας μετὰ ἐνδυμασίαν περιπάτου, δηλαδὴ χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, συχνὰ μετὰ σκιάδιον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ μετὰ ριπίδιον εἰς τὴν χεῖρα. Συνηθισμένοι εἶναι ἐπίσης κωμικαὶ παραστάσεις, ὅπως π.χ. ἄσχημοὶ γραῖαι τροφοὶ μετὰ παιδιὰ εἰς τὰς ἀγκάλας των, δοῦλοι παιδαγωγοί, οἱ ὁποῖοι σύρουν τὰ ὄψα τῶν μαθητῶν των κλπ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ εἰδώλια αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομμοτεχνήματα. Ἡ ἐπεξεργασία των μαρτυρεῖ γενικῶς, πόσον ἀνεπτυγμένον καὶ διαδεδομένον ἦτο τὸ αἶσθημα τοῦ ὠραίου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν κοινωνίαν.

Ζωγραφική και ἀγγειογραφία.

Καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀντιπροσωπεύεται κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἀπὸ ἐπιφανεῖς καλλιτέχνους. Ὁ μεγαλύτερος ἐξ ὧνων ἦτο ὁ Ἀπελλῆς ἀπὸ τὴν Κολοφῶνα τῆς Ἰωνίας. Τὴν ζωγραφικὴν ἐδιδάχθη εἰς

Εἰδῶλια Τανάγρας

Ἀθήρ καὶ γυνὴ με ἔνδυμα περιπάτου καὶ σκιάδιον

τὴν Ἐφεσον. Διὰ τὰς τελειοποιηθῆ, ἦλθε κατόπιν εἰς τὴν Σικυῶνα. Τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου πιστοποιεῖ τὸ γεγονός, ὅτι, ὅπως ὁ Λύσιππος εἰς τὴν γλυπτικὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Ἀπελλῆς εἰς τὴν ζωγραφικὴν εἶχε μόνον αὐτὸς τὸ προνόμιον νὰ ζωγραφῇ εἰκόνας

του Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ ἐξύμησαν οἱ ἀρχαῖοι τὴν Ἀναδυομένην Ἀφροδίτην, ἀφιερωμένην εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς νήσου Κῶ. Ὁ πίναξ παρίστανε τὴν γέννησιν τῆς θεᾶς ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τὸ ἐπάνω ἥμισυ τοῦ κορμοῦ ἦτο ἔξω ἀπὸ τὰ κύματα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον ἦτο διαφανὲς μέσα εἰς τὸ ὕδωρ. Ὡς περιφνημον ἐπίσης ἔργον τοῦ Ἀπελλοῦ ἀναφέρεται ἡ Ἀρτεμις, τὴν ὁποῖαν ἐζωγράφησεν ὁ καλλιτέχνης νὰ κυνηγῇ εἰς τὰ βουνὰ μαζὶ μετὰς νύμφας τῶν ὀρέων. Ὅχι ὀλιγώτερον ἐθαυμάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἄλλος πίναξ τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ ὁποῖος παρίστανε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον μετὰ τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν χεῖρα.

Σύγχρονος τοῦ Ἀπελλοῦ ἦτο ὁ Πρωτογένης ἀπὸ τὴν Καρίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Διὰ τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου μαρτυρεῖ ἡ ἀρχαία παράδοσις. Λέγεται δηλαδὴ, ὅτι ὁ Ἀπελλῆς τὸν ἐθεώρει ἴσων ἢ καὶ ἀνώτερόν του, τὸν κατέκρινεν ὁμως, διότι ἐπέμενε πολὺ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν ἔργων του.

Μὲ τὴν πρόοδον τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἡ διακοσμητικὴ τῶν ἀγγείων παρακμάζει. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μοναδικὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἑλληνικὴ τέχνη τῆς ἀγγειογραφίας, ἡ ὁποία ἔδωκεν ἄλλοτε ἀριστουργήματα, ἔπαυσε πλέον νὰ παράγῃ ἐκλεκτὰ προϊόντα. Ἐν τούτοις καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τοῦ μαρμασμοῦ οἱ Ἀθηναῖοι τεχνῖται δὲν παύουν ἐντελῶς νὰ κατασκευάζουν ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ὁμως δὲν ἔχουν πλέον μεγάλην ζήτησιν. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, αἱ ὁποῖαι πρὸ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀνοικτὰς τὰς ἀγοράς των εἰς τὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα, τῶρα ἔχουν διακόψει μετὰ τὰς Ἀθήνας κάθε ἐμπορικὴν συναλλαγὴν. Διὰ τὰς εἰς ἀγγεῖα ἀνάγκας των ἀναπτύσσουσιν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ἰδικὴν των βιομηχανίαν, ἐφάμιλλον πρὸς τὴν ἀττικὴν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἔχουν περιορισθῆ κυρίως εἰς τὰς ἀγοράς τῶν ἀποικιῶν τῆς Σκυθίας (Ρωσίας) καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς. Τὰ σχέδιά των δεικνύουν πλουσίαν ἐμπνευσιν καὶ μεγάλην εὐχέριαν εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ χρωστῆρος, ἀλλὰ μαζὶ καὶ προχειρότητα καὶ ἀμέλειαν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν. Ὅλα προμηνύουν, ὅτι ἡ ἀγγειογραφία βαδίζει γοργῶς πρὸς τὴν δύσιν της. Καὶ πράγματι κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐσβῆσε σχεδὸν ἐντελῶς.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐνδοξοτέρας περιόδου τῆς ἱστορίας μας. Κατὰ τὴν περίερον αὐτὴν τὸ Ἔθνος μας, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐπρόικισε μὲ σπανίας ἀρετάς, ἔκαμεν, ὅπως εἶδομεν, ἔργα παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος, τὰ ὁποῖα κανὲν ἄλλο ἔθνος εἰς τὸν κόσμον δὲν ἔχει παρουσιάσει.

Ἐν πρώτοις ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ στοργὴ πρὸς τὴν πτωχὴν ἀλλὰ προνομιοῦχον γῆν, τὴν ὁποῖαν ἔταξεν εἰς αὐτὸ ὁ Θεὸς νὰ κατοικήσῃ, τοῦ ἔδωκε τὴν δύναμιν νὰ σταματήσῃ τὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον τῆς ἀσιατικῆς δουλείας καὶ βαρβαρότητος. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ ὄψις τοῦ κόσμου θὰ ἦτο σήμερον διαφορετικὴ, ἂν οἱ Ἕλληνες, ὅπως τόσο ἄλλοι μεγαλύτεροι λαοί, ὑπέκυπτον εἰς τὴν τρομακτικὴν ὑλικὴν ὑπεροχὴν τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας.

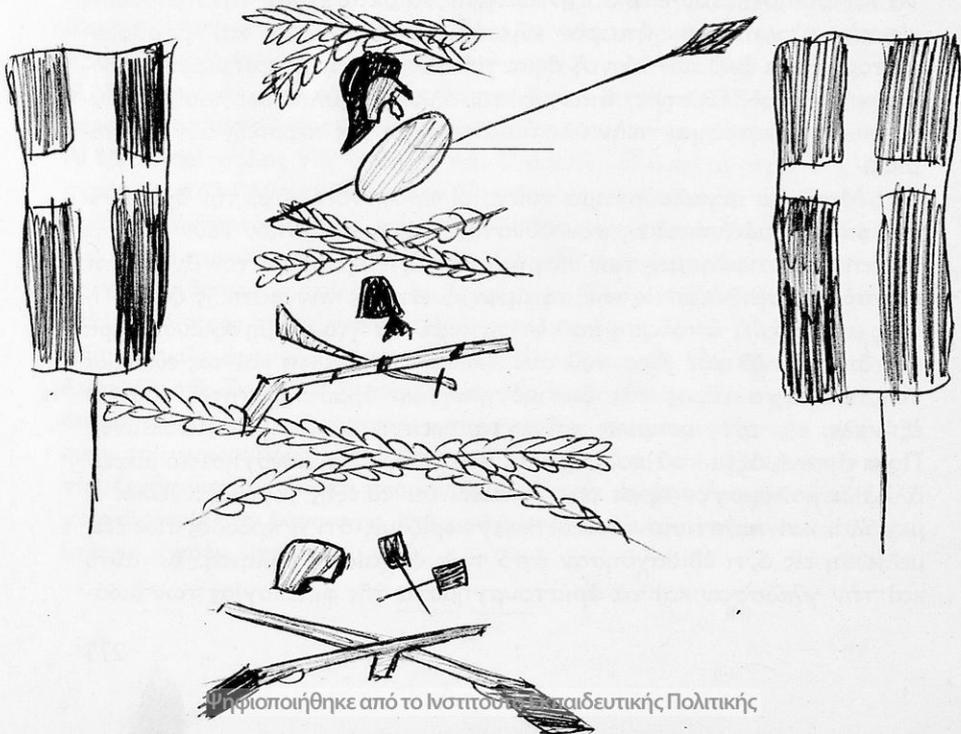
Μετὰ τὸ μεγαλουργημα τοῦτο οἱ πρόγονοί μας μὲ τὴν δροσερὰν καὶ γόνιμον φαντασίαν, τὸν δυνατὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν καὶ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των παρήγαγον ὅ, τι ἐξωραίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἀναβιβάζει εἰς τὴν σφαῖραν ἀνωτέρας πνευματικῆς ζωῆς. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ θὰ ἦτο ἀκόμη πλουσιωτέρα καὶ διὰ τὸν ὑλικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, τὰς ἀνέσεις καὶ τὰς εὐκολίας του, ἂν μέγα μέρος τῆς ζωτικότητος καὶ δραστηριότητός του δὲν ἐξήντλει εἰς τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικούς ἐμφυλίους πολέμους. Ποία εἶναι ἡ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε τὸ μικρὸν ἀλλὰ μεγαλουργὸν ἔθνος μας, ἀποδεικνύει τὸ ἐξῆς γεγονός: "Ὅλοι οἱ μεγάλοι καὶ πολιτισμένοι λαοὶ ἀναγνωρίζουν, ὅτι ἡ πρόδοσις των ἐθεμελιώθη εἰς ὅ, τι ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Δι' αὐτὰ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς φιλολογίας των διδά-

σκονται και με την ένδοξον ιστορίαν των καταγίνονται με αγάπην και τὰ καλλιτεχνικά των δημιουργήματα ἔχουν πάντοτε ὡς πρότυπα οἱ καλλιτέχναι των.

Ἄλλὰ τὸ κοσμοϊστορικὸν ἔργον τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι, ὅτι τὸν πολιτισμὸν, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε, μετέδωκε με τὰς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Εἰς τὴν ἀσιατικὴν καὶ ἀφρικανικὴν ἡπειρον κινουῦνται συνεχῶς Ἕλληνες, φέρουν παντοῦ τὴν φιλομάθειαν, τὴν δίψαν πρὸς ἔρευναν, τὴν ἡμερότητα, τὴν γλώσσάν των, τὰ ἔξοχα προϊόντα τῆς διανοίας τῶν μεγάλων πνευματικῶν δημιουργῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ, με μίαν λέξιν τὸν π ο λ ι τ ι σ μ ὸ ν των.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν ἀποτελεῖ ἀξιοκατάκριτον ἐθνικὸν ἐγωισμόν, ἂν λέγωμεν με σεμνὴν ὑπερηφάνειαν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τῆς Θεῆς Προνοίας, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας, ἐφώτισε τὸν νοῦν των καὶ ἐξηυγένισε τὴν καρδίαν των.

ΤΕΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ:

1. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

4000	π. Χ.	Ένωση τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος.
1800 - 1530	»	Ἐπιδρομὴ τῶν Ὑκσῶς.
670	»	Οἱ Ἀσσύριοι ὑποτάσσουν τὴν Αἴγυπτον.
525	»	Ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Πέρσας.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

4000	»	Οἱ Σουμέριοι εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς κάτω Μεσοποταμίας.
2000	»	Ἰδρυσις τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους.
1100	»	Ὑποταγὴ τῶν Βαβυλωνίων εἰς τοὺς Ἀσσυρίους.
612	»	Ἰδρυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους.
539	»	Κατάλυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου.

3. ΕΒΡΑΙΟΙ

2000	»	Ἐγκατάστασις τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν Παλαιστίνην.

4. ΦΟΙΝΙΚΕΣ

800	»	Μεγίστη ἀκμὴ τῆς Τύρου. Κτίσις τῆς Καρχηδόνος.

5. ΧΕΤΤΑΙΟΙ

1400 - 1300	»	Ἀκμὴ τῶν Χετταίων.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

- 550 π. Χ. Ὁ Κῦρος γίνεται βασιλεὺς τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν.
546 » Ὁ Κῦρος ὑποτάσσει τοὺς Λυδοὺς.
538 » Ὁ Κῦρος κυριεύει τὴν Βαβυλωνίαν.
528 » Θάνατος τοῦ Κύρου.

ΕΛΛΗΝΕΣ

5ος Αἰών.

- 499 » Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.
492 » Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
490 » Μάχη τοῦ Μαραθῶνος.
480 » Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν. Ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος. Μάχη τῆς Ἰμέρας.
479 » Μάχη τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Μυκάλης.
478 » Ἰδρυσίς τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.
467 » Νίκη τοῦ Κίμωνος παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος.
449 » Κιμώνειος εἰρήνη. Θάνατος τοῦ Κίμωνος.
431 - 404 » Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
421 » Νικίειος εἰρήνη.
415 - 413 » Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν.
406 » Ἡ ναυμαχία εἰς τὰς Ἀργινούσας.
405 » Ἡ καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς Αἰγὸς ποταμούς.
404 - 403 » Οἱ τριάκοντα τύραννοι.

4ος Αἰών.

- 396 » Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.
395 - 387 » Βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος.
387 » Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.
382 » Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν.
371 » Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.
362 » Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

- 360 π. Χ. Ὁ Φίλιππος καταλαμβάνει τὸν Μακεδονικὸν
θρόνον.
- 358 - 355 » Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.
- 348 » Καταστροφή τῆς Ὀλύμπου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.
- 338 » Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.
- 336 » Δολοφονία τοῦ Φιλίππου. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος
βασιλεύς.
- 335 » Καταστροφή τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάν-
δρου.
- 334 » Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν.
Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.
- 333 » Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ.
- 331 » Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων. Κατάλυσις τοῦ περ-
σικοῦ κράτους.
- 330 - 328 » Ὑποταγή τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς (ἄνω
Ἀσίας).
- 327 » Ἐκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας.
- 323 » Θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΕΙΚΟΝΕΣ

---

1. Αίγυπτιος.....	Σελ.	12
2. Ίερογλυφικά.....	»	13
3. Αί πυραμίδες και ή μεγάλη Σφιγξ.....	»	15
4. Ύπόστυλος αίθουσα του ναού του Καρνάκ.....	»	18
5. ΄Αμένεμεχετ Γ΄.....	»	19
6. Κυνήγιον λεόντων (άσσυριακόν ανάγλυφον).....	»	25
7. Πτερωτός ταύρος.....	»	26
8. Σφηνοειδής γραφή.....	»	27
9. ΄Ασσυριακός ναός.....	»	28
10. Ο τάφος του Κύρου εις τας Πασαργάδας.....	»	43
11. Περσικόν ανάκτορον.....	»	45
12. Περσικός κίων.....	»	46
13. Δαρείος Α΄.....	»	50
14. Πέρσαι πολεμισταί.....	»	51
15. Έλλην όπλίτης.....	»	60
16. Μιλτιάδης.....	»	64
17. ΄Αριστείδης.....	»	65
18. Θεμιστοκλής.....	»	66
19. Ο χρυσοῦς τρίπους των Δελφών και ή επί των σπειρών των όφρων έπιγραφή.....	»	85
20. *Οστρακον με τό όνομα του Θεμιστοκλέους.....	»	90
21. Κεφαλή του Κίμωνος.....	»	94
22. Περικλής.....	»	100
23. Τριήρης.....	»	111
24. Άνήρ με χιτώνα και άνήρ με ίμάτιον.....	»	116
25. Γυνή με χιτώνα και γυνή με ίμάτιον.....	»	117
26. Σχολείον.....	»	118
27. Παλαίστρα (από έρυθρόμορφον άγγείον).....	»	119
28. ΄Εσωτερικόν σιδηρουργείου.....	»	121
29. Παναθηναϊκός άμφορεύς.....	»	124
30. Αισχύλος.....	»	129
31. Σοφοκλής.....	»	130
32. Εύριπίδης.....	»	131

33. Ἡρόδοτος.....	Σελ.	132
34. Θουκυδίδης.....	»	133
35. Σωκράτης.....	»	135
36. Κίονες : Δωρικός, Ιωνικός καὶ κορινθιακός.....	»	139
37. Ὁ ναός τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπτέρου) Νίκης.....	»	140
38. Κοῦρος.....	»	141
39. Κόρη.....	»	142
40. Κεφαλὴ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας.....	»	143
41. Μαρμάρινον ἀντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς.....	»	145
42. Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος.....	»	147
43. Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου.....	»	148
44. Μελανόμορφος ἀμοφορεὺς.....	»	149
45. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν.....	»	151
46. Ὁ Παρθενῶν.....	»	152
47. Τὸ Ἐρέχθειον. Στοὰ τῶν Καρυατίδων.....	»	153
48. Ἀλκιβιάδης.....	»	166
49. Στήλη Ἐρμοῦ.....	»	169
50. Νόμισμα Συρακουσῶν.....	»	171
51. Φίλιππος Β΄.....	»	210
52. Μακεδῶν ἵππευς.....	»	212
53. Δημοσθένης.....	»	217
54. Ἴσοκράτης.....	»	217
55. Ὁ λέων τῆς Χαιρωνείας.....	»	221
56. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.....	»	226
57. Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ.....	»	234
58. Πλάτων.....	»	260
59. Ἀριστοτέλης.....	»	261
60. Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου.....	»	264
61. Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου ὅπως εἶναι σήμερον.....	»	265
62. Ἡ Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου.....	»	266
63. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἐρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους.....	»	267
64. Κεφαλὴ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης.....	»	268
65. Ὁ Μελέαγρος.....	»	269
66. Ὁ ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου.....	»	270
67. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος.....	»	271
68. Εἰδώλια Τανάγρας.....	»	273

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

---

1. Ἀρχαία Αἴγυπτος.....	Σελ.	11
2. Βαβυλωνία καὶ Ἀσσυρία.....	»	21
3. Παλαιστίνη καὶ Φοινίκη.....	»	33
4. Φοινικικὴ ἐξάπλωσις.....	»	37
5. Τὸ Περσικὸν κράτος ἐπὶ Δαρείου Α΄.....	»	44
6. Χάρτης τῶν Περσικῶν πολέμων.....	»	58
7. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος.....	»	61
8. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν.....	»	72
9. Σχεδιάγραμμα τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας.....	»	77
10. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν.....	»	82
11. Σχέδιον τῶν μακρῶν τειχῶν.....	»	102
12. Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας.....	»	115
13. Ναὸς ἐν παραστάσι.....	»	136
14. Ναὸς πρόστυλος - Ναὸς ἀμφιπρόστυλος.....	»	137
15. Ναὸς περίπτερος.....	»	138
16. Σχέδιον Πύλου καὶ Σφακτηρίας.....	»	162
17. Χάρτης τοῦ κορινθιακοῦ πολέμου.....	»	193
18. Σχεδιάγραμμα τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης.....	»	206
19. Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γρα- νικοῦ.....	»	231
20. Σχέδιον τῆς Τύρου.....	»	236
21. Χάρτης τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.....	»	241

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Αἱ χῶραι τῶν πρώτων πολιτισμῶν. Οἱ Αἰγύπτιοι : Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος — Οἱ κάτοικοι — Κοινωνικὴ ὀργάνωσις — Ἱστορικαὶ πηγαὶ — Τὰ ἱερογλυφικὰ — Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου — Ἡ θρησκεία — Βιοτεχνία καὶ ἐπιστήμαι — Αἱ καλὰ τέχναι — Μνημεῖα. — Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι : Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας — Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος — Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος — Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος — Ἱστορικαὶ πηγαὶ — Σφηνοειδῆς γραφὴ — Θρησκεία — Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων — Ἡ Βαβυλών. — Οἱ Ἑβραῖοι : Χώρα καὶ κάτοικοι — Ἱστορία τῶν Ἑβραίων. — Οἱ Φοίνικες : Χώρα καὶ κάτοικοι — Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων — Ἐμπόριον — Βιομηχανία — Τέχνη. — Οἱ Χετταῖοι. — Μῆδοι καὶ Πέρσαι : Τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν — Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν — Τὸ Μηδικὸν κράτος — Κῦρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους — Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κῦρον — Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν. — Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες.....

Σελ.

9-48

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΗΔΙΚΟΙ ἢ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τὰ αἷτια τῆς συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. — Οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου π.Χ. αἰῶνος : Ὁ Δαρεῖος — Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας — Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν — Ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις. — Ἡ Ἑλλὰς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων. — Ὁ ἀμυντικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων : Ἀτυχής ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος — Ἐκστρατεία τοῦ Δατίδου καὶ τοῦ Ἀρταφέρνηου — Μα-

283

ραβών : α) Αί προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην, β) Ἡ μάχη.— Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος.— Ὁ Μιλτιάδης.— Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.— Νέαι προετοιμασίαι τῶν Περσῶν— Θάνατος τοῦ Δαρείου.— Ὁ Ξέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος.— Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἴσθμόν.— Θερμοπύλαι : α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης, β) Ἡ μάχη.— Ὁ Ξέρξης καταστρέφει τὰς Ἀθήνας.— Σαλαμίς : α) Πολεμικὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα, β) Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας— Φυγὴ τοῦ Ξέρξου.— Τιμαί εἰς τὸν Θεμιστοκλέα.— Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.— Πλαταιαί : α) Συγκέντρωσις τῶν ἀντιπάλων, β) Ἡ μάχη.— Ἄλλαι νίκαι τῶν Ἑλλήνων : α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης, β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας.— Τὰ αἴτια τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων.....

49-87

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ ΑΘΗΝΑ·Ι·ΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.— Ὁχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.— Τὸ τέλος τοῦ Πανσανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους.— Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία.— Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου.— Ὁ Κίμων.— Αἱ νίκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν.— Κιμώνειος εἰρήνη.— Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των.— Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης.— Ὁ Περικλῆς.— Ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους.....

88-103

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ὈΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑ·Ι·ΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ λαμπρὰ πεντηκονταετία : α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία, β) Τὸ πολίτευμα, γ) Οἱ στρατηγοί, δ) Τὰ δικαστήρια.— Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν : α) Ὁ στρατός, β) ὁ στόλος.— Τὰ οἰκονομικά : Ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους.....

104-113

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ἡ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἡ κατοικία.— Ἡ ἐνδυμασία.— Ἡ μόρφωσις τῶν νέων.— Αἱ στρατιωτικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων.— Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον.— Αἱ μεγάλα ἔορτα καὶ πανηγύρεις.— Αἱ λειτουργαί.....

114-127

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Σελ.

Πνευματική και καλλιτεχνική άκμή : 'Η ποίησις — 'Η ιστορία — 'Η φιλοσοφία : α) Οί φυσικοί φιλόσοφοι — Οί σοφισταί, β) 'Ο Σωκράτης. — 'Η μεγάλη ανάπτυξις τῶν καλῶν τεχνῶν : 'Η ἀρχιτεκτονική : Οί ρυθμοί — Μορφαί ἑλληνικῶν ναῶν — 'Η γλυπτική : 'Αρχαϊκὴ τέχνη — Οί μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος — Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία — 'Η Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν..... 128-153

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αἱ παραμοναὶ τοῦ πολέμου — Αἴτια καὶ ἀφορμαὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου — Συνέδριον εἰς Σπάρτην — 'Η ἀπόφασις περὶ τοῦ πολέμου — Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου : 'Αρχιδάμειος πόλεμος — 'Ο λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν — Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων — Θάνατος τοῦ Περικλέους — Ἀποστασία τῆς Λέσβου — Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων — Νικίειος εἰρήνη — 'Ο Νικίας — 'Ο Ἀλκιβιάδης — Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου : Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας — 'Η ἐκστρατεία τῆς Σικελίας — Φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου — 'Η καταστροφὴ — Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου : Δεκελεικὸς πόλεμος — Ἀποστασία τῶν συμμάχων — Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας. — 'Η ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας — 'Η καταστροφὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς — Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν — Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου — Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν..... 154-183

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Αἱ νέαι ὀλιγαρχίαι : 'Η ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας — Ἀποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας — 'Η Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι — 'Η Κύρου Ἀνάβασις — 'Η κάθοδος τῶν μυρίων — Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν — Ἀπόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν — 'Ο Ἀγησίλαος — Οἱ νέοι ἐμφύλιοι ἄγῶνες εἰς τὴν Ἑλλάδα — Ἀνάκλησις τοῦ Ἀγησιλάου ἐκ τῆς Ἀσίας — 'Ο βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος — 'Η μάχη τῆς Κορωνείας — Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης — Προσέγγισις Σπάρτης καὶ Περσῶν — Ἀνταλκίδειος εἰρήνη..... 184-196

285

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Σελ.

Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων — Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν — Ἀνασύστασις τῆς δευτέρας Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας — Ἡ πάλῃ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν — Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας — Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην — Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων — Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον — Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν — Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας — Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.. 197 — 207

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Μακεδονία καὶ Μακεδόνες : Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακεδονίας — Φίλιππος ὁ Β' — Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους—Αἱ πρῶται κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου—Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος— Πρῶτη ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος — Ἡ καταστροφή τῆς Ὀλύμπου. — Φιλομακεδονικὰ καὶ ἀντιμακεδονικὰ κόμματα — Φιλοκράτειος εἰρήνη — Ὑποταγὴ τῆς Φωκίδος — Ἡ νέα ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος — Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας — Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου — Ἡ σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων..... 208 — 223

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος : Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῶν Θηβῶν — Ἡ κατάστασις τοῦ περσικοῦ κράτους — Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν : Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν — Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ — Κατάκτησις τῆς Μ. Ἀσίας — Ὁ Γόρδιος δεσμὸς — Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ — Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης — Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου — Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων — Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου — Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ κράτους — Μεταβολὴ εἰς τὰς συνηθείας καὶ τοὺς τρόπους τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἰνδιῶν — Διάβασις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ — Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πενταπο-

ταμίας Πώρον — Λήξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν — Ἐπάνοδος εἰς τὴν Περσίαν — Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἀντίδρασις τῶν Μακεδόνων εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἐπάνοδος εἰς τὴν Βαβυλῶνα — Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἡ σημασία τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.....	Σελ. 224-254
--	-----------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Ἡ Ἑλλάς ἀπο Κοινωνικῆς καὶ Πνευματικῆς ἀποψέως κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα. Γράμματα καὶ τέχναι

Ἡ κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις : Ἡ ἱστορία — Ἡ ρητορικὴ — Ἡ ποίησις — Ἡ φιλοσοφία — Αἱ καλαὶ τέχναι : Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ — Ἡ γλυπτικὴ : α) Κηφισόδοτος καὶ Πραξιτέλης — β) Σκόπας καὶ Λύσιππος — γ) Εἰδῶλια — Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία.....	255-274
Ἄνακεφαλαίωσις.....	275-276
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ.....	277-279
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	280-281
ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	282
ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	283-287

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουσι τὸ κάτωθι βιβλιοσήμεον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α 108).

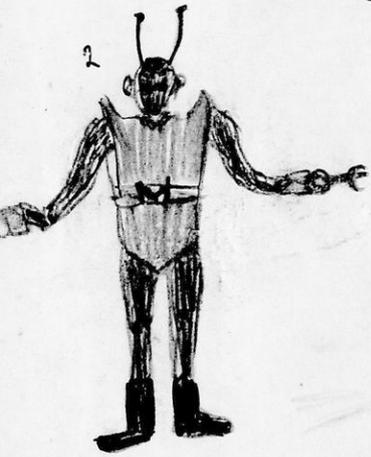
ΕΚΔΟΣΙΣ Β', 1959 (VI) — ΑΝΤΙΤΥΠΙΑ 35.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 945/2-4-59

Ἐκτύπωσις — Βιβλιοδεσία: Ἄ/φοῖ Γ. ΡΟΔΗ, Κεραμεικοῦ 40 — Ἀθῆναι

ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ

1000

6

